

ПРИВАТНЕ ТА ПУБЛІЧНЕ ПРАВО В ЕПОХУ ТОТАЛЬНОЇ ЦИФРОВІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Матеріали IV Всеукраїнської
науково-практичної конференції

м. Миколаїв,
10 червня 2024 року

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Одеська юридична академія»
Миколаївський навчально-науковий інститут права
Науковий департамент студентської ради
Миколаївського навчально-наукового інституту права

ПРИВАТНЕ ТА ПУБЛІЧНЕ ПРАВО В ЕПОХУ ТОТАЛЬНОЇ ЦИФРОВІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

*Матеріали IV Всеукраїнської
науково-практичної конференції
м. Миколаїв, 10 червня 2024 року*

Миколаїв
«Іліон»
2024

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

В. о. директора Миколаївського навчально-наукового інституту права Національного університету «Одеська юридична академія», доктор юридичних наук, професор ОЛЕКСАНДР КОЗАЧЕНКО (голова).

В.о. завідувача кафедри кримінального права та інших кримінально-правових дисциплін Миколаївського навчально-наукового інституту права Національного університету «Одеська юридична академія», доктор філософії (PhD) в галузі права, доцент ОЛЬГА МУСИЧЕНКО.

В.о. завідувача кафедри загальнотеоретичної, конституційної та цивільно-правової юриспруденції Миколаївського навчально-наукового інституту права Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат юридичних наук, доцент ЛАРИСА ЧОРНОЗУБ.

Завідувач кафедри гуманітарних дисциплін Миколаївського навчально-наукового інституту права Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат історичних наук, доцент НАТАЛІЯ СУГАЦЬКА

*Друкується за наказом ректора НУ «Одеська юридична академія»
професора О. В. Тодощака (наказ № 907-75 від 16.04.2024 р.)*

Приватне та публічне право в епоху тотальної цифровізації суспільства : матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (10 червня 2024 року, м. Миколаїв) / за ред. професора О. Козаченка, доцентів О. Мусиченко, Л. Чорнозуб, Н. Сугацької. — Миколаїв : Іліон, 2024. — 264 с.

ISBN 978-617-534-722-5

До збірника матеріалів конференції увійшли тези доповідей, які стали предметом обговорення на пленарних і секційних засіданнях IV Всеукраїнської науково-практичної конференції, яка проводилася 10 червня 2024 року у Миколаївському навчально-науковому інституті права Національного університету «Одеська юридична академія». Навіть тезисне викладення змісту доповідей переконує в актуальності наукового дослідження проблем розвитку приватного та публічного права в умовах цифровізації різних сторін суспільного життя.

Матеріали конференції можуть бути цікавими не тільки фахівцям з відповідних напрямків юриспруденції, але мають всі підстави для використання як практикуючими юристами в процесі здійснення правового регулювання суспільних відносин, так і студентами юридичних навчальних закладів для поглиблення фахових знань, а також всіма тими, хто не байдужий до проблем розвитку сучасного права.

УДК 340

© Миколаївський навчально-науковий
інститут права Національного університету
«Одеська юридична академія», 2024

ISBN 978-617-534-722-5

ПЕРЕДМОВА

Сучасний стан розвитку українського і не тільки права характеризується суттєвим впливом тих глобальних процесів, які відбуваються в науковій сфері людського буття. Тотальне поширення цифрових технологій, формування транскордонності майже безперешкодного спілкування в процесі використання електронного та аналогового зв'язку стали візитною карткою сучасного етапу розвитку цивілізації відомого як постмодерн. Повномасштабна війна, яку 24 лютого 2022 року розпочала країна-агресор проти Української держави та Українського народу, активізувала проблемні питання належного нормативного забезпечення функціонування електронного правосуддя, яке дозволяє використовувати цифрові технології для збирання та перевірки доказів, формування необхідних баз даних, використання технічних можливостей для дистанційного спілкування з учасниками судопровадження. З урахуванням зазначеного уявляється, що запропонована Миколаївським навчально-науковим інститутом права Національного університету «Одеська юридична академія» для обговорення тема IV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Приватне та публічне право в епоху тотальної цифровізації суспільства», яка відбулась 10 червня 2024 року в режимі дистанційного спілкування, уявляється як актуальною, так і своєчасною.

Збірник тез, з яким Ви, шановний читачу, маєте можливість ознайомитися, складається з двох умовних частин. До однієї частини включені наукові напрацювання вже визнаних і відомих фахівців у сферах публічного та приватного права, наукові здобутки яких відомі не тільки в Україні, але й за кордоном. Іншу частину збірника утворюють праці молодих дослідників – тих, хто робить власні перші кроки на шляху формування сучасної правосвідомості. Обидві групи авторів об'єднує те, що вони є небайдужими до проблем і перспектив розвитку сучасного українського права в умовах розбудови соціальної і правової держави, яка повинна функціонувати виключно на засадах верховенства права. Безумовно,

деякі з представлених тез молодих дослідників ще вимагають методологічного доопрацювання, їх структура не завжди бездоганна, а деякі висновки потребують додаткової аргументації, однак, всі вони містять загальну ідею – пошук шляхів підвищення ефективності застосування як публічного, так і приватного права в умовах подальшої цифровізації сфери теоретичної та прикладної юриспруденції та визнання за верховенством права того абсолюту, який здатний забезпечити поступальний розвиток сучасного українського суспільства.

Організаційний комітет, редакційна колегія щиро вдячні всім, хто в умовах повномасштабної війни виявили бажання і знайшли можливість надати матеріали для даного видання. Зацікавленість з боку наукової спільноти стверджує нас у бажанні продовжувати започатковане: надавати можливості для того, щоб ділитися власними науковими здобутками, знайомитися з напрацюваннями колег і приймати участь у дискусіях. Все це заради єдиної стратегічної мети – забезпечити розбудову сучасного Українського права, здатного вирішувати нагальні проблеми сьогодення із забезпеченням балансу інтересів людини, суспільства та держави.

*Від імені редакційного комітету
професор Олександр КОЗАЧЕНКО*

Секція 1

ПУБЛІЧНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Козаченко О.В.,
*доктор юридичних наук, професор, в.о. директора
Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ВИДИ

Навіть поверхневий погляд на сучасний кримінальний процес, що розбудований на засадах верховенства права, дозволяє констатувати, що він представляє собою детально регламентовану кримінальним процесуальним законодавством діяльність органів досудового розслідування, прокуратури й суду та інших суб'єктів кримінального провадження щодо реєстрації, розслідування, розгляду та об'єктивної правової оцінки кримінально протиправних діянь. У той же час слід погодитися з тим, що стрижневим елементом кримінального провадження виступають докази, а серцевиною кримінально-процесуальної науки виступає теорія судових доказів. Фундаментальний характер теорії судових доказів визначає правило, презумпція, відповідно до якої докази застосовуються в обов'язковому порядку, якщо фактичні обставини юридично значущої події або вчинку встановлюють одні особи, а правову оцінку встановленому факту надають інші суб'єкти. Відповідно, якщо в кримінальному процесі, як було вказано вище, фактичні обставини кримінально протиправного діяння встановлюються органами і посадовими особами, які здійснюють досудове розслі-

дування, а правову оцінку встановленим фактам надає суд, кримінальний процес в принципі неможливий без доказів, які виступають єдиним джерелом інформації про протиправну діяльність для всіх суб'єктів провадження.

Світоглядним підґрунтям доказування слід вважати аксіому про можливість пізнання об'єктивного світу. Пізнання об'єктивного світу являє собою процес віддзеркалення явищ дійсності у свідомості людини. Під віддзеркаленням розуміють певну властивість матерії, коли одні матеріальні об'єкти, змінюючись при взаємодії з іншими, більш-менш адекватно відтворюють, зберігають деякі особливості такої взаємодії. Вивчаючи збережені в об'єктах матеріальні або ідеальні (інформаційні) сліди взаємодії, можна зробити висновок і про характер самого впливу. Таким чином, докази є або інформацією (в розумінні внутрішньої форми) або носієм інформації (зовнішня форма) про обставини вчинення кримінально протиправного діяння.

Відповідно до ст. 84 Кримінального процесуального кодексу України (далі по тексту КПК України) доказами в кримінальному провадженні є будь-які фактичні дані, отримані в передбаченому законом порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя або суд встановлюють наявність або відсутність фактів та обставин, які мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню. Відповідно до сформульованої законодавцем дефініції доказу притаманні дві сторони, які нерозривно пов'язані між собою та характеризують доказ змістовно: відомості про будь-які факти та, з точки зору його форми, – це те, в що вкладаються такі відомості, носії певної інформації про фактичні обставини вчиненого кримінально протиправного діяння. У свою чергу форма доказів поділяється на зовнішню, яка сприймається процесуалістами в якості джерел доказів (джерел інформації): показання, висновок експерта, документи, речові докази (ч. 2 ст. 84 КПК України) та внутрішню форму, яка уособлює способи викладення доказової інформації.

Серед різноманітних проявів внутрішньої форми доказів (письмова, відеозапис, аудіо запис тощо) все більшого поширення в умовах глобалізації різних сторін суспільного життя та тоталь-

ного поширення електронних носіїв інформації, набувають докази в електронній формі, або скорочено електронні докази.

З метою забезпечення належного використання термінології, в першу чергу, слід звернути увагу на співвідношення двох категорій, які дуже часто сприймаються як синоніми: «електронні» (electronic) та «цифрові» (digital) докази. Не вдаючись в деталі, слід зазначити, що загалом поняття «електронні» докази змістовно є більш широким ніж «цифрові», оскільки воно охоплює собою не тільки «двійковий файл», яким характеризується цифрова форма, але й інформацію, яка отримана із аналогових пристроїв (звукзапис, відеозапис на магнітну стрічку тощо).

Загалом можна зробити висновок, що електронний доказ у кримінальному провадженні представляє собою доказову інформацію в електронній (зокрема цифровій, аналоговій та іншій) формі, що містить відомості про обставини, які входять у предмет доказування у кримінальному провадженні.

Враховуючи той факт, що електронний доказ відрізняється від інших доказів за ознакою внутрішньої форми, слід звернути увагу на відмінні ознаки електронних доказів від інших носіїв доказової інформації.

По-перше, електронні докази не мають сталого, жорсткого зв'язку з матеріальним носієм, на відміну від інших доказів. В цілому, якщо виходити з того, що електронний доказ – це певний комп'ютерний код, то електронні докази створюються, передаються, зберігаються та копіюються з використанням певних технічних пристроїв та спеціального програмного забезпечення. Відповідно повинен бути носій, але він може бути легко змінений, що не впливає на зміст самого електронного доказу. Таким чином, електронний доказ легко копіюється, а електронна копія практично нічим не відрізняється від оригіналу.

По-друге, можлива легка зміна змісту електронного доказу, його коригування, на відміну від інших доказів, наприклад, документів або речових доказів, внесення змін в які легко встановлюється за рахунок виявлення фактів підчистки, закреслення, виправлення тощо.

По-третє, особлива структура електронного доказу: двійкові дані (якщо доказ у цифровій формі); пристрій, на якому зберіга-

ються такі дані; програмне забезпечення, що дозволяє сприймати та інтерпретувати двійкові дані. У зв'язку з цим виникає проблема швидкого змінювання як пристроїв, так і програмного забезпечення, тому можливі ситуації, коли електронні докази неможливо відтворити з, наприклад, новим програмним забезпеченням.

По-четверте, наявність метаданих – цифрова інформація про сам електронний доказ (авторство документу, його оригінальність, інформація про відправлення та отримання тощо), яка не відображається на екрані пристрою при зчитуванні тексту, звуку чи відеозапису. Однак, треба враховувати, що метадані не є незмінюваними і вони можуть коригуватися. Слід наголосити, що метадані не можна вважати самостійним доказом, їх можна розглядати як елемент електронного доказу.

По-п'яте, електронні докази легко зберігаються в умовах використання Інтернету як транскордонної мережі, для чого використовуються так звані «хмарні технології», що значно спрощує доступ до електронних доказів, не залежно від місця знаходження особи, яка потребує такого доступу.

Серед доказів з внутрішньою електронною формою можна виділити декілька самостійних видів, які мають свої змістовні особливості та зовнішню форму вираження.

Найбільшого поширення в кримінально-процесуальній практиці отримали електронні документи, в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо. Загалом документ як джерело доказів є спеціально створеним з метою збереження інформації матеріальним об'єктом, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомостей, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що підлягають встановленню під час кримінального провадження (ч. 1 ст. 99 КПК України). Натомість електронний документ – це особливий вид документа як джерела доказів, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа. Одним з обов'язкових та особливих елементів електронного документу є електронний підпис.

Ще одним окремим видом доказу слід визнати веб-сайти (сторінки), під якими слід розуміти сукупність програмних засо-

бів, розміщених за унікальною адресою в обчислювальній мережі, у тому числі і в мережі Інтернет, разом з інформаційними ресурсами, що перебувають у розпорядженні певних суб'єктів і забезпечують доступ юридичних та фізичних осіб до цих інформаційних ресурсів та інших інформаційних послуг через обчислювальну мережу (відповідно до Закону України в редакції 2022 року «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги»). Окремо слід підкреслити, що в якості електронного доказу можуть виступати як самі вебсайти, так і їхні окремі сторінки.

Окремим видом електронного доказу слід визнавати текстові, мультимедійні та голосові повідомлення (електронні повідомлення), під якими слід розуміти інформацію, яка передана або отримана користувачем інформаційно-телекомунікаційної мережі.

Електронним доказом окремих обставин, які підлягають встановленню у кримінальному провадженні, можуть виступати інформаційні бази даних, під якими слід розуміти організована відповідно до певних правил і збережена в пам'яті комп'ютера сукупність логічно пов'язаних даних, що відображають стан об'єктів в певній предметній області і використовувана для забезпечення інформаційних потреб користувачів.

Крім вказаних, як електронний доказ може використовуватися й інша інформація (відомості), яка існує в електронній формі та яка відповідає встановленим вимогам щодо способу отримання та належного процесуального закріплення.

За результатом проведеного аналізу різних характеристик електронних доказів можна зробити загальний висновок, що більшість ситуацій, які виникають під час здійснення кримінального провадження вирішуються практикою на підставі відсутності прямих заборон в законі та здорового глузду, що не дозволяє сформулювати єдині правила отримання, зберігання та використання електронних доказів. Уявляється, що формування повноцінного досудового та судового електронного провадження потребує нормативного закріплення та детальної регламентації поводження з окремою та специфічною формою доказу, яким виступає електронний доказ.

Корунчак Л.А.,

*канд. юрид. наук, доцентка, доцентка кафедри кримінального права
та інших кримінально-правових дисциплін*

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ЩОДО ПИТАННЯ РЕЄСТРУ ЗБИТКІВ, ЗАВДАНИХ АГРЕСІЄЮ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

З 2 квітня 2024 року почав приймати заявки Реєстр збитків, завданих агресією росії проти України (RD4U). Це був складний шлях, який тривав майже два роки. Початок його було покладено прийняттям Резолюції Генеральної Асамблеї ООН A/RES/ES-11/5 «Сприяння здійсненню правового захисту і забезпечення відшкодування шкоди у зв'язку з агресією проти України», яка проходила у Нью-Йорку в листопаді 2022 року. Згідно із пунктом 4 цієї Резолюції державам-членам було рекомендовано створення у співпраці з Україною міжнародного реєстру збитків, який буде слугувати записом в документальній формі доказів і претензій, інформацією про збитки або шкоду всім відповідним фізичним і юридичним особам, а також державі Україна, що спричинені міжнародно-протиправними діями російської федерації в або проти України, а також сприяти і координувати збір доказів [1].

12 травня 2023 року Комітетом Міністрів Ради Європи було прийнято Резолюцію CM/Res(2023)3 «Про встановлення Розширеної часткової угоди про Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України». У якості додатка до зазначеної Резолюції прийнято Статут Реєстру збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України [2]. Місцезнаходженням Реєстру є м. Гаага, Королівство Нідерланди, а в Україні діятиме допоміжний офіс. На четвертому Саміті глав держав та урядів Ради Європи, який проходив 16–17 травня 2023 року у Рейк'явіку, прийнято Рейк'явікську декларацію та додатки до неї, де було висловлено політичну підтримку, приєднавшись або маючи намір приєднатися до Розширеної часткової угоди про Реєстр збитків, завданих агресією російської федерації проти України, створеної в інститу-

ційних рамках Ради Європи. Відповідно до Статуту у структурі управління Реєстром виділяють Конференцію Учасників, Раду та Виконавчого Директора.

27 червня 2023 року у Страсбурзі Конференція Учасників Реєстру збитків провела установче засідання. 17 липня 2023 року також у Страсбурзі Генеральна секретарка Ради Європи підписала Угоду з Королівством Нідерландів, як приймаючою державою, про місце розташування Реєстру збитків, завданих агресією російської федерації проти України. 11 вересня 2023 року у Ризі Міністри юстиції країн-членів Ради Європи ухвалили Ризькі принципи на конференції «На шляху до правосуддя для України: Посилення відповідальності, возз'єднання дітей з їхніми сім'ями та підтримка стійкості системи правосуддя». 12 вересня 2023 року у Ризі відбулось друге засідання Конференції Учасників Реєстру збитків для України. 16 листопада 2023 року у Страсбурзі на третьому засіданні Конференції Учасників було обрано склад Ради Реєстру. 11–15 грудня 2023 року у Гаазі Рада Реєстру провела установче засідання. 27 лютого – 1 березня 2024 року у Гаазі Рада Реєстру провела своє друге засідання, зосередившись на прийнятті правил і положень, необхідних для роботи Реєстру, та на підготовці до запуску подання заяв, запланованого на квітень 2024 року. 22 березня 2024 року Реєстр відкрив офіс у Києві, робота якого має бути зосереджена, зокрема, на підвищенні обізнаності та зміцненні співпраці між різними зацікавленими сторонами в Україні, включаючи регіональні та місцеві органи влади, бізнес, організації громадянського суспільства та широку громадськість. 25 березня 2024 року в Києві Виконавчий Директор Реєстру та Віце-прем'єр-міністр України з інновацій, розвитку освіти, науки та технологій підписали угоду про обмін електронними даними, завдяки якій українці зможуть у кілька кліків подати заяву про відшкодування збитків через Дію – український портал та застосунок для державних послуг. Гаага, 2 квітня 2024 року – Реєстр збитків для України розпочав прийом заяв. Про це було оголошено на 4-му засіданні Конференції Учасників Реєстру в рамках Міністерської конференції «Відновлення справедливості для України» [3].

До Реєстру можуть бути внесені заяви про збитки, втрати чи шкоду, завдані: 1) 24 лютого 2022 року або після цієї дати; 2) на

території України в межах її міжнародно-визнаних кордонів, включаючи її територіальні води; та 3) міжнародно-протиправними діями російської федерації в Україні або проти України. Радою Реєстру збитків 21 березня 2024 року прийнято Категорії заяв, що можуть бути внесені до Реєстру, які 26 березня 2024 року було затверджено Конференцією учасників Реєстру. Зокрема, до Реєстру може бути внесено наступні категорії заяв:

- заяви фізичних осіб – категорія А – пов’язані з вимушеним переміщенням; пов’язані з порушенням особистої недоторканності; пов’язані з втратою майна, доходу або засобів до існування; втрата доступу до державних послуг;
- заяви з боку держави Україна – категорія В – пошкодження або знищення майна; втрата історичної, культурної та релігійної спадщини; шкода навколишньому середовищу та природним ресурсам; державні гуманітарні витрати на підтримку постраждалого населення в Україні; розмінування та очищення від нерозірваних боєприпасів;
- заяви юридичних осіб – категорія С (крім тих, що включені до категорії В) – пошкодження або знищення майна; втрата історичної, культурної та релігійної спадщини; збитки бізнесу та інші економічні втрати; гуманітарні видатки [4].

Завдяки цифровізації заяву до Реєстру можна подати в електронній формі через український мобільний застосунок «Дія» або через веб-портал www.dia.gov.ua. Відмічається, що першопочатково прийматимуться заяви щодо пошкодження або знищення житлової нерухомості (заяву може подати тільки власник житла), інші категорії пошкоджень заплановано відкрити протягом року. Можна відмітити, що створення цього Реєстру – значне досягнення міжнародної спільноти щодо відновлення справедливості для України та її народу.

Використані джерела:

1. Сприяння здійсненню правового захисту і забезпечення відшкодування шкоди у зв’язку з агресією проти України: Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 14.11.2022 р. A/RES/ES-11/5. URL: https://rd4u.coe.int/documents/358068/372244/A_RES_ES-11_5.pdf/079afc90-b392-a0ab-43ad-41409c7e8aa4?t=1708702069853 (дата звернення: 19.05.2024).

2. Про встановлення Розширеної часткової угоди про Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України: Резолюція Комітету Міністрів Ради Європи від 12.05.2023 р. CM/Res(2023)3. Дата приєднання: 08.11.2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/961_001-23#n4 (дата звернення: 19.04.2024).

3. Хронологія подій. Реєстр збитків для України. URL: <https://rd4u.coe.int/uk/timeline> (дата звернення: 19.05.2024).

4. Категорії заяв, які можуть бути внесені до Реєстру збитків для України: Конференція учасників Реєстру збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України від 26 березня 2024 року. URL: RD4U-Board(2024)07-final-UKR (дата звернення: 19.05.2024).

Мусиченко О.М.,

*PhD, доцентка, в.о. завідувача кафедри
кримінального права та інших кримінально-правових дисциплін
Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ПРОБЛЕМИ ПРАКТИЧНОГО ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Диджиталізація усіх сфер життя людини є вже постійно й систематично впроваджуваною, звичною практикою в умовах сучасного розвитку суспільства. Правова сфера не є виключенням. Водночас бачимо доволі поступове впровадження в практичну діяльність органів досудового розслідування, прокуратури електронного кримінального провадження, хоча на доктринальному рівні дане питання піднімалося досить давно, а з 2021 року відповідно до Закону України № 1498-IX від 1 червня «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо запровадження інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування», у Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України) з'явилася нова ст. 106-1 «Інформаційно-телекомунікаційна система досудового розслідування» (далі – ІТСДР), а також низка положень, які пов'язані з можливістю учасникам кримінального провадження повноцінно реалізувати свої

процесуальні права та ознайомлюватись з основною інформацією досудового розслідування до його закінчення. Зокрема, відповідно до ч. 3 ст. 221 КПК «ознайомлення з матеріалами досудового розслідування, що містяться в інформаційно-телекомунікаційній системі досудового розслідування, здійснюється шляхом надання доступу до них або надання електронних копій чи примірників таких матеріалів», а ч. 3 ст. 290 КПК України встановлює, що відкриття матеріалів кримінального провадження може здійснюватися або шляхом надання доступу до них, або наданням електронних копій таких матеріалів, засвідчених в установленому порядку [1].

ІТСДР – це система, яка забезпечує створення, збирання, зберігання, пошук, оброблення і передачу матеріалів та інформації (відомостей) у кримінальному провадженні. Оскільки ст. 106-1 розміщена в главі 5 «Фіксування кримінального провадження. Процесуальні рішення», дана система є однією з форм фіксації кримінального провадження. Для практичного впровадження ІТСДР було прийняте Положення про інформаційно-телекомунікаційну систему досудового розслідування «іКейс», затверджене спільним наказом директора Національного антикорупційного бюро України, Офісу Генерального прокурора, Радою суддів України, Вищим антикорупційним судом від 15.12.2021 №175/390/57/72 [2]. Водночас, відповідно до положення ІТСДР «іКейс» використовується лише у кримінальних провадженнях, досудове розслідування в яких здійснюється детективами Національного антикорупційного бюро України. В умовах першочергового завдання нашої держави – протидії корупції, використання електронного провадження саме антикорупційними органами є правильним, беззаперечно ефективним, рішучим кроком, оскільки завдяки цьому: по-перше, полегшується робота органів досудового розслідування, прокуратури; по-друге, усувається можливість зловживань щодо змін до матеріалів кримінального провадження; по-третє, відбувається економія часу та забезпечуються вимоги щодо дотримання розумних строків як досудового розслідування, так і судового провадження; по-четверте, створюється єдиний інформаційний простір шляхом взаємодії інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування з іншими інформаційними та інформаційно-

телекомунікаційними системами, передбаченими законом, зокрема з ЄРДР (інформацію, яку слід вносити до Єдиного реєстру досудових розслідувань, вноситься в автоматичному режимі внаслідок взаємодії ІТСДР з ЄРДР [2, п. 38]) та з Єдиною судовою інформаційно-телекомунікаційною системою (клопотання, заяви, інші матеріали, які подані слідчому судді Вищого антикорупційного суду і можуть бути предметом розгляду слідчим суддею, автоматично реєструються у ЄСІТС [2, п. 48], а слідчі судді Вищого антикорупційного суду, визначені для розгляду клопотань, заяв, інших матеріалів, які надійшли до суду шляхом інтеграції із ІТСДР, можуть досліджувати матеріали поданих їм процесуальних документів безпосередньо у ІТСДР або в ЄСІТС [2, п. 49]).

Закон, яким було впроваджено ІТСДР набрав чинності 15 грудня 2021 року, а вже 16 грудня 2021 року детективи Національного антикорупційного бюро України та прокурори Спеціалізованої антикорупційної прокуратури зареєстрували перше кримінальне провадження в міжвідомчій системі «іКейс», що ознаменувало нову віху розвитку кримінальної юстиції в Україні та засвідчило невідворотність її цифровізації. Втім, подальше практичне впровадження ІТСДР в інші органи досудового розслідування – слідчі підрозділи та підрозділи дізнання Національної поліції, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань, підрозділи детективів Бюро економічної безпеки – гальмується через низку проблем нормативного, організаційного, технічного та іншого характеру.

По-перше, проблемою впровадження ІТСДР є військова агресія рф, що триває на території нашої країни, і пов'язана з нею триваюча гібридна війна. Тому побоювання щодо можливості збереження даних досудового розслідування, що містяться в ІТСДР, в умовах перманентних хакерських атак гальмують активне використання в усіх органах досудового розслідування електронного кримінального провадження. Зазначимо, що на початку збройної агресії рф НАБУ відмовилося від використання ІТСДР і лише після звільнення північних регіонів нашої країни від окупантів, в травні 2022 року робота цієї системи була знову відновлена. І це незважаючи на подвійну захищеність ІТСДР, інформація у якій обробляється із застосуванням комплексної системи захисту інформації, створення

спеціального Комітету інформаційної безпеки Системи, Служби захисту інформації, до яких входять висококваліфіковані фахівці з інформаційної безпеки.

По-друге, проблемою є розроблення нового програмного продукту, яким можуть користуватися усі органи досудового розслідування, прокуратура, слідчі судді, адже наявний і вже апробований програмний продукт e-Case Management System, який офіційно передано на баланс НАБУ (включно з майновими правами на ліцензію на території України для НАБУ, САП та ВАКС), зроблено за Антикорупційної ініціативи Європейського Союзу, і враховує специфіку роботи саме антикорупційних органів.

По-третє, виникає також питання щодо технічного обладнання автоматизованих робочих місць користувачів, адже ІТСДР (на прикладі iКейсу) включає не лише ядро Системи, власне телекомунікаційну мережу, комплексну систему захисту інформації, але й автоматизовані робочі місця користувачів. Сьогодні слідчі, дізнавачі користуються у своїй роботі такими комп'ютерами, ноутбуками, які не відповідають технічним характеристикам для встановлення необхідних для роботи в ІТСДР програм. Тому насамперед в органах досудового розслідування має бути забезпечене технічне оснащення для безперешкодної роботи користувачів, а це потребує значних фінансових витрат держави.

По-четверте, слідчі, дізнавачі, прокурори мають володіти додатковими компетенціями для того, щоб ефективно користуватися ІТСДР та вміти запобігати витоку інформації, що міститься в системі, а для цього слід запровадити обов'язкові дисципліни у вищих навчальних закладах та провести відповідні навчання в органах досудового розслідування, прокуратурі, серед слідчих суддів, що потребує певного часу і ресурсів.

По-п'яте, на наш погляд, допоки не достатньо нормативно врегульовані питання щодо широкого використання електронного кримінального провадження. Відповідно, слід в КПК України врегулювати питання, які пов'язані із забезпеченням засади рівності, оскільки може виникати питання, що серед учасників кримінального провадження є такі, які будуть змушені витратити додатковий час, ресурси, щоб ознайомитися з матеріалами кримінального провадження; потребує нормативного закріплення юри-

дичний статус доказів – «електронних доказів», які містяться в ІТСДР; має бути нормативно вирішене питання підпису учасниками слідчих (розшукових) дій протоколів, які також можуть створюватися в електронній формі тощо.

Отже, не зважаючи на всі позитивні моменти впровадження ІТСДР, як-от: повна автоматизація паперових процесів розслідування, скорочення витрат на друк і пересилання проваджень одночасно в трьох органах (органи досудового розслідування, прокуратура, слідчі судді); скорочення часу та кількості помилок під час розслідування; електронні документи з цифровим підписом можуть передаватись обвинуваченим, свідкам та їхнім представникам без друку та фізичного контакту; суди отримують матеріали в електронній формі, які інтегруються з інформаційною судовою системою; інтеграція з наявними в Україні автоматизованими системами та документообігами, які використовуються в кримінальному процесі, – певні вищеперераховані проблеми стають на заваді впровадження ІТСДР в усі органи досудового розслідування. І лише шляхом поступового їх вирішення ми матимемо запровадження повного електронного кримінального провадження в Україні.

Використані джерела:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 19.05.2024).
2. Положення про інформаційно-телекомунікаційну систему досудового розслідування «iКейс». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0390886-21#Text> (дата звернення 19.05.2024).

Чорнозуб Л. В.,

*канд. юрид. наук, доцентка, в.о. завідувача кафедри загальнотеоретичної,
конституційної та цивілістичної юриспруденції*

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Зарицька Х. І.,

студентка 3 курсу

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ЦИФРОВОЇ КРИМІНАЛІСТИКИ

XXI сторіччя характеризується процесом цифровізації, який на сьогодні охоплює майже всі сфери суспільного життя. Не винятком є й криміналістика. В умовах активного використання комп'ютерних технологій, виникла нова галузь – цифрова криміналістика. Так, цифрова криміналістика – це відносно нова галузь криміналістики, яка зараз знаходиться на етапі активного формування та впровадження в криміналістичну науку. Новітня галузь викликає чималий інтерес у вітчизняних та міжнародних науковців і практиків. Однак, українська наукова спільнота лише нещодавно почала перейматися питанням визначення місця цифрової криміналістики у кримінальному провадженні.

Сьогодні відсутній єдиний підхід до визначення поняття «цифрова криміналістика». Це пов'язано з тим, що кожен із дослідників цього питання формує своє бачення значення і завдань цього напрямку, доречності її впровадження в криміналістиці як окремої галузі тощо. Так, наприклад, Колодіна А.С. та Федорова Т.С. у своїй науковій роботі визначили цифрову криміналістику як «прикладну науку про розкриття злочинів, пов'язаних з комп'ютерною інформацією, про дослідження цифрових доказів, методи пошуку, отримання і закріплення таких доказів» [2, с. 177]. Інші науковці схиляються до думки, що це галузь судових наук, про наукові методи дослідження цифрових доказів. Варто зазначити, що саме цей підхід більш розповсюджений в міжнародних наукових працях.

Сьогодні поруч з поняттям «цифрова криміналістика» активно використовуються й інші формулювання такі як «комп'ютерна криміналістика», «форензика», «електронна криміналістика», «криміналістика в комп'ютерних системах» «digital criminalistics».

Як вже зазначалося, цифрова криміналістика сьогодні перебуває на етапі становлення. Активний розвиток цифрової криміналістики розпочався у другій половині ХХ сторіччя, коли почали фіксуватися перші злочини, пов'язані з використанням комп'ютерів і виникла потреба в збиранні та дослідженні особливих видів доказів. Варто зазначити, що саме в цей період почалося впровадження комп'ютерів у різні сфери суспільного життя. Ці обставини зумовили великий інтерес у науковців. У 1976 році була опублікована наукова праця Д. Паркера «Crime by Computer», що стало науковим підґрунтям для виникнення і подальшого дослідження науки комп'ютерної криміналістики.

Цифрова криміналістика, будучи окремо галуззю криміналістики, має свої особливості. По-перше, це предмет, що являє собою цифрові сліди та комп'ютерну інформацію, а саме їх виявлення, фіксація, дослідження з метою розкриття та попередження злочинів. Варто зазначити, що цифрові сліди комп'ютерні криміналісти називають «цифрові відбитки» (в деяких джерелах також зустрічається вираз «невидимі відбитки») і поділяють їх на активні і пасивні. Так, активними є ті, що створюються і надаються користувачем «самостійно і цілеспрямовано». Наприклад, особисті дані при реєстрації в соціальних мережах, різного виду публікації, коментарі тощо. Натомість пасивні утворюються в процесі використання цифрових ресурсів. Яскравим прикладом є історія пошуку браузера. Якщо ж казати про вагомість цих слідів, то вони однаково важливі, адже за допомогою їх можна дізнатися важливу для розслідування інформацію.

Наступною особливістю і основою цифрової криміналістики є її інструменти, тобто технічні засоби, за допомогою яких виявляється, фіксується і аналізується цифрова інформація, яка міститься в комп'ютерних засобах, електронних мережах, хмарних сховищах тощо. Ці технічні засоби можуть бути як платними (комерційними), так і з відкритим доступом (кодом). Перелік інструментів цифрової криміналістики досить великий і постійно оновлюється.

Як яскравий приклад тут можна навести інструменти, які використовуються для виявлення та фіксації воєнних злочинів, вчинених в умовах повномасштабного вторгнення країною-агресоркою. Зокрема, як зазначає Латиш К.В., для виявлення та збирання доказів воєнних злочинів використовуються такі інструменти як «моніторинг радарів та системи офіційного моніторингу суден Marine Traffic, аналіз супутникових знімків, використання технології аналізу «великих даних» (Big Data); аналіз геолокаційних міток, дослідження фото- та відеоматеріалів у відкритому доступі та наданих слідству, використання програм для аналізу та обробки цифрових зображень» [3, с. 32]. Так, за допомогою аналізу та порівняння супутникових знімків та геолокаційних міток було зібрано докази про причетність військових РФ до масових поховань українців на Харківщині, в Бучі, підтверджено факт використання, заборонених міжнародними Конвенціями, касетних ракет та фосфорних бомб, а також факт розстрілу мирного населення України тощо.

Щодо завдань цифрової криміналістики, то зазвичай до них відносять: виявлення, фіксацію, вилучення та дослідження цифрових доказів, розроблення методів і програмних інструментів для такої діяльності, забезпечення інформаційної безпеки. Однак, вітчизняні науковці виділяють й інші завдання, такі як «розроблення тактики оперативно-розшукових заходів та слідчих дій, пов'язаних з комп'ютерною інформацією; встановлення криміналістичних характеристик правопорушень, пов'язаних із комп'ютерною інформацією» [4, с. 29].

Специфіка цифрової криміналістики викликає проблеми у визначенні її місця в системі наук та впровадженні її у вітчизняну криміналістику. Думки вчених з цього приводу розділились. Так, Думчиков О.М. пропонує додати новий розділ в криміналістиці присвячений питанням роботи зі специфічними інформаційними слідами або модернізувати існуючий розділ, а саме, в криміналістичну техніку додати підрозділ «кібертрасологія», а в методиках розслідування окремих злочинів додати блоки типових комп'ютерних алгоритмів, побудованих на аналізі величезного інформаційного масиву [1, с. 105]. Також є окремі думки запровадження цифрової криміналістики лише як навчальну дисципліну, щоб

додатково навчати криміналістів і такому направленню. Однак, такий варіант на нашу думку, не вирішує питання щодо місця та ролі цифрової криміналістики в криміналістичній науці.

Єдине в чому збігаються думки вчених це те, що вже час визначити цифрову криміналістику новою галуззю в Україні. Однак, на сьогодні сучасне кримінальне провадження не готове до різкого впровадження цифрової криміналістики. Це пов'язано з тим, що, по-перше, треба підготувати кваліфікованих фахівців у сфері цифрових технологій, ознайомити слідчих, прокурорів з особливостями застосування цифрової криміналістики, а, по-друге, треба оснащувати новими технологіями експертні установи. Таке навчання і оснащення потребує чималого державного фінансування, що в умовах воєнного стану викликає питання доречності.

На сьогодні цифрова криміналістика активно впроваджується та використовується за кордоном. Зокрема, в США, Канаді, Німеччині існують відповідні підрозділи правоохоронних органів, цифрові експерти, що досліджують цифрові докази. В умовах євроінтеграції України було б доречно перейняти європейський досвід, але спочатку це питання потребує наукових дискусій щодо наявної на сьогодні потреби її визнання та можливих наслідків таких дій.

Використані джерела:

1. Думчиков М.О. Процеси діджиталізації і криміналістика: ретроспективний аналіз. *Криміналістика і судова експертиза*. № 65, 2020. С. 100–108.
2. Колодіна А.С., Федорова Т.С. Цифрова криміналістика: проблеми теорії і практики. *Київський часопис права*. № 1, 2022. С. 176–180.
3. Латиш К.В. Цифрова криміналістика у період війни в Україні: можливості використання спеціальних знань у сфері інформаційних технологій. *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika*. 2022. Т. 18. С. 31–37.
4. Полотай О.І. Комп'ютерна криміналістика: основні завдання та проблеми. *Міжнародна наукова інтернет-конференція «Інформаційне суспільство: технологічні, економічні та технічні аспекти становлення»*. № 68, 2022. С. 29–30.

Афанасьєва К.Ю.,

*студентка 1 курсу магістратури заочної форми навчання
Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – канд. юрид. наук, доцентка Чорнозуб Л.В.*

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, УЧИНЕНИХ ОРГАНІЗОВАНИМИ ЗЛОЧИННИМИ ГРУПАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Війна в Україні, яка є яскравим прикладом крихкості геополітичної стабільності, не лише спричинила значні людські страждання, але й викликала збільшення різноманітних форм організованої злочинної діяльності, що мають серйозні наслідки. У контексті поточної збройної агресії рф проти України, система органів досудового розслідування стикається з новими викликами. Ці виклики полягають у потребі оперативного, всебічного та якісного документування та збирання доказової інформації про кримінальні правопорушення, вчинені організованими злочинними групами.

Дослідження різних аспектів розслідування таких кримінальних правопорушень розглядали зокрема: Л.І. Аркуша, В.М. Варцаб, С.Ф. Здоровок, Ю.М. Крамаренко, В.О. Коновалова, В.Ю. Шепітько, І.В. Пашинська, А.М. Полях, М.В. Проценко, К.О. Чаплинський та інші.

Розслідування досліджуваної категорії кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану стикається з рядом ускладнень, до яких можна віднести такі: активні бойові дії на певній території держави можуть унеможливлювати доступ органів досудового розслідування до місць вчинення злочинів або місць злочинної діяльності організованих злочинних груп; підвищена небезпека проведення слідчих (розшукових) дій на деокупованих територіях, які залишаються небезпечними через можливість зустрічі з противником або ризиками для особового складу; значна завантаженість слідчих та оперативних працівників через виконання завдань, пов'язаних із захистом територіальної цілісності держави та безпеки громадян; сприяння окупаційної влади у

приховуванні злочинної діяльності організованих злочинних груп; наявність корумпованих зв'язків із посадовими особами органів державної влади, місцевого самоврядування та іншими структурами, що може ускладнити проведення об'єктивного розслідування та перешкоджати здійсненню правосуддя. Також, у нинішніх умовах спостерігається поширення легкого доступу до вогнепальної зброї та боєприпасів, що призводить до зростання суспільної небезпечності угруповань.

Для ефективної організації розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, ключовими елементами є наступні: розробка чіткого плану розслідування, який визначає тактичні завдання та ресурси для їх виконання; визначення сил і засобів, необхідних для досягнення поставлених завдань розслідування; забезпечення використання спеціалізованих техніко-криміналістичних засобів для проведення гласних та негласних слідчих (розшукових) дій, а також інших процесуальних заходів, спрямованих на виявлення кримінально протиправної діяльності організованої злочинної групи та всіх її учасників; налагодження ефективної взаємодії між слідчими, оперативними працівниками та іншими суб'єктами, що забезпечить координацію та спільність дій у ході розслідування.

Важливо враховувати, що організація розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, повинна бути здійснена на всіх етапах: початковому, наступному та заключному. Вважаємо, що початковий етап має найбільше значення, оскільки саме на ньому слідчий розпочинає планування всього процесу розслідування, обирає напрямки і засоби розслідування, проводить невідкладні слідчі (розшукові) дії, оцінює ситуацію та формулює слідчі версії, а також розробляє подальші кроки.

Оцінка початкового матеріалу щодо факту вчинення кримінального правопорушення організованою злочинною групою в умовах воєнного стану проводиться перед початком досудового розслідування та внесенням відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. На цьому етапі слідчий здійснює перевірку таких важливих аспектів: чи містить діяння елементи складу

кримінального правопорушення; де і коли були здійснені підготовчі дії та саме кримінальне правопорушення; яка кількість та роль учасників організованої групи; які заходи були прийняті для фіксації незаконної діяльності фігурантів та їх результати. На основі цих даних слідчий приймає рішення щодо можливості відкриття кримінального провадження за фактом вчинення кримінального правопорушення організованою злочинною групою [2].

Оперативна інформація, що надходить під час проведення оперативно-розшукових заходів, відіграє вагомий роль у встановленні факту вчинення кримінального правопорушення угрупованням. Ця інформація, як правило, містить відомості не лише про кримінально протиправні діяння та осіб, які їх вчинили, але й про потерпілих, свідків та всіх осіб, які можуть бути причетні [4].

Під час складання плану розслідування ключовим є прийняття процесуальних та організаційних рішень і створення сприятливих умов для ефективного проведення початкового та наступного етапів розслідування розглядуваної категорії кримінальних правопорушень. Зокрема, планування розслідування кримінальних правопорушень, вчинених організованими злочинними групами, через специфіку та нестандартні умови проведення розслідування, має охоплювати всі його етапи та кожен окремий епізод.

Також, важливим є відбір тактичних заходів та прийомів слідчої діяльності та вирішення питання щодо доцільності та терміновості проведення слідчих (розшукових) дій. Необхідно підкреслити, що організація та планування розслідування кримінальних правопорушень, які вчиняються організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, передбачає налагодження чіткої взаємодії між слідчими та працівниками оперативних підрозділів, а також з іншими відповідними органами.

Підсумовуючи, варто зауважити, що внаслідок війни в Україні змінився «кримінальний пейзаж», що посилило виклики для державного управління, забезпечення безпеки та економічного відновлення. У такій ситуації протистояння організованій злочинності потребує комплексного підходу, спрямованого не лише на правоохоронні заходи, а й на вирішення основних причин конфлікту та нестабільності.

Використані джерела:

1. Криміналістика: підручник / [В.В. Пясковський, Ю.М. Черноус, А.В. Самодін та ін.]; за заг. ред. В.В. Пясковського. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2020 – С. 396.
2. Організація та планування розслідування кримінальних правопорушень, вчинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану. *Věda a perspektivy*. № 1(20). 2023. С. 170–182. URL: [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-1\(20\)-173-180](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-1(20)-173-180).
3. Організована та економічна злочинність / С.В. Ківалов, В.О. Туляков, Б.М. Головкін, Л.І. Аркуша, Т.В. Мельничук; В.І. Маркін, Д.Є. Крикливець]; за ред. В. Тулякова [Електрон. вид.] Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія». 2022. С. 212–277. URL: <https://doi.org/10.32837/11300.26025>.
4. Рачок І. Проблемні питання встановлення факту вчинення економічних злочинів організованими групами. *Підприємництво, господарство і право*. 12/2020. С. 275. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/12/48.pdf>.

Богата А.І.,

студентка 4 курсу

Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О. М.

**СКАСУВАННЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ
В УМОВАХ ВІЙНИ**

У юридичній практиці України скасування запобіжного заходу є значущою процедурою, яка являє собою завершальний етап у використанні встановленого судом запобіжного заходу. Процес цей базується на офіційному рішенні суду, який, відповідно до чинних законодавчих рамок, анулює раніше наявне рішення про застосування конкретного запобіжного заходу щодо особи.

Запобіжний захід, за загальними правилами, може бути скасовано в ході судового розгляду. Це відбувається за клопотанням однієї зі сторін – обвинувачення або захисту. Підстави для скасування запобіжного заходу визначені у частинах 1 та 3 статті 331

Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України). До таких підстав можуть належати зміни у стані справи, наприклад, отримання нових доказів, зміна обставин, які обґрунтовували необхідність застосування запобіжного заходу, або поліпшення стану здоров'я обвинуваченого, якщо це було причиною обрання менш строгого запобіжного заходу [1].

У період воєнного стану українське законодавство передбачає спеціальні правила щодо анулювання запобіжних заходів у випадках, коли особа має вступити на військову службу у зв'язку з мобілізацією. Ці правила викладені у статті 616 КПК України. Варто зазначити, що можливість скасування не обмежується лише триманням під вартою, яке може бути анульовано за умовами, визначеними в частині 1 статті 616, але також стосується й інших видів запобіжних заходів, які можуть бути скасовані згідно з частиною 4 статті 615 КПК України [1]. Водночас, зважаючи на ступінь суспільної небезпеки окремих видів злочинів, зокрема, проти основ національної безпеки України, а також ряду інших злочинів, передбачених ст. 115, 146-147, 152-156, 186, 187, 189, 255, 255-1, 257, 258-262, 305-321, 330, 335-337, 401-414, 426-433, 436, 437-442 КК України, законодавець встановив заборону скасовувати тримання під вартою у разі підозри чи обвинувачення особи у даних злочинах. Законодавець не встановлює обмежень такого скасування для інших запобіжних заходів, на відміну від скасування тримання під вартою [2, с. 94].

Процес скасування запобіжного заходу з метою дозволу підозрюваному або обвинуваченому проходити військову службу під час мобілізації складається з кількох кроків: 1) підозрюваний або обвинувачений подає прокурору клопотання про скасування запобіжного заходу, щоб долучитися до військової служби під час мобілізації; 2) прокурор переглядає заявлене клопотання від підозрюваного чи обвинуваченого; 3) після розгляду, прокурор формує своє клопотання до суду про скасування запобіжного заходу, враховуючи норми, визначені в частині 1 статті 616 КПК України; 4) прокурор звертається з цим клопотанням до слідчого судді або суду, який розглядає кримінальне провадження; 5) слідчий суддя або суд розглядає подане клопотання; 6) на останньому етапі слідчий суддя або суд приймає рішення про скасування запобіжного

заходу, що дозволяє підозрюваному або обвинуваченому розпочати військову службу, або відмовляє у такому скасуванні. Цей процедурний ланцюжок гарантує, що кожен крок вирішується згідно із законодавством і забезпечує правильність юридичних процедур під час дії воєнного стану.

Якщо слідчий суддя або суд ухвалює рішення про анулювання запобіжного заходу, який полягав у триманні під вартою, підозрюваний чи обвинувачений повинен негайно, але не пізніше ніж через 24 години після звільнення, з'явитися до відповідного територіального центру комплектування та соціальної підтримки відповідно до місця своєї реєстрації.

Детальний аналіз статті 616 КПК України виявляє, що в тексті закону існують деякі прогалини, зокрема відсутність конкретизації декількох ключових аспектів. Ці невизначені моменти включають: а) конкретний зміст клопотання, яке підозрюваний чи обвинувачений подає до прокурора; б) критерії, на основі яких прокурор вирішує звернутися до слідчого судді чи суду; в) процедуру, якою слідчий суддя чи суд мають керуватися під час розгляду клопотання від прокурора; г) обставини, за наявності яких слідчий суддя чи суд можуть вирішити про скасування запобіжного заходу, де частина 2 статті 616 КПК України вводить неоднозначне поняття «за наявності достатніх підстав» [1]. Крім того, в п. 2 ч. 1 ст. 616 КПК України вказано, що при обранні рішення про скасування запобіжних заходів слід зважати на відсутність ризиків, передбачених ст. 177 КПК України, а також ризику ухилення від проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період. Зауважимо, що вказівка в цьому пункті на відсутність загальних ризиків є недоречною, оскільки це може бути підставою для звернення сторони захисту без жодних умов до слідчого судді про скасування запобіжного заходу. Мета скасування запобіжного заходу за даною підставою – це соціальна користь у вигляді потреби у призові на військову службу під час мобілізації і ця мета виправдовує загальні ризики [2, с. 94].

Відсутність чітких регламентацій процедури розгляду клопотань прокурора слідчим суддею або судом зумовлює необхідність застосування загальних положень КПК України, зокрема статті 193. Це підкріплюється позицією науковців і вважається логічним

рішенням для заповнення процедурних вакуумів. Що стосується визначення «достатніх підстав» для ануляції запобіжного заходу, тут законодавець усвідомлено залишає певну гнучкість для суддів, дозволяючи їм враховувати всі обставини конкретної справи при прийнятті рішення.

Огляд судової практики показує, що при розв'язанні питань про скасування запобіжних заходів, слідчі судді та суди аналізують кілька важливих факторів, включаючи вид злочину, за яким підозрюється/обвинувачується особа, здатність цієї особи виконувати оборонні обов'язки держави, військові зобов'язання та можливі обмеження щодо військової служби тощо. [3, с. 199].

Отже, сучасні умови воєнного стану вносять суттєві корективи в кримінальне процесуальне право, особливо стосовно застосування та скасування запобіжних заходів. Аналіз статті 616 КПК України та суміжних норм виявляє особливості процедур, що забезпечують баланс між потребами національної безпеки та правами осіб, які перебувають під слідством або обвинуваченням. Зокрема, законодавство передбачає можливість скасування запобіжних заходів для відправлення громадян на військову службу, що є важливим аспектом мобілізаційної готовності держави.

Використані джерела:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI: станом на 19 квіт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 30.04.2024).
2. Козаченко О.В., Мусиченко О.М. Особливості застосування, зміни та скасування запобіжних заходів в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми формування громадянського суспільства та становлення правової держави: Збірник матеріалів VI Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції*, Черкаси, 19 травня 2023 р. / Ред. кол.: С.В. Джолос (відп. ред.) та ін. Черкаси, 2023. С. 90–96.
3. Неледва Н. В. Особливості застосування запобіжних заходів в умовах воєнного стану: огляд законодавчих новел. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. Т. 47. № 6. С. 198–201.

Бородіна В. Ю.,*студентка 1 курсу**Миколаївського навчально-наукового інституту права**Національного університету «Одеська юридична академія»**Науковий керівник – канд. юрид. наук, доцентка Корунчак Л.А.*

КОНСТИТУЦІЙНІ ПРАВА ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

24 лютого 2022 року розпочалася збройна агресія росії і її повномасштабне вторгнення на територію України. Ця подія змусила всю українську державу і український народ перейти до життя в умовах правового режиму воєнного стану, Президентом України було видано Указ від 24.02.2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні».

Воєнний стан регламентується Законом України «Про правовий режим воєнного стану». Відповідно до цього закону, воєнний стан – це особливий правовий режим, який вводиться в Україні або в окремих її територіях у випадку збройної агресії або загрози нападу, небезпеки державній незалежності України та її територіальній цілісності [2]. Він передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки. Передбачається тимчасове обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб. При цьому зазначається строк дії цих обмежень.

Наслідком введення особливого правового режиму є обмеження конституційних прав людини і громадянина. Важливим є те, що строк дії обмеження прав людини не повинен перевищувати строку дії воєнного стану, тобто після закінчення строку особливого правового режиму повинна відновитися повна дія всіх конституційних прав.

Але навіть за умов воєнного стану в Україні як демократичній, соціальній та правовій державі діють механізми та гарантії захисту прав людини, держава несе відповідальність за свою діяльність і

має забезпечити захист конституційних прав. В Основному Законі України – Конституції – зазначено: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [1].

Забезпечення прав людини є важливою складовою державного авторитету як на внутрішньому, так і на міжнародному рівнях. Побудова демократичної держави передбачає не тільки проголошення, але й гарантування прав людини в будь-яких умовах. Конституція України у статті 64 визначає перелік прав людини, які не можуть бути обмежені: рівність громадян мати конституційні права та свободи і бути рівними перед законом (ст. 24); право на громадянство та його зміну (ст. 25); право на життя (ст. 27); право на повагу до гідності людини (ст. 28); право на свободу та особисту недоторканність (ст. 29); право на звернення до органів державної влади (ст. 40); право на житло (ст. 47); право на шлюб (ст. 51); рівність прав дітей незалежно від походження (ст. 52); захист прав і свобод людини і громадянина судом (ст. 55); право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної чи моральної шкоди через незаконні рішення, дії чи бездіяльність органів державної влади (ст. 56); право на знання своїх прав та обов'язків (ст. 57); незворотність дії у часі законів та інших нормативно-правових актів, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи; неможливість притягнення до відповідальності особи за діяння, які на час їх вчинення не визнавалися законом як правопорушення (ст. 58); право на професійну правничу допомогу (ст. 59); право відмовитися від виконання злочинних розпоряджень чи наказів (ст. 60); неможливість бути притягнутим двічі до відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення (ст. 61); презумпція невинуватості (ст. 62); право не нести відповідальність за відмову давати показання щодо себе, членів сім'ї чи близьких (ст. 63). Закріплення переліку прав, які не підлягають обмеженню, є державною гарантією захисту прав людини.

Водночас, обмеженню можуть підлягати права, які мають соціально-економічне, політичне, культурне спрямування, а також деякі особисті права. Як зазначає Маркович Х.М., в умовах воєнного стану можуть обмежуватися наступні права фізичних осіб: право

на недоторканність житла (ст. 30); право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31); право на невтручання в особисте і сімейне життя (ст. 32); право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань (ст. 34); право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування (ст. 38); право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації (ст. 39); право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності (ст. 41); право на підприємницьку діяльність (ст. 42); право на працю (ст. 43); право на страйк (ст. 44); право на освіту (ст. 53). Такі обмеження необхідні для: запобігання злочинам; рятування життя людей та майна; забезпечення інтересів національної безпеки, територіальної цілісності, громадського порядку та економічного добробуту; забезпечення охорони здоров'я населення, захисту репутації, прав і свобод інших людей; запобігання розголошенню конфіденційної інформації тощо [3, с. 98].

Можливість обмеження основних прав людини за настання специфічних умов передбачається не тільки нормами внутрішньо-державного права, а й міжнародними нормами також. У разі, коли обмеження основних прав людини є суспільно необхідним, воно є законним, цілеспрямованим скороченням потенційних можливостей особи.

Незважаючи на те, що Конституція України та інші нормативно-правові акти передбачають можливість обмеження окремих конституційних прав, такі обмеження повинні мати обґрунтування, бути тимчасовими, відповідати принципам демократичної та правової держави, а також слугувати захисту інтересів суспільства та збереженню громадського порядку і безпеки, враховувати права інших осіб. Для захисту прав людини має велике значення забезпечення відповідності цих обмежень міжнародним стандартам прав людини. Завдяки дії принципу верховенства права, Європейської конвенції з прав людини та інших джерел міжнародного та вітчизняного права сформовано практику щодо забезпечення правомірності та виправданості обмежень конституційних прав

людини за настання певних умов. Отже, навіть в цей важкий час, коли Україна знаходиться в умовах дії воєнного стану, пріоритетом для держави залишається захист прав людини.

Використані джерела:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 09.05.2024 р.).
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. Дата оновлення: 19.04.2024р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19> (дата звернення : 09.05.2024 р.).
3. Маркович Х. М. Права і свободи людини в умовах воєнного стану: фокус пріоритетів. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 4. С. 95–99.

**Добрянська Є.Є.,
Спицька Н.Р.,**
студентки 3 курсу

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – д-р юрид. наук, професор Козаченко О.В.*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОБАЦІЙНОГО НАГЛЯДУ В СИСТЕМУ ПОКАРАНЬ, ВИЗНАЧЕНУ КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОМ УКРАЇНИ

На становлення стратегічних принципів і напрямків діяльності держави та її спеціальних органів в галузі кримінального-правових відносин впливає велика кількість різного роду факторів у багатьох сферах життєдіяльності. Основним напрямом змін в кримінальному праві України є впровадження більш гуманної системи кримінально-правових заходів, що застосовується до правопорушників, використання ліберальних підходів до досягнення цілей, що ставляться перед окремими видами кримінально-правових заходів, створення можливостей для виправлення особи без її ізоляції від суспільства та в цілому розробка і введення в сучасну систему покарань таких видів, які мають альтернативний

характер по відношенню до позбавлення волі. З метою вирішення вказаних і низки інших завдань в Україні запроваджений новий вид покарання – пробаційний нагляд. Пробація відображає перехід від використання виключно каральних заходів до більш гуманістичного соціально-виховного та реабілітаційного підходів. Це важливий крок для багатьох країн, оскільки такі зміни сприяють соціальній адаптації засуджених та зменшенню кількості рецидивів. Аналіз досвіду європейських країн у галузі пробації дійсно може допомогти Україні впровадити ефективніші підходи до роботи з особами, які перебувають під наглядом пробаційної служби за те, що вчинили кримінальне правопорушення.

Верховна Рада України 23 серпня 2023 року прийняла Закон України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань», який набув чинності 28 березня 2024 року [2]. Серед ключових новацій в цьому Законі є введення нового виду основного покарання – пробаційного нагляду.

Загалом, відповідно до ст. 50 Кримінального кодексу України (далі по тексту КК України), покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні кримінального правопорушення, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого [1].

Відповідно до Закону України «Про пробацію», пробація – це система наглядових та соціально-виховних заходів, що застосовуються за рішенням суду та відповідно до закону до засуджених, виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого [3].

Покарання як вид кримінально-правового заходу, що застосовується в якості правового наслідку вчинення кримінального правопорушення, завжди призначається з певними цілями (ч. 2 ст. 50 КК України), до яких відносяться кара, виправлення та запобігання (превенція) – як спеціальна, так і загальна. Як зазначалось вище, пробаційний нагляд відноситься до видів покарань, відповідно, йому притаманні всі цілі, які ставляться перед покаранням загалом. Проте, маємо зазначити, що пробації притаманна також нова,

важлива та специфічна ціль – соціальне виховання, що є новелою в сучасному кримінальному праві України. Розглядаючи змістовні характеристики даної цілі, доречно розпочати з визначення терміна «виховання». В Енциклопедії сучасної України зазначається, що виховання – це вплив суспільства на особистість, яка розвивається [5]. Вважаємо за потрібне зазначити, що беручи до уваги навіть застосування такого виду покарання до неповнолітніх, ми маємо вже розвинену, сформовану особистість зі своїми сталими поглядами, не говорячи вже про повнолітню особу. Тому вважаємо, що тут доречніше застосовувати термін «перевиховання». Говорячи про перевиховання з точки зору кримінального права зазначимо, що у сфері кримінально-правових відносин в контексті питань пробації перевихованням є більш гуманний вплив на особу з метою в деякій мірі змінити її погляди та відношення до правових норм, що визначають заборонені під загрозою застосування покарання форми поведінки, сформувати правову культуру особи відповідно до рівня розвитку суспільних відносин та з метою перешкоджання новим посяганням на ті соціальні цінності, що охороняються кримінальним законом.

Головна мета пробаційного нагляду полягає в покаранні особи за вчинені правопорушення та, одночасно, в реабілітації її та недопущення вчинення кримінальних правопорушень в майбутньому. Цей вид покарання сприяє соціальній реінтеграції особи та її поверненню до нормального життя в суспільстві.

Пробаційний нагляд застосовується до: осіб, стосовно яких складається досудова доповідь; осіб, засуджених до покарання, що не пов'язане з позбавленням волі; осіб, яким покарання у виді позбавлення волі замінено на покарання у виді громадських або виправних робіт; осіб, звільнених з випробувальним терміном від відбування покарання у виді позбавлення (обмеження) волі.

При обранні покарання у виді пробаційного нагляду, суд накладає на засудженого ряд обов'язків, включаючи: періодичне з'явлення для реєстрації до уповноваженого органу з питань пробації; повідомлення уповноваженому органу з питань пробації про зміну свого місця проживання, роботи або навчання; заборону виїзду за межі України без погодження з уповноваженим органом з питань пробації. Додатково, суд може накласти такі обов'язки на

засудженого: використання електронного засобу контролю і нагляду та проживання за вказаною у рішенні суду адресою; дотримання встановлених судом вимог щодо вчинення певних дій, обмеження спілкування, пересування та проведення дозвілля; працевлаштування або реєстрація як безробітного та працевлаштування за направленням уповноваженого органу з питань пробації; виконання заходів, передбачених пробаційною програмою; проходження курсу лікування від наркотичної, алкогольної залежності або розладів психіки.

Слід наголосити, що нормативне закріплення достатньо великого переліку обов'язків, які можуть бути накладені судом в процесі застосування пробаційного нагляду, дає можливість забезпечити індивідуальний підхід до покарання особи з врахуванням як обставин вчиненого кримінального правопорушення, так і характеристик особи, яка його вчинила.

Механізм пробації – це не новела для провідних європейських держав. Доречно згадати міжнародний нормативно-правовий акт, який регламентує питання пробації, таким є «Правила Ради Європи про пробацію», що були прийняті у 2010 році [4]. Певна кількість положень даного нормативно-правового акта знайшла своє відображення у вже згаданому Законі України «Про пробацію». Наш законодавець поставив на меті курс на євроінтеграцію, а отже з'явилась необхідність впровадження змін у всі галузі права, в тому числі і в одну з найважливіших – в галузь кримінального права України, це є необхідністю сьогодення.

Законодавець впродовж певного періоду часу хоче замінити позбавлення волі на пробаційні заходи та ефективно їх впроваджувати на практиці. Проте, маємо зазначити, що обидва зазначені заходи покарання мають місце бути та активно реалізовуватись в нашій державі. Під час пробації особу, яка понесла покарання, не ізолюють від суспільства, вона може контактувати зі своєю родиною, працювати за власним місцем роботи, сплачувати податки, навчатись та бути цілком активним громадянином. Проте існують випадки, коли особа вчинила певний вид кримінальних правопорушень, що несуть велику загрозу суспільству та оточуючим, такі особи повинні відчувати кару за вчинене в її максимальному вимірі що забезпечує застосування такого покарання як позбавлення волі.

Отже, впровадження пробаційного нагляду відкриває нові можливості для соціальної реабілітації засуджених і покращення їхнього повернення до суспільства. При цьому важливо враховувати індивідуальні особливості кожного випадку та потреби суспільства і кожної особи, а також забезпечити високу якість проведення пробаційного нагляду та ефективний моніторинг дотримання умов. В питанні впровадження пробації законодавець має детально переглянути всі нюанси такого виду покарання та підійти виважено під час практичної реалізації. Це допоможе забезпечити справедливість та ефективність оновленої системи покарання в Україні. Такими змінами наша держава вкотре підтверджує свій міжнародний курс на інтеграцію у цивілізоване світове співтовариство.

Використані джерела:

1. Кримінальний кодекс України № 2341-III від 28.03.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 15.05.2024).
2. Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань: Закон України від 23.08.2023 р. № 3342-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3342-20> (дата звернення: 09.05.2024).
3. Про пробацію : Закон України від 28.03.2024 р. № 160-VIII. URL: Про пробацію | від 05.02.2015 № 160-VIII (rada.gov.ua) (дата звернення: 09.05.2024).
4. Правила Ради Європи про пробацію: Рекомендація CM/Rec (2010)1 (неофіційний переклад). Комітету Міністрів державам-членам про Правила Ради Європи про пробації URL: <https://rm.coe.int/16806f4097> (дата звернення: 10.05.2024).
5. Енциклопедія сучасної України. URL: Пошук – Енциклопедія Сучасної України (esu.com.ua)

Дяченко А.В.,*студентка 3 курсу**Миколаївського навчально-наукового інституту права**Національного університету «Одеська юридична академія»**Науковий керівник – канд. юрид. наук, доцентка Чорнозуб Л.В.*

КРИМІНАЛІСТИЧНА ЕКСПЕРТИЗА ЇЇ ВИДИ ТА ЗНАЧЕННЯ

Забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, а невинуваті не були обвинувачені – це є основним завданням кримінального судочинства. Виходячи з цього, у процесі розслідування кримінальних правопорушень для виявлення правди спеціальні знання відіграють важливу роль. Багато складних питань, пов'язаних з отриманням, аналізом та застосуванням інформації, що допомагає встановити достовірність у кримінальних справах, можуть бути вирішені тільки за допомогою експерта. Експерт – це фахівець, який має спеціальні знання та досвід у певній галузі і здійснює експертизу, тобто дослідження та оцінку об'єктів, явищ, процесів, що містять інформацію про обставини справи. Роль експерта полягає в тому, що він надає висновок з питань, які виникають під час розгляду справи і стосуються сфери його спеціальних знань.

Найбільш поширений вид судової експертизи сьогодення – це криміналістична. Криміналістична експертиза – це лабораторне дослідження об'єктів з метою встановлення їх реального стану, здатності виконувати певні дії, невидимих слідів зашифрованого змісту, обставин, за яких були проведені дії, групової належності об'єктів або їх тотожності. Цей тип експертизи вимагає використання спеціальних прийомів, методів і засобів, розроблених криміналістикою з використанням сучасних природничих і технічних наук, а також комп'ютерних технологій. Об'єктами дослідження можуть бути реквізити, друковані і рукописні тексти документів та підписи на них, відбитки печаток і відтиски штампів, сліди рук, ніг, знарядь злочину та інструментів, транспортних засобів, холодна і вогнепальна зброя, боєприпаси тощо.

Криміналістична експертиза має велике значення для вирішення ідентифікаційних, діагностичних та ситуаційних завдань, пов'язаних з розслідуванням та судовим розглядом кримінальних справ. Криміналістична експертиза допомагає встановити особу злочинця, обставини події, причинно-наслідкові зв'язки тощо. Криміналістична експертиза поділяється на різні види, залежно від об'єктів та методів дослідження.

Основні види криміналістичних експертиз включають:

- почеркознавчу (яка допомагає при визначенні авторства рукопису чи підпису);
- авторознавчу (дозволяє ідентифікувати автора тексту чи його соціально-біографічних особливостей за записами);
- техніко-криміналістичну експертизу документів (аналіз дописок, виправлень, знищених записів, розпізнавання печаток, штампів, інших друкарських форм);
- фототехнічну (огляд матеріалів кіно- фотодокументів та апаратури, на якій вони створені);
- портретну експертизу (яка дає змогу відтворенню особи за її фотознімками);
- дактилоскопічну (розпізнавання людини за відбитками папілярних візерунків на долонях);
- трасологічну (вирішення різноманітних ідентифікаційних та ситуаційних питань за відбитками зовнішньої поверхні взуття, одягу, транспортних засобів, знарядь злочину, відновлення цілого за окремими частинами і т.д.);
- балістичну (розпізнавання вогнепальної зброї за стріляними кулями та гільзами, визначення дистанції пострілу, його напрямку тощо);
- інші.

За останні роки через вдосконалення форм, методів, способів вчинення кримінальних правопорушень, масштабів злочинних посягань і їх наслідків у сфері криміналістичних експертиз з'являються нові види та методи дослідження, які використовують сучасні науково-технічні досягнення для визначення різних питань що виникають під час слідства. Так, до нових видів криміналістичних експертиз відносять:

- комп'ютерно-технічна експертиза – за допомогою якої досліджуються об'єкти, що містять інформацію в електронному вигляді, таких як комп'ютери, мобільні телефони, флеш-накопичувачі тощо. Дана експертиза дозволяє виявляти, відновлювати, аналізувати та оцінювати дані, що мають значення для розслідування;
- генетична експертиза – дослідження біологічних матеріалів, що містять ДНК, для встановлення особи, спорідненості, групової належності. Ця експертиза використовує сучасні методи молекулярної біології та генетики;
- психологічна експертиза – дослідження психічного стану, особистісних особливостей, психологічної сумісності тощо. Об'єктом даного дослідження є коло осіб, які беруть участь у кримінальному процесі. Експерт даної галузі використовує сучасні методи психології та психодіагностики, такі як тестування, спостереження, інтерв'ю, психофізіологічне дослідження тощо;
- екологічна експертиза – дослідження впливу злочинних дій на навколишнє середовище, визначення обсягу та характеру заподіяної шкоди, встановлення джерел забруднення. Дана експертиза використовує сучасні методи екології та хімії, такі як вимірювання рівня радіації та концентрації токсичних речовин, аналіз ґрунтів, води, повітря;
- експертиза голограм. Голографія – метод створення та відтворення тривимірних зображень за допомогою світлових хвиль. Цей метод може застосовуватися для візуалізації слідів, доказів, місць подій тощо;
- інші новітні види експертиз.

Експертизи у кримінальному провадженні проводяться спеціалізованими державними установами на замовлення підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, його захисників, законного представника, потерпілого або його представника та здійснюється за рахунок замовника [1]. У свою чергу проведення судових експертиз державними спеціалізованими установами у кримінальних провадженнях за дорученням слідчого, прокурора, суду та у справах про адміністративні правопорушення здійснюється за рахунок коштів, які цільовим призначенням виділяються цим

експертним установам з Державного бюджету України відповідно до ст. 15 Закону України «Про судову експертизу» [1].

Підсумковим документом, в якому викладені результати проведеної експертизи, є висновок експерта, який є процесуальним документом та може бути використаний як доказ у кримінальній справі, якщо він відповідає вимогам законності, доцільності, достовірності та обґрунтованості.

Висновок експерта як доказ у кримінальному провадженні – це сукупність фактичних даних та відомостей, зібраних у матеріалах кримінального провадження, що містяться в його повідомленні тому, хто залучив його для проведення експертизи, встановлених у результаті дослідження матеріальних об'єктів, проведених особою, обізнаною в певній галузі науки, техніки чи інших спеціальних знань із використанням цих знань. Для висновку експерта як виду доказів істотним є те, що він: а) є результатом дослідження; б) виходить від особи, яка володіє певними спеціальними знаннями, без використання яких є неможливим таке дослідження; в) складається з додержанням встановленого процесуального порядку; г) спирається на зібрані у матеріалах провадження докази [2, с. 354].

Виходячи з вищенаведеного можна зробити висновок, що криміналістична експертиза є важливим інструментом у кримінальному провадженні, сприяючи об'єктивності, повноті та справедливості судового процесу. Завданнями криміналістичної експертизи є встановлення якою конкретно особою або конкретним предметом залишено сліди; встановлення природи чи стану об'єктів, якими утворено сліди; встановлення механізму та умов слідоутворення тощо. Криміналістичні експертизи поділяються на різні види за предметом дослідження, наприклад, почеркознавча, балістична, трасологічна, фототехнічна, дактилоскопічна, генетична та інші. Криміналістична експертиза має велике значення у кримінальному провадженні, оскільки являють собою джерело процесуальних доказів та допомагає довести вину або невинуватість особи, виявити обставини кримінального правопорушення, встановити зв'язки між особами і речами, забезпечити об'єктивність та повноту розслідування.

Використані джерела:

1. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4038-12> (дата звернення: 27.02.2024)
2. Коваленко Є.Г. Наукові засади кримінально-процесуального доказування: монографія. К. : Юрінком Інтер, 2011. 448 с.

Заграничний Д.В.,
студент 2 курсу

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – канд. юрид. наук, доцентка Василяка О.К.*

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ДЕРЖАВНИХ ПОСАДОВЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабне вторгнення росії в нашу державу понесло за собою вагомі зміни та необхідність до адаптації в умовах воєнного стану. Почати можна з того, що 24.02.2022 року Президентом України було оголошено Указ №64/202 «Про введення воєнного стану в Україні» [1]. Повертаючись до питання роботи державних посадовців в умовах воєнного стану варто почати з того, що змін торкнулись в першу чергу нормативно-правові акти, що регламентують їх діяльність.

Наприклад, Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану» № 2259 від 12.05.2022 року говорить нам про зміну порядку прийняття особи на посаду державного службовця, а саме скасування конкурсного відбору для держслужбовців. Наразі порядок зайняття такої посади передбачає, що саме керівник державної служби призначає на посади державних службовців, в органи місцевого самоврядування без конкурсного відбору [2].

Також проблемним аспектом стало питання скасування необхідності подачі декларацій державними посадовцями, згідно з положеннями Закону України «Про внесення змін до Законів України» «Про центральні органи виконавчої влади» та «Про правовий

режим воєнного стану» щодо забезпечення керованості державою в умовах воєнного стану» від 13.03.2022 № 7153 скасовувалась необхідність подачі декларації особою, що виконує функції держави, яка до повномасштабного вторгнення регламентувалась Законом України про запобігання корупції [3]. Таке рішення законодавця викликало в суспільстві вагоме обурення та негативне ставлення до нього. Аргументувати це можна тим, що таке рішення дає більше підстав та можливостей для вчинення корупційних правопорушень. Проте, саме через суспільну думку та вплив обов'язок подачі декларацій було повернули згодом, а саме 5 вересня Президент України підписав законопроект №9534 «Про повернення і відкриття електронних декларацій для осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування в умовах воєнного стану», що є вагомим позитивним рішенням, яке покладене на боротьбу з корупцією, а в умовах воєнного стану корупційні злочини є одними з найтяжчих та тягнуть за собою відповідне покарання.

Ще однією вагомою зміною в роботі державних службовців є утворення тимчасових державних органів – військові адміністрації. Таке рішення в першу чергу є актуальним через ті правила, які нам диктує війна, створення таких державних органів відбулось саме через необхідність здійснення максимально ефективних дій та залучення ресурсів для оборони нашої держави.

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» говорить нам, що військові адміністрації це не окремий державний орган, а трансформований орган утворений з районною, обласною державною адміністрацією та подальшим набуттям для неї статусу відповідної військової адміністрації [4]. Відповідно зі зміною з обласної на військову адміністрацію заміщаються і посади, отже, такими посадами можуть бути:

- Військовослужбовці військових формувань, такі як Збройні Сили України, НГУ, ДПСУ та інші.
- Рядовий і начальницький склад військовослужбовців.
- Особи, які здійснюють правоохоронні функції, найчастіше це Національна поліція.

Аргументувати це можна в першу чергу тим, що військові адміністрації здійснюють після повномасштабного вторгнення

важливу діяльність щодо оборони, забезпечення, керування всіх структур, які задіяні на певній території чи області, а отже вимагає досвідчених кадрів саме в питанні військової галузі, адже ті державні посадовці, які були до повномасштабного вторгнення, не зможуть ефективно та дієво організовувати роботу.

У такому випадку отримання державної посади, особи направляються до військових адміністрацій для здійснення обов'язків у сфері оборони держави та її безпеки. Вони залишаються на військовій службі або у правоохоронних органах і не виключаються зі списків особового складу.

Слід сказати, що умови війни зміщують фокус управління на військові питання, тому тут головним стає раціоналізм, який визначає важливість логічного та стратегічного мислення для забезпечення обороноздатності. Військове управління на місцях є найбільш ефективним для досягнення цих цілей. У воєнний період дії спрямовані на відсіч збройній агресії, тому такі зміни є необхідними для стабільної роботи державних органів.

Щодо терміну обіймання посади державного службовця саме військовими, то це питання ще не було вирішено законодавцем, оскільки вони направляються для виконання певних завдань, можна припустити, що їхня робота на державній службі буде тимчасовою, на період дії воєнного стану.

Ще одним актуальним питанням постало налагодження ефективної роботи державних служб та посадовців на деокупованих територіях. Власне, треба зазначити, що в умовах саме нетривалої окупації та подальшого звільнення можливим є швидке повноцінне відновлення діяльності органів державної влади в межах їх адміністративних будівель за використання передбаченого законодавцем напрацьованого інструментарію, про державну службу та про працю:

- перехід державних службовців з дистанційної роботи на виконання службових обов'язків у межах адміністративної будівлі органу;
- припинення періодів простою;
- відновлення в роботі після відпустки без збереження заробітної плати [5].

Зима К.С.,*студентка 3 курсу**Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»**Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О.М.*

ДОМАШНІЙ АРЕШТ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

На жаль, з 24 лютого 2022 року на території України було запроваджено воєнний стан, який неодноразово продовжувався і на теперішній час діє. Саме ця дата змінила життя кожного українця на «до» та «після». Зараз наша держава перебуває на шляху різних соціально-політичних та економічних змін. Тому сьогодніня постановило перед українським народом певні виклики у всіх сферах суспільного життя.

Перед органами кримінальної юстиції з'явилися нові виклики щодо реалізації завдань кримінального процесуального закону в період воєнного стану. Події сьогодніня впливають і на обрання запобіжних заходів. В законодавстві закріплено такі види запобіжних заходів: 1) особисте зобов'язання; 2) особиста порука; 3) застава; 4) домашній арешт; 5) тримання під вартою і тимчасовий запобіжний захід – затримання особи.

Домашній арешт, відповідно до ч. 1 ст. 181 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) запобіжний захід, який застосовується за умови кваліфікації діяння як злочину, та полягає в забороні підозрюваному або обвинуваченому залишати житло цілодобово або в певний період доби [1]. Домашній арешт застосовується до підозрюваного або обвинуваченого з метою виконання покладених на нього процесуальних обов'язків, а також запобігти ризикам, передбаченим ст. 177 КПК України [1].

За даними Офісу Генерального прокурора, всього по всій території України було подано до суду клопотань про застосування домашнього арешту у 2020 р. – 8177, 2021 р. – 7942, 2022 р. – 6785, 2023 р. – 9303. Станом на березень 2024 р. на всій території України таких клопотань було подано 2391 [2]. За показниками динаміки домашній арешт є часто вживаним запобіжним заходом та посідає

друге місце серед запобіжних заходів за кількістю поданих клопотань до суду [3, с. 519].

Застосування домашнього арешту передбачає тимчасове обмеження прав і свобод підозрюваного або обвинуваченого, що полягає в забороні залишати житло цілодобово або в певний період доби. У зв'язку з воєнним станом, при обранні такого виду запобіжного заходу, слідчий суддя, суд повинен врахувати, що можуть виникнути реальні загрози для життя та здоров'я підозрюваного, обвинуваченого, у зв'язку з оголошенням повітряної тривоги або виникненням ситуації, що потребує термінової евакуації. Зважаючи на це, в ухвалі слідчого судді, суду повинні зазначатись виключні випадки, за яких підозрюваний, обвинувачений може покидати місце постійного проживання. Зокрема, до таких випадків може бути віднесено необхідність надання невідкладної медичної допомоги, з можливістю, за нагальної необхідності, відвідування лікувальних закладів для підозрюваного, обвинуваченого, чи їх малолітніх дітей (якщо особа самостійно виховує дітей та проживає тільки з ними), у разі загострення стану здоров'я, що може зумовити у будь-який момент потребу виїзду до медичного закладу [4, с. 126].

За загальним правилом, коли підозрюваний або обвинувачений залишає житло у заборонений час, про це потрібно повідомити органи Національної поліції. При виникненні таких ситуацій, які змушують пройти в укриття через ракетні обстріли, евакуації, форс-мажорні обставини та інші ситуації, які загрожують життю та здоров'ю підозрюваному, обвинувачену, він може покинути будинок без дозволу уповноваженого органу.

Крім заборони залишати житло цілодобово або в певний період доби, на підозрюваного, обвинуваченого може бути покладено один або декілька обов'язків строком не більше ніж на два місяці, передбачених в ч. 5 ст. 194 КПК України [1]. Одним з таких обов'язків передбачено здати на зберігання до відповідних органів державної влади свій паспорт (паспорти) для виїзду за кордон, інші документи, що дають право на виїзд з України і в'їзд в Україну. Однак, слідчий суддя, суд повинен врахувати, що при вилученні паспорта громадянина України у підозрюваного, обвинуваченого, із запровадженням воєнного стану виникає обов'язок громадян України носити при собі документ, що посвідчує особу.

Також, є недоцільним застосування домашнього арешту до підозрюваного, обвинуваченого, місце проживання якого знаходиться на окупованій, анексованій території або ж на лінії фронту. Відповідно до ч. 6 ст. 616 КПК України у місцях ведення активних бойових дій за клопотанням підозрюваного, обвинуваченого, слідчий суддя, суд має право розглянути питання про заміну запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту на запобіжний захід у вигляді особистого зобов'язання [1]. Така норма законодавства є цілком логічною та послідовною. В такому випадку слідчий суддя, суд повинен переконатись про те, що будинок підозрюваного, обвинуваченого перебуває в зоні бойових дій, використовуючи Перелік територій, на яких ведуться (велися) активні бойові дії або тимчасово окупованих російською федерацією, затверджений Наказом Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України від 22.12.22 року №309 [5].

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо порядку скасування запобіжного заходу для призову на військову службу під час мобілізації або його зміни з інших підстав» яким доповнено ст. 616 КПК України передбачає, що підозрюваний, обвинувачений, до якого застосований запобіжний захід, окрім тримання під вартою, може звернутися з клопотанням до прокурора про скасування відповідного запобіжного заходу для призову на військову службу під час мобілізації [6]. Відповідно, і домашній арешт, якщо є підстави, а саме: обставини, які свідчать про те, що особа підпадає під проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період, та висновок про придатність особи до несення військової служби в умовах воєнного стану; а також відсутність ризику ухилення особи від проходження військової служби, може бути скасований за рішенням суду за клопотанням прокурора.

Підводячи підсумки, можна сказати, що при обранні домашнього арешту в умовах воєнного стану слідчий суддя, суд повинен врахувати такі дві головні обставини: оперативну обстановку в місці, де знаходиться житло підозрюваного, обвинуваченого, а також військовий обов'язок та можливість його проходження військової служби. Не менш важливо, звернути увагу на виключні випадки, на підставі яких підозрюваний, обвинувачений може покинути

житло у заборонений час, тому слідчий суддя, суд повинен детально роз'яснити таке право особи, щодо якої застосований даний вид запобіжного заходу.

Використані джерела:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: кодекс від 13.04.2012 р. № № 4651-VI : станом на 19 квіт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#top> (дата звернення: 03.05.2024).

2. Звіт про роботу органів прокуратури за 2020-2024 рр. *Офіс Генерального прокурора*: веб-сайт, URL <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-robotu-organiv-prokuraturi-2>(дата звернення: 03.05.2024).

3. Застосування домашнього арешту під час воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 5-те вид. Ужгород, 2023. С. 790. URL: https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/11/APP_05_2023...pdf (дата звернення: 03.05.2024).

4. Bilak N.I., Nazarchuk A.V. Security issues of the implementation of preventive measures of detention and house arrest during martial law in Ukraine. International scientific conference «The role of legal science in establishing a new world order in wartime and post-war period»: conference proceedings, July 29–30, 2022. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2022. P. 124–131. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-229-6-32> (дата звернення: 03.05.2024).

5. Про затвердження Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією : наказ від 22.12.2022 р. № №309 : станом на 19 квіт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1668-22#Text> (дата звернення: 03.05.2024).

6. Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо порядку скасування запобіжного заходу для призову на військову службу під час мобілізації або його зміни з інших підстав: Закон України від 15.03.2023 р. № 2125-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2125-IX#Text> (дата звернення: 03.05.2024).

Казарян М.М.,*студентка 3 курсу**Миколаївського навчально-наукового інституту права**Національного університету «Одеська юридична академія»**Науковий керівник – канд. юрид. наук, доцентка Чорнозуб Л.В.*

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: АНАЛІЗ НАЦІОНАЛЬНОГО СТАНУ

Сучасна криміногенна ситуація в Україні залишається складною. Після початку повномасштабної війни в Україні правоохоронна система зіткнулася з новою категорією справ, яка стосується кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (пропаганда війни; планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни; порушення законів та звичаїв війни, екоцид тощо). З огляду на статистичні дані, опубліковані на офіційному вебсайті Офісу Генерального прокурора, можна зробити висновки про невідповідність сучасних засобів й методів протидії кримінальності її темпам зростання.

У 2021 році за вищезазначеною категорією справ обліковано 253 кримінальних правопорушень, 2022 рік – 62 128 кримінальних правопорушень та 62 667 кримінальних правопорушень за 2023 звітний період [1]. Успіх розслідування кримінальних правопорушень залежить від якості координування зусиль та ефективності діяльності усіх органів та відповідних підрозділів, що беруть у ньому участь. Важливе місце на стадії досудового розслідування займає інформаційне забезпечення. Основним завданням інформаційного забезпечення досудового розслідування є збирання, зберігання та аналіз всієї необхідної інформації про вчинене кримінальне правопорушення та її використання під час розслідування.

У науковій юридичній літературі існує чимало підходів до розуміння дефініції «інформаційне забезпечення», адже на законодавчому рівні дане поняття не закріплено. Інформаційне забезпечення розслідування Є.Д. Лук'янчиков розглядає як «систему виявлення, дослідження, фіксації і вилучення інформації передбаченими законом засобами з метою формування на їх основі судових доказів і

використання для визначення істини у кримінальній справі». В контексті нашого дослідження ми розуміємо, що інформаційне забезпечення експертної діяльності – це регламентована законодавством діяльність осіб, які мають спеціальні знання та уповноважені сторонами провадження на виконання дій, змістом яких є дослідження певних об'єктів, процесів або явищ з метою надання науково-обґрунтованих висновків для їх використання під час розслідування та судового розгляду справ [2, с. 182–183]. Отже, з'ясувавши дефініцію досліджуваного явища, розуміємо, що інформаційне забезпечення складається з трьох етапів. Перший – пошук, збирання та аналіз інформації; другий етап характеризується накопиченням та зберіганням даних, отриманих під час експертної діяльності. Використання отриманої інформації для проведення експертних досліджень становить третій етап інформаційного забезпечення. Розглянемо більш детально другий етап. Відповідно до пункту 3 статті 3 Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України (далі – Експертна служба МВС) одним із ключових завдань Експертної служби МВС є ведення криміналістичного обліку, організація належного використання інформаційних фондів. Криміналістичні обліки можна класифікувати за двома напрямками: оперативно-пошукові та інформаційно-довідкові. Криміналістичні обліки оперативно-пошукового призначення містять інформацію щодо особи правопорушника, її ідентифікацію; знаряддя вчинення кримінального правопорушення; інформацію, яка свідчить про вчинення конкретною особою протиправного діяння. Зокрема, до оперативно-пошукової колекції належить трасологічний облік, дактилоскопічний облік; балістичний облік; облік холодної зброї тощо. Інформаційно-довідкові обліки, зазвичай картотеки та колекції, характеризуються наявністю інформації не пов'язаною з певним кримінальним правопорушенням, зокрема, це малюнки, таблиці, вироби, фотографії. Дану колекцію складають: облік наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів; облік ідентифікаційних позначень транспортних засобів та реквізитів документів (підписів, печаток, штампів); облік грошових знаків, бланків документів, цінних паперів та пластикових платіжних карток. Реєстр методик проведення судових експертиз в Україні на сьогодні налічує 1363 методики,

що є інформативною базою експертної діяльності. У 2022 році Реєстр підлягався перегляду і було прийнято рішення про припинення застосування певних методик, що були «застарілими». З описаного моменту, можна вважати, почався відлік реформування інформаційного забезпечення судово-експертної діяльності в Україні. Проте, доволі проблематичним питанням залишається відсутність сучасного рекодифікованого законодавства, що регулює порядок формування, використання, застосування криміналістичних обліків, а також цифровізацію експертної діяльності.

16 березня 2023 року Проєкт ЄС «Право-Justice» провів онлайн-дискусію: «Судова експертиза та цифровізація: питання IT забезпечення». Було актуалізовано питання інформаційної безпеки та захисту даних в роботі судових експертів. Концепції автоматичного розподілу завдань на проведення експертних досліджень, сприятиме підвищенню рівня прозорості в роботі експертних установ, ефективному використанні ресурсів установи. Водночас автоматичний розподіл має обирати експерта не випадковим чином, а враховуючи його поточну завантаженість, спеціалізацію тощо [3].

В умовах воєнного стану стрімко зросла кількість не ідентифікованих трупів і завдяки функціонуванню дактилоскопічних обліків наявна можливість швидко встановлювати особу. Для ефективної роботи автоматизованої дактилоскопічної ідентифікаційної системи АДІС «ДАКТО» необхідно постійне оновлення програмного забезпечення, а також формування та актуалізація бази даних. Очевидним становиться необхідність вирішення питання вдосконалення правового забезпечення дактилоскопічної реєстрації в країні. Тому було б доцільно на законодавчому рівні розглянути питання проблеми прийняття відповідних нормативно-правових актів, які б регулювали загальне дактилоскопіювання населення України та іноземців, що перетинають державний кордон, для подальшого розкриття кримінальних правопорушень та встановлення нерозпізнаних трупів, для чого пропонуємо ініціювати прийняття закону про загальнообов'язкове дактилоскопіювання населення України. На нашу думку, проведення загальної дактилоскопічної реєстрації буде відповідати цілям створення централізованої, єдиної, простої системи, спрямованої на боротьбу з кримінальністю, покликаної

забезпечити адекватний існуючим загрозам рівень захисту держави і суспільства [4, с. 91].

Як висновок зазначимо, що інформаційне забезпечення експертної діяльності в Україні потребує оновлення. Прийняття нового законодавства, що регулюватиме накопичення досягнень криміналістичної реєстрації; підтримання аспекту діджиталізації в галузі інформаційного забезпечення експертної діяльності, а також законодавства про дактилоскопіювання населення України, задля ефективного та швидкого досудового розслідування.

Використані джерела:

1. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування за 2021, 2022, 2023 роки / Офіс Генерального прокурора: вебсайт. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 20.04.2024)

2. Пиріг І. В. Інформаційне забезпечення експертної діяльності// Теорія та практика судової експертизи і криміналістики: зб. наук. пр. / ред. кол.: О.М. Ключев, В.Ю. Шепітько та ін. Харків: Право, 2020. № 21. С. 179–193.

3. Цифровізація процесів у сфері судової експертизи – Проєкт ЄС «Право-Justice». URL: <https://www.pravojustice.eu/ua/post/cifrovizaciya-procesiv-u-sferi-sudovoyi-ekspertizi-proyekt-yes-pravo-justice-proviv-onlajn-diskusiyu>

4. Ібрагімова О. Актуальність дактилоскопічного обліку під час воєнного стану в Україні. Досвід і проблеми судово-експертної діяльності в умовах воєнного стану в Україні: матер. всеукр. наук.-практ. конф. (Львів, Київ, Одеса 28 верес. 2023 р.). 2023. С. 90–92.

Карбівнича А.О.,*студентка 4 курсу**Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»**Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О.М.*

НОРМАТИВНЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ ОБМІНУ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ ПІДОЗРЮВАНИХ, ОБВИНУВАЧЕНИХ, ЗАСУДЖЕНИХ

Україна стоїть перед складними викликами у сфері міжнародного гуманітарного права, що виникають внаслідок тривалого збройного конфлікту, що триває вже понад 10 років. Ці виклики стають нагальними, оскільки становлять серйозні загрози безпеці та гідності людей. Зокрема, однією з головних проблем є поводження з військовополоненими, які є учасниками кримінального процесу. Невідкладне вирішення цієї проблеми є важливим не лише для забезпечення прав людини та захисту гуманітарних норм, але й для відновлення міжнародного мирного порядку.

Учинивши ключовий крок у напрямку гуманітарних норм та врегулювання воєнних конфліктів, законодавець України відповідно до вимог міжнародного права та з урахуванням національних інтересів ухвалив 28 липня 2022 року Закон України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання процедури обміну осіб як військовополонених» №2472-IX [1]. Цей закон у деяких аспектах систематизував та унормував процедури обміну осіб як військовополонених у межах кримінального провадження, забезпечуючи захист прав та безпеки учасників обміну.

Згідно з ним, для здійснення обміну підозрюваного, обвинуваченого чи засудженого уповноважений орган має прийняти рішення про передачу особи для обміну як військовополоненого, а сама особа повинна надати письмову згоду на обмін.

Щодо такої підозрюваної, обвинуваченої особи відповідно до ст. 201-1 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) може бути скасовано запобіжний захід, а засуджена особа, яка вже відбуває покарання, відповідно до ст. 84-1 Кримі-

нального кодексу України (далі – КК України) звільняється від його відбування. Рішення про скасування запобіжного заходу підозрюваному, обвинуваченому, рішення про звільнення від відбування покарання засудженого у зв'язку з передачею для обміну як військовополоненого приймає суд за клопотанням прокурора, забезпечуючи таким чином ретельну правову базу для процесу обміну.

Слід зазначити, що така особа передається під нагляд уповноваженого органу для організації та проведення її обміну як військовополоненого, що дозволяє ефективно контролювати процес та забезпечити безпеку учасників обміну.

Подібно до вищезазначеного, щодо злочину, у вчинені якого підозрюється особа, стосовно якої прийнято рішення про обмін, і обмін якої відбувся, здійснюється спеціальне досудове розслідування – особлива (заочна) форма досудового розслідування. Це забезпечує правоохоронні органи достовірною інформацією для подальшого провадження та забезпечує дотримання норм права під час обміну осіб як військовополонених.

Судовий розгляд у кримінальному провадженні стосовно злочину, вчиненого обвинуваченим, може мати різні перебіги в залежності від різних факторів, включаючи обмін особи, яка відповідає за вчинений злочин. У випадках, коли такий обмін відбувся, судовий процес може відбуватися без присутності обвинуваченого «in absentia».

Крім вказаних новел, законодавцем запроваджено нову підставу для зупинення досудового розслідування, судового провадження – прийняття уповноваженим органом рішення про передачу підозрюваного (обвинуваченого) для обміну як військовополоненого та якщо підозрюваним (обвинуваченим) надано письмову згоду на проведення такого обміну (п. 5 ч. 1 ст. 280 КПК України, ч. 2 ст. 335 КПК України).

Зауважимо, що відповідно до ч. 2 ст. 84-1 КК України, якщо обмін особи, засудженої за вчинений злочин, не відбувся, суд має право прийняти рішення на прохання прокурора щодо направлення засудженого для обміну. В цьому випадку особа може бути звільнена від відбування покарання в зв'язку з передачею її для обміну як військовополоненого, після чого може продовжити відбувати покарання, яке було призначено раніше.

КПК України визначає участь військовополонених у кримінальних провадженнях, надаючи їм обмежені права, переважно для можливого обміну. Згідно із пунктом 28 частини 1 статті 3 КПК України, особа, стосовно якої уповноваженим органом прийнято рішення про обмін як військовополоненого вважається будь-яка особа, яка має процесуальний статус підозрюваного, обвинуваченого або засудженого, і включена до списку для обміну як військовополонений [2]. Відсутність конкретного та більш розширеного визначення поняття військовополоненого в КПК України є очікуваною, оскільки це питання врегульоване міжнародними гуманітарними нормами, а також Порядком тримання військовополонених, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2022 року № 413 [3].

Варто зазначити, що ключові процесуальні ознаки військовополонених можна розділити на ординарні, які є характерними для будь-якої особи, причетної до вчинення злочину, та особливі, або екстраординарні. Важливо зауважити, що ці ознаки взаємопов'язані між собою і формують загальний процесуальний статус учасника кримінального провадження. Незважаючи на те, що КПК України не містить переліку прав військовополонених або загалом визначення цієї категорії осіб, положення Женевської конвенції про поводження з військовополоненими включають значно більше норм, спрямованих на регулювання їхньої участі у кримінальних провадженнях. Деякі з цих норм знайшли своє відображення у Порядку тримання військовополонених, що ставить під сумнів ефективність самого КПК України у цьому контексті [4, с. 88].

Також варто звернути увагу на те, що деякі положення Женевської конвенції та підзаконних актів, що регламентують ставлення до військовополонених, не узгоджені з КПК України [5]. Наприклад, згідно з Порядком тримання військовополонених, під час допиту кожний військовополонений зобов'язаний повідомити лише свої прізвище, ім'я та по батькові, військове звання, дату народження і особистий номер або у разі відсутності зазначених відомостей – іншу рівноцінну інформацію [3]. Проте, згідно з КПК України, такого обов'язку у підозрюваного немає.

Згідно з пунктом 6 розділу II Порядку тримання військовополонених за наявності можливості згідно із застосовуваною проце-

дурою зазначене рішення ухвалюється судом, що розглядає правопорушення [3]. Слід відзначити, що КПК України не містить конкретної процедури визнання особи військовополоненою. Однак, ця відсутність конкретизації в законодавстві не унеможливорює суду ухвалювати відповідні рішення відповідно до існуючих нормативних актів та міжнародних стандартів. У світлі цього, вирішення щодо статусу військовополоненого може бути прийняте на основі інтерпретації відповідних норм та принципів міжнародного права, що регулюють цю сферу.

Таким чином, необхідно внести зміни до законодавства для узгодження норм щодо поводження з військовополоненими з КПК України та інших нормативно-правових актів, що регламентують це питання. Згідно з КПК України, військовополонений має право на обмін, якщо рішення про це прийнято відповідним уповноваженим органом та якщо він включений до списку осіб для обміну. Таким чином, вже існує механізм для забезпечення прав військовополонених і врахування їхнього особливого статусу у рамках процесу обміну у межах кримінального процесу.

Використані джерела:

1. Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання процедури обміну осіб як військовополонених: Закон України від 28.07.2022 р. № 2472-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2472-20> (дата звернення: 23.04.2024).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI : станом на 19 квіт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 23.04.2024).
3. Про затвердження Порядку тримання військовополонених: Постанова Каб. Міністрів України від 05.04.2022 р. № 413: станом на 28 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-2022-p> (дата звернення: 23.04.2024).
4. Глов'юк І. Кримінальне провадження щодо воєнних злочинів: виклики та відповіді. *Право України*. 2023. № 5. С. 85–91.
5. Мусиченко О. М. Статус військовополоненого в кримінальному провадженні. *Приватне та публічне право в умовах війни*: матер. II круглого столу (20 травня 2023 р., м. Миколаїв) / відп. за вип. Б. В. Фасій; Нац. ун-т «Одес. юрид. академ.». Одеса : Юридична література, 2023. С. 9–13.

Кожокар І.Ів.,*студент 1-го курсу магістратури**Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»**Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О.М.*

ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСУ ПРИ ОТРИМАННІ ЗРАЗКІВ ДЛЯ ЕКСПЕРТИЗИ

Перш ніж почати розгляд даного питання, спочатку слід звернутись до того, що включає в себе поняття примус. Термін «примус» – відповідно до тлумачного словника можна визначити як дію, здійснення психічного або фізичного тиску на особу з метою змусити її підпорядкувати свою волю і поведінку інтересам суспільства і держави. Якщо ж підійти до визначення цього терміна з боку застосування його державними органами та установами, то тут більше підходить таке визначення як вживання компетентними органами та посадовими особами держави психічного або фізичного тиску на особу з метою змусити її підпорядкувати свою волю і поведінку інтересам суспільства і держави, що відбувається у відповідності зі спеціальними актами та правовими нормами.

З цього приводу все більше і частіше виникають питання у діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України стосовно правильності підходу до виконання такого примусового заходу як отримання зразків для експертизи.

Також виникає проблематика, саме у правильності розуміння самого поняття примусу, оскільки дана процедура чітко не регламентована у національному законодавстві України. Виникають проблеми саме із правильним розумінням примусу.

Розроблялася Інструкція про порядок проведення освідчування особи та отримання біологічних зразків для експертизи у кримінальному провадженні, але в результаті ця інструкція так і залишилась лише проєктом, тому часто постає питання – яким саме ж чином здійснювати відібрання зразків для проведення експертизи, щоб ні в якому разі не допустити порушення прав та свобод людини. Оскільки ми рухаємося у бік євроінтеграції, то це є неприпустимим.

Проблематика полягає у тому, що слідчий може використати цю невизначеність у «законних зловживаннях», оскільки особи, які здійснюють відібрання зразків для проведення експертизи, у цьому разі, діють не в порядку, визначеному Кримінальним процесуальним кодексом України чи іншими нормативно-правовими актами, а на власний розсуд, посилаючись на аналогічну практику, яка склалася роками.

У статті 245 Кримінально процесуального кодексу України [1] закріплена лише загальна норма про можливість примусового отримання зразків за рішенням слідчого судді, суду. Порядку, меж та умов примусового отримання зразків у разі, коли особа відмовляється добровільно надавати біологічні зразки, у статті не зазначені. Таким чином, для того, щоб не порушувати права та свободи особи необхідно визначити порядок, межі та умови проведення цієї процесуальної дії. Також, відповідно до Правил проведення судово-медичних експертиз у відділеннях судово-медичної імунології бюро судово-медичної експертизи, затверджених наказом Міністерства охорони здоров'я України № 6 від 17 січня 1995 року, зразки крові у осіб, які проходять як сторони кримінального провадження, зазвичай повинні відбиратися у відповідних відділеннях. У разі, коли відібрання зразків крові проводиться поза відділенням, таке відібрання повинно проводитися особою, яка володіє необхідними навичками (має відповідний фах), оскільки слідчий або працівник оперативного підрозділу не є спеціалістами у цій галузі і не володіють достатніми знаннями для проведення даної процесуальної дії. До того ж вони не здатні забезпечити особу від зараження різного роду хворобами, оскільки на практиці (як виявляється) найчастіше місцем відібрання зразків для експертизи є кабінет слідчого, приміщення суду, або ж місце перебування затриманого чи заарештованого із залученням відповідного спеціаліста. У цьому разі навряд чи можливо здійснити відібрання крові та зразків кісткового мозку за однакових умов, оскільки це потребує різного за своїм родом процедур за участю фахових спеціалістів [2, с. 9–10]. Тому, процедура відібрання різним за родом біологічних зразків має бути чітко регламентована законодавством.

Виходячи з вищевикладеного, вважаємо, що процедура відібрання різного роду біологічних зразків повинна бути чітко регла-

ментованою, а також існує необхідність у розробці розгорнутої та покрокової Інструкції, яка б в повному обсязі передбачала б інформацію та відомості стосовно порядку та умов здійснення даної процедури, у якій обов'язково повинно бути передбачено дотримання санітарних норм та інших нормативів, що виключали б можливі шкідливі наслідки для здоров'я особи, у якої вони відбираються, так як уповноважена на це особа відповідного органу зобов'язана переконатися, що відібрання біологічних зразків є безпечним для життя та здоров'я особи. Та передбачити відповідальність за негативні наслідки і відшкодування у разі завдання шкоди.

Вивчаючи дану проблематику, слід звернути увагу, що ця проблема вивчається різними науковцями вже досить довгий час, але якогось загального бачення її вирішення до сих пір немає. До того ж, з цього ж приводу є ще проблема, що чинне законодавство України у порівнянні із міжнародними правовими стандартами досить суперечливе. Ось, відповідно до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини» суди застосовують Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод і практику Європейського Суду з прав людини як джерело права. Згідно з ч. 2 ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України», якщо міжнародним договором України, який набрав чинності, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору. Таким чином, практика Європейського Суду з прав людини має вищу юридичну силу за норми Кримінального процесуального кодексу України.

Зважаючи на те, у процесі провадження досудового розслідування, у деяких випадках слідчі судді, суди своїм рішенням надають дозвіл на примусове відібрання біологічних зразків для дослідження всупереч практиці Європейського Суду з прав людини, тому виникає необхідність дослідити та встановити співвідношення порядку відібрання таких зразків, яке закріплене у Кримінальному процесуальному кодексі України з дотриманням прав і основоположних свобод людини, закріплених Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод.

Якщо ми розглянемо всі можливі суперечності, то можемо дійти такого висновку, що відібрання біологічних зразків для

проведення експертизи і в подальшому використання цих зразків у кримінальному провадженні, як доказ, викликають сумніви у їх законності, оскільки Конституцією України та принципами Кримінального процесуального кодексу передбачено, те, що людина має право не свідчити проти себе та своїх близьких, таким чином, застосовуючи до особи примус для відібрання зразків, тим самим порушуються дані норми.

На теперішній час, вважаємо, що слідчі судді, суди повинні дуже ретельно та відповідально підходити до розгляду таких клопотань про примусове відібрання біологічних зразків у особи. Оскільки, якщо ж доказ, отриманий таким чином, згодом буде інтерпретовано як доказ обвинувачення, що має вирішальне значення для встановлення вини особи, він є недопустимим з огляду на положення ст. 87 Кримінального процесуального кодексу України та ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [3]. І взагалі вважаємо, що примусове відібрання біологічних зразків у особи, має бути самою крайньою процесуальною дією, при якій має враховуватися пропорційність прав людини й інтересів держави в кримінальному провадженні. Ці всі моменти необхідно чітко прописати у законодавстві, зазначивши конкретно у яких випадках та при розслідування яких видів кримінальних правопорушень ця слідча дія має проводитись, щоб також не було зловживань. І ретельно перевіряти чи вжито всіх інших можливостей та заходів відшукання інших доказів, аби не застосовувати саме цю процедуру.

Тому, підсумовуючи, із вищенаведеного варто зробити такий висновок, що на даний час у нас у країні існує достатньо неврегульованих правових моментів, які в повній мірі не регулюють таку процедуру (дію) як примусове відібрання біологічних зразків для проведення експертизи: немає чіткого порядку дій, в тому випадку, коли особа відмовляється добровільно надавати такі зразки, не вказано також, які саме межі такого примусу, де вони закінчуються. Також законодавством не визначено, яка саме роль відведена працівникові поліції у даному заході, та в чому вона полягає.

Таким чином, саме задля того, щоб вирішити та врегулювати дане питання, законодавець повинен побачити цю проблему, поставитись до неї розважливо з точки зору Конституції нашої

країни та Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, враховуючи сформовану практику Європейського Суду з прав людини як джерела права, адже нам необхідно привести своє законодавство у відповідності до вищезазначених норм.

Використані джерела:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2013, № 9–10, № 11–12, № 13, ст. 88 (Із змінами)

2. Алексенко М., Сичов С. Деякі питання щодо застосування примусу при отриманні зразків для експертизи. *Від громадянського суспільства – до правової держави: XIII Міжнародна наукова конференція молодих вчених та студентів*, (27 квітня 2017 р., м. Харків): збірник тез доповідей. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2017. С. 9–11.

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 25.04.2024)

Кожокар І.І.,

студент 1-го курсу магістратури

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О.М.

ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ЗА УЧАСТЮ НЕПОВНОЛІТНІХ: ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Протягом останніх десятиліть в Україні проблема кримінальності серед неповнолітніх набула надзвичайної актуальності. Високі показники офіційно зафіксованих даних свідчать про те, що неповнолітніми вчиняється досить велика кількість кримінальних правопорушень.

Згідно статистичних даних, які опублікувала Генеральна прокуратура України, у 2023 році неповнолітні особи вчинили 1752 кримінальних правопорушень, з них особи віком до 14 років

вчинили 114 об'єктивно протиправних діяння, віком від 14 до 15 – 540 і віком від 16 до 17 – 1098 кримінальних правопорушень [1].

Під час розслідування кримінальних правопорушень, незалежно від їх тяжкості, часто виникає потреба у перевірці та уточненні отриманих відомостей, які викликають сумніви та мають вирішальне значення для достовірного встановлення обставин подій. У таких ситуаціях необхідне проведення слідчого експерименту – слідчої дії, яка має вирішальне значення для отримання, уточнення та перевірки доказової інформації.

Слідчий експеримент – це спеціальна слідча (розшукова) дія, яка здійснюється слідчим та/або прокурором у присутності заінтересованих осіб, таких як підозрюваний, потерпілий, свідок, захисник, представник, іноді залучаються спеціалісти [2]. Його мета – перевірка та уточнення відомостей, необхідних для встановлення обставин кримінального правопорушення, шляхом відтворення дій, обстановки та інших необхідних досліджень або випробувань.

Аналіз практики проведення слідчих експериментів вказує на такі умови цієї дії:

- обмеження кількості учасників, що беруть участь в експерименті, за умови, що до нього залучені лише ті особи, які дійсно необхідні, але у випадку з неповнолітніми це правило може бути нестрогим [3, с. 402], оскільки мають бути залучені законні представники, педагоги або психологи, іноді лікарі;
- проведення експерименту в умовах, максимально схожих на ті, де відбувалася подія, що цікавить слідчого;
- повторність подібних досліджень;
- проведення досліджень у кілька етапів.

Слідчий експеримент з неповнолітніми підозрюваними здійснюється відповідно до загальних принципів, а за необхідності може бути залучений спеціаліст. Під час проведення експерименту можуть проводитися вимірювання, фотографування, аудіо- або відеозаписи, складання планів і схем, створення графічних зображень, відбитків та зліпків, які потім додаються до протоколу [4].

Слідчий експеримент передбачає активну участь осіб, які беруть в ньому участь, і це часто пов'язано з психологічним напруженням, особливо коли мова йде про неповнолітніх підозрюваних.

Важливо пам'ятати, що коли неповнолітні знаходяться у ситуації, де вимагається активна участь з їхнього боку, та за їх діями спостерігає багато людей, вони часто реагують сором'язливо і стають невпевненими. Це пояснюється тим, що у присутності інших осіб неповнолітні можуть почувати збентеження, що відоме як ефект соціальної інгібіції. Ця сором'язливість може впливати на їхню моторику, роблячи рухи некоординованими та незграбними, а також на їхні інтелектуальні функції, що може призвести до зниження уваги, пам'яті та мислення. Боячись не впоратись із завданням, людина іноді не може виконати те, що їй вдавалося раніше [5, с. 191]. Тому встановлення психологічного контакту з неповнолітніми є ключовим для успішного проведення слідчого експерименту з їх участю, оскільки це створює сприятливу безконфліктну атмосферу для роботи.

У зв'язку з цим, для слідчого є важливим перш за все нормалізувати психологічний стан неповнолітнього підозрюваного. Крім того, він повинен роз'яснити йому обґрунтовану необхідність проведення різних дій та їх важливість, щоб забезпечити більш точне відтворення минулих подій та обставин. Процес безпосереднього проведення слідчого експерименту з участю неповнолітнього розпочинається з прослуховування його коротких свідчень щодо обставин, які потрібно перевірити експериментальним шляхом. Далі слідчий пропонує неповнолітньому оцінити відповідність обстановки проведення слідчого експерименту обставинам тієї події, що перевіряється. У разі надходження зауважень про будь-яку невідповідність відтвореної обстановки, що може вплинути на результативність слідчого експерименту, слідчий за необхідності коригує обстановку відповідно до цих зауважень.

Деякі аспекти під час проведення слідчого експерименту мають особливе значення при перевірці викладених показань осіб, які є неповнолітніми. Це обумовлено необхідністю врахування їхніх можливостей та здібностей, врахуванням їх віку та рівня психічного розвитку при оцінці їхнього розуміння просторового або географічного положення конкретних об'єктів на місці події та їх ставлення до них. Проведення експерименту відбувається відповідно до плану, визначеного слідчим, у певній послідовності. Учасники експерименту виконують задані дії за вказівкою слідчого.

Основним засобом фіксації проведеного експерименту є протокол, в якому детально описуються умови та результати експерименту. Подібно до будь-якого іншого доказу в кримінальному провадженні, слідчий експеримент підлягає оцінці. На завершальному етапі слідчого експерименту слідчий аналізує та оцінює отримані результати, а також їхнє місце в системі доказової бази провадження. Оцінка експерименту здійснюється з точки зору його припустимості, релевантності та достовірності.

Таким чином, проведення слідчого експерименту з участю неповнолітніх здійснюється відповідно до загальних принципів Кримінального процесуального кодексу України, але має свої особливості через специфіку сприйняття світу та різний рівень розвитку цієї категорії осіб.

Використані джерела:

1. Єдиний звіт Генеральної прокуратури України про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за січень – грудень 2023 року. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchinili-kriminalni-pravoporushennya-2> (дата звернення: 29.04.2024).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17_61 (дата звернення: 29.04.2024).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. / [Є.М. Блажівський, Ю.М. Грошевий, Ю.М. Дьомін та ін.]; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. Х. : Право, 2012. Т. 1. 768 с.
4. Основи загальної та юридичної психології: курс лекцій: [навч. посіб.] / [Н.Р. Бобечко, В.П. Бойко, І.В. Жолнович, І.І. Когутич]; за ред. В.Т. Нора. К.: Алерта; ЦУЛ, 2011. 224 с.
5. Харченко С.В. Тактика слідчого експерименту за участю неповнолітніх підозрюваних. *Право і суспільство*. 2015. № 4. Ч. 4. С. 223–229.

Кубаренко В.І.,*студентка 4 курсу**Миколаївського навчально-наукового інституту права**Національного університету «Одеська юридична академія»,**Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О.М.*

ВРАХУВАННЯ ПРАКТИКИ ЄСПЛ ПРИ ПРИЙНЯТТІ СУДАМИ РІШЕННЯ ПРО ОБШУКИ

В Україні до теперішнього часу продовжується доктринальна дискусія про взаємозв'язок національного та міжнародного права, однак практика застосування рішень Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), міжнародних угод є свідченням впровадження принципу примату міжнародного права над національним. Статтею 9 Конституції України встановлюється, що Європейська конвенція з прав людини та Протоколи до неї є частиною національного законодавства України як чинний міжнародний договір. Вказане підкріплюється прийняттям рішень судами першої та апеляційної інстанцій з урахуванням практики ЄСПЛ, та їх остаточним підтвердженням Верховним Судом України. Крім того, ч. 5 ст. 9 КПК України встановлено, що кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики ЄСПЛ [2].

Більш детально розглянемо врахування практики ЄСПЛ при прийнятті судами рішення про обшуки. Так, одним зі способів отримання фактичних даних, що можуть бути доказами в кримінальному провадженні, є обшук, процесуальний порядок проведення якого регламентований 233–236 статтями КПК України. Частиною 2 ст. 234 КПК України визначається: «обшук проводиться на підставі ухвали слідчого судді місцевого загального суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, а у кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, – на підставі ухвали слідчого судді Вищого антикорупційного суду» [2].

При винесенні ухвали на проведення обшуку або її оскарженні судами використовується усталена практика ЄСПЛ, основоположним принципом якої є вимога ст. 1 Першого протоколу до Конвенції:

будь-яке втручання державного органу у право на мирне володіння майном повинно бути законним (рішення ЄСПЛ у справі «Iatridis v. Greece» від 25.03.1999 р.) [4].

Загалом всю практику ЄСПЛ щодо обшуків можна звести до двох основних висновків: 1) чи було державне втручання; 2) чи було таке втручання виправданим: згідно із законом, необхідним в демократичному суспільстві, чи існувала законна мета втручання тощо [3, с. 3].

ЄСПЛ зазначає, що держави, які використовують заходи задля запобігання злочинам та захисту прав інших осіб, мають право застосовувати обшуки як спосіб отримання фактичних даних, зокрема, за певних обставин, і з використанням спеціальних підрозділів силових органів. Проте, беручи до уваги серйозність втручання у право на повагу до приватного життя осіб (ст. 8 Конвенції), які постраждали від таких заходів, повинні існувати ефективні та адекватні гарантії проти зловживань. Зазначене неодноразово вказувалося у рішеннях ЄСПЛ: рішення ЄСПЛ у справі «Vinks and Ribicka v. Latvia» від 30.01.2020 р., рішення ЄСПЛ у справі «Gutsanov v. Bulgaria» від 15.01.2014 р., рішення ЄСПЛ у справі «Bagiyeva v. Ukraine» від 28.04.2016 р., рішення ЄСПЛ у справі «Tortladze v. Georgia» від 18.03.2021 р. тощо [4].

ЄСПЛ також розглядає дотримання принципу пропорційності використаних заходів за конкретних обставин справи (рішення ЄСПЛ у справі «Buck v. Germany» 28.04.2005 р., рішення ЄСПЛ у справі «Voykin and Others v. Ukraine» від 27.03.2018 р., рішення ЄСПЛ у справі «Gerashchenko v. Ukraine» від 07.11.2013 р., рішення ЄСПЛ у справі «Koval and Others v. Ukraine» від 19.10.2006 р.) та визначає критерії, які варто використовувати для цього аспекту (рішення ЄСПЛ у справі «Iliya Stefanov v. Bulgaria» від 22.05.2008 р., рішення ЄСПЛ у справі «Smirnov v. Russia» від 24.07.2003 р.) [4].

ЄСПЛ чітко визначає перелік обставин, за яких передбачається ухвалення рішення про обшук, і які використовуються судами національного рівня, а саме:

- 1) обшук повинен відбуватися «згідно із законом»: базуватися на правовому національному підґрунті, наявному доступному законодавстві, враховувати дію принципу верховенства права, наявність реальних гарантій і т.д., про що неоднора-

зово зазначалося у рішеннях ЄСПЛ, зокрема, справа «Gutsanov v. Bulgaria» від 15.01.2014 р., справа «Panteleyenko v. Ukraine» від 29.06.2006 р., справа «Nedilenko and Others v. Ukraine» від 18.01.2018 р., справа «Zosymov v. Ukraine» від 07.07.2016 р., справа «Belousov v. Ukraine» від 07.11.2013 р. [4]. Так, наприклад, обшук, проведений за постановою, ухваленою на підставі підроблених документів, є таким, що не відповідає нормам закону (рішення у справі «Dubovych v. Ukraine» від 22.07.2021 р.).

- 2) обшук повинен бути зумовлений законними підставами, які зазначені у п. 2 ст. 8 Конвенції, зокрема: використовуватися в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання злочинам та заворушенням, для захисту прав і свобод інших осіб, для захисту моралі та здоров'я тощо (рішення у справі «Wieser i Bicos Beteiligungen GmbH v. Austria» від 16.10.2007 р. та інші);
- 3) обшук проводиться задля досягнення певної мети, але з урахуванням основоположних засад демократичного суспільства (рішення у справі «İşildak v. Turkey» від 30.08.2009 р. та інші).

ЄСПЛ зауважує, що за умови недотримання відповідних гарантій, незалежно від кваліфікації оскаржуваної дії на національному рівні, вона являє собою інтервенцію у право громадянина на повагу до його житла у розумінні ст. 8 Конвенції [3, с. 5].

Варто звернути увагу на випадки, коли національне право дозволяє проведення обшуку без судового рішення. У окремих рішеннях ЄСПЛ не заперечує проти таких обшуків за умови, якщо відсутність такого дозволу була зрівноважена ефективним судовим контролем законності і необхідності цього заходу (справа «Gutsanov v. Bulgaria» від 15.01.2014 р., справі «İşildak v. Turkey» від 30.08.2009 р.). Порушенням ст. 8 Конвенції ЄСПЛ вбачає в необґрунтованості та формальності рішення суду про дозвіл на обшук пост-фактум за обставин відсутності нагальності проведення обшуку. Так само, обшук житла за вказівкою прокурора без судового контролю є порушенням ст. 8 Конвенції (справа «Ilieva v. Bulgaria» від 12.12.2019 р.) [5, с. 87].

Однак, варто враховувати, що наявність мотивованого судового рішення про проведення обшуку не є запорукою від усіх ризиків зловживання органами влади (справа «Voykin and Others v. Ukraine» від 27.03.2018 р., справа «Voskoboynikov v. Ukraine» від 05.10.2017 р., справа «Ratushna v. Ukraine» від 02.12.2009 р., «Gerashchenko v. Ukraine» від 07.11.2013 р.) [4].

У рішеннях ЄСПЛ акцентується увага на змісті та обсягу судового рішення про обшук, а також на повноваженнях слідчих, які проводять такі обшуки. Наприклад, у справі «Voykin and Others v. Ukraine» від 27.03.2018 р. зазначається, що судові рішення про обшук повинно містити: 1) достатній обсяг інформації про мету обшуку, яка дозволяє оцінити законність дій слідчих, межі їх повноважень; 2) обмеження обсягів обшуку, дискреційних повноважень прокурорів та слідчих – повинен стосуватися виключно злочинів, що розслідуються; 3) врахування статусу особи, в тому числі адвоката, та гарантування захисту професійної таємниці [1, с. 209]. У рішенні від 03.07.2013 р., справа «Robathin v. Austria», підкреслюється, що формальне судові рішення про обшук, яке містить загальні фрази обґрунтування, хоча і засновано на обґрунтованій підозрі, є порушенням вимог Конвенції з прав людини.

На стадії досудового слідства повинні існувати достатні гарантії проти свавілля слідчих органів. Зокрема, в рішенні ЄСПЛ від 16.03.2017 р. у справі «Modestou v. Greece» зазначається, що на цій стадії обшук був непропорційним через неточне формулювання постанови, відсутність попереднього судового контролю, фізичну відсутність заявника під час обшуку і відсутність негайного ретроспективного судового нагляду [3, с. 7].

Таким чином, на основі проведеного аналізу можна дійти висновку, що застосування практики ЄСПЛ при прийнятті судами рішення про обшуки має сприяти формуванню єдності судової практики у захисті прав, свобод та інтересів людини, а не підміняти аргументи або мотивувальну частину судового рішення.

Використані джерела:

1. Гвоздюк В.В. Тактика проведення обшуку з урахуванням практики Європейського суду з прав людини. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2021. Випуск № 4. С. 206–211.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. Верховна Рада України: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

3. Огляд рішень Європейського суду з прав людини за статтею 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (кримінальний процесуальний аспект: обшук) / Відпов. за вип.: науковий консультант відділу аналізу судової практики Верховного Суду, ЄСПЛ та Суду ЄС департаменту аналітичної та правової роботи Апарату Верховного Суду канд. юрид. наук О.В. Саленко. Київ, 2023. 45 с.

4. Рішення, винесенні ЄСПЛ. [сайт]. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr>.

5. Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: Науково-методичний посібник для суддів. 2-ге вид. випр., допов. Київ, 2015. 208 с.

Чумаченко І.О.,

студентка 4 курсу

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О.М.

ПРАВО НА ЖИТТЯ В ПРАКТИЦІ ЄСПЛ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Дослідження сутності прав людини є важливою складовою процесу побудови справедливого та рівноправного суспільства, в якому кожна особа має можливість жити вільно, а також мати гідне існування. Право на життя виступає певною основою для реалізації всіх інших людських цінностей, а тому займає ключове місце в системі фундаментальних прав, що гарантовані кожній особі.

Безумовно, регламентація даного права певними нормативними актами відіграє суттєве значення в процесі забезпечення його реалізації на практиці. Так, в статті 27 Конституції України зазначено: «Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини. Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань» [1]. Окрім національного законодавства, право на життя гарантовано такими міжнародними актами, як Загальна декларація

прав людини, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Конвенція ООН про права дитини, а також Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод.

Доцільно зазначити, що саме розуміється під поняттям «людське життя». Аналізом даного феномену займалось чимало вчених-правознавців, таких, як наприклад, М. Бажанов, З. Ромовська та інші. Ознайомившись із різноманітними варіантами тлумачення досліджуваного терміна, можна стверджувати, що життя людини являє собою процес функціонування людської істоти як біологічного організму, що починається з фізіологічних пологів та завершується біологічною смертю, тобто незворотним розпадом клітин головного мозку [7]. Важливо наголосити й на тому, що припиненням життя, є саме біологічна, а не клінічна смерть, оскільки під час такого стану зберігаються деякі біологічні функції організму.

Дослідивши практику ЄСПЛ, можна дійти до висновку, що момент початку життя, як феномену, що захищається на національному та міжнародному рівнях, є доволі невизначеним критерієм. В якості прикладу можна навести справу «Во проти Франції», в якій заявниця оскаржує рішення державних органів, які відмовилися кваліфікувати позбавлення життя її ненародженої дитини як вбивство через необережність. ЄСПЛ в своєму рішенні прийшов до висновку, що, оскільки питання моменту початку життя є достатньо дискусійним, воно повинно вирішуватись на національному рівні кожної держави самостійно. З одного боку, Суд наголошує на необхідності захисту ембріона людини, проте не вимагає вважати його особою, що має право на життя у контексті статті 2 Конвенції [3]. Дискусійним є й питання штучного переривання вагітності. Так, в таких країнах, як Ірак або Єгипет, аборти прирівнюються до вбивства. Однак, деякі держави, наприклад, Польща, Ізраїль, Іспанія, допускають проведення такої операції в певних випадках, до яких відносять згвалтування, вроджені вади плоду або загроза життю жінки. Стосовно країн, що на законодавчому рівні закріплюють свободу вибору жінки з приводу народження дитини, то такими є Україна, Німеччина, а також Франція [5]. Аналізуючи законодавство України, можна стверджувати, що переривання вагітності до дванадцяти тижнів можливе за бажанням жінки.

Стаття 2 Європейської конвенції з прав людини, що має назву «право на життя», містить заборону саме на умисне позбавлення життя людини, а також перераховує випадки, за яких заподіяння смерті не буде вважатися як таке. Тобто, позбавлення життя не вважається вбивством, якщо воно настало внаслідок виключно необхідного застосування сили: по-перше, для захисту від насильства; по-друге, для здійснення законного арешту або для запобігання втечі особи, яку законно тримають під вартою; по-третє, при вчиненні правомірних дій для придушення заворушення або повстання [2]. Важливо зазначити, що практика ЄСПЛ не обмежується лише летальними випадками. Суд також може визнати порушення права на життя, якщо особа вижила, але зазнала значних страждань. Так, у справі «Soare і Інші проти Румунії», скарга стосувалась надмірного застосування сили поліцією, внаслідок чого заявник отримав вогнепальне поранення в голову. Розглянувши справу, Суд, враховуючи те, що Уряд держави не надав достатніх доказів того, що були реальні підстави застосування поліцейським зброї, визнав такі дії порушенням статі 2 Конвенції, незважаючи той факт, що постраждала особа залишилась живою [4].

Ще одним питанням, яке слід розглянути під час дослідження даної теми є евтаназія. За своєю суттю це швидкий та безболісний спосіб припинення життя людини, що застосовується до невелико-вно хворих осіб, з метою позбавлення їх страждань. Тема легалізації евтаназії викликає багато суперечок. З однієї сторони, людина повинна сама вирішувати власну долю та те, як саме закінчиться її життя. Це доволі гуманно, адже пацієнт страждає та розуміє, що помирає. Однак, з іншої сторони, людське життя є найбільшою цінністю, яку держава повинна захищати, а легалізувавши таку процедуру важко гарантувати, що вона не буде використовуватись в злочинних намірах. ЄСПЛ придержується позиції, що «право на смерть» не є складовою «права на життя», а у своїх рішеннях зазначає, що державам потрібно надати можливість вирішувати питання застосування евтаназії на власний розсуд, однак наголошує на тому, що таке право не є необмеженим [6].

Сьогодні проблема забезпечення права на життя набуває особливого значення. Внаслідок повномасштабного вторгнення росії на територію України загинула велика кількість невинних людей,

серед яких навіть малі діти. За даними ООН, в результаті триваючого конфлікту, загинуло понад 10 810 цивільних осіб та 20 550 поранених. Фундаментальні права людини повинні забезпечуватись навіть в умовах воєнного стану. Так, хоча, ст. 15 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод передбачає можливість відступу держав від договірних зобов'язань в певних випадках, однак ч. 2 цієї статті забороняє такий відступ від статті 2, що передбачає право на життя, крім випадків смерті внаслідок правомірних воєнних дій. Також, необхідно зауважити, що для того аби визнати, що таке застосування сили було виключно необхідним, вона повинна бути пропорційна реальній загрозі та бути єдиним способом відвернення нападу, при цьому не повинна завдаватись шкода цивільному населенню. Обстріли населених пунктів, гвалтування жінок, використання забороненої у всьому світі зброї є тяжким злочином, за який повинне бути справедливе покарання.

Використані джерела:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 30.04.2024).
2. Конвенція про захист прав і основоположних свобод людини від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення 30.04.2024).
3. Справа Во проти Франції: рішення Європейського суду з прав людини URL: http://medicallaw.org.ua/uploads/media/j02_074_075.pdf (дата звернення 30.04.2024).
4. Справа Soare і Інші проти Румунії: рішення Європейського суду з прав людини (дата звернення 30.04.2024).
5. Воронцова Д.О., Жилик В.Р., Карпенко Р.В. Право жінки на штучне переривання вагітності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 11. С. 145–148.
6. Олексієнко А.В., Чебукіна Д.О. Проблема застосування евтаназії крізь призму практики ЄСПЛ. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 3. С. 369–372.
7. Триньова Я. О. Відстоювання права на життя в контексті практики Європейського суду з прав людини. *Правове забезпечення ефективного виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини* : зб. наук. ст. Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 15 вересня 2012 р.) / за ред. С. В. Ківалова ; НУ «ОЮА». Одеса : Фенікс, 2012. С. 343–353.

Чумаченко Т.О.,*студентка 4 курсу**Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»**Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О.М.*

ЗАСТОСУВАННЯ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ

Європейський суд з прав людини (далі ЄСПЛ, Суд) – це судовий орган, рішення якого поширюється на держави-члени Європи, які ратифікували Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод, який розглядає всі питання тлумачення і застосування цієї Конвенції та Протоколів до неї.

ЄСПЛ функціонує постійно. До його складу входить 46 судів, яких обирає Парламентська Асамблея Ради Європи (далі ПАРЕ). Судді беруть участь у роботі ЄСПЛ особисто.

Дотримання прав та свобод особи в кримінальному процесі є актуальним та добре відомим протягом багатьох років. Процеси демократизації в соціально-політичній формації призвели до того, що необхідно враховувати не лише інтереси держави, але й права кожної конкретної особи, в тому числі у випадках коли факт вчинення нею злочину є доведеним.

ЄСПЛ – своєрідний арбітр для держав Ради Європи. Основною умовою членства держав є відмова від смертної кари, як виду покарання в кримінальному законодавстві країни. Це є підтвердження гуманного підходу до прав людини. Суд кожного року розглядає тисячі скарг на порушення прав людини, зокрема і під час кримінального провадження. ЄСПЛ у своїх рішеннях встановлює нові стандарти захисту прав в кримінальному процесі, які надалі мають враховуватись в судовій практиці країн – членів Ради Європейського Союзу.

У практиці ЄСПЛ привертає увагу перш за все на види порушень прав в кримінальному провадженні. Найчастіше це порушення прав на захист, процесуальні порушення, які прямо впливають на об'єктивність встановлення істини в справі, порушення права

на справедливий суд, порушення права на особисту свободу і недоторканність тощо.

Велика кількість справ, які надходять до ЄСПЛ, фільтрується і фактично розглядається близько п'ять відсотків всіх скарг. Низький відсоток пояснюється як завантаженням Суду, так і з великим ступенем політичного відбору скарг. Судді обмежуються справами, які мають перспективу, тому багато скарг залишається без розгляду.

Загалом ЄСПЛ фіксує факт порушення прав людини в кримінальному процесі та виносить постанову про стягнення на користь заявника грошової компенсації.

Постає питання, а чи усуває таке стягнення порушення процесуальних прав особи. На жаль, ні. Якщо особу засудили з порушенням її права, як приклад, на захист, то позитивне рішення ЄСПЛ за скаргою не призведе до перегляду справи чи звільнення особи від покарання або кримінальної відповідальності.

Діяльність Суду зводиться до констатації фактів. Разом з тим Практика Суду працює на перспективу. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» гарантує обов'язковість встановлення істини по справі. Тлумачення положень ст. 10 Закону свідчить про те, що «додатковий» до грошової компенсації характер заходів, фактично переводить їх до категорій декларацій. Крім того, ст. 10 зазначеного закону наголошує на додаткових задах індивідуального характеру відносно особи, порушення прав якої було встановлено ЄСПЛ [2]. Як правило, це повторний розгляд справ судом, відновлення провадження у справі. Шкода, що у вітчизняному кримінальному процесуальному законодавстві немає чіткого механізму, який би дозволяв реалізувати положення цієї норми. Паралельно виникає ще одне питання – юридична оцінка ступеня впливу порушення на об'єктивність.

У рішеннях ЄСПЛ намагаються встановити нові стандарти захисту, які мають бути враховані в подальшій судовій практиці в країні – членів Ради ЄС. Це відноситься як для країни-порушниці стандартів прав людини як в конкретній справі, так і для країн, що визначають юрисдикцію ЄСПЛ. Часом виникають питання щодо ефективності діяльності Суду. Висловлюються багато думок щодо

недостатності інструментарію, адже відомо, що в багатьох випадках країни-учасниці ігнорують рішення ЄСПЛ, не виконують їх або виконують формально, а в деяких випадках – переслідують тих, хто реалізовує своє право на звернення ЄСПЛ. Російська федерація стала яскравим прикладом такого державного утворення. Незважаючи на позиціювання себе як демократичної та правової держави, порушення в рф були систематичними. В 2022 році рф була виключена зі складу Ради Європи, тому застосування практики ЄСПЛ втратило актуальність.

Треба визнати, що порушення прав людини в кримінальному процесі є поширеним і в інших країнах. На жаль, Україна була одна із лідерів з кількості звернень до ЄСПЛ з боку осіб, права яких були порушені під час кримінального провадження. Разом з тим Україна послідовно наслідує європейські цінності, про це свідчить законодавчо закріплений обов'язковий характер прецедентів з практики ЄСПЛ для застосування як в кримінальному, так кримінально-процесуальному законодавстві.

Провадження стандартів забезпечення прав людини в кримінально-процесуальній діяльності є необхідністю на шляху України бути рівноправним учасником у міжнародних відносинах з Радою Європи та Європейським Союзом. Розпочатий процес приведення національного законодавства у відповідність з визнаними стандартами та нормами. Такий процес пристосування відбувається через включення міжнародних стандартів та принципів кримінального провадження в галузі прав людини у вітчизняне кримінально-процесуальне законодавство [4, с. 42-43]. Тому на шляху приведення українського права у відповідність до норм міжнародного права, важливим вважається вивчення Європейського правового досвіду та Європейської правової доктрини [3].

Велика роль у процесах адаптації законодавства України, зокрема кримінального процесуального, до міжнародних стандартів відводиться застосуванню практики ЄСПЛ. За правилами ч. 4 ст. 9 КПК України у разі, якщо норми кримінального процесуального закону суперечать міжнародному договору (згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України) у кримінальному провадженні застосовується положення відповідного міжнародного

договору України. За змістом ч. 5 ст. 9 КПК України кримінально-процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики ЄСПЛ [1; 4].

В Україні, як правовій державі, людина і її права повинні бути пріоритетною цінністю. З цією метою Україна виконує рішення та застосовує практику ЄСПЛ, в тому числі й в кримінальному процесі.

Використані джерела:

1. Кримінальний процесуальний кодекс (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 07.05.2024)

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: з поправками, відповідно до положень Протоколів №№ 11 та 14 з Протоколами №№ 1, 4, 6, 7, 12 та 13). URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення 07.05.2024).

3. Марченко А.А. Особливості застосування практики Європейського суду з прав людини. *Шостий апеляційний адміністративний суд*. URL: <https://6aas.gov.ua/ua/proekty/articles/m/2213-osoblivosti-zastosuvannya-praktiki-evropejskogo-sudu-z-prav-lyudini.html> (дата звернення 06.05.2024).

4. Слуцька Т.І. 250 правових позицій ЄСПЛ у кримінальному провадженні: оновлена, систематизована довідка. *Юридичний портал Протокол*. URL: https://protocol.ua/ua/250-pravovih-pozitsiy-espl_u_kriminalnomu-provadzenni-onovlena-sistematizovana-dobirka/ (дата звернення 06.05.2024).

Миколенко В.М.,*студентка 1-го курсу магістратури заочної форми навчання**Миколаївського навчально-наукового інституту права**Національного університету «Одеська юридична академія»**Науковий керівник – канд. юрид. наук, доцентка Чорнозуб Л.В.*

РОЗСЛІДУВАННЯ ПРИЙНЯТТЯ ПРОПОЗИЦІЇ, ОБЦЯНКИ АБО ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ

Високий рівень корупції на сьогоднішній день є однією з найбільших загроз для планомірного та стійкого економічного розвитку та політичної стабільності в Україні. Вона пронизує всі сфери суспільного життя. Корупція є характерною для багатьох країн і постає як соціально-економічна проблема, хоча її рівень в кожній державі залежить від різних факторів: економічного, соціального, політичного, культурного та морально-психологічного розвитку як суспільства в цілому, так і окремих громадян. Вона має різноманітні прояви, починаючи від дисциплінарних порушень, зазначених у антикорупційних програмах юридичних осіб, адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією, закінчуючи корупційними кримінальними правопорушеннями. Важко заперечити, що саме корупційні кримінальні правопорушення є найбільш руйнівними для суспільства. Відповідно до ч. 2 ст. 19 Конституції України органи державної влади та місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [1], проте на сьогоднішній день протидія цьому складному соціально-правовому явищу так і залишається однією з найактуальніших проблем, які постають перед суспільством. Більш того, в умовах воєнного стану, на жаль, можемо спостерігати стагнацію і іммобільність у процесах боротьби з отриманням неправомірної вигоди. Не дивлячись на те, що явищу корупції та її протидії в сучасній державі приділяється значна увага, ця проблема так і не знайшла однозначного вирішення на теоретичному та практичному рівнях.

Реформи антикорупційного законодавства в Україні призвели до перегляду не лише змісту висвітлення норм, а і формулюванні

назви статі. У початковій редакції Кримінального кодексу України використовувалася термінологія «Одержання хабаря», тоді як у сучасному варіанті вживається «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою» [2]. Ця зміна не лише вказує на розширення обсягу об'єктивної сторони правопорушення, але й відображає більш комплексний підхід до визначення корупційних дій та їхньої кваліфікації.

Враховуючи високий рівень суспільної небезпечності цього діяння та необхідність як покарання винних за його вчинення, так і недопущення вчинення цього суспільно небезпечного діяння іншими особами, важливим є повне, всебічне, неупереджене досудове розслідування.

Початковим етапом розслідування даного виду правопорушень є виявлення ознак прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. Процес започаткування розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 368 КК України, може розпочинатися, коли особа, від якої вимагали надання неправомірної вигоди, звертається до відповідного правоохоронного органу із заявою про вчинення кримінального правопорушення. Типовою є також ситуація, коли працівниками правоохоронного органу одержано повідомлення чи оперативну інформацію про підготовку до конкретного епізоду одержання неправомірної вигоди або про завершений епізод протиправного діяння, а також у випадках, коли факт кримінального правопорушення було встановлено в ході розслідування в іншому кримінальному провадженні.

У залежності від ступеня реалізації злочинного умислу на початковому етапі розслідування можна виокремити наступні сценарії: по-перше, передавання предмета неправомірної вигоди вже відбулося, а інші епізоди учасниками правопорушення не плануються. У такій ситуації розслідування значно ускладнюється, по причині втрати можливості затримання злочинців «на гарячому». По-друге, учасники правопорушення ведуть перемовини щодо передавання предмета неправомірної вигоди у майбутньому. У цьому випадку проводиться тактична операція з фіксації обставин підготовки та вчинення правопорушення, подальшим затриман-

ням причетних осіб на місці одразу або через деякий проміжок часу після здійснення передачі предмета неправомірної вигоди.

Для ефективного розслідування у першу чергу здійснюється допит заявника, після чого проводиться планування та організація комплексу негласних слідчо-розшукових дій (НСРД). Також ефективним може бути проведення спеціального слідчого експерименту, де заявник, залучений на засадах конфіденційного співробітництва, передає при особистій зустрічі одержувачу або посереднику грошові кошти, які було заздалегідь помічено, чи інший вид неправомірної вигоди. В залежності від обставин події, стороною обвинувачення проводяться різноманітні слідчі дії, зокрема освідування, особистий обшук особи, приміщення чи транспортного засобу, огляд місця події, приміщень та ділянок місцевості, а також огляд предметів і документів. Після цього проводиться допит підозрюваного та свідків, одержується тимчасовий доступ, в ході якого вилучаються характеризуючі матеріали отримувача неправомірної вигоди, документи та інші речі, які можуть мати значення для досудового розслідування.

На подальшому етапі розслідування, тобто після повідомлення особі про підозру існує декілька можливих варіантів слідчих ситуацій, за яких підозрюваний повністю визнає свою вину у вчиненні кримінального правопорушення та співпрацює зі слідством; визнає свою вину частково (у вчиненні менш тяжкого кримінального правопорушення); не визнає своєї вини повністю і аргументує невинуватість; не визнає своєї вини і відмовляється надавати показання. На даному етапі розслідування, окрім допитів осіб, проведення обшуків, пред'явлення для впізнання осіб та/або предметів, а також заходів, спрямованих на перевірку аргументів сторони захисту щодо невинуватості підозрюваного, здійснюється залучення судових експертів. При цьому серед експертних досліджень найбільш поширеними є експертиза спеціальних хімічних речовин та експертиза відео-, звукозапису. Рідше виникає необхідність провести почеркознавчу експертизу, технічну експертизу документів, експертизу комп'ютерної техніки та програмних продуктів, телекомунікаційних засобів, дактилоскопічне або молекулярно-генетичне дослідження [3].

Підсумовуючи вищевикладене, можемо говорити про складність і багатогранність процесу розслідування дослідженої категорії кримінальних правопорушень, зумовлену різноманітністю форм предмета, що унеможлиблює застосування стандартного, шаблонного механізму слідчих дій у ході досудового розслідування. Вирішення тактичних завдань в кожній ситуації здійснюється шляхом послідовного проведення комплексів слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, а також використанні спеціальних знань під час всебічного, повного і неупередженого досудового розслідування.

Використані джерела:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР (зі змін. та доп.) // Відомості Верховної Ради України, 1996, №30. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 27.04.2024 року).
2. Неклеса О., Юр'єв Д.. Актуальна характеристика кримінального правопорушення, передбаченого статтею 368 Кримінального кодексу України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 2. С. 330–336.
3. Таркан О. М. Деякі особливості розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою органу поліції. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених: тези доп. учасників наук.-практ. конф. з нагоди святкування Дня науки* (м. Харків, 15 трав. 2020 р.) / МВС 231 України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС, 2020. С. 267–269.

Рибалко С.В.,*студент 4 курсу**Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»**Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О.М.*

ЗДІЙСНЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність обраної теми обумовлена тим, що з моменту безпрецедентного повномасштабного вторгнення РФ, здійснення спеціального досудового розслідування в умовах воєнного стану стало критично важливим для забезпечення справедливості, покарання винних та запобігання подальшим злочинам.

Загалом, аналізуючи главу 24-1 КПК України, можна дійти до висновку, що спеціальне досудове розслідування – це особливий порядок проведення досудового розслідування, що застосовується в ситуаціях, коли підозрюваний намагається ухилитися від кримінальної відповідальності, ховаючись від правоохоронних органів та суду. Цей порядок спрямований на забезпечення доказування на стадії досудового розслідування відповідно до принципів справедливого судочинства [1].

Варто зазначити, що даний інститут був введений ще у далекому 2014 році, коли було анексовано АРК та розпочалися бойові дії на сході України. Це стало необхідним через зростання випадків, коли підозрювані особи намагалися уникнути кримінальної відповідальності, переховуючись на тимчасово окупованих територіях або на території держави-агресора. На сьогодні цей інститут знову став актуальним через початок повномасштабної війни на території нашої країни.

Спеціальне досудове розслідування виявилось ефективним у різних країнах світу, включаючи Чехію, Францію, Данію, Німеччину та інші [2]. Світова спільнота навіть прийшла до висновку, що на основі принципу справедливості можливе здійснення кримінального провадження без участі обвинуваченого. Це підтверджується у різних справах, що розглядалися Європейським судом з прав людини, таких як «Томанн проти Швейцарії», «Шомоді проти Італії» та багато інших [3].

До загальних умов спеціального досудового розслідування можна віднести такі.

По-перше, законодавець у ч. 2 ст. 297-1 КПК, чітко встановлює перелік суспільно-небезпечних діянь, які підлягають спеціальному досудовому розслідуванню. Також він визначає коло осіб, до яких може застосовуватися спеціальне досудове розслідування в результаті вчинення ними злочинів, які входять до виключного переліку. До цих осіб належать: а) підозрювані, які переховуються від органів досудового розслідування та суду на тимчасово окупованій території нашої країни з метою ухилення від кримінальної відповідальності; б) підозрювані, які переховуються від органів досудового розслідування та суду на території держави-агресора з метою ухилення від кримінальної відповідальності; в) підозрювані, які були оголошені у міжнародний розшук та провадження про злочинні діяння яких розслідується в одному кримінальному провадженні із злочинами, що належать до переліку, який законодавець закріпив у ч. 2 ст. 297-1 КПК, а виділення матеріалів щодо них може негативно вплинути на повноту досудового розслідування та судового розгляду.

Також законодавчою новелою є й те, що спеціальне досудове розслідування здійснюється на підставі ухвали слідчого судді у кримінальному провадженні щодо злочину, вчиненого підозрюваним, стосовно якого уповноваженим органом прийнято рішення про передачу його для обміну як військовополоненого та такий обмін відбувся [1].

По-друге, з клопотанням про здійснення спеціального досудового розслідування до слідчого судді має право звернутися прокурор або слідчий за погодженням з прокурором. Слідчий суддя повинен розглянути дане клопотання протягом 10 днів з моменту його надходження до суду за обов'язкової участі особи, яка подала клопотання, та захисника.

Розглянувши вищевказане клопотання, слідчий суддя видає ухвалу про задоволення чи відхилення клопотання. Слідчий суддя у змісті даної ухвали повинен обґрунтувати своє рішення. У випадку відхилення клопотання, повторне подання може бути допущене лише у випадку, якщо виникнуть обставини, що не були відомі на

момент подачі початкового клопотання і які вказують на необхідність призначення спеціального досудового розслідування.

Якщо підозрюваний добровільно з'явився або був затриманий органами досудового розслідування, необхідність у проведенні спеціального досудового розслідування відпадає, і розслідування продовжується відповідно до загального порядку досудового розслідування.

По-третє, повістки про виклик підозрюваного у разі здійснення щодо нього спеціального досудового розслідування, надсилаються за його останнім відомим місцем проживання або перебування, а також обов'язково публікуються у загальнодержавних ЗМІ та на офіційному веб-сайті Офісу Генерального прокурора. З моменту такого оприлюднення підозрюваний вважається належним чином ознайомленим з їх змістом [4].

Також варто зазначити, що відповідно до п. 8 ч. 2 ст. 52 КПК, обов'язкова участь захисника забезпечується у кримінальному провадженні щодо осіб, стосовно яких здійснюється спеціальне досудове розслідування або спеціальне судове провадження – з моменту прийняття відповідного процесуального рішення. Якщо підозрювана особа самостійно не залучила захисника, то у такому випадку, слідчий суддя зобов'язаний вжити необхідних заходів для його залучення. Загалом, захисник може користуватися усіма процесуальними правами підозрюваного, захист якого він здійснює, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо підозрюваним чи обвинуваченим і не може бути доручена захиснику.

Взагалі навіть судова статистика вказує, наскільки спеціальне досудове розслідування стало досить поширеною процедурою після повномасштабного вторгнення рф:

- У 2023 році судом було розглянуто 3071 клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування, з них задоволено – 2938, відмовлено – 27, повернуто – 76 [5].
- У 2022 році судом було розглянуто 1067 клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування, з них задоволено – 974, відмовлено – 20, повернуто – 46 [6].
- У 2021 році судом було розглянуто 343 клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування, з них задоволено – 269, відмовлено – 23, повернуто – 39 [7].

- У 2020 році судом було розглянуто 186 клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування, з них задоволено – 139, відмовлено – 9, повернуто – 29 [8].

Отже, на основі вищевикладеного можна зробити наступні висновки. Спеціальне досудове розслідування є особливою формою досудового розслідування, яка передбачає особливий порядок розслідування злочинів, визначених законом. Практика здійснення спеціального досудового розслідування свідчить про те, що його запровадження вмотивоване необхідністю притягнення до відповідальності осіб, які всіляко уникають зустрічі з правоохоронними органами, та забезпеченням невідворотності кримінального покарання. Також необхідно зазначити, що в умовах сьогодення дана процедура є дуже актуальною в кримінальному судочинстві.

Використані джерела:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України № 4651-VI від 13.04.2012 року // Відомості Верховної Ради України. 2012. № 9–10. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
2. Слободенюк В. Особливості спеціального досудового розслідування (in absentia) в кримінальному провадженні. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/4/36.pdf>.
3. Лапкін А.В. Прокурор у спеціальному досудовому розслідуванні (in absentia). URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/72644>.
4. Основи кримінального процесуального права України: конспект лекцій / О. В. Козаченко, О. М. Мусиченко. Миколаїв: МІП НУ «ОЮА», 2022. 367 с.
5. Звіт суддів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження за 2023 рік. URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/main_site/1-k_4_2023_2.xls.
6. Звіт суддів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження за 2022 рік. URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/main_site/1-k%20-%204-%202022.xls.
7. Звіт суддів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження за 2021 рік. URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/main_site/1k_2021_02.xlsx.
8. Звіт суддів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження за 2020 рік URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/main_site/1k_2020.xlsx.

Чумаченко Т.О.,*студентка 4 курсу**Миколаївського навчально-наукового інституту права**Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доцентка Василяка О.К.

ПРАВОВІ ТА ПРОЦЕДУРНІ АСПЕКТИ ТИМЧАСОВОГО ВИЛУЧЕННЯ МАЙНА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Тимчасове вилучення майна в кримінальному провадженні є важливим заходом, спрямованим на запобігання втраті, пошкодженню або знищенню речових доказів, а також на забезпечення виконання покарання, стягнення цивільного позову або інших процесуальних санкцій. Цей захід регламентується Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України) та іншими нормативно-правовими актами.

Право на тимчасове вилучення майна у кримінальному провадженні базується на принципах законності, рівності перед законом, поваги до прав і свобод людини та громадянина. Відповідно до статті 178 КПК України, тимчасове вилучення майна може бути застосовано до будь-якого майна, яке може мати значення для розслідування злочину, виявлення та затримання особи, яка його вчинила, або забезпечення виконання покарання, стягнення цивільного позову або інших процесуальних санкцій [3].

Важливо зазначити, що процедура тимчасового вилучення майна має чітко визначені правові межі та обмеження, щоб уникнути можливих зловживань чи порушень прав громадян. Згідно зі статтею 178 КПК України, такий захід може бути застосований лише за наявності певних умов, таких як підстави та обставини, які свідчать про необхідність використання цього заходу, а також під контролем суду.

Наведемо приклади з Єдиного державного реєстру судових рішень:

- Справа № 757/25184/20 – У цій справі суд визнав незаконним тимчасове вилучення майна, оскільки не було достатніх підстав та обставин, які свідчили про необхідність використання цього заходу.

- Справа № 640/6076/18 – У цій справі суд зобов'язав слідчого повернути власнику тимчасово вилучене майно, оскільки розслідування злочину було завершено, а необхідність у вилученні майна відпала.

До важливих аспектів правових засад тимчасового вилучення майна також відноситься забезпечення можливості оскарження рішень щодо такого вилучення, а також відшкодування збитків у разі, якщо вилучене майно пізніше визнається непотрібним для провадження або визначення вини підозрюваних чи обвинувачених осіб.

Також, однією ключовою складовою правових засад тимчасового вилучення майна є необхідність забезпечення прозорості та об'єктивності процесу. Це означає, що рішення про вилучення майна повинно ґрунтуватися на об'єктивних доказах та відповідних процедурах, які враховують інтереси всіх сторін. Крім того, важливо, щоб сам процес виконання цього заходу був проведений таким чином, щоб мінімізувати можливість пошкодження чи втрати майна та забезпечити його подальшу збереженість до завершення провадження.

Оскарження тимчасового вилучення майна відбувається відповідно до чітко визначеної процедури. Власник майна або інша особа, що має право на його володіння, має право подати скаргу на постанову про таке вилучення до слідчого судді протягом 10 днів з моменту отримання копії постанови. Слідчий суддя зобов'язаний розглянути цю скаргу протягом 5 днів з дня її надходження і прийняти відповідне рішення. Це може бути підтвердження постанови про вилучення майна, її зміна або скасування [1].

Стосовно строків тимчасового вилучення майна, вони обмежені законом. Вилучене майно зберігається на строк, необхідний для розслідування злочину або забезпечення виконання покарання, стягнення цивільного позову тощо, але не може перевищувати 12 місяців. У випадку необхідності продовження строку вилучення, потрібно звернутися до слідчого судді з відповідним клопотанням.

Порушення процедури тимчасового вилучення майна може мати серйозні наслідки. Це може призвести до визнання такого вилучення незаконним і повернення майна його власнику. Крім того, особи, які порушили процедуру, можуть бути притягнуті до відповідальності згідно з законом.

Законодавство також передбачає особливості тимчасового вилучення майна різних видів. Наприклад, для майна, що швидко псується, можуть застосовуватися спеціальні правила, а вилучення фінансових активів має відбуватися з урахуванням вимог, що стосуються банківської діяльності.

Тимчасове вилучення майна є важливим інструментом правоохоронних органів, проте його застосування повинно бути здійснене відповідно до закону та з повагою до прав та законних інтересів громадян. У разі порушення правил, зазначених у законодавстві, власник майна має право на захист своїх інтересів через судовий шлях.

Оскільки тимчасове вилучення майна є серйозним заходом, який може вплинути на права та інтереси осіб, важливо, щоб процедура його застосування була чітко регламентована законом і відбувалася з дотриманням принципів справедливості та законності. Особливо важливою є можливість оскарження рішень щодо вилучення майна, яка надає громадянам можливість захистити свої права від недопустимого втручання з боку влади.

Також слід враховувати, що в разі виявлення порушень у процесі тимчасового вилучення майна, винні особи мають бути притягнуті до відповідальності. Це сприяє забезпеченню додержання закону та відстороненню від недобросовісних дій у сфері правоохоронної діяльності.

Згадані особливості та процедури важливі для забезпечення балансу між інтересами правоохоронних органів у здійсненні їхніх функцій та захисту прав і свобод громадян. Вони сприяють підтримці довіри громадян до системи правосуддя та забезпеченню прозорості та законності в правоохоронній діяльності [2].

Важливо враховувати індивідуальні особливості кожної справи при застосуванні тимчасового вилучення майна. Це означає, що необхідно враховувати конкретні обставини та потреби кожного випадку, забезпечуючи при цьому баланс між інтересами досудового розслідування та захистом прав та свобод громадян.

Крім того, важливою є публічна доступність інформації про процедури тимчасового вилучення майна. Громадяни повинні мати можливість отримати чітку інформацію про свої права та процеси, які можуть вплинути на їхні матеріальні та правові інтереси.

Тимчасове вилучення майна є важливим інструментом у боротьбі зі злочинністю та забезпеченні виконання судових рішень. Проте його застосування повинно здійснюватися з урахуванням вимог закону та з повагою до прав та гідності кожної особи, задля підтримання довіри суспільства до правоохоронних органів та правосуддя загалом.

Використані джерела:

1. Денисюк П.Д. Окремі питання арешту майна за кримінальним процесуальним законодавством України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 2. Том 2. 2017. С. 97–100.
2. Молдован А.В. Кримінальний процес України: навч. посіб. / А.В. Молдован, С.М. Мельник. Київ.: Центр учбової літератури, 2013. 367 с.
3. Пономаренко А.М. Деякі аспекти застосування тимчасового вилучення майна в кримінальному процесі України. *Наука і правоохоронна*. № 1(35). 2017. С. 212–217.

Скляренко К.Н.,
студентка 4 курсу

Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О.М.

ДОПИТ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У звичайний час, відповідно до п. 5 ч. 2 ст. 87 Кримінального процесуального кодексу України порушення права на перехресний допит визнавалося як недопустимий доказ та істотне порушення прав та свобод людини, але з початком збройної агресії рф виникли проблеми здійснення кримінального провадження на території України, а з ними й виникла потреба внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України.

14 квітня 2022 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану», де було викладено ч. 4 ст. 95 в новій редакції та розділ IX-1 «Особливий режим досудового роз-

слідування, судового розгляду в умовах воєнного стану», до якого входить ст. 615 [2].

Відповідно до ч. 11 ст. 615 Кримінального процесуального кодексу України, показання, які отримані під час допиту свідка, потерпілого чи одночасному допиті двох та більше вже допитаних осіб, під час воєнного стану, використовуються в суді як доказ лише тоді, коли допит було зафіксовано за допомогою технічних засобів відеофіксації, а показання, отримані від підозрюваного, ще й за участі захисника [1].

Ч. 4 ст. 95 цього ж кодексу передбачає, що суд має право ґрунтувати свої висновки тільки на показаннях, які приймав самостійно під час засідання, або ті, які отримані в порядку статті 225 чи статті 615 Кримінального процесуального кодексу України.

Відповідно до ст. 225 Кримінального процесуального кодексу України у випадках, які пов'язані з необхідністю отримання показань під час досудового розслідування, через загрозу для життя чи здоров'я особи, її тяжку хворобу або інші обставини, які можуть унеможливити її допит у суді чи вплинути на повноту або достовірність показань, сторона кримінального провадження або представник юридичної особи, щодо якої ведеться провадження, мають право звернутися до слідчого судді з проханням провести допит цієї особи в судовому засіданні. У такому випадку допит здійснюється в судовому засіданні за місцем розташування суду або місцем перебування хворої особи у присутності сторін кримінального провадження з дотриманням правил допиту під час судового розгляду. Суд під час розгляду справи має право допитати особу, яка була допитана відповідно до правил цієї статті, зокрема у випадках, коли допит проводився за відсутності сторони захисту або коли виникає потреба уточнити показання чи отримати інформацію про обставини, які не були з'ясовані під час досудового розслідування [1].

В умовах воєнного стану фактично доказом у суді виступає відеозапис допиту свідка, потерпілого або підозрюваного. Крім того, слід зазначити, що у статтях не передбачено термін дії відеозапису, а отже можна зробити висновок, що такі показання, отримані під час воєнного стану, можуть бути використані, як доказ у суді і після його закінчення.

Також немає жодного положення, яке містить вимоги щодо об'єктивних причин неможливості отримання показань безпосередньо від осіб під час судового розгляду. Тобто, суд повинен враховувати подані показання і не може перевірити чи була можливість допитати особу на стадії судового розгляду особисто чи ні. Варто зазначити, що єдиною умовою такого допиту є введення воєнного стану, тобто усі особи, які перебувають на території України та мають статус свідка, потерпілого чи підозрюваного можуть не з'являтися до суду, щоб надати показання, і ні на суд, ні на сторону обвинувачення не покладено обов'язок пояснити потребу врахування таких свідчень як доказів чи пояснити неможливість присутності і надання свідчень безпосередньо самою особою під час судового засідання [3, с. 3].

Згідно з наданих положень, враховуючи те, що допит проводиться і фіксується стороною обвинувачення, у інших сторін кримінального провадження обмежується право на перехресний допит, задавати власні запитання чи уточнення, брати участь у з'ясуванні чи є свідчення потерпілого чи свідка правдивими.

Відповідно до ч. 3 ст. 352 Кримінального процесуального кодексу України, суд повинен контролювати як проводиться допит свідка з метою уникнення витрати зайвого часу, можливості захисту свідків від приниження та недопустимості порушення правил проведення допиту [1]. Але виходячи лише з одного відеозапису допиту, суд не може в повному обсязі виконати покладені на нього повноваження та перевірити виконання усіх вимог під час проведення допиту.

Отже, можна зробити висновок, що така зміна у правилах проведення допиту під час воєнного стану створює значні прогалини, а внесені зміни до чинного Кримінального процесуального кодексу України потребують значних змін чи доповнень. Необхідно розробити більш точний перелік умов, при яких суд може враховувати показання з наявною відеофіксацією, зробити обов'язком суду перевірку можливості присутності допитуваного на судовому засіданні та отриманні показань від нього безпосередньо. Також, така зміна у правилах проведення допиту звужує права захисників та обов'язки суду.

Використані джерела:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. ст. 88 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 15.05.2024)
2. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: Закон України від 14 квітня 2022 року № 2201-IX. Відомості Верховної Ради України. 2023. № 16. Ст. 69 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text> (дата звернення: 15.05.2024)
3. Крицька І. О. Деякі особливості використання результатів допиту в умовах воєнного стану. *Кримінальний процес: сучасний вимір та перспективні тенденції* / IV Харківський національний процесуальний полілог. Харків, 2023. 107 с. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/19599/1/Krycka_A107-110.pdf

Сметанкіна Н.В.,

студентка 4 курсу

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О.М.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ДОПУСТИМОСТІ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 24 лютого 2022 року в Україні діє особливий правовий режим, з моменту дії якого внесено низку змін до чинних законів України. Умови воєнного стану створюють виклики і для системи правосуддя, особливо у сфері доказування в кримінальних провадженнях. Увага до змін у процесі доказування зумовлена тим, що він стосується оцінки доказів на предмет їх допустимості, що в свою чергу теж зазнає певних процесуальних змін. Тож це зумовлює потребу дослідження питання допустимості доказів в умовах війни.

Дана тема є предметом досліджень низки науковців, серед яких І. Гловюк, Н. Гришанова, О. Дроздов, В. Завтур, М. Пашковський, О. Рибалка, В. Рогальська, Х. Слюсарчук, Г. Тетерятник, О. Яновська, І. Цермолонський та інші.

Як слушно зазначає І. Цермолонський, в умовах воєнного правового режиму під час досудового розслідування у кримінальному провадженні важливо приділяти пильну увагу питанням збирання, перевірки та оцінки доказів [1]. Це зумовлено тим, що завдяки належним чином зафіксованим та збереженим доказам вдається притягнути до кримінальної відповідальності за діяння, вчинені на території України.

Варто зазначити, що повноваження та права, якими володіє прокурор у кримінальному провадженні, дають змогу стверджувати, що він є суб'єктом доказування у кримінальному провадженні, а також, що його діяльність спрямована на забезпечення допустимості доказів у кримінальному провадженні та достатності доказів для провадження. І. Гловюк додає, що в умовах воєнного стану це стає особливо актуальним, через труднощі зі збором доказів змінюється і ситуація досудового розслідування, а в деяких випадках неможливо приступити до судового провадження, а також є можливість використання доказів, зібраних у міжнародних та регіональних юрисдикціях [2].

Враховуючи вищенаведене, під час воєнного стану можна виділити такі повноваження прокурора щодо забезпечення допустимості доказів:

- загальні повноваження прокурора щодо забезпечення допустимості доказів під час воєнного стану, однак на територіях, де слідчий суддя може здійснювати свої повноваження. До них належать повноваження щодо забезпечення дотримання строків досудового розслідування;
- повноваження, які під час дії воєнного стану прокурор здійснює самостійно, а поза цим періодом таких повноважень не має. Це повноваження на надання тимчасового доступу до речей і документів згідно з пунктом 20-7 розділу XI Кримінального процесуального кодексу України;
- повноваження надіслати клопотання керівнику прокуратури у разі відсутності у слідчого судді об'єктивної можливості

здійснити повноваження перелічених п. 2 ч. 1 ст. 615 КПК України, зокрема, проведення допиту, впізнання в режимі відеоконференції тощо;

- повноваження забезпечувати дотримання порядку збирання доказів. Вони стосуються поатку досудового розслідування, особливостей проведення окремих слідчих дій (обшуків) під час воєнного стану, до прикладу обшук чи огляд чужого житла чи майна, обшук особи, якщо участь понятих є неможливою тощо [2].

Крім того, І. І. Шульган доповнює, що з метою дотримання критеріїв належного збирання доказів та недопущення закінчення строку досудового розслідування без прийняття остаточного процесуального рішення прокурор під час воєнного стану має такі повноваження, визначені законодавством: згідно ст. 280 КПК – зупинити досудове розслідування, та згідно ст. 615 КПК – зупинити строк досудового розслідування у кримінальному провадженні [3, с. 200].

Таким чином, враховуючи зміни законодавства в умовах війни, відбулися також зміни щодо повноважень прокурора як суб'єкта забезпечення допустимості доказів.

Варто також відмітити новели законодавства щодо доказів та доказування, які включають в себе застосування електронних цифрових доказів. Суддя Верховного Суду О. Яновська зазначила, що у наш час обставини багатьох злочинів значною мірою можуть бути доведені за допомогою електронних доказів, які є одним із джерел доказів, таким як документи (в окремих випадках електронними доказами можуть вважатися речові докази). При цьому докази повинні відповідати критеріям і властивостям, передбаченим законом, щоб не виникало сумнівів у допустимості і суд міг взяти їх за основу для ухвалення судового рішення [4].

Варто погодитись, що в умовах збройної агресії російської федерації в Україні вкрай актуальним є збір та фіксація доказів як військових, так і цивільних кримінальних правопорушень. Розвиток науки і техніки та широке використання інформаційних технологій допомагають збирати цифрові докази у вигляді фото, відео, аудіофайлів, електронних документів, даних з відкритих джерел і соціальних мереж.

Важливе значення у забезпечення електронних доказів є Стандарт ISO/IEC 27037:2012, який надає вказівки щодо конкретних дій роботи з потенційними цифровими доказами, що включає в себе ідентифікацію, збір, пошук і збереження потенційних цифрових доказів [5, с. 16]. Ці процеси необхідні під час розслідування для підтримки цілісності цифрових доказів – прийнятного методу збору цифрових доказів для забезпечення прийнятності в суді, а також в інших компетентних органах.

Цей стандарт також призначений для інформування осіб, які приймають рішення, і тих, хто повинен визначити надійність потенційних цифрових доказів, які їм надаються. Крім того, він є прийнятним для організацій, які потребують захисту, аналізу та представлення потенційних цифрових доказів та для поліцейських органів при розробці та впровадженні процедур щодо цифрових доказів [5, с. 16].

Слід зауважити, що впровадження цього стандарту вимагає відповідності національних законів, правил і нормативних документів. Щоб зберегти цілісність цифрових доказів, користувачі цього стандарту повинні адаптувати процедури, описані в цьому стандарті, відповідно до вимог юридичних доказів, що стосуються конкретної юрисдикції.

Отже, питання допустимості доказів в умовах війни характеризується певними змінами у законодавстві, що впливає як на процедуру доказування, так і на повноваження осіб, які цьому сприяють, зокрема прокурора. Особливістю забезпечення прокурором допустимості доказів у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану є наявність додаткових повноважень щодо такої діяльності. Варто також підкреслити важливість у сучасних умовах допустимості електронних доказів. Відповідність стандартам цифрових доказів є важливою, оскільки електронні дані набагато легше змінити або фальсифікувати, ніж традиційні форми доказів. Тому необхідно дотримуватися правил обробки даних, які забезпечать допустимість даних доказів.

Використані джерела:

1. Цермолонський І. Кримінальні провадження в умовах воєнного стану: URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravota-proces/kriminalni-provadhennya-vumovahvoennogo-stanu.html>.

2. Гловюк І. Завтур В. Новели здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: зміни до КПК України від 03 березня 2022 та роз'яснення Верховного Суду. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/novely-zdiysnennya-kryminalnogo-provadhennya-v-umovahvoyennogo-stanu-zminy-do-kpk-ukrayinyvid-03-berezhnya-2022-ta-roz-yasnennyyaverhovnogo-sudu/>.

3. Шульган І.І. Прокурор в кримінальному процесі: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Львів, 2020. 238 с.

4. Докази та доказування в кримінальному провадженні в умовах воєнного стану: суддя ВС розповіла про практику Верховного Суду. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/214529_dokazi.

5. ДСТУ ISO/IEC 27037:2017 Інформаційні технології. Методи захисту. Настанови для ідентифікації, збирання, здобуття та збереження цифрових доказів (ISO/IEC 27037:2012, IDT). Київ, 2018. 16 с.

Спицька Н.Р.,

студентка 3 курсу

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О.М.

ПРАВОВА ПРИРОДА ТА ДОКАЗОВЕ ЗНАЧЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

На даний час питання про легальне визначення дефініції електронних доказів у кримінальному процесуальному законодавстві є невизначеним. Натомість зміни, що відбулися в результаті судової реформи, дали легальне визначення дефініції електронних доказів включенням спеціальних розділів у трьох процесуальних кодексах (Цивільний процесуальний кодекс України, Господарський процесуальний кодекс України та Кодекс адміністративного судочинства України), які визначають порядок та правила подання електронних доказів у процесі судового розгляду.

Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України планують доповнити розділом «4-1 Електронні докази», що буде регулювати питання щодо визначення переліку доказів, які будуть

враховуватися судом як електронний доказ та процесуальний порядок їх отримання, подання і визнання судом допустимими у кримінальному провадженні.

Легальне визначення електронних доказів, як зазначалося вище, відображається в Цивільному процесуальному кодексі України, де вказано, що електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема, на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет) [1].

Електронні докази насамперед спрямовані для всебічного та повного аналізу справи. Перш за все питання щодо допустимості та достовірності доказів здебільшого стосувалося письмових та речових доказів, наразі увага приділяється формі подання електронних доказів під час збирання доказової інформації в кримінальному процесі, що значно розширило визначення електронних доказів у порівнянні з письмовими.

Слід зазначити, що докази, які будуть використовуватися учасниками справи під час їх подання в межах провадження залежить від їх власного волевиявлення і в жодному разі перевага одного засобу доказування перед іншим не допускається.

Під час подання електронних доказів законодавець визначає дві форми:

- оригінал;
- електронна копія, що посвідчується електронно-цифровим підписом.

Обов'язковою і одночасною умовою на момент подання електронного доказу передбачена наявність саме оригіналу такого доказу чи його місцезнаходження.

Це пояснюється тим, що коли учасники провадження подають електронні докази у паперових копіях з відповідним їх засвідченням,

суд має право витребувати його оригінал, в даному випадку, якщо однією зі сторін буде відмовлено в пред'явленні суду оригіналу електронного доказу, суд ставить під сумнів подану раніше паперову копію і в подальшому такий доказ не береться до уваги судом при розгляді справи.

Паралельно з поданням електронних доказів здійснюється їх фіксація, що носить рекомендаційний характер і може бути здійснена самостійно за допомогою відповідних електронних сервісів, також за допомогою третіх осіб, при цьому складається протокол огляду доказу із залученням експерта при дослідженні змісту веб-сторінок в мережах. Процес фіксації допомагає в подальшому уникнути ризику при доказуванні в разі заміни чи випадкового знищення електронного доказу.

Аналізуючи судову практику, простежуються відповідні прецеденти щодо ненадання ознайомлення доказів іншим учасникам справи, коли суд не бере до уваги докази, що не були надіслані чи надані на ознайомлення іншим учасникам справи, коли сторона не обґрунтувала відповідну підставу своєчасного неподання відповідних доказів.

Кінцевим етапом огляду електронного доказу є його дослідження судом. За результатами дослідження суд з'ясовує відсутність чи наявність фактів, якими сторони обґрунтовують пред'явленні вимоги в межах провадження.

Для прикладу аналіз ухвали Касаційного цивільного суду Верховного суду у справі № 760/18250/16) [2]. Предмет розгляду полягав у доведенні факту та дати створення графічних зображень. Сторона надала суду ряд електронних доказів на паперових копіях з електронно-цифровим підписом, зокрема, електронне листування, електронні листи, витяги з листів та графічні зображення. Інша сторона сумніваючись в допустимості та належності таких доказів, заявила клопотання про їх огляд безпосередньо в залі суду.

Отже, з введенням можливості користування сторонам електронними доказами в судах, процес став сучаснішим і прогресивним. Проте, процедура надання, представлення і аналізу таких доказів залишається недостатньо регульованою. Це може призводити до неефективного використання електронних доказів у судо-

вих процесах. Це свідчить про необхідність удосконалення Кримінального процесуального кодексу України шляхом виокремлення окремої глави, що буде присвячена саме електронним доказам.

Використані джерела:

1. Цивільний процесуальний кодекс України : від 18.03.2004 № 1618-IV [Електронний ресурс] / Сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.

2. Ухвала КЦС ВП від 12.10.2020 року у справі №760/18250/16-ц URL:<https://protocol.ua/ua/>.

Удовидченко С.С.,
студентка 1 курсу

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – канд. юрид. наук, доцентка Корунчак Л.А.*

ЩОДО МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Права людини, які досягли того суспільного і політичного розвитку, що зараз знайшли своє офіційне закріплення в міжнародно-правових договорах, пройшли довготривалу історичну путь. Ідеї прав людини і громадянина та принципи демократичної взаємодії індивіда і влади виникли у V–VI ст. до н.е. Тогочасні мислителі Платон, Протагор, Сократ, Аристотель, Перикл висловлювали свої погляди щодо співвідношення прав людини і панування закону на принципах гуманізму. Філософія стоїцизму, що виникла в III ст. до н.е., започаткувала поняття природного права, яке передбачає існування загальних для всіх моральних та юридичних норм, що не залежать від часу, місця чи національних звичаїв. Дж. Локк у 1689 р. у своїй праці «Два трактати про правління» висловив думку про наявність у людини певних невід’ємних прав. Ж.Ж. Руссо вважав, що людина є вільною від народження, а Ш.Л. Монтеск’є, Ф.М.А. Вольтер і Д. Юм були впевнені, що розум і знання людей треба використовувати, щоб звільнитися від авторитарного впливу.

ву церкви і абсолютної сили влади [5, с. 10–13]. Функціонуюча нині система визнання та захисту прав людини на міжнародному рівні утворилася після закінчення Другої світової війни (1939–1945 рр.), яка яскраво висвітлила всю потребу людини в захисті, в тому числі і міжнародному. Його забезпечення почалося в рамках ООН, коли була ухвалена Загальна декларація прав людини (ЗДПЛ) Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року [3, с. 20].

Міжнародні стандарти прав людини – це мінімально можливий рівень, бажаний обсяг та зміст загальнолюдських, основоположних і загальновизнаних прав і свобод особи, що встановлюється відповідно до динаміки, тенденцій і вже досягнутого рівня соціального розвитку. Права людини текстуально закріплені міжнародними документами забезпечуються організаційними та інституційними гарантіями захисту, передбаченими санкціями за їх порушення та накладанням позитивних обов'язків для дотримання їх публічними суб'єктами – органами державної влади [1]. Уніфіковані, універсальні та зразкові норми і принципи забезпечення прав людини визначені та закріплені договорами і актами універсальних міжнародних організацій для загального і багаторазового застосування [2, с. 15].

Рабінович П.М. класифікує міжнародні стандарти прав людини за наступними критеріями: за онтичним статусом – номінальні (термінологічні, текстуальні) та фактичні (змістовні); за деонтичним статусом – обов'язкові та рекомендаційні; за простором (територією) дії – світові та регіональні; за колом адресатів – загальні та спеціалізовані; за суб'єктом їх встановлення – стандарти ООН, ЮНЕСКО, Ради Європи, ЄС тощо [3, с. 24–25]. Зазначені критерії не є вичерпними, існують й інші.

Серед міжнародних органів, діяльність яких спрямована на захист прав людини, виділяють: 1) міжнародні органи, які діють у рамках угод з прав людини, складаються з незалежних експертів або представників урядів і приймають загальні рекомендації; 2) міжнародні несудові органи для контролю за дотриманням угод щодо прав людини, які складаються з експертів як фахівців і приймають конкретні рекомендації, обов'язковість яких базується на моральному авторитеті міжнародного органу; 3) міжнародні

юрисдикційні органи несудового чи судового характеру щодо захисту прав людини, які виносять обов'язкові рішення і можуть забезпечити виконання цих рішень [6].

Міжнародний захист прав людини зазвичай здійснюється міжнародними організаціями, які поділяються на універсальні та регіональні. Як відмічає Ромців О., за минулі десятиліття універсальна система захисту прав людини набула розгалуженого та складного характеру. На даний момент вона включає наступні органи та механізми: Генеральна Асамблея ООН, Рада ООН з прав людини та її допоміжні органи і механізми; Рада Безпеки ООН і ряд її спеціалізованих механізмів; Економічна і соціальна рада ООН (під керівництвом Генеральної Асамблеї координує економічну та соціальну діяльність ООН, в тому числі готує рекомендації з метою залучення всіх до виконання прав та основних свобод) і функціонуюча при ній Комісія зі становища жінок і Постійний форум ООН з питань корінних народів; Міжнародний Суд ООН; Секретаріат ООН і його окремі підрозділи; договірні (конвенційні) органи з прав людини [4, с. 169].

Регіональні організації передбачають, що їх держави-учасники знаходяться в межах і приналежні до певного світового регіону. Серед міжнародних систем захисту прав людини виділяються Європейська (захистом прав людини займається Рада Європи та Європейський Суд з прав людини), Міжамериканська (представлена Міжамериканською комісією з прав людини та Міжамериканським судом з прав людини), Африканська (представлена Африканською комісією з прав людини та народів). В арабському регіоні механізми захисту прав людини розвинуті незначною мірою.

Основними міжнародно-правовими договорами, які регулюють захист прав людини є Загальна декларація прав людини (1948 р.), Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966 р.) і Факультативні протоколи до нього, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966 р.), Хартія економічних прав та обов'язків держав (1974 р.), Конвенція про захист прав людини та основних свобод (1950 р.), Європейська соціальна хартія (1961 р.), Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (1965 р.), Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979 р.), Конвенція про

права дитини (1989 р.), Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання (1984 р.) та інші [2, с. 16; 3, с. 21].

Права людини в рамках окремої країни в сучасному світі стали загальнолюдською справою. Результатом роботи міжнародного товариства стали близько 300 договорів: декларацій, конвенцій і хартій, більшість яких базується на основі норм звичаєвого права, тобто основні права і свободи людини не можуть бути обмежені, бо не даровані державою, а належать кожній особі від народження. Головна цінність, що в них визначається – це людина, її захист і повага до неї.

Використані джерела:

1. Владовська К., Тисовська В. Міжнародні та європейські стандарти захисту прав людини: до проблеми визначення поняття та класифікації. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2019. Вип. 4. URL: <https://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/legal/article/view/302> (дата звернення: 16.05.2024).
2. Основи міжнародно-правових стандартів прав людини : навч.-метод. посібник / за ред. завідувача кафедри міжнародного та європейського права О. В. Бігняка. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2019. 168 с.
3. Рабінович П. М. Міжнародні стандарти прав людини: властивості, загальне поняття, класифікація. *Вісник Національної академії правових наук*. 2016. № 1 (84). 19–29 с.
4. Ромців О. І. Міжнародно-правові механізми захисту прав та свобод людини в умовах війни: практика ЄСПЛ. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 6. 168–172 с.
5. Шуміло І. А. Міжнародна система захисту прав людини : навч. посіб. Київ : «ФОП Голембовська. О.О.», 2018. 168 с.
6. Антонович М. Міжнародна система за-хисту прав людини: крізь призму України. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/149240005.pdf> (дата звернення: 19.05.2024).

Скляренко К.Н.,

студентка 4 курсу

Миколаївського навчально-наукового інституту права

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доцентка Чорнозуб Л.В.

ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИГЛЯДІ ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Довічне ув'язнення є найсуворішою мірою покарання в Україні, слугуючи певною заміною смертній карі, що призначається лише у виняткових випадках за вчинення особливо тяжких злочинів. Такий вид покарання завжди застосовується як основне і може бути призначено як самостійно, так і в поєднанні з додатковими покараннями.

Багато дослідників вважають, що такий вид покарання є доцільним та ефективним у боротьбі зі злочинністю в Україні. Однак проблема полягає в тому, що тривають дебати щодо того, чи є довічне ув'язнення адекватною альтернативою смертній карі. Незважаючи на те, що більшість країн світу відмовилися від смертної кари, у низці держав таке покарання досі існує.

Довічне ув'язнення як вид покарання викликає досить неоднозначне ставлення в контексті сучасних гуманізаційних процесів на світовій арені.

Кримінальний кодекс України не містить визначення поняття довічного позбавлення волі. Проте, на основі змісту статті 64 та інших статей Особливої частини Кримінального кодексу України, які передбачають це покарання, можна визначити його як примусовий захід, який застосовується державою за рішенням суду до особи, яка є винною у вчиненні умисного особливо тяжкого злочину. Покарання полягає у безстроковій ізоляції засудженого від суспільства шляхом утримання його у спеціально призначених для цього кримінально-виконавчих установах [1].

Частина 6 статті 12 Кримінального кодексу України визначає, що особливо тяжким злочином є передбачене Кримінальним кодексом України дія чи бездіяльність, основним покаранням за вчинення якого є штраф у розмірі понад 25 000 неоподатковува-

них мінімумів доходів громадян, позбавлення волі на строк понад 10 років або довічне позбавлення волі [1].

Багато вчених більше схиляються до визначення довічного позбавлення волі як найбільш суворого виду покарання, оскільки вважають, що дієвість смертної кари як засобу запобігання кримінальним правопорушенням досить низька. За результатами досліджень не було виявлено стабільного зв'язку між збільшенням випадків застосування смертної кари та зменшенням рівня злочинності в країні. Навпаки, чим рідше застосовується таке покарання, тим менше особи скоюють кримінальні правопорушення, за які воно передбачається. Також важливо враховувати, що жорстоке поводження з боку держави може породжувати жорстокість з боку громадян. Отже, перспектива, яка відповідає проголошеному Конституцією України статусу справедливої, правової та соціальної держави, полягає у довічному позбавленні волі [3].

Мостепанюк Л.О. у своїй дисертації «Довічне позбавлення волі як вид кримінального покарання» розробила власне визначення поняття довічного позбавлення волі. Зазначає, що довічне позбавлення волі являє собою найтяжчий вид основного покарання, який відображається в ізоляції особи, що визнана винною у вчиненні тяжкого кримінального правопорушення судом, від суспільства у спеціальних кримінально виконавчих установах протягом усього її життя [4].

Відповідно до частини 2 статті 11 Кримінально-виконавчого кодексу України установами виконання покарань є кримінально-виконавчі установи (виправні центри та виправні колонії), виховні колонії та слідчі ізолятори. Враховуючи частину 2 статті 18 цього ж кодексу чоловіки, що засуджені до довічного позбавлення волі, можуть відбувати покарання у виправних колоніях з максимальним рівнем безпеки чи у виправних колоніях середнього рівня безпеки у секторах максимального рівня безпеки. Жінки ж перебувають у виправних колоніях середнього чи мінімального рівня безпеки з сектором середнього рівня безпеки [2].

Стаття 100 Кримінально-виконавчого кодексу України регулює зміну умов тримання засуджених до позбавлення волі. Умови відбування покарання можуть бути змінені у межах однієї колонії або шляхом переведення до іншої виправної колонії чи сектору

залежно від поведінки засудженого та його ставлення до праці, якщо така праця передбачена, а також навчання.

Зміна умов тримання засуджених в межах однієї колонії може бути проведена, по-перше, методом переведення до іншої структурної ділянки в межах цієї колонії за клопотанням начальника відділення соціально-психологічної служби постановою начальника колонії. У разі коли така постанова передбачає посилення обмежень чи суворіші умови утримання, вона погоджується із спостережною комісією. По-друге, методом переведення до іншої виправної колонії або сектору іншого рівня безпеки. Такі зміни, за поданням адміністрації виправної колонії, здійснює центральний орган виконавчої влади, відповідальний за державну політику у сфері виконання покарань за кримінальні правопорушення. Подання повинно бути погоджено з керівником територіального органу центрального органу виконавчої влади, відповідального за державну політику у сфері виконання кримінальних покарань. У випадку, якщо таке подання передбачає переведення засудженого до виправної колонії або сектору з вищим рівнем безпеки, воно погоджується із спостережною комісією [2].

Чоловіки, що засуджені до довічного ув'язнення, можуть бути переведені з приміщення, де тримають 2 особи до багатомісних приміщень камерного типу виправної колонії з максимальним рівнем безпеки. Також вони можуть бути переведені з багатомісних приміщень камерного типу до звичайних жилих приміщень виправної колонії максимального рівня безпеки після фактичного відбуття у таких приміщеннях не менш як 5 років строку покарання.

Особи, які відбувають покарання у вигляді довічного ув'язнення, можуть бути переведені із звичайних жилих приміщень до приміщень камерного типу у виправній колонії з максимальним рівнем безпеки, якщо такі засуджені на постійній основі порушують порядок відбування покарання, окрім тих, які мають венеричні захворювання, активну форму туберкульозу чи психічні розлади.

Засудженим до довічного позбавлення волі надаються такі самі права, як і іншим засудженим, відповідно до статті 107 Кримінально-виконавчого кодексу України. Це означає, що вони мають право витрачати кошти, які заробили у колонії, отримали переказами, отримали у якості пенсії чи іншого доходу, без обмеження їх

обсягу, для придбання продуктів харчування, білизни, взуття та одягу, інших предметів першої потреби. Вони також мають право один раз на місяць короткострокове побачення з близькими родичами та один раз на два місяці тривале побачення. Також побачення можуть надаватися і подружжю, яке проживало однією сім'єю, але не перебувало у шлюбі, за умови, що в них є спільні неповнолітні діти.

Засуджені до довічного позбавлення волі також мають право на щоденну прогулянку тривалістю одна година, забезпечення верхнім одягом під час прогулянок у зимовий період, використання верхнього одягу, який відрізняється від одягу інших засуджених. При дотриманні встановленого порядку та активній участі у праці після відбуття п'яти років строку покарання, засудженому може бути дозволено брати участь у групових заходах освітнього, культурно-масового та фізкультурно-оздоровчого характеру.

Засудженим до довічного позбавлення волі надається можливість подати клопотання про помилування після відбуття не менше п'ятнадцяти років строку покарання. Клопотання про помилування розглядає Президент України відповідно до індивідуально визначеного засудженого. Призначене судом покарання у вигляді довічного ув'язнення може бути замінене строком не менше 25 років позбавлення волі актом Президента про помилування.

Отже, у Кримінальному кодексі України, на жаль, не міститься поняття довічного позбавлення волі, але за допомогою аналізу статей, які його передбачають, можна зробити висновок, що довічне ув'язнення представляє собою певний примусовий захід, який полягає у ізоляції особи, що вчинила особливо тяжкий злочин від суспільства до кінця її життя, тільки як за рішенням суду та від імені держави.

Засуджені до довічного ув'язнення можуть бути переведені до різних типів виправних колоній залежно від їхньої поведінки, ставлення до праці та навчання. Але зміна умов тримання не застосовується до засуджених, які мають певні захворювання та психічні розлади. Також засуджені мають певний перелік прав, головне з яких є право на помилування, що може змінити довічне ув'язнення на строк не менше 25 років.

Використані джерела:

1. Кримінальний кодекс України, прийнятий сьомою сесією Верховної Ради України 5 квітня 2001р. *Відомості Верховної ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 06.05.2024).
2. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон від 11.07.2003 № 1129- IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4. Ст. 21 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (дата звернення: 06.05.2024).
3. Герасимчук К. В. Правове регулювання відбування покарання у виді довічного позбавлення волі. Legal regulation of serving a sentence in the form of life imprisonment. *Тернопіль*. 2019. С. 32–33. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/37006/1/%D0%9C%D0%B0%D0%B3.%20%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%B0%20%D0%93%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BC%D1%87%D1%83%D0%BA%20%D0%9A.%D0%92.pdf>.
4. Коротаєв В. Права природа довічного позбавлення волі. *Підприємство, господарство і право*. 2020. С. 198. URL: <http://pgr-journal.kiev.ua/archive/2020/12/35.pdf>.

Чумаченко І.О.,

студентка 4 курсу

Миколаївського навчально-наукового інституту права

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доцентка Чорнозуб Л.В.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕДУРИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ

Кримінально-виконавчим кодексом України визначено цілі законодавства щодо виконання покарань, основною з яких є виправлення і профілактика асоціальної поведінки злочинця. Тобто, метою даної діяльності є не покарання, а саме перевиховання особи, а також запобігання вчиненню нею та іншими людьми скоєння протиправних діянь. Однак, необхідно розуміти, що на практиці виникають випадки, коли призначення покарання є недоцільним, адже вже було досягнуто вищезазначеної мети і без нього.

На початку дослідження даної теми, потрібно розмежувати такі правові інститути, як звільнення від кримінальної відповідальності та звільнення від відбування покарання, оскільки вони передбачають різні наслідки. Головною відмінністю цих понять, насамперед, є те, що у випадку звільнення від кримінальної відповідальності, держава відмовляється засуджувати особу за скоєне нею протиправне діяння та не застосовує до неї заходи кримінально-правового впливу. Тобто, хоча й було вчинено злочин, винна особа не буде нести покарання і як результат не буде мати судимості. Щодо звільнення від відбуття покарання, то така процедура застосовується до людини, яка за обвинувальним вироком суду визнана винною у скоєнні діяння, за який законом передбачена кримінальна відповідальність [4, с. 23–24].

Доцільно зазначити, що не можна вважати звільнення особи від відбуття покарання визнанням її невинуватою. З однієї сторони, держава, в особі органів державної влади, притягує особу до відповідальності за її вчинок, а з другої – враховуючи певні фактори, приходить до висновку, що застосування покарання не є необхідним. Можливість звільнення особи від покарання передбачена Кримінальним кодексом України. Для прийняття такого рішення повинні бути виконані певні умови, а саме:

- бездоганна поведінка особи, що скоїла злочин;
- сумлінне ставлення засудженого до праці;
- втрата суспільної небезпечності особи, щодо якої вирішується питання притягнення до кримінальної відповідальності [1].

Важливо наголосити на тому, що можливість звільнення від покарання залежить й від того, за яке саме кримінальне правопорушення засуджена особа. В КК України зазначено, що така процедура не застосовується до злочинця, що вчинив корупційне кримінальне правопорушення, кримінальне правопорушення, пов'язане з корупцією, а також порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керували транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебували під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції [1].

Процедура звільнення особи від покарання передбачена Кримінально-виконавчим кодексом України. Так, згідно статті 152

КВК України підставами, за яких не застосовується покарання є: відбуття строку покарання, призначеного вироком суду; закон України про амністію; акт про помилування; прийняття уповноваженим органом рішення про передачу особи для обміну як військовополоненого; скасування вироку суду і закриття кримінального провадження; закінчення строків давності виконання обвинувального вироку; умовно-дострокове звільнення від відбування покарання; хвороба; інші підстави, передбачені законом [2].

Важливим є й питання стосовно допомоги звільненим особам пристосуватися до звичайного життя, адже такі труднощі, як наприклад, безробіття та нестача коштів можуть штовхнути людину до повторного скоєння кримінального правопорушення. Тому держава проводить певні заходи, що мають на меті соціалізацію такої особи. Так, наприклад, Уповноважений орган з питань пробації спільно з адміністрацією установи виконання покарань за три місяці до закінчення строку покарання надає допомогу у визначенні місця проживання після звільнення особи, її працевлаштування, а також влаштування до спеціалізованих установ для звільнених та госпіталізації до закладів охорони здоров'я. Звільнена особа, у разі потреби, безоплатно забезпечується необхідним одягом та взуттям, а також має право на безоплатний проїзд до місця проживання або роботи [2]. Крім того, за рахунок Державного бюджету України, надається одноразова грошова допомога, у разі, якщо на особовому рахунку особи, що звільняється, відсутні грошові кошти або якщо їх сума менша однієї норми добових витрат. Порядок та умови надання одноразової грошової допомоги особам, звільненим з місць відбування покарання, затверджений Наказом Міністерства Юстиції України № 394/5 від 12.03.2012 року.

Важливо також підкреслити, що за особою, звільненою від покарання з випробуванням, протягом іспитового строку здійснюється контроль з метою відстеження її поведінки. Функцію контролю виконує уповноважений орган з питань пробації за місцем проживання засуджених. Для військовослужбовців контроль здійснюється командирами їхніх військових частин. Варто зазначити, що із соціально-виховною метою до співпраці можуть бути залучені працівники органів державної влади, органів місцевого самоврядування, а також громадські об'єднання, релігійні та благодійні

організації. Крім того, звільнена особа протягом іспитового строку зобов'язана: по-перше, виконувати обов'язки, що покладені на неї судом; по-друге, повідомляти уповноважений орган з питань пробації про зміну місця проживання; по-третє, з'являтися за викликом до зазначеного органу. Недотримання звільненою особою поставлених перед нею умов може призвести до скасування раніше прийнятого рішення та направлення засудженого для відбування призначеного покарання. Так, у разі одноразового невиконання зобов'язання або вчинення адміністративного правопорушення з особою проводять профілактичну бесіду та застосовують письмове попередження, однак у випадку систематичного порушення – суд може розглянути питання стосовно направлення особи для відбуття призначеного покарання [2].

З метою з'ясування ефективності застосування досліджуваного інституту необхідно звернути увагу на статистику. Згідно Звіту про осіб притягнутих до кримінальної відповідальності та види кримінального покарання за 2023 рік Державної судової адміністрації України, серед засуджених осіб, яких звільнено від покарання: 28 718 – з випробуванням, 28 – внаслідок акту амністії, 146 – з інших підстав. Тобто, з наведених даних, можна зрозуміти, що серед видів звільнення від відбування покарання найбільше застосовується саме звільнення із випробуванням [3].

Отже, ознайомившись із інститутом звільнення від покарання, можна прийти до висновку, що це достатньо складне питання, яке має багато аспектів. З одного боку, справедливо карати злочинців за скоєні ними дії, з метою запобігання повторного вчинення протиправних діянь, тим самим захищати суспільство. З іншого боку, важливо також надати можливість злочинцям виправитися, стати законослухняними громадянами та членами суспільства.

Використані джерела:

1. Кримінальний кодекс України, прийнятий сьомою сесією Верховної Ради України 5 квітня 2001р. *Відомості Верховної ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 25.04.2024).
2. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон від 11.07.2003 № 1129-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 3–4. Ст. 21 URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (дата звернення: 25.04.2024).

3. Звіт про осіб притягнутих до кримінальної відповідальності та види кримінального покарання за 2023 рік Державної судової адміністрації України. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2023 (дата звернення: 25.04.2024).

4. Гончар Т. О. Звільнення від кримінальної відповідальності та звільнення від покарання та його відбування: поняття та співвідношення інститутів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2014. Вип. 27(3). С. 22-25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2014_27%283%29_7 (дата звернення: 25.04.2024).

Чумаченко Т.О.,

студентка 4 курсу

Миколаївського навчально-наукового інституту права

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доцентка Чорнозуб Л.В.

ПРАВА ЗАСУДЖЕНИХ ЗА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ

Засуджені, які відбувають покарання, мають певний правовий статус. Згідно статті 3 Конституції України особи, що відбувають покарання, як громадяни України, володіють правами та свободами, що визначаються як найвища соціальна цінність.

Закріплений в Конституції України правовий статус засуджених має юридичне, політичне, практичне та виховне значення. На практиці прийнято виділяти три види правового статусу особистості:

- загальний правовий статус громадян;
- спеціальний статус певної категорії;
- індивідуальне правове становище.

В основу правового становища закладаються чотири положення:

- 1) права людини і громадянина закріплені Конституцією;
- 2) права та обмеження згідно кримінально-виконавчого законодавства;

- 3) права засуджених згідно міжнародних стандартів;
- 4) зміст покарання та особистості характеристики засудженого.

З метою більшої конкретизації ч. 3 ст. 63 Конституції України в Кримінально-виконавчому кодексі України (далі КВК України) питанням правового становища засудженого присвячено цілий самостійний розділ. КВК України відображає направленість законодавства на повну реалізацію прав і свобод людини та громадянина [1]. Держава поважає й охороняє права та інтереси засуджених, забезпечує умови для їх виправлення, соціальну та правову захищеність та їх особисту безпеку. Це відображено в ч. 1 ст. 7 КВК України. Права та свободи можуть бути обмежені засудженим лише вироком суду і тільки мірою визначеною кримінальним та кримінально-виконавчим законодавством.

Важливою рисою засуджених є спеціальні права. Особливість спеціальних прав полягає в тому, що:

- ці права відрізняються самостійним характером;
- їх зміст не залежить від конституційних і галузевих прав громадян;
- спеціальні права виступають засобом забезпечення лише покарання;
- суб'єктами спеціальних прав можуть бути тільки засуджені.

Зміст індивідуально-правового статусу полягає в тому, що статус однієї тієї ж особи в різні моменти не є однаковим і може змінюватись залежно від виду, строку покарання та поведінки засудженого.

Права засуджених розділяються на дві групи:

- права загальні для всіх громадян України;
- права спеціальні, що характерні тільки для засуджених. Ці права можуть змінюватися від поведінки засудженого і регламентуються адміністративним, трудовим та кримінально-виконавчим законодавством.

Загальні права засудженого розділяються на конституційні та цивільні. Соціально правове призначення прав полягає у зміцненні режиму законності під час відбування покарання. Права засуджених, які гарантовані матеріально, політично ідеологічно та організаційно позитивно впливають на розвиток особи засудженого.

Суб'єктивне право – це міра юридичної поведінки, яка дозволяє користуватися соціальними благами і забезпечується посадовими особами установ виконання покарань. Зміст суб'єктивного права включає в себе такі можливості засудженого:

- право вільно користуватися соціальними благами (речовим майном та харчуванням) в межах встановлених правом;
- можливість вимагати виконання відповідного обов'язку адміністрацією органів і установ виконання покарань;
- можливість звертатися за захистом свого суб'єктивного права [3, с. 23].

Права засуджених закріплені в ст. 8 КВК України і включають в себе такі права:

- отримувати інформацію про свої права і обов'язки, порядок відбування покарання;
- відчувати гуманне ставлення до себе. Не повинні зазнавати жорстокого, принижуючого гідність поводження. Заходи виховання та впливу повинні відповідати законодавству України;
- звертатися з проханнями, заявами, тощо до адміністрації та вищестоячих органів, до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, до відповідних міжнародних організацій, членами яких є Україна;
- вести листування, давати пояснення рідною мовою;
- права на охорону здоров'я відповідно до законодавства України;
- право на соціальне забезпечення (оформлення пенсії);
- отримання передачі, окрім речей заборонених для користування засуджених (зброя, алкоголь тощо);
- права на оплатну працю;
- права на свободу сповідувати будь-яку релігію, допуск священнослужителя;
- право на матеріально-побутове забезпечення;
- право на отримання копій документів особових справ [2].

Згідно ч. 2 ст. 8 КВК України засудженому гарантоване право на правову допомогу (послуги адвокатів), засуджений іноземець, згідно закону, має право підтримувати зв'язок з дипломатичним представництвом і консульськими установами своїх держав; засудженому гарантується право на побачення (в порядку встановле-

ному КВК України); також засуджений має право на безперервний нічний сон (крім надзвичайних подій).

До основних прав засуджених відноситься право на особисту безпеку. У нормах ст. 10 КВК України гарантується особиста безпека засудженого, не залежно від того, від кого надходить загроза його безпеці (засуджених, персоналу та інших). Ця норма не тільки проголошує, а й детально регламентує право засуджених на особисту безпеку. Мова йде про забезпечення безпеки громадянам, які відбувають покарання у виді арешту утримані в дисциплінарних батальйонах, та випадках ізолюваності від суспільства. Ці особи не можуть самостійно забезпечити свою особисту безпеку, тому згідно ч. 2 ст. 10 КВК України, вони мають право звернутися із заявою до будь-якої посадової особи установи виконання покарань з проханням забезпечення особистої безпеки. У свою чергу, посадова особа зобов'язана вжити невідкладних заходів щодо забезпечення особистої безпеки засудженого.

На законодавчому рівні у КВК України закріплені такі заходи забезпечення особистої безпеки засудженого, як:

- ст. 59, 102 – нагляд за засудженим;
- ст. 65, глава 19 ст. 79 соціально-виховний вплив;
- ст. 54, 68, 82, 132, 145 – заходи та стягнення, що застосовуються до засудженого;
- ст 104 – оперативно-розшукова діяльність в колоніях;
- п. 5 ч. 1 ст. 8 – заходи медичного характеру, які забезпечують охорону здоров'я засудженого;
- ст. 10 – переведення засудженого у безпечне місце тощо [2].

На жаль, в даний час не завжди вдається виконати вимоги ст. 10 КВК України. Військовий наступ рф на Україну спричинив масові порушення прав людини та порушення законів ведення війни. Злочин армії рф проти осіб, які відбувають покарання, можна кваліфікувати як воєнні злочини внаслідок обстрілів багато колоній, де відбувають покарання засуджені, зазнали руйнувань, що призвело в деяких випадках до загибелі та пораненню засуджених осіб. Внаслідок цих дій функціонування деяких місць несвободи вимушено припинено, особи переведені до інших установ. Великим ризиком для засуджених є депортація їх на територію рф, що згідно

п. 1 (d) ст. 7 Римського статуту може кваліфікуватись як злочин проти людяності.

Незважаючи на військовий стан в країні, труднощі в державі, військові дії, занепад економіки, Україна поважає і виконує закріплені законодавством права, свободи і законні інтереси засуджених. Особи позбавлені волі перебувають під захистом держави. Україна, згідно законодавства, бере на себе обов'язок охороняти та поважати права та законні інтереси засуджених на рівні з іншими громадянами України.

Використані джерела:

1. Конституція України: *Закон України від 28.06.1996 р. Відомості Верховної Ради України* 1996 № 30 ст. 141 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 02.05.2024).

2. Кримінально-виконавчий кодекс України: прийнятий 11 липня 2003 року. *Відомості Верховної ради України*. 2004. № 3–4 ст. 21 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (дата звернення: 02.05.2024).

3. Кримінально-виконавче право: *підручник* / В.В. Голіна, А.Х. Степанюк, О.В. Лисодед та ін.; за ред. В.В. Голіни і А.Х. Степанюка. Х.: Право, 2011. 328 с.

Шафієв А.Д.,

*студент 1 курсу магістратури денної форми навчання
Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О.М.*

ОЧНА СТАВКА ТА ОДНОЧАСНИЙ ДОПИТ: СХОЖОСТІ ТА ВІДМІННОСТІ

Очна ставка та одночасний допит є слідчими діями, передбаченими відповідно у Кримінально-процесуальному кодексі від 28.12.1960 року (далі – КПК 1960 року) та Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України), які є важливими процесуальними інструментами в кримінальному процесі, спрямованими на з'ясування обставин справи через взаємодію з допитуваними особами. Незважаючи на те, що ці слідчі дії здаються

схожими за своїм предметом та метою, вони виявляють різноманітність у своїй природі та способах застосування.

У КПК 1960 року відповідно до статті 172 очна ставка визнається як процедура, коли слідчий проводить допит між двома раніше допитаними особами, в показаннях яких є суперечності [2].

Одночасний допит, відповідно до ч. 9 статті 224 КПК України від 13.04.2012 року [1], передбачає проведення слідчим чи прокурором одночасного допиту двох або більше раніше допитаних осіб з метою з'ясування причин розбіжностей у їхніх показаннях.

Отже, аналізуючи лише основні поняття цих процедур, можна виявити як схожості, так і відмінності. Таким чином, детальне порівняння цих слідчих дій дозволяє краще розуміти їхні функції та способи застосування у кримінальному процесі.

Схожості між концепціями Очної ставки та одночасного допиту в кримінальному процесі можуть бути ретельно проаналізовані з декількох аспектів.

1. *Ціль*: Обидва ці процеси спрямовані на перевірку достовірності та консистентності свідчень. Основна мета полягає в ідентифікації суперечностей у показаннях свідків та інших учасників подій з метою підтвердження або спростування версій подій.
2. *Проведення*: Обидва процеси включають проведення допиту між раніше допитаними особами. Це передбачає взаємодію між допитуваними та допитуючими з метою розкриття потенційних розбіжностей або невідповідностей у їхніх показаннях.

Відмінності між цими процедурами також важливо враховувати для повного розуміння їхньої природи та застосування в правовій практиці.

1. *Правові підстави*: Очна ставка регулюється КПК 1960 року, а саме статтею 172-173, у той час як одночасний допит ґрунтується на положеннях ч. 9 ст. 224 КПК України 2012 року. Це вказує на еволюцію правового регулювання процесуальних процедур у кримінальному процесі з часом.
2. *Склад учасників*: У проведенні очної ставки бере участь лише слідчий, який взаємодіє з двома раніше допитаними особами з метою перевірки їхніх показань. З іншого боку,

одночасний допит включає участь як слідчого, так і прокурора, разом з двома або більше раніше допитаними особами, що може надати додатковий контекст та об'єктивність у розгляді справи.

Отже, ретельне порівняння цих слідчих дій дозволяє краще розуміти їхню сутність, обмеження та перспективи застосування в кримінальному процесі.

Розглянемо етап початку процесу проведення очної ставки та одночасного допиту, як це передбачено відповідними статтями кримінально- процесуальних кодексів.

1. *Очна ставка*: Відповідно до статті 173 КПК 1960 року, на початку очної ставки перевіряється, чи мають допитувані особи відомості про один одного та в яких саме стосунках вони перебувають. Крім того, свідки та потерпілі інформуються про можливу кримінальну відповідальність за відмову від дачі показань або надання завідомо неправдивих показань.
2. *Одночасний допит*: Аналогічно, відповідно до положень КПК України 2012 року, на початку одночасного допиту перевіряється, чи мають допитувані особи відомості про один одного та в яких саме стосунках вони перебувають. Також, свідки та потерпілі попереджаються про можливі наслідки за відмову від давання показань або надання завідомо неправдивих показань.

Отже, на цьому етапі проведення обох процедур не виявлені значні відмінності в установленні відносин між учасниками та інформуванні їх про правові наслідки недостовірних показань.

Розглянемо детально процеси очної ставки та одночасного допиту, які спрямовані на збір показань в кримінальному провадженні.

1. *Очна ставка*: Під час очної ставки, згідно з вимогами КПК 1960 року, викликаним особам послідовно пропонується надати показання щодо обставин справи, які є предметом проведення цієї процедури. Після цього слідчий ставить запитання, спрямовані на розкриття істинності та повноти їхніх показань. Варто зауважити, що особи, що беруть участь у очній ставці, можуть отримати дозвіл від слідчого на взаємне ставлення запитань.

2. *Одночасний допит*: У процесі одночасного допиту, згідно з положеннями чинного КПК України, викликаним особам по черзі пропонується дати показання щодо обставин кримінального провадження, для розкриття яких ця процедура призначена. Після цього слідчим чи прокурором можуть бути поставлені запитання, які допоможуть розкрити всі аспекти справи. Інша важлива особливість полягає в тому, що особи, які беруть участь у допиті, їх захисники чи представники мають право ставити одна одній запитання, що стосуються предмета допиту.

Отже, порівнюючи обидва процеси, варто враховувати не лише розподіл ролей між слідчим та прокурором, але й роль захисників та представників, що забезпечує більшу гарантію об'єктивності та повноти збору показань.

У продовження розглянемо специфіку процесу збору показань під час очної ставки та одночасного допиту в контексті їхнього оформлення та фіксації.

1. *Очна ставка*: Під час очної ставки, згідно з кримінально-процесуальними нормами, оголошення показань, наданих учасниками на попередніх допитах, дозволяється лише після їхнього безпосереднього виступу та дачі показань під час самої очної ставки. Тільки після цього їхні показання можуть бути занесені до протоколу.
2. *Одночасний допит*: У контексті одночасного допиту можливість оголошення показань, які були надані учасниками на попередніх допитах, дозволяється лише після їхнього безпосереднього виступу та дачі показань в ході цієї процедури.

Отже, варто зазначити відмінність між очною ставкою та одночасним допитом у плані моменту оголошення попередніх показань. У першому випадку це можливо лише після дачі показань під час очної ставки і після запису їх в протоколі, тоді як у другому випадку ця можливість виникає після дачі показань у ході самого одночасного допиту.

У контексті регламентації одночасного допиту особливу увагу приділяють кримінальним провадженням, що стосуються кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, а також кримінальних правопорушень, вчинених

із застосуванням насильства або погрозою його застосування. Згідно з кримінально-процесуальними положеннями, проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб з метою вирішення протиріч у їхніх показаннях є недопустимим у разі участі малолітнього або неповнолітнього свідка чи потерпілого разом з підозрюваним.

Важливо відзначити, що в контексті очної ставки відсутня конкретна стаття, аналогічна вищезазначеному обмеженню щодо участі малолітніх або неповнолітніх осіб у проведенні процедури. Така особливість свідчить про специфічність одночасного допиту та необхідність врахування особливостей індивідуальних категорій потерпілих чи свідків у контексті збору показань у кримінальному провадженні.

Завершуючи характеристику процедур очної ставки та одночасного допиту, слід відзначити останні етапи їхнього проведення, спрямовані на оформлення та закріплення отриманих показань.

1. *Очна ставка*: Після завершення процедури очної ставки, слідчий пред'являє протокол особам, які були допитані. Це дозволяє їм ознайомитися з ним та в разі необхідності вимагати доповнень чи поправок. Будь-які такі доповнення чи поправки мають бути обов'язково внесені до протоколу. Після цього протокол підписується кожною з допитаних осіб та слідчим, що підтверджує їхнє ознайомлення та згоду з відображенням у ньому матеріалом.
2. *Одночасний допит*: Схожим чином процедура оформлення протоколу після одночасного допиту також здійснюється згідно з відповідними нормами кримінально-процесуального законодавства, проте конкретний порядок підписання та оформлення документу залишається аналогічним до процедури очної ставки, хоча й регламентується загальною нормою – ч. 4-5 ст. 104 КПК України.

Таким чином, обидві процедури відображають специфіку закріплення показань у кримінальному провадженні та надають можливість допитаним особам активно брати участь у процесі фіксації та узагальнення матеріалів допиту.

У даній роботі була розглянута досить важлива слідча (розшукова) дія в порівняльному аспекті – за чинним КПК України

та тим, який передував йому, – одночасний допит та очна ставка. Аналізуючи їхні особливості та правові норми, ми виявили значні схожості та деякі відмінності між процедурами їх проведення.

Очна ставка, як процесуальна дія для перевірки правдивості показань, відзначається послідовним запитанням та фіксацією показань у протоколі, який підписується всіма учасниками. З іншого боку, одночасний допит передбачає взаємодію слідчого, прокурора, учасників та їх захисників, що може сприяти більш ефективному розкриттю обставин справи. Додатково, ми виявили, що у випадку одночасного допиту, участь малолітніх або неповнолітніх свідків чи потерпілих разом з підозрюваним є недопустимою, що є важливим елементом забезпечення захисту прав та інтересів дітей.

Завершуючи, варто відзначити, що очна ставка є прототипом одночасного допиту двох і більше осіб. Обидві процедури мають значний вплив на ефективність кримінального провадження та забезпечують важливі механізми для збору та фіксації показань. Дослідження цих процедур є важливим аспектом у полі кримінальної юстиції та сприяє підвищенню рівня справедливості та додержання законності в судовій практиці.

Використані джерела:

1. Кримінальний процесуальний Кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Кримінально-процесуальний Кодекс України від 28 грудня 1960 року № 1002-05. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1002-05>.

Швець Д.О.,

студентка 2 курсу

Миколаївського навчально-наукового інституту права

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доцентка Василяка О.К.

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЖАРТІВ ТА ЗАГРОЗ ПРО ЗАМІНУВАННЯ

Почувши слово «заміновано», у багатьох людей з'являється відчуття паніки, особливо в сьогоднішні часи, коли тема тероризму є важливою. Взагалі, правоохоронні органи повинні відповідати на всі дзвінки, що їм надходять, та серед них існують і такі, що більше нагадують ігри, ніж реальну загрозу. Замінування має серйозні наслідки для громадської безпеки, тому і повідомлення про них є поширеними. Тому, актуальним є більш докладно розібрати тему неправдивих дзвінків до екстрених служб та їх правові наслідки.

Жарти про замінування можуть нести дуже серйозні наслідки, доходячи до повної евакуації будівель, великої паніки, та навіть перекриття доріг. Неправдиві дзвінки потребою в реагуванні спеціальним органом, можуть відволікати від більш екстрених ситуацій. Кожну хвилину в Україні трапляється щось і забрав час на фейкове замінування, можна не встигнути запобігти справжньому.

За Кодексом України про адміністративні правопорушення завідомо неправдивий виклик пожежно-рятувального підрозділу, поліції, бригади швидкої медичної допомоги або інших аварійно-рятувальних формувань тягне за собою штраф від п'ятдесяти до двохсот неоподатковуваних мінімумів [2].

В Україні, за статистикою, кожен третій виклик до поліції є хибним. Однією з розповсюджених причин неправдивих дзвінків є бажання учнів навчальних закладів пожартувати, або з ціллю відміни уроків. В місті Миколаїв був випадок жарту про замінування школи. 15 лютого 2011 року надійшов анонімний дзвінок із інформацією про замінування загальноосвітньої школи №52. Після обстеження школи вибухонебезпечних предметів виявлено не було, виклик можна було вважати хибним [5].

Якщо особа, яка телефонує, є малолітньою і їй не виповнилося 16 років, то адміністративну відповідальність за неї будуть нести

батьки. За статтею 184 «Про адміністративні порушення» це може називатися невиконанням батьками обов'язків щодо виховання дітей, в таких випадках дорослим доведеться сплатити штраф у розмірі від 1700 до 5100 грн. [6].

За випадками, коли неправдиве повідомлення про підготовку вибуху, підпалу або інших дій, які загрожують загибеллю людей чи іншим наслідкам, стосується критично важливих об'єктів інфраструктури та надійшло від повнолітньої особи, воно карається позбавленням волі на строк від чотирьох до восьми років. Коли неправдивий виклик не стосується критично важливих об'єктів, покаранням буде позбавлення волі на строк від двох до шести років [1].

Правоохоронні органи з кожним роком надають все більше уваги темі хибних викликів та проводять інформаційні роботи серед громадян щодо наслідків. Чим більше люди будуть усвідомлювати про проблеми, які вони можуть спричинити, тим меншою буде ймовірність неправдивих викликів. Також важливим аспектом для запобігання жартів про замінування може стати підвищена відповідальність батьків за дітей, підвищивши покарання, можна змусити дорослих більш уважно контролювати поведінку своїх дітей. З розвитком цифровізації доступнішими стають різні системи відстеження, тому впровадження таких технологій, які змогли б вістежити дзвінок та перевірити його джерело, дало б змогу покращити роботу екстрених служб.

Поняття хибних викликів до екстрених служб називають ще «сватинг». В багатьох країнах хибні виклики вважаються правопорушенням, і так як і в Україні покаранням за них є штраф, або навіть позбавлення волі. В Каліфорнії так звані «сватери» мають компенсувати витрати, які зазнав міський бюджет, зреагувавши на хибне повідомлення [4].

І не завжди хибний виклик до поліції закінчується як просто невдалий жарт, 2015 року в США, в Оклахомі надійшов виклик про замінування навчального закладу від людини, яка представилась Далласом Гортоном, коли поліція вломилася в будинок Гортона, він з переляку зробив декілька пострілів в офіцера поліції і пізніше виявилось, що Даллас Гортон уяви не мав про дзвінок до поліції. Згодом, Джеймс Едвард Голлі розповів поліції про те, що він зате-

лефонував поліції від імені Гортонна через злість на нього. Але, на щастя, офіцера, який отримав поранення, успішно ви лікували [3].

Тому, у висновку можна сказати, що жарти про замінування є серйозною проблемою, яка потребує зусиль для вирішення. Неправдиві дзвінки не лише спричиняють паніку, вони можуть призвести до випадкових поранень, а й значних витрат часу та ресурсів екстрених служб. Попередження хибних викликів потребує комплексного підходу до вирішення проблеми і одним із важливих пунктів є залучення батьків до більш високої відповідальності за своїх дітей, що можуть бути пов'язані з подібними інцидентами.

Використані джерела:

1. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 28 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 02.05.2024).
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 – 212-24) : Кодекс України від 07.12.1984 р. № 8073-X : станом на 14 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 02.05.2024).
3. Richinick M. No charges for man who shot police chief in Oklahoma. *MSNBC.com*. URL: <https://www.msnbc.com/msnbc/no-charges-man-who-shot-police-chief-oklahoma-msna508901> (дата звернення: 02.05.2024).
4. Writer J. B. S. California governor signs bill to crack down on celebrity 'swatting'. *NBC News*. URL: <https://www.nbcnews.com/news/us-news/california-governor-signs-bill-crack-down-celebrity-swatting-flna8c11126441> (дата звернення: 02.05.2024).
5. У Миколаєві замінували школу. На щастя, це був лише жарт / Марія Вдовиченко. Центр пропаганди ГУ МНС України у Миколаївській області. 2011. URL: <https://mk.dsns.gov.ua/uk/news/nadzvicaini-podiyyi/2436> (дата звернення: 02.05.2024).
6. Фейкові повідомлення про замінування – дрібне хуліганство чи причина для кримінальної відповідальності? Новини. *Скалатська міська об'єднана територіальна громада*. URL: <https://skalatskaotg.dosvit.org.ua/news/fekovi-povidomlennya-pro-zaminuvannya--dribne-huliganstvo-chi-prichina-dlya-kriminalnoi-vidpovidalnosti-2022-01-26> (дата звернення: 02.05.2024).

Секція 2

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРИВАТНИХ ВІДНОСИН В ЕПОХУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Данильченко О.В.,

*старша викладачка кафедри загальнотеоретичної,
конституційної та цивілістичної юриспруденції*

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ЗДІЙСНЕННЯ ТА ЗАХИСТ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Стрімкий цивілізаційний розвиток змінив сучасний світ, все частіше ми чуємо про цифровізацію суспільства, застосовують словосполучення «цифрові комунікації», «цифрова економіка», «цифрові технології», «цифрова трансформація». Цифровізацію можна визначати як впровадження цифрових технологій у різні сфери життя (урядування, економіка, медицина, наука, навчання, комунікації тощо). Актуальним для дослідження у зв'язку з цим є питання регулювання нових відносин, що виникають у зв'язку з диджиталізацією, здійснення прав за допомогою цифрових технологій, створення дієвого механізму захисту цифрових прав осіб. Юридична спільнота все активніше обговорює питання правового забезпечення цих процесів, вивчає досвід інших країн в їх вирішені [1].

В умовах формування правової держави особливого значення набуває забезпечення на конституційному рівні цифрових прав особистості у віртуальному просторі, що є конкретизацією універсальних прав людини на основі закону та правозастосовних актів [2, с. 210].

Регулювання відносин у сфері диджиталізації в Україні здійснюється нормами Законів України: «Про інформацію», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», «Про захист персональних даних» «Про електронні комунікації» «Про електронну комерцію», та інші нормативні акти, в зв'язку з чим внесено зміни і до кодифікованих законів, таких як Цивільний кодекс, Цивільний процесуальний кодекс, Кодекс законів про працю. Здійснення особистих і немайнових прав фізичних і юридичних осіб відбувається за допомогою цифрових технологій.

В правозастосуванні звичним сьогодні є реєстрації новонародженої дитини через застосунок ДІЯ, коли батькам достатньо заповнити онлайн-заяву, поставити електронний підпис і після сповіщення отримати свідоцтво про народження у відділі ДРАЦС. Це ж стосується зміни реєстрації місця проживання чи реєстрації у своєму помешканні іншої особи. Здійснення особистих немайнових прав, таких як охорона здоров'я, право на медичну допомогу, право на інформацію про стан здоров'я здійснюється і в за стосунку (наприклад застосунок HELSI, де містяться дані про сімейного лікаря, медичні дані, медична карта пацієнта).

Державний реєстр виборців, як автоматизована інформаційно-комунікаційна система дозволяє зберігати, обробляти дані щодо осіб, які мають право голосу, облік виборчих ділень, що існують на постійній основі. Законність і пріоритет прав людини в його веденні сприяють не тільки здійсненню соціальних прав людини, а й визнані запобігати будь-яким порушенням в реалізації конституційних прав громадян України.

Здійсненню і захисту майнових прав сприяє Державний реєстр речових прав на нерухоме майно, який містить інформацію про власника і саме майно, дає можливість у будь-який час перевірити право власності (його обмеження чи обтяження), забезпечує захист від можливих шахрайських дій сторонніх осіб, дозволяє нотаріусу перевіряти правомочність власника укладати правочини щодо цієї нерухомості. А Єдиний реєстр (комп'ютерна база) заповітів та спадкових справ сприяє захисту майнових прав та інтересів учасників цивільних спадкових правовідносин. Захисту прав інтелектуальної власності сприяють Державна система правової

охорони інтелектуальної власності, Державний реєстр свідоцтв України на знаки для товарів і послуг.

Створення юридичних осіб і їх правовий статус як учасників цивільних та господарських правовідносин не можливо уявити без Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань України. ЄДР виконує роль державного контролю та захисту прав юридичних осіб, фізичних осіб, громадських формувань, а також інших учасників правовідносин з цими суб'єктами.

Реалізацію суб'єктивного права на захист сьогодні не можливо уявити без змін, яких зазнало цивільне процесуальне право у зв'язку з застосуванням цифрових технологій. Доступність до правосуддя, особливо в умовах воєнного стану, забезпечується за допомогою впровадження електронних комунікацій. У судах існує Єдина судова інформаційно-комунікаційна система, до якої вносяться всі позови, заяви, скарги, документи, що надходять до суду, за допомогою неї визначається суддя або колегія суддів, що будуть розглядати справу, нею забезпечується обмін документами між судами та учасниками процесу, а також адвокатами, нотаріусами, державними та приватними виконавцями, арбітражними керуючими, судовими експертами, органами державної влади та місцевого самоврядування (з метою такої комунікації створюються персональні кабінети). Розгляд справ в онлайн режимі дозволяє не затягувати розгляд справи у разі, якщо особа не може з'явитися до суду [8].

На думку дослідників, сьогодні вже є всі підстави для удосконалення цифровізації не тільки правозастосування, а й нормотворення, для цього технології вже є, потрібно тільки забезпечити правильне їх застосування під час проектування цифрових процесів регулювання [1, с. 211].

Застосування цифровізації робить суспільні відносини, а у свою чергу і правовідносини відкритими, прозорими, дозволяє уникнути зловживання владою, сприяє громадському контролю над урядуванням органів влади та місцевого самоврядування, сприяє можливості здійснювати і захищати права учасників цивільного обороту. У свою чергу така відкритість і самої особи, інформація, про яку є в багатьох базах, спонукає до чіткого

визначення цифрових прав особи і забезпечення дієвої охорони і захисту як цифрових, так і конвенційних прав особи та інформаційного суверенітету самої держави.

Використані джерела:

1. Базові аспекти цифровізації та їх правове забезпечення: монографія / [К.В. Єфремова, Д.І. Шматков, В.П. Кохан та ін.]; за ред. К.В.Єфремової. Харків: НДІ прав. забезп. інновац. розвитку НАПрН України, 2021. 180 с.

2. Теличко О.А, Рекун В.А. Розвиток правової системи у цифрову епоху. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 1/2022 С. 209-211. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2022/53.pdf.

3. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2658-XII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 22.02.2024).

4. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах : Закон України від 5 липня 1994 року № 80/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/> (дата звернення 04.04.2024).

5. Про захист персональних даних : Закон України від 1 червня 2010 року № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (дата звернення: 22.02.2024).

6. Про електронні комунікації : Закон України від 16 грудня 2020 р. № 1089-IX /Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#Text> (дата звернення: 22.02.2024).

7. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09.2015 № 675-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/> (дата звернення 01.01.2024).

8. Цивільний процесуальний кодекс: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/> (дата звернення 27.04.2024).

Височин Д.О.,
*аспірант кафедри права
інтелектуальної власності та патентної юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ПАРАЛЕЛЬНИЙ ІМПОРТ У СФЕРІ ПОШИРЕННЯ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ

Паралельний імпорт лікарських засобів – це процес ввезення лікарських засобів на територію країни без участі виробника чи офіційного дистриб'ютора національного ринку, а за допомогою посередника, який закуповує ці засоби в інших країнах.

Паралельний імпорт лікарських засобів є складним процесом, що вимагає високої кваліфікації фахівців із медичного та юридичного супроводу, тому не всяка компанія може займатися цією діяльністю.

Паралельний імпорт лікарських засобів може бути вигідним для пацієнтів, оскільки дозволяє отримувати доступ до якісних лікарських засобів за більш низькою ціною. Однак, він може також викликати проблеми з контролем якості та безпеки лікарських засобів, а також приводити до порушення прав інтелектуальної власності виробника.

Окремі аспекти зазначених проблем, пов'язаних із запровадженням паралельного імпорту, протягом останніх років висвітлюють такі дослідники: Г. Андрощук, Г. Беккер, Г. Боуен, Е. Брукінг, Л. Едвінсон, В. Зінов, К. Ідріс, В. Потехіна, Е. Трофімова.

Паралельний імпорт є потенційно корисним механізмом відповідно до Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності щодо розширення доступу до ліків у країнах, що розвиваються (TRIPS). Тобто, це імпорт та перепродаж продукції, запатентованої в країні-імпортері, легально рекламованої та проданої в країні-експортері. Цей крок можна застосувати без консультації з власником патенту. Зазвичай це робиться у випадках, коли запатентовані ліки продаються в країні-імпортері за вищою ціною, ніж у країні-експортері [2].

Потенційна економія паралельного імпорту ліків може мати найбільше значення для країн з обмеженими ресурсами. Пара-

лельна торгівля – це механізм, який допомагає знизити ціни на європейському ринку.

На різних національних ринках частка ліків, які надходять через ці канали, коливається від 1,7% (Фінляндія) до 16,5% (Данія). Паралельна торгівля дозволена та заохочується Європейською комісією як інструмент підтримки конкуренції та зниження цін у ЄС. Проте, при цьому ціни для споживачів на зазначені препарати виявляються не набагато нижчими за звичайні. Причини цього явища пов'язані з тим, що торгові націнки в європейському просторі суттєво відрізняються. З одного боку, націнки можуть встановлюватися державою, з іншого – вони опосередковано залежать від регулювання кількості аптек, а також норм, які обмежують або, навпаки, сприяють концентрації на оптових і роздрібних ринках.

У деяких країнах для боротьби з паралельною торгівлею виробники використовують схеми прямих поставок у роздрібну мережу. Вони також намагаються законно обмежити кількість дистриб'юторів, з якими вони працюють на національних ринках [3].

Паралельна торгівля означає діяльність із купівлі товарів в одній країні та перепродажу їх в іншій країні, де ціна продукту вища, без згоди місцевого власника права інтелектуальної власності у країні придбання. Роблячи так, паралельний трейдер може отримати прибуток від різниці в ціні відповідного продукту. Цей спосіб виготовлення також називають торгівлею на сірому ринку.

Паралельна торгівля або паралельний імпорт передбачає торгівлю товаром через різні кордони, хоча спосіб і засоби торгівлі можуть не бути основним вибором виробника. Виробники зазвичай продають свою продукцію на багатьох різних ринках, і не менш звично, що вони продають за різними цінами, залежно від того, на якому ринку вони продають. Це спонукає споживачів і торговельних посередників шукати ринки, де різний продукт найдешевший, щоб заощадити гроші або відповідно збільшити прибуток. Фармацевтична промисловість значною мірою покладається на низку патентів і законів про інтелектуальну власність, щоб відшкодувати величезні суми грошей, витрачені на дослідження та розробки, шляхом контролю цін на різних ринках у всьому світі.

Паралельний імпорт призводить до зменшення спроможності фармацевтичних компаній ефективно робити це через коливання ціни продажу. Фармацевтичний ринок, як правило, контролюється різними державними вимогами до ціноутворення. Таким чином, навіть якщо окремі компанії самі не мають різних структур ціноутворення, що стосуються різних ринків, вони можуть виявити, що їхні продукти продаються за дуже різними цінами.

Дослідницька фармацевтична промисловість значною мірою покладається на патенти, вартість яких частково залежить від можливостей для диференціації цін. Цей обсяг значною мірою залежить від наявності перешкод для арбітражу. Отже, вартість патенту частково визначається визначенням географічної зони, в межах якої продукт може вільно поширюватися та перепродаватися без згоди фірми-виробника. Відповідно до термінології законодавства про інтелектуальну власність, права на розповсюдження патентів «вичерпуються» на попередньо визначеній території після першого продажу [5].

Запровадження паралельного імпорту може вирішити низку проблем, пов'язаних із ціновою, якісною та асортиментною дискримінацією споживачів, захистити їх від можливих наслідків обмеження поставок товарів у результаті рішень іноземних державних органів та правовласників. Крім того, дозвіл паралельного імпорту може стати стимулом для розвитку малого та середнього бізнесу, який займатиметься розвитком нової галузі.

При легалізації паралельного імпорту в такій зарегульованій сфері як фармацевтика досить висока роль контролю над допуском на ринок, а, отже, і роль контролюючих посадових осіб. Для досягнення найбільшої ефективності від легалізації паралельної торгівлі необхідно розробити прозорі і зрозумілі процедури допуску (хай то вторинна реєстрація або переупаковка), які дозволять виключити довільність підходу, поява «привілейованих дистриб'юторів» і, як наслідок, можливу корупційну складову.

Використані джерела:

1. Кузьменко Л.Г. Паралельний імпорт – важливий механізм існування конкурентних відносин. *Наукові записки НаУКМА. Економічні науки*. 2016. Вип. 1. Том 1. С. 95–100.

2. Полякова Д. Интеллектуальная собственность в фармации: проблемы и перспективы [Электронный ресурс]. *Газета «Аптека»*. 2010. № 751. URL: <http://www.apteka.ua/article/48631>.

3. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності [Електронний ресурс] / Міжнародний документ. СОТ. 1994. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/981_018/page5.

4. P. Danzon *et al.* Cross-national price differences for pharmaceuticals: how large, and why? *Journal of Health Economics* (2000).

Добрянська Є.Є.,
студентка 3 курсу

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – старша викладачка Данильченко О.В.*

ЗНАЧЕННЯ ПРИНЦИПУ СПРАВЕДЛИВОСТІ, ДОБРОСОВІСНОСТІ ТА РОЗУМНОСТІ В ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ

З прийняттям Цивільного кодексу України в ньому було закріплено принцип справедливості, добросовісності та розумності. Цей принцип все частіше використовується як в цивілістиці, так і в цивільно-процесуальному праві, а також зазначається в судових рішеннях. Внесення в Цивільний кодекс України таких засад як справедливість, добросовісність та розумність є одним з вагомих аспектів наближення вітчизняної системи права до європейських стандартів. Деякі з указаних принципів прослідковуються у Принципах міжнародних комерційних договорів, затверджених Адміністративною радою Міжнародного інституту уніфікації приватного права, Правилах ІНКОТЕРМС та інших міжнародних документах [1].

У загальному розумінні справедливість є моральною якістю, яка набула правового тлумачення і займає вагомий роль. Це відбувається завдяки тому, що через її призму транслюється багато правових норм. В цивільному законодавстві справедливість містить суб'єктивно-об'єктивний характер. Беручи до уваги об'єктивну сторону справедливості, зазначимо, що це є окресленням

правовою нормою обсягу меж реалізації цивільних прав особи та ставлення особи до вимог норм права.

Маємо зазначити, що на сьогоднішній день в галузі цивільного процесуального права відбувається низка певних змін, зокрема, що стосується нової «цифрової» моделі цивільного судочинства. Дискусійним питанням під час аналізу перспектив інтеграції інформаційно-комунікативних технологій залишається запровадження автоматизованих проваджень, за яких винесення судового рішення здійснюється без участі суду. Важливим моментом є те, що при здійсненні такого судочинства обов'язково має діяти принцип справедливості, добросовісності та розумності, адже їх сутність є основоположним в цілому для інститутів права, а її прояви прослідковуються майже у всіх правовідносинах. При введенні інтеграції інформаційно-комунікативних технологій держава має забезпечити дотримання цього принципу в повній мірі. Вбачається, що це питання є спірним через те, що питання справедливості, добросовісності та розумності є оціночним.

Принцип справедливості передбачає, що всі особи повинні мати рівні права та можливості на отримання правосуддя, незалежно від їхньої соціальної позиції, статусу або національності.

Якщо розглядати суб'єктивний підхід, то принцип справедливості відносимо до позитивних обов'язків. Особа, що є учасником правовідносин, має реалізовувати свої права та обов'язки у відповідності із законними інтересами та правами інших сторін. У Цивільному кодексі України законодавець згадує цю категорію і намагається на законодавчому рівні закріпити паритет інтересів у сфері приватноправових відносин, так як принцип справедливості є одним з основоположних в цивільному праві на сьогоднішній день.

Принцип справедливості є одним з найважливіших принципів цивільного права України, його прояви прослідковуються навіть у вирішенні питань щодо відшкодування матеріальної і моральної шкоди. Зазначимо, що у ст. 23 Цивільного кодексу України зроблено застереження, що суд при визначенні розміру грошового відшкодування моральної шкоди повинен враховувати вимоги розумності та справедливості. Проте ще до прийняття Цивільного кодексу України подібну правову позицію визначив Пленум Верховного Суду України в постанові від 31 березня 1995 р. № 4 «Про судову

практику в справах про відшкодування моральної шкоди (немайнової) шкоди» [2, с. 9] про те, що суд визначає розмір відшкодування моральної (немайнової) шкоди залежно від характеру та розміру страждань (фізичних, душевних тощо), яких зазнав позивач, характеру немайнових втрат (їх тривалість, можливість відновлення тощо) та з урахуванням інших обставин. Водночас, суд повинен виходити з принципів розумності, виваженості та справедливості.

Власне бачення розуміння неприпустимості порушення принципу справедливості при визначенні розміру грошової компенсації моральної шкоди виклав Верховний Суд України у постанові від 18 листопада 2009 р. у справі № 6-12041св09. Суд зазначив, що розмір компенсації моральної шкоди не повинен бути більш ніж достатнім для розумного задоволення потреб потерпілого та не повинен призводити до його збагачення [3].

Таким чином, у зобов'язаннях про відшкодування моральної шкоди принцип справедливості виражається в пропорційності вимог потерпілого характеру порушення його прав і розміру його страждань, що виключає можливість його безпідставного збагачення.

Щодо виконання зобов'язань, то це питання є важливим в будь-які часи. Саме від належного виконання залежить розвиток економіки, здійснення соціальних програм, захист і дотримання прав особи. Через призму принципу добросовісності, справедливості і розумності також важливо говорити про належне виконання зобов'язання. Це укріплює правопорядок, зміцнює економічну, виконавчу дисципліну у державі, сприяє соціальному розвитку та захищеності учасників правовідносин.

Цей принцип визначає, що права та обов'язки сторін повинні бути розподілені рівномірно та справедливо. Він допомагає в забезпеченні рівності сторін у цивільному судочинстві, захищає інтереси слабких та незахищених сторін, а також забезпечує додержання правопорядку та уникнення дискримінації у всіх сферах цивільно-правового регулювання.

Отже, в межах питання судового захисту цивільних суб'єктивних прав та законних інтересів принцип справедливості відіграє ключову роль у цивільно-правовому регулюванні України, забез-

печуючи рівність сторін та додержання правопорядку у всіх процесах, пов'язаних з цивільними правами та обов'язками. Для забезпечення справедливості в цивільно-правових відносинах встановлюються різні правила, які регулюють взаємодію сторін і забезпечують дотримання їх прав та обов'язків.

Використані джерела:

1. Цивільне право: загальна частина. Т. 1. Вступ у цивільне право. К.: Алерта, 2012. 472 с. URL: <http://westudents.com.ua/glavy/72037-8-printsip-spravedlivost-dobrosovsnost-rozumnost.html> (дата звернення 09.05.2024 р.).
2. Мілаш В. Теоретичні аспекти співвідношення свободи підприємницького комерційного договору та обмежувальних чинників. *Українське комерційне право*. 2005. № 6. С. 51–65.
3. Рішення Конституційного Суду України № 7-рп/2013 від 11 липня 2013 року: URL: <http://ccu.gov.ua/sites/default/files/ndf/7-rp/2013.pdf>.

Козловська А.В.,

студентка 2 курсу

Миколаївського навчально-наукового інституту права

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доцентка Василяка О.К.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАКОНУ УКРАЇНИ ПРО ПРАВОВИЙ СТАТУС ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТІ ОСІБ ЗА ОСОБЛИВИХ УМОВ

Після початку ганебного вторгнення рф на територію нашої України, багато військових та цивільних людей вважаються безвісти зниклими. З питанням, що саме робити в ситуації, якщо ваші близькі чи знайомі довгий період часу не виходять на зв'язок зазвичай звертаються до і до Національного інформаційного бюро, і до Об'єднаного центру з пошуку та звільнення полонених при СБУ.

Питання правового статусу осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, є надзвичайно важливим для України і зазвичай ним керують певні причини, такі як:

- Збройний конфлікт на сході України, що розпочався у 2014 році, призвів до великої кількості зниклих безвісти військових та цивільних осіб у зоні бойових дій.
- Анексія Криму російською федерацією також супроводжувалася випадками вимушеного зникнення людей за політичними мотивами.
- Відсутність правового врегулювання статусу зниклих безвісти осіб до 2018 року створювала правову невизначеність для їхніх родичів.
- Необхідність захисту майнових та немайнових прав зниклих безвісти, забезпечення соціального захисту членів їхніх сімей.
- Виконання Україною взятих на себе міжнародних зобов'язань щодо захисту прав людини у надзвичайних ситуаціях.
- Запобігання випадкам безвісної відсутності шляхом унормування процедур пошуку, ідентифікації, надання статусу.

Таким чином, ухвалення спеціального закону мало вирішити важливе гуманітарне та правове питання в надзвичайних умовах сучасної України. Своєчасне правове врегулювання цієї сфери було нагальною потребою [1].

14 квітня 2022 року Верховна Рада України прийняла в цілому проект Закону про внесення змін до Закону України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти», реєстр. № 7244, назву якого змінено на Закон України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин». Єдиний реєстр зниклих безвісти за особливих обставин, саме з цього реєстру можна отримати витяг щодо зниклої особи [2].

Більша частина людей, які вважаються зниклими безвісти, – це військові. В Україні через війну зниклими безвісти вважаються понад 26 тисяч людей. Наразі вони перебувають в розшуку. Про це в рамках єдиного телемарафону повідомив заступник міністра внутрішніх справ Леонід Тимченко. За його словами, більша частина людей, які вважаються зниклими безвісти, – це військові. «Зі зниклих безвісти людей 11 тисяч – це цивільні, і близько 15 тисяч – це військові», – наголосив Леонід Тимченко. Він також додав, що його відомство «взяло все найкраще, що було створено в Мінінтеграції» та створило власний call-центр для родичів зниклих безвісти. «Що стосується МВС, ми обліковуємо всю інформацію,

ведемо реєстр. На сьогодні близько 9 тисяч рідних, сімей отримали виписки з Єдиного реєстру або зниклих безвісти за особливих обставин», – заявив заступник міністра [3].

Я вважаю, варто у всіх ТЦК та СП ввести обов'язкову процедуру по збиранню ДНК у військових, які прибули на службу, це буде гарним помічником для слідства, так як при проведенні експертизи будуть збіги, і це може пришвидшити роботу слідчих.

Також, варто створити онлайн-помічник для заявників, щоб вони одразу були підготовлені для написання заяви. Більшість із заявників, приходячи до слідчого, не до кінця розуміють, що від них треба, приходять розгублені і т.д. Тому варто створити сайт або месенджер-бот, в якому буде розписано, які документи, фото та інші речі зниклого, які б могли допомогти у розслідуванні, треба мати при собі для швидшого розслідування, також підготувати матеріали по зниклій особі, особливі ознаки тіла (татування, родимки, шрами, колір очей, колір волосся, структура тіла, зріст і т.д.).

У зв'язку зі збройною агресією російської федерації, багато українських захисників військовослужбовців зникли безвісти в зонах бойових дій, саме в правоохоронні органи звертаються родичі зниклих для пошуку своїх близьких. Близько 3,4 тис. українських військовослужбовців наразі перебувають у полоні, ще 15 тисяч людей зникли безвісти.

Звертаються і до Національного інформаційного бюро, і до Об'єднаного центру з пошуку та звільнення полонених при СБУ.

Алгоритм дій пошуку зниклих:

- звернутися до Нацполіції із заявою про зникнення людини. Якщо в поліції вважають за доцільне взяти зразок ДНК, обов'язково це зробити;
- звернутися до Національного інформаційного бюро за телефоном «гарячої лінії» – 16-48. Таким чином, держава веде облік тих, хто зник під час війни;
- звернутися до Офісу Уповноваженого з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин. Телефон для дзвінків з України: 0800339247. З-за кордону можна зателефонувати (або зв'язатися месенджерами) за номером: +38 095 896 04 21 [4].

Використані джерела:

1. Закон України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» від 12.07.2018 р. № 2505-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19#Text>.
2. Закон України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти» № 2191-IX від 14.04.2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2191-20#Text>.
3. Інтерв'ю заступника міністра Леоніда Тимченка. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/skilki-lyudey-v-ukrayini-vvazhayutsya-zniklimi-bezvisti-strashni-cifri-2424037.html>.
4. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/poshuk-znyklyh-bezvisty/32482355.html>.

Кубінець І.М.,

студентка 4 курсу

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – викладачка Лазарева Н.М.

ШЛЮБНО-СІМЕЙНІ ВІДНОСИНИ З ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ

Сьогодення реалізації особистого життя громадян різних країн, зокрема і України, характеризується значною активізацією спілкування, що пояснюється відкритими кордонами, високим рівнем трудової міграції та на жаль і великою кількістю біженців. Це у свою чергу є суттєвим чинником для укладання шлюбів між громадянами різних держав. Таким чином, питання шлюбно-сімейних відносин з іноземним елементом сьогодні користуються великим попитом.

Законодавча база шлюбно-сімейних відносин з іноземним елементом регулюється Сімейним кодексом України та Законом України «Про міжнародне приватне право». Відповідно до Сімейного кодексу України визначається загальні правила та принципи, що регулюють шлюб, розлучення, опікунокство над дітьми та виплату і розмір аліментів. Він містить важливі положення щодо поняття шлюбу та укладення за межами України, а також права та обов'язки

подружжя і розірвання шлюбу із іноземцем. Закон України «Про міжнародне приватне право» встановлює порядок застосування іноземного права у відносинах з іноземним елементом, у тому числі у сімейних відносинах. Закон містить правила вибору права, що застосовується до сімейних відносин з іноземним елементом, а також встановлює порядок визнання та виконання рішень іноземних судів у справах, пов'язаних із сімейними відносинами [3, с. 242].

За правовими положеннями п. 2 ч. 1 ст. 1 Закон України «Про міжнародне приватне право», іноземний елемент – ознака, яка характеризує приватноправові відносини, що регулюються цим Законом, та виявляється в одній або кількох з таких форм:

- хоча б один учасник правовідносин є громадянином України, який проживає за межами України, іноземцем, особою без громадянства або іноземною юридичною особою;
- об'єкт правовідносин знаходиться на території іноземної держави;
- юридичний факт, який створює, змінює або припиняє правовідносини, мав чи має місце на території іноземної держави [1].

Серед проблем, які виникають під час укладання шлюбу із іноземцем виділяють:

- вік, з якого особа може укласти шлюб. В Україні шлюб укладається після досягнення повноліття, тоді як, наприклад, у США чоловіки можуть одружитися з 15 років, а жінки – з 14 років, в Іспанії від 14 до 12 років. У деяких державах (наприклад, в Ємені) взагалі відсутні нижні вікові межі укладання шлюбу. Національний законодавець закріплює однаковий шлюбний вік для чоловіків та жінок на рівні вісімнадцяти років, зазначаючи певні винятки [2, с. 388];
- мовні бар'єри. Більшість людей погоджуються, що часто вивчення мови займає багато часу, оскільки культурні відмінності у вимові та термінології створюють бар'єри для вільного спілкування. І це часто впливає на самі відносини та створюють непорозуміння із оточуючими;
- умови та форма укладання шлюбу. Форма шлюбу визначається правом держави, в якій укладається шлюб, а умови

шлюбу визначаються правом держави, громадянином якої є кожна із сторін шлюбу. Таким чином, якщо шлюб між громадяною України та громадянином Великої Британії укладається в Україні, повинні бути виконані вимоги українського законодавства щодо форми та порядку укладення шлюбу, а також дотримані вимоги щодо шлюбного віку, встановлені українським законодавством для жінки та законодавством Сполученого Королівства для чоловіка [5].

У разі реєстрації шлюбу з іноземцем за кордоном слід звернутися до компетентних органів іноземної держави. Як правило, ці органи є аналогами органів ДРАЦС в Україні, а саме: у Польщі – Управління Цивільного Стану, Німеччині – німецький РАЦС, Італії – відділ одружень анаграфічного центру комуни Вашої резиденції, Франції – мерія комуни, Данії – державний реєстраційний офіс при муніципалітеті. При подачі заяви про реєстрацію шлюбу до органу іноземної держави заявник може звернутися до консула із питанням отримання довідки про те, що він не перебуває на даний час у шлюбі та є дієздатною особою, як це передбачено чинним законодавством України [4].

У разі коли подружжя у шлюбі з іноземним елементом вирішують розірвати шлюб необхідно враховувати наступні положення, а саме:

- вибір місця розірвання шлюбу та закони якої країни будуть застосовуватися;
- майнові питання щодо поділу майна можуть бути складними, особливо якщо майно знаходиться в різних країнах. Необхідно вирішити, які закони застосовуються до цих питань і як буде відбуватися поділ та за яким законодавством;
- всі питання, що пов'язані з дітьми, якщо вони народилися в такому шлюбі. Це включає в себе рішення про те, в якій країні буде проживати дитина після розлучення, якщо один із батьків захоче повернутися у свою країну;
- міжнародні виконавчі листи з приводу того, що якщо рішення про розлучення видається в одній країні, але має бути виконане в іншій, можуть знадобитися міжнародні процедури для визнання і виконання рішення.

Підсумовуючи вищезазначене, слід наголосити, що шлюбно-сімейні відносини із іноземним елементом є популярними на сьогоднішній день. Рішення про укладення або розірвання шлюбу з іноземцем повинно прийматися з урахуванням вимог законодавства як України, так і іншої країни. Такі питання, як вікові обмеження, мовні бар'єри, процедури реєстрації та розірвання шлюбу, повинні бути ретельно проаналізовані сторонами. Також важливо враховувати міжнародні аспекти, які можуть ускладнити процедуру розлучення, наприклад, поділ майна та опікунство та проживання дитини. Таким чином, розуміння правових аспектів та використання компетентних органів є важливим в процесі укладення та розірвання шлюбу з іноземцем з метою захисту власних інтересів.

Використані джерела:

1. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2709-15>.
2. Барановська Т.С., Чарченко Є.В., Кондратенко Д.Ю. Колізійні аспекти реалізації права на шлюб у міжнародному приватному праві. *Аналітичне та порівняльне правознавство*. 2023. № 2. С. 387–391.
3. Шкурська І.С. Деякі питання укладення шлюбу громадянина України з іноземним елементом. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 10. С. 240–243.
4. Одруження українців за кордоном: особливості реєстрації. Головна сторінка: Офіційний сайт Черкаської обласної ради. Новини, події, анонси, інформація про раду та депутатів. URL: <https://www.oblrada.gov.ua/odruzheniya-ukrainciv-za-kordonom-osoblivosti-reestracii>.
5. Жук Т. Сімейні відносини з іноземним елементом. *rates.fm*. URL: <https://rates.fm/ua-uk/expert-opinion/simejni-pravovidnosini-z-inozemnim-elementom/>.

Назаренко В.В.,

студент 4 курсу

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – викладачка Лазарева Н.М.

СМАРТ-КОНТРАКТИ: СПОСОБИ ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ, ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

Актуальність даної теми полягає в тому, що сучасні тенденції розвитку технологій пропонують можливість укласти угоди між сторонами у формі закодованих математичних алгоритмів, шляхом укладення, виконання і розірвання контрактів за допомогою комп'ютерних програм в мережі Інтернет. Стрімкість розвитку, простота використання та надійність даної технології може доволі швидко впровадитись у наше життя.

Вперше ідею смарт-контрактів було запропоновано американським вченим інформатиком та криптографом Ніком Сабо у 1994 році. Він зазначив, що смарт-контракт – це «комп'ютеризований транзакційний протокол, який виконує умови договору» [1]. Його можливо порівняти в автоматом газованої води: «якщо умови влаштовують покупця, тобто він опускає гроші в автомат, машина автоматично виконує умови неписаної домовленості – видає товар, а саме газовану воду». Сабо розглянув можливість застосування смарт-контрактів у різних сферах, які стосуються угод у сфері застосування кредитних систем, обробки платежів та управління правами на контент.

Технологія смарт-контракту може бути здійснена за допомогою блокчейну. Блокчейн – це система, що складається з послідовно зв'язаних блоків, де кожен блок містить певну інформацію та побудований за певними правилами. Копії цих блоків зберігаються на різних комп'ютерах незалежно один від одного. Він може мати різні конфігурації, зокрема від загальнодоступних мереж з відкритим вихідним кодом до приватних мереж, де права доступу до даних регулюються публічно [2]. А в законопроекті «Про обіг криптовалюти в Україні» № 7183 від 06.10.2017 р. систему

блокчейну було визначено як децентралізований публічний реєстр всіх проведених криптовалютних транзакцій, які були проведені суб'єктом криптовалютних операцій [3].

Часто технологію блокчейн використовують у мережах цифрових валют, але її децентралізована та безпечна природа робить її потужним засобом для багатьох інших галузей.

Смарт-контракти можуть забезпечити встановлення чітких умов між кредиторами та отримувачами кредитів, таких як підтвердження наявності коштів і розпланування платежів. Ця технологія може автоматизувати процес підтвердження іпотечних угод без потреби залучення третіх осіб.

Також застосування даної технології знаходить своє відображення в цифровій ідентифікації. Вона надає можливість використовувати компоненти смарт-контракту для формування цифрової ідентичності, починаючи з репутаційних даних і закінчуючи цифровими активами. Наприклад, MyEarth ID – це система управління ідентифікацією, що працює на принципах децентралізації. Вона дозволяє користувачам контролювати свої цифрові ідентифікаційні дані та безпечно перевіряти їх у третіх осіб [4].

Смарт-контракти покращують безпеку і захист конфіденційності шляхом використання різних технологій, включаючи шифрування та анонімізацію користувача. Крім цього, вони можуть сприяти більшій точності, довірі та прозорості, забезпечуючи доступ до захищеної копії договору для спільного використання [5].

Смарт-контракти сприяють автоматизації процесу виконання договірних зобов'язань, що призводить до підвищення продуктивності. Завдяки передбачуваним умовам, вони можуть сприяти швидшому укладенню угод упродовж кількох хвилин. Крім того, реальні приклади використання смарт-контрактів у блокчейні показують, наскільки вони спрощують укладення контрактів порівняно з традиційними методами. Менше письмової роботи, скорочений час очікування та менше кроків для укладення договору – це можливі переваги.

Проблеми, пов'язані з смарт-контрактами, переважно виникають через їх цифрову природу та механізм «якщо – то» у реальних умовах. Перша проблема полягає у можливості помилок у коді, які можуть призвести до непередбачених наслідків. Друга проблема

стосується обмежень, що виникають зі специфіки цих контрактів. Наприклад, використання криптовалют як засобу оплати, які є дуже змінними, може призвести до нестійкої ситуації. Автоматичне виконання умов «якщо – то» може також створювати проблеми, коли одна зі сторін бажає розірвати договір через зміни в умовах. Такі ситуації можуть призвести до необхідності укладення додаткових контрактів або переговорів, що не характерне смарт-контрактам.

Сьогодні технології, включаючи блокчейн, розвиваються стрімко, змінюючи своє призначення. Блокчейн не обмежується лише пересиланням коштів – він стає основою для проєктів, які мають за мету оптимізацію та заміну традиційних операційних процесів. Ці технології поступово проникають у всі сфери людської діяльності, включаючи ті, де їх застосування раніше здавалося малоймовірним.

Смарт-контракти і блокчейн вже зробили величезний вплив на світ криптовалют, вносячи революцію у сферу блокчейн. Хоча кінцеві користувачі можуть не бути безпосередньо залучені до взаємодії зі смарт-контрактами, в майбутньому вони, ймовірно, стануть основою для різноманітних програм – від фінансових послуг до управління ланцюгами поставок.

Отже, реалії сьогодення показують, що за використанням смарт-контрактів є значні переваги і велике майбутнє, однак дана сфера потребує нормативного регулювання.

Використані джерела:

1. Навгородський А. Смарт-контракт: як врегулювати технологію блокчейн в Україні? URL: <https://www.pravoconsult.com.ua/smartkontrakt/>.
2. Chris Dannen. Introducing Ethereum and Solidity. Brooklyn, New York, USA: Apress, 2017. 197 с.
3. Законопроект «Про обіг криптовалют в Україні» № 7183 від 06.10.2017. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62684.
4. MyEarth.id. URL: <https://gbaglobal.org/uk/docs/myearth-id-decentralized-identity-management/>.
5. Блокчейн і децентралізовані системи: навч. посібник для студ. закл. вищ. осв. У трьох частинах. Ч. 1 / П. Кравченко, Б. Скрябін, О. Дубініна. Харків: ПРОМАРТ, 2022. 460 с.

6. Global FinTech Blockchain Strategic Business Report 2023: Digital Transformation of Financial Services Sector Drives Market Growth. URL: <https://www.globenewswire.com/en/news-release/2023/03/31/2638759/28124/en/Global-FinTech-Blockchain-Strategic-Business-Report2023-Digital-Transformation-of-Financial-Services-Sector-Drives-Market-Growth.html>.

Швець Д.О.,

студентка 2 курсу

Миколаївського навчально-наукового інституту права

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник – старша викладачка Данильченко О.В.

ПРАВОВИЙ СТАТУС ЕЛЕКТРОННОГО ПІДПISУ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

Світ активно переходить у нову еру, еру цифровізації. Майже всі буденні речі наразі можна зробити онлайн, тому як ніколи важливим є правове регулювання цих процесів з метою правового захисту учасників цивільних правовідносин.

У 2024 році особливого значення в Україні набуває електронний підпис. Запровадження електронного підпису дає змогу якісніше реалізовувати та розвивати електронний документообіг, що значно зберігає час. Досліджуючи цю тему, ми розглянемо правовий статус електронного підпису, аспекти його застосування та юридичні наслідки використання, чи є електронний підпис актуальним та чи варто надалі його розвивати.

Електронний цифровий підпис (надалі ЕЦП) – це електронні дані, які забезпечують цілісність документів та ідентифікують особу. Електронний підпис може зберігатися у вигляді MobileID, підпису на ID-картці, підпису на «токені» чи захищеному носії інформації [5].

В Україні вперше ввели поняття «електронний підпис» у 2003 році Законом України «Про електронний цифровий підпис», але вже в 2018 році він втратив чинність, його замінив Закон України «Про електронні довірчі послуги», який набув чинності 7 листопада 2018 року. Це свідчить про стрімкий розвиток диджиталізації в країні і необхідність швидко реагувати на виклики сьогодення.

За допомогою послуг ЕЦП можна підписувати електронні документи, користуватися електронними послугами, реєструватися на державних порталах тощо. Документи, підписані за допомогою ЕЦП, мають таку саму юридичну силу, як і звичайні.

Тривалий час використовувалось лише поняття електронний цифровий підпис (ЕЦП), але з вдосконаленням законодавства з'явився більш актуальний варіант – кваліфікований електронний підпис (КЕП).

Кваліфікований електронний підпис визначається як удосконалений електронний підпис, що створюється з використанням засобу кваліфікованого електронного підпису і базується на кваліфікованому сертифікаті електронного підпису.

За Законом України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» електронна взаємодія фізичних та юридичних осіб, може здійснюватися з використанням електронних довірчих послуг або без їх використання. Станом на 2024 рік, електронним підписом можуть користуватися навіть органи влади. Президент України, члени Кабінету міністрів, народні депутати та інші особи публічного права при використанні електронного підпису, повинні використовувати виключно кваліфікований електронний підпис [2].

Правочини, які вчиняються в електронній формі, укладаються з використанням кваліфікованих електронних підписів. Цей підпис підтверджується та має дійсність, якщо відповідає відповідним умовам: наявність кваліфікованого сертифіката електронного підпису; правильне внесення унікального набору даних, які визначають підписувача; відсутність порушення цілісності електронних даних, з якими пов'язаний цей підпис.

З технічного погляду кваліфікований електронний підпис складається з набору електронних даних, який формується з файлу документа, ключа підпису і позначки часу. Його не можна визнати недійсним лише через електронний вигляд, він порівнюється з власноручним підписом та має його юридичну силу [4].

Розглянувши Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг», можна виділити те, що електронний підпис є важливим для електронного документообігу. Він використовується для ідентифікації автора документу. Для перевірки

цілісності електронного документу обов'язково звертається увага на підпис або печатку [3].

Суб'єкти правовідносин при здійсненні документообігу можуть використовувати електронні підписи за домовленістю, або у випадках, встановлених законодавством. Відповідно до ст. 194 ЦК України електронний документ визнається цінним папером, якщо він посвідчує майнові та інші права власника, які виникають внаслідок вчинення одного чи кількох правочинів (емісії або видачі цінного паперу) та має грошовий вираз нарівні з паперовим [1].

Одним із ключових аспектів застосування електронного підпису в цивільному праві є визнання його як засобу ідентифікації особи. Він забезпечує впізнавання особи, яка його використовує, та гарантує, що угода чи документ були підписані саме цією особою.

Загальною перевагою електронного підпису в цивільному праві є його ефективність та швидкість, він дозволяє сторонам правочину (договору) здійснювати дії в електронній формі без фізичної присутності. Таким чином, можна прийти до висновків, що на сьогоднішній день електронний підпис є невід'ємною частиною цифрової трансформації суспільства, він забезпечує юридичну цілісність електронних документів та сприяє розвитку електронної комерції в Україні.

Використані джерела:

1. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV: станом на 8 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 29.04.2024).

2. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги: Закон України від 05.10.2017 р. №2801-IX: станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text> (дата звернення: 29.04.2024).

3. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 р. № 851-IV: станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> (дата звернення: 29.04.2024).

4. Що таке електронний підпис? Вчасно. URL: <https://vchasno.ua/shcho-take-elektronnyi-pidpys/> (дата звернення: 29.04.2024).

5. Що таке електронний підпис? Державні послуги онлайн / Дія: веб-сайт. URL: <https://diia.gov.ua/faq/2> (дата звернення: 29.04.2024).

Секція 3

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА В ЕПОХУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Дудукіна А.О.,

*викладачка кафедри гуманітарних дисциплін
Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ЦИФРОВІЗАЦІЯ У СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ В УКРАЇНІ

У сучасному світі ми живемо в епоху цифрових технологій, які змінюють способи життя, роботи та розваг. Сфера фізичної культури і спорту не є винятком і також стикається з викликами та можливостями, що пропонує цифрова трансформація, що вимагає наукового й практичного розгляду. По-перше, цифрові інструменти та технології можуть значно покращити ефективність тренувань, а це важливо для досягнення гарних результатів. По-друге, цифрові технології надають можливості для залучення широкої аудиторії до фізичної активності та спорту.

Серйозним випробуванням у зв'язку з поширенням нової коронавірусної інфекції занять з фізичної культури та спорту став їх перехід на дистанційні форми діяльності, коли потрібно було терміново шукати і використовувати в освітньому та тренувальному процесі сучасні цифрові інформаційні технології. Тому питання, пов'язані з аналізом і узагальненням досвіду цифрової трансформації спортивної діяльності та сфери фізичної культури і спорту, і перш за все питання, пов'язані зі створенням і використанням сучасних цифрових ресурсів набувають особливої актуальності.

Онлайн-платформи, мобільні додатки та віртуальні тренування стають доступними і зручними інструментами для зайняття фізичними вправами та спортом. Це не лише сприяє популяризації активного способу життя, але і дає змогу покращити доступність фізичних занять для людей з різних соціальних груп та географічних обмежень. Практичне значення цієї проблеми полягає у необхідності розробки стратегій та рекомендацій щодо впровадження цифрових технологій у діяльність навчальних закладів з метою досягнення максимального потенціалу розвитку. Це дозволить покращити тренування та моніторинг фізичного стану, поліпшити комунікацію та залучити більше людей до активного способу життя через цифрові платформи. Цифровізація стала невід'ємною складовою розвитку різних галузей, включаючи фізичну культуру і спорт. У сучасному світі цифрові технології відіграють важливу роль у поліпшенні ефективності та якості різних процесів. Аналіз останніх досліджень та публікацій, зокрема робіт Г. Білавич, А. Двігуна, Л. Кургузенкової та Н. Якубовської, свідчить про нагальну важливість цифровізації діяльності закладів фізкультури і спорту в Україні. Ці дослідження демонструють переваги і можливості впровадження цифрових технологій у фізичну культуру і спорт, а також з'ясовують потенційні виклики та перешкоди на цьому шляху.

У своєму дослідженні Г. Білавич звертає увагу на вплив цифровізації освіти та дистанційного навчання на рухову активність, збереження здоров'я учнів і студентів. Вона вказує на можливості використання цифрових платформ та мобільних додатків для сприяння розвитку фізичної активності в умовах сучасного життя [1, с. 50–55].

А. Двігун аргументує, що цифрові технології сприяють розвитку фізичної культури та спорту в умовах глобалізації, децентралізації та цифровізації. Він вказує на значення впровадження цифрових платформ для розвитку спортивної інфраструктури, сприяння комунікації між спортивними клубами та залучення широкого загалу до занять фізичними вправами [2, с. 125–132].

Дослідження Л. Кургузенкової вказують на потенціал цифрової трансформації у сфері спорту. Вона розглядає поняття цифрової трансформації в контексті фізичної культури та спорту, а також

аналізує досвід інших країн у використанні цифрових технологій у спорті [3, с. 132–139].

Н. Якубовська в своїй публікації зосереджується на інтеграції досягнень цифрової сфери і маркетингу в спорті та індустрії фітнесу. Вона визначає особливості цього процесу та вказує на перспективи його розвитку [4, с. 141–145].

Нами визначено переваги та виклики, які виникають при впровадженні цифровізації фізичної культури. Цифрові технології дозволяють розширити доступ до фізичної активності та спортивних програм для широкої аудиторії. Вони можуть використовуватись для надання онлайн-уроків, тренувань та інструкцій, що дозволяє людям займатися спортом у будь-який зручний для них час та місце. Використання віртуальної реальності, додатків для мобільних пристроїв, трекерів фізичної активності сприяє залученню людей до занять спортом та забезпечує нові можливості для розвитку і покращення фізичного здоров'я. За допомогою цифрових технологій створюються групи спортсменів, тренерів, викладачів та любителів фізичної активності. Вони надають можливість обмінюватись досвідом, взаємодіяти, мотивувати один одного та спільно працювати над поставленими завданнями. Усі ці переваги цифрових технологій відкривають нові можливості для розвитку фізичної культури і спорту, забезпечуючи більш широкий доступ до активної рухомої діяльності. Це може сприяти популяризації фізичної активності та покращенню фізичного здоров'я населення України.

Поряд з перевагами виникають наявні виклики при впровадженні цифрових технологій у фізичну культуру. Не всі регіони або заклади мають доступ до необхідної інфраструктури та інтернет-підключення. Такі ситуації обмежують можливості впровадження цифрових технологій та зменшують їх доступність для певних груп населення. Не всі фахівці фізичної культури можуть мати достатній рівень комп'ютерної грамотності або знання про використання цифрових інструментів, що може ускладнити їх використання в практиці. Тому потрібно активно залучати всі зацікавлені сторони для успішної реалізації цих технологій з метою поліпшення якості навчання, тренування та спортивних досягнень.

Сучасний стан інформаційних технологій у сфері фізичної культури і спорту знаходиться в стадії становлення. Неповоротні

зміни у сфері освіти та науки потребують нових підходів, глобальної інтерактивності, продовження та вдосконалення навчання. Комп'ютерні автоматизовані технології є одним із найперспективніших напрямків розвитку та модернізації освітнього процесу. На сучасному етапі розвитку цифровізації проводяться розробки та роботи із впровадження сучасних інноваційних технологій у сферах фізичної культури і спорту, в організаціях та закладах вищої освіти. Це необхідно для того, щоб вийти на високий рівень, а також підвищувати рівень знань та умінь викладачів і студентів.

Цифрові технології активно впроваджуються в спорт, мотивують людей вести здоровий спосіб життя і мобільні додатки стають невід'ємною частиною побуту людини на цьому шляху. Вони допомагають організувати ефективні індивідуальні тренування, режим дня, правильне харчування і багато іншого.

Варто зазначити, що цифрові технології активно впроваджуються як у професійний, так і в аматорський спорт, що є активним стимулятором загальної мотивації українців до здорового способу життя та активного заняття фізичною культурою та спортом. На сьогоднішній день розвиток цифровізації в Україні у сфері фізичної культури і спорту відіграє одну із найважливіших ролей життя людини та суспільства. Від фізичної грамотності країни залежить рівень середньої тривалості життя громадян, рівня здоров'я та загального морально-психологічного стану населення.

Використані джерела:

1. Білавич Г. Вплив цифровізації освіти, дистанційного навчання на розвиток рухової активності та здоров'я збереження здобувачів освіти. *Молодь і ринок*. 2021. № 11–12. С. 50–55.
2. Двігун А.О. Механізми розвитку фізичної культури та спорту в умовах децентралізації. *Публічне управління та адміністрування*. 2020. № 6. С. 125–132.
3. Кургузенкова Л. А. Цифрова трансформація в сфері спорту. *Економіка і управління*. 2021. № 3. С. 132–139.
4. Якубовська Н.В. Реалізація маркетингових інструментів у трендах цифровізації спорту та індустрії фітнесу. *Інфраструктура ринку*. 2022. № 69. С. 141–145.

Афанасьєва К.Ю.,

*студентка I курсу магістратури заочної форми навчання
Миколайського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О.М.*

ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ АДВОКАТІВ ЯК ОДНА ІЗ ЗАСАДНИЧИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Актуальність обраної теми обумовлена тим, що однією з важливих умов реформування правової системи України є підвищення професіоналізму та компетентності як окремих працівників, так і системи в цілому для забезпечення конституційних прав і свобод громадян.

Формування професійної правосвідомості адвокатів є ключовим аспектом їхньої діяльності, і воно відбувається за специфічних умов, в середовищі правової практики з використанням спеціальних засобів і методів. Теоретичне дослідження цілого спектру чинників, закономірностей їх взаємозв'язку та впливу на правосвідомість має велике значення для створення передумов ефективного функціонування та формування цієї свідомості. Якщо говорити про формування свідомості особистості, то можна розглядати цей процес як результат впливу зовнішніх і внутрішніх факторів. Зовнішній вплив полягає у впливі зовнішнього середовища на формування свідомості, тоді як внутрішній – це активність самої особистості, яка включає психологічні процеси, такі як сприйняття, емоції, пам'ять і воля [4, с. 381].

Професія визначається як специфічний вид діяльності, який включає певний набір навичок і якостей, що вимагається для виконання певних завдань у певній галузі. Вона є відносно самостійним інститутом, що розвивався із соціальним поділом праці. Основні характеристики професії включають тривале або довічне виконання певних обов'язків, наявність спеціалізованих знань і вмінь, отримання оплати за працю, а також формування певного соціального статусу та ідентичності [1].

Загалом, професійні здібності – це комплекс індивідуально-психологічних особливостей особи, які формуються під час навчання та практики в професійній сфері, враховуючи природні задатки, загальні та соціальні здібності та їх взаємодію.

Професійні здібності визначають здатність до успішного вивчення та освоєння складних аспектів професійної діяльності. Вони виражають успішність у процесі професійного навчання та майстерності у роботі зі складними елементами даної сфери.

Необхідно зазначити, що у даному дослідженні саме адвокат виступає носієм професійної культури, що визначається рівнем його професіоналізму, який, фактично, відображає рівень зрілості професійної культури. Стійкі складові професіоналізму (професійно-особистісні характеристики) лише встановлюють необхідні та достатні умови для його формування, створюючи певну рамку, а варіативні елементи (професійна культура та етика) заповнюють цю рамку конкретним змістом, відображаючи процес формування та втілення професіоналізму в адвокатурі [2].

Професійна культура проявляється, передусім, у глибокому розумінні сутності власної професії, у вмінні застосовувати різноманітні методи та форми управління, у здатності передавати свої знання, виконувати роботу свідомо, креативно, не за шаблонами. Вона проявляється у здатності передбачати результати своєї діяльності, у її прогнозуванні, у вмінні висловлювати та враховувати загальнонаціональні інтереси та бачити перспективи їх розвитку. Таким чином, професійна культура адвоката визначається ступенем оволодіння ним знаннями, методами та прийомами правозахисної діяльності та їхнім використанням на практиці з урахуванням розвитку власної мікрокультури.

Проведений аналіз показує, що професійна культура не обмежується лише знаннями, хоча вона розпочинається з фіксації певних знань у формі правових концепцій, гіпотез, теорій та ідей. Знання – це результат пізнання, який відображає навколишній світ у свідомості людини. Переживання, як суб'єктивний процес, є ключовим елементом свідомості, включаючи потреби, емоції, почуття, вольові зусилля та творчість. Ці аспекти разом із знаннями формують основу професійної культури і визначають її становлення.

Робота адвоката щодо підвищення рівня професіоналізму може зіткнутися з різними проблемами. Ось деякі з них:

1. Обмежені ресурси: не завжди адвокати мають достатньо часу, фінансів та доступу до освітніх або тренувальних програм для підвищення свого рівня професіоналізму.
2. Технічні перешкоди: впровадження нових технологій та методів може вимагати додаткових зусиль і часу для освоєння та використання, особливо для адвокатів, які не мають технічного бекграунду.
3. Конкуренція: у сфері юридичних послуг конкуренція завжди є великою. Адвокати можуть відчувати тиск з боку конкурентів і ставити перед собою завдання підвищення рівня своєї компетентності, щоб виокремитися.
4. Правові та етичні обмеження: деякі правові норми та етичні стандарти можуть обмежувати можливості адвокатів у здійсненні певних дій або в участі у певних програмах підвищення кваліфікації.
5. Підтримка клієнтів: адвокатам часто потрібно балансувати між своїми професійними обов'язками та потребами своїх клієнтів, що може впливати на їх здатність відводити час для підвищення рівня своєї кваліфікації.
6. Психологічний аспект: постійне навантаження та стрес, пов'язаний з роботою адвоката, може ускладнити процес навчання та підвищення професіоналізму.

Ці проблеми можуть виникати як на індивідуальному рівні кожного адвоката, так і на рівні професійних асоціацій та систем підтримки адвокатури в цілому [3, с. 42].

Підбиваючи підсумки, можна дійти до висновку, що стратегія виокремлення ключових професійних якостей адвокатів у контексті формування громадянського суспільства передбачає два етапи. Перший етап – виокремлення та перевірка індивідуально-особистісних якостей, які впливають на ефективність діяльності. На цьому етапі використовуються стратегії побудови професіограм та експертні опитування для оцінки цих якостей. Виокремлені якості залишаються лише як характеристика професіонала і не є ще професійно важливими. Другий етап полягає у перевірці цих виділених якостей на достатність, щоб порівняти «успішних» та

«неуспішних» фахівців за декількома критеріями. Якщо спостерігається значне розходження, то оцінювана якість вважається достатньою для передбачення успішності професійної діяльності і, отже, вважається професійно важливою.

Використані джерела:

1. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» № 5076-VI від 05.07.2012 року / ВР України. *БД «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення: 21.03.2024 року).

2. Правила адвокатської етики від 09.06.2017 року / ВР України. *БД «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text> (дата звернення: 21.03.2024 року).

3. Модель професійної культури адвоката: критерії та підходи. *Юридична Газета*. 31 січня 2017 р., № 4–5 (554–555). С. 42–43.

4. Задоя І. І. Підвищення кваліфікації адвокатів України: проблеми правового регулювання. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 74. С. 379–385.

Батченко Л.В.,

студентка 1 курсу магістратури

Миколаївського навчально-наукового інституту права

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О.М.

ПРОБЛЕМИ ДІЯЛЬНОСТІ СУДІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Державний суверенітет проявляється у єдності та поширенні державної влади на все населення та всі громадські організації України.

Принцип поділу влади та її дотримання декларується та гарантується Конституцією України. Виходячи із положень статті 6 Конституції [1], судова влада розглядається як частина державної влади. Фундаментальними основами її організації у демократичній державі є принципи самостійності судової влади, судів та незалежності суддів.

Незалежність судової влади відображає її відокремлене існування поряд із законодавчою та виконавчою владою, автономне ресурсне забезпечення (організаційне, кадрове, матеріально-технічне, фінансове та ін.), відокремлення її специфічної предметної та територіальної компетенції.

Прозорість діяльності судової влади гарантують принципи гласності та відкритості процесу. Ці засади закріплені у статті 129 Конституції України, процесуальному законодавстві [1].

Суди та судова система – одна з головних тем, коли йдеться про реформи в Україні.

Посилення ролі держави в політичній сфері на тлі світової економічної кризи, прогалини в законодавстві, прагнення до покращення, об'єктивно тягне за собою зміни в діяльності судової системи, в тому числі її основної складової – судових установ.

В умовах змінних політичних режимів відбувається всебічна деформація судової системи, посилення політичних та ідеологічних факторів та підпорядкування органів правосуддя.

З метою забезпечення гласності та відкритості діяльності судів в останні роки зроблено суттєві кроки. Так, проводиться розміщення та постійне оновлення інформації на вебпорталі «Судова влада України». На виконання Закону України «Про доступ до судових рішень» [2] забезпечено постійне внесення до Єдиного державного реєстру судових рішень.

В Україні продовжується робота над оновленням електронного суду, яке має спростити документообіг, прискорити розгляд справ судами та полегшити комунікацію між учасниками процесу. Зокрема, українці зможуть звернутися до суду онлайн.

Основою трансформації є Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система, завдяки якій зараз доступні онлайн-сервіси, такі як електронний кабінет, судові засідання онлайн та контакт-центр.

Оновлений електронний суд надасть українцям можливість:

- звертатися до суду онлайн, без поштової кореспонденції та зайвих поїздок;
- одержувати судові рішення в електронній формі;
- оплачувати штрафи, вносити та повертати судовий збір та застави;
- знайомитись із матеріалами електронної судової справи.

Судочинство в Україні, як і інші сфери, зазнало певних змін після 24 лютого 2022 року. Повномасштабне російське вторгнення, запровадження воєнного стану в нашій країні, вимушене призупинення роботи деяких судів – все це позначилося на правовідносинах й інституціях у державі. Зміни відбулися у законодавчому регулюванні, певних нюансах судової практики та в деяких випадках – у територіальній юрисдикції судів.

На сьогодні, частина судів України призупинила свою діяльність через активні бойові дії та тимчасову окупацію. Водночас, суди на територіях, звільнених з-під окупації, починають відновлювати свою роботу. Судочинство продовжує здійснюватися в умовах воєнного стану. Судді працюють, справи розглядаються, адже навіть в умовах військового стану робота судів не може бути припинена для запобігання обмеженню конституційного права особи на судовий захист.

Насамперед необхідно сказати, що де-юре немає єдиного порядку роботи судів в умовах війни і де-факто порядок роботи суду визначається його адміністрацією залежно від ситуації, що склалася в регіоні.

Основним «регулятором» судової системи в сучасних умовах є Верховний Суд, який на своєму офіційному сайті публікує рекомендації та роз'яснення щодо роботи судів під час воєнного стану, а також про зміну територіальної підсудності в регіонах активних бойових дій.

Сьогодні судова система України перебуває у недосконалому стані. Це стосується незадовільного матеріально-технічного забезпечення судів, нерівномірного навантаження на суддів судів різних рівнів та подекуди невиконання судових рішень.

Одним з недосконалих питань є підхід до формування судової практики. Подекуди рішення Верховного Суду можуть суперечити одне одному. Судам нижчих інстанцій у цьому сенсі нема на що спиратися. Вони мають дуже широке поле рішень Верховного Суду, тому вони можуть приймати фактично будь-яку юридичну позицію. Така різноманітність правових позицій щодо подібних спірних правовідносин є неприпустимою ситуацією і призводить до хаосу.

На сьогодні виконання міжнародно-правових зобов'язань України у сфері європейської інтеграції є одним із пріоритетів діяльності органів державної влади і, зокрема, судової. Українська

судова система готується до застосування права Європейського союзу та посиленням співпраці з Судом справедливості [3].

В Україні вже спостерігаються позитивні зміни у судовій системі. Проте спроби реформування судоустрою іноді прямо суперечать змінам, зробленим у попередніх реформах. Однак, складною ситуація, щодо змін та реформування залишається через повномасштабне вторгнення зі сторони росії.

Використані джерела:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *База даних «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

2. Закон України «Про доступ до судових рішень»: від 22 грудня 2005 року № 3262-IV / Верховна Рада України. *База даних «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3262-15#Text>.

3. Європеїзація правової системи України: «як судова система готується до застосування права ЄС»: URL: <https://pravojustice.eu/ua/post/evropeyzaciya-pravovoyi-sistemi-ukrayini-yak-sudova-sistema-gotuyetsya-do-zastosuvannya-prava-yes>.

Бородіна В.Ю.,

студентка 1 курсу

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – старша викладачка Каліцева О. В.

ВПЛИВ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ НА ОСВІТУ В УКРАЇНІ

Освіта є невід'ємною частиною розвитку та процвітання будь-якого суспільства. Усі цивілізовані країни зосереджують свої зусилля на поліпшенні систем освіти та науки. Ці системи мають за мету надати людині достовірні знання про світ навколо нас, розвинути певні навички та уміння, а також створити можливості для особистісного розвитку. За результатами проведених досліджень, освітні і наукові установи можуть зробити свій внесок у розвиток суспільства, пропонуючи покращення в різних сферах,

таких як народне господарство, діяльність державних органів влади, законодавство, виробництво та культурний розвиток держави [4].

У державі створюється система безперервної мовної освіти, що забезпечує обов'язкове оволодіння громадянами України державною мовою, можливість опановувати рідну (національну). Освіта сприяє розвитку високої мовної культури громадян, вихованню поваги до державної мови та мов національних меншин України, толерантності у ставленні до носіїв різних мов і культур.

У 2019 році Верховна Рада України ухвалила Закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної», який закріпив статус української мови як єдиної державної мови в Україні. Мова є важливим елементом національної ідентичності. Українська мова є одним із символів української державності та культури. Мовою освітнього процесу в закладах освіти є державна мова [1].

Право на навчання в комунальних закладах освіти для здобуття дошкільної та початкової освіти гарантується особам, які належать до національних меншин України. При цьому, окремі класи (групи) з навчанням мовою відповідної національної меншини України створюються згідно з законодавством, але це право не поширюється на класи (групи) з навчанням державною мовою [3].

Як зазначає Клименко Л. С., демократична держава у сфері освіти повинна керуватися такими принципами:

- захист і підтримка національної мови, підтримка державного статусу та розширення її функцій як основного засобу міжетнічного спілкування на всій території;
- гуманізм і демократизм, що передбачає гармонійне співіснування державної та інших мов;
- вільний розвиток, використання та захист мов національних меншин як вираз мовно-культурного різноманіття;
- підвищення національної свідомості та потреб у вивченні мов національних меншин;
- забезпечення прав громадян, які належать до національних меншин, на навчання рідною мовою або вивчення рідної мови в державних і комунальних навчальних закладах; сприяння вивченню мов міжнаціонального спілкування [4].

Для реалізації мовної політики у сфері освіти науковці рекомендують використовувати такі моделі:

1. Визначення єдиної мови, яка буде основною для навчання, тобто державної мови. Для дітей, які недостатньо володіють цією мовою, можна запропонувати спеціальні програми.
2. Запровадження програми «білінгвізму», яка дозволяє студентам та учням вибирати предмети, які будуть викладатися їх рідною мовою, а водночас вони будуть паралельно вивчати державну мову [4].

Демократична держава повинна керуватися певними напрямками у сфері мовної політики в освіті незалежно від свого устрою:

1. Гуманітарний напрямок передбачає розвиток інших мов, крім офіційних, визнання мовних прав інших національностей для вирішення соціальних конфліктів.
2. Соціально-демократичний напрямок спрямований на розвиток міжкультурної толерантності, багатокультурного балансу в навчальному процесі, що відповідає потребам учнів і суспільства, а також інтеграційним процесам у світі [4].

Таким чином, мовна політика має значущий вплив на освіту в Україні. Важливо збалансувати підтримку національної мови з урахуванням прав меншин і різноманітності мовних культур. Також важливо створити умови для якісної освіти, що б підготувляла громадян до життя в багатомовному суспільстві та підтримувала різноманітність мовних ресурсів. Мовна політика має бути заснована на принципах рівності, справедливості та інклюзії, щоб забезпечити усім громадянам України рівний доступ до освіти та інформації незалежно від їхньої мовної приналежності. Тільки так можна створити гармонійне суспільство, яке поважає і розвиває різноманіття культур і мов.

Використані джерела:

1. Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України від 25.04.2019 р. № 2704-VIII [Електронний ресурс]. *Офіційний портал Верховної Ради України*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> (Дата звернення: 13.05.2024)
2. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII [Електронний ресурс]. *Офіційний портал Верховної Ради України*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 13.05.2024).
3. Клименко Л. С. Державна політика в Україні (теоретико-правовий аспект): дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01. Київ, 2012. 236 с.

Дяченко А.В.,*студентка 3 курсу**Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»**Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О.М.*

ЗМІНИ В ЗАКОНОДАВСТВІ, ЯКІ ВПЛИНУЛИ НА РОБОТУ АДВОКАТІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Інститут правової допомоги є ключовою складовою реалізації прав та свобод людини. Адвокатура визначається як невід’ємна частина правової системи України, а діяльність адвокатів охоплює багато аспектів юридичної практики, включаючи правотворчість, застосування права і захист прав громадян. Це особливий інститут громадянського суспільства, який представляє інтереси громадян перед державою, а також взаємодіє та протистоїть державі в питаннях захисту прав та свобод людини. Головне завдання адвокатури – захист прав і законних інтересів людини у всіх сферах її життя.

Проте, в сучасних умовах в Україні, з моменту масштабної збройної агресії росії та введення воєнного стану, діяльність адвокатури зазнала змін. Тема захисту прав людини набула особливого значення і вимагає постійного вдосконалення та вивчення. Під час війни питання захисту прав і інтересів особи стають актуальними, особливо для адвокатів. Відтак, багато громадян України, які змушені були покинути свої домівки через військові дії, стикаються з безліччю правових проблем, таких як отримання соціальних виплат, втрата документів, компенсація знищеного майна, трудові гарантії і багато інших.

Після початку воєнних дій на всій території України був введений воєнний стан, який регулюється Законом України «Про правовий режим воєнного стану» [1]. Цей закон визначає сутність правового режиму воєнного стану, процедури впровадження та скасування його, а також правові основи діяльності органів влади, військового управління, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій у цих умовах, зокрема стосовно

прав людини та громадянина, а також гарантій прав і законних інтересів юридичних осіб. З цього закону випливають завдання адвокатів як представників та захисників у воєнний час.

Тепер діти, які були змушені покинути країну через війну, мають можливість отримувати безкоштовну правову допомогу від адвокатів. Таке рішення було прийняте Міністерством юстиції та Радою адвокатів України 6 вересня 2022 року [2]. Крім того, у змінах до Порядку ведення Єдиного реєстру адвокатів України, затверджених Радою адвокатів України 29 квітня 2022 року, зазначається, що адвокати тепер можуть вносити інформацію про надання безкоштовної правової допомоги військовослужбовцям до Єдиного реєстру [3].

Адвокатам іноді доводиться надавати правову допомогу своїм клієнтам навіть у нічний час, але через введення комендантської години, є певні обмеження руху громадян, і це створює перешкоди для адвокатів у наданні цілодобової допомоги. Тому представники Комітету Національної асоціації адвокатів України з захисту прав адвокатів сьогодні мають змогу отримати дозвіл на пересування після комендантської години.

Додатково, враховуючи обставини, пов'язані з воєнним станом, Рада адвокатів України прийняла рішення, що у таких умовах не буде розглядатися як порушення вимог щодо несумісності проходження військової або альтернативної служби адвокатами, і така підстава не буде використовуватися для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності. Однак, це не звільняє адвоката від дотримання вимог стосовно несумісності.

Воєнні дії також призвели до спрощення процедури отримання ордеру адвоката. Положення про ордер адвоката на надання правової допомоги було змінено Радою адвокатів України для полегшення оформлення необхідних документів під час воєнного стану. Тепер адвокатські бюро/об'єднання можуть видавати ордер без печатки та підпису керівника, а взаємовідносини між адвокатом та адвокатським об'єднанням регулюються їх внутрішніми документами.

Також у воєнний час доступ до інформації може бути обмеженим з метою забезпечення національної безпеки та територіальної цілісності, що також створює певні незручності для діяльності

адвокатів. Отже, адвокатам необхідно не лише вимагати інформацію для виконання своїх обов'язків, але й підтверджувати за допомогою ордера чи доручення відповідного органу, уповноваженого на надання безоплатної правової допомоги, що така інформація потрібна для захисту конкретного клієнта у певній справі. Крім того, адвокатам рекомендується раціонально підготувати та обґрунтовувати свої запити, чітко формулюючи питання і дотримуючись вимог щодо оформлення запитів [4, с. 23].

Умови воєнного стану створюють складнощі для діяльності адвокатів. В цьому контексті Вища школа адвокатури Національної асоціації адвокатів України запровадила нові безкоштовні курси з міжнародного гуманітарного і міграційного права, спрямовані на підготовку адвокатів до роботи в умовах воєнного стану. Також адвокати в деяких регіонах працюють у військово-цивільних адміністраціях, що займаються митним оформленням гуманітарних вантажів та протидією дезінформації.

Варто зазначити, що реалізація права на правову допомогу у воєнний час ускладнює діяльність адвокатів та вимагає оновлення організаційних аспектів їх роботи. Незважаючи на це, адвокатура продовжує виконувати свої обов'язки щодо захисту прав та свобод людини, надання безоплатної правової допомоги та розширення своєї діяльності шляхом допомоги громадянам України, що знаходяться за її межами. Важливо також закріпити норми адвокатської діяльності в умовах воєнного стану на законодавчому рівні, що сприятиме ефективності їхньої роботи у надзвичайних умовах.

Використані джерела:

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 року. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2013. № 27. Ст. 282.
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2015. № 28. Ст. 250.
3. Про особливості проходження адвокатами військової або альтернативної (невійськової) служби у період воєнного стану: Рішення Ради адвокатів України від 03 березня 2022 року. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2022-03-24-r-shennya-rau-24_6244383f5d80a.pdf.
4. Поліщук В.В. Організація та впровадження віддаленої роботи в роботодавців: стратегія адвоката. Харків: ФАКТОР-МЕДІА. 2022. 60 с.

Кобринчук Р.Д.,

студент 1 курсу

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – старша викладачка Каліцева О.В.

ПРІОРИТЕТИ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

У цей час, зважаючи на обставини, які відбуваються в нашій країні, питання державної мовної політики є доволі актуальним. Починаючи з часів незалежності, вже були суперечки щодо питання державної мовної політики, які не закінчилися та тривають по сьогоднішній день, що викликано мовною ситуацією в Україні.

Мовна ситуація – це контекст, у якому взаємодіють різні мови або різні варіанти однієї мови, відображаючи їхню функціональну специфіку та розповсюдження. Українська мова є пріоритетом мовної політики не лише у становленні, але й у її подальшому розвитку. Мова є однією з ключових ознак індивідуальності українського народу, що історично мешкає на території України та складає переважну більшість населення.

Прийняття Конституції України у червні 1996 року, зокрема, статті 10, де зазначено, що українська мова є державною мовою, обумовило важливі принципи мовної політики та тимчасово заспокоїло дискусії з цього питання [1].

Мовна політика відіграє важливу роль у національній політиці та є ключовим елементом певної політичної орієнтації країни. Національна комісія з питань зміцнення демократії та верховенства права у 2010 р. розробила концепцію державної мовної політики, яка спрямована на покращення ситуації в цій сфері.

Концепція мовної політики визначається як система основних нормативних принципів, що ґрунтуються на авторитетній оцінці мовної ситуації в Україні і мають використовуватися владою при регулюванні суспільних відносин. Вона має на меті забезпечити Україну від перетворення на державу, що втратила свою національну ідентичність, і зберегти її як суверенну державу з визначеною національною самосвідомістю [3].

Реалізація та моніторинг мовної політики в Україні є важливими кроками для забезпечення її успіху та ефективності, що

сприятиме створенню належного національного культурного та мовно-інформаційного середовища, забезпечить правові, економічні та організаційні умови для захисту мовних прав громадян України та зміцнення єдності держави [3].

Завдання державної мовної політики визначні в статті 3 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної».

Завданнями цього Закону є:

- 1) забезпечення статусу державності української мови;
- 2) підтримка української мови як основної мови міжетнічного спілкування в Україні;
- 3) гарантування використання української мови як державної мови на всій території України у визначених цим Законом сферах громадського життя та у міжнародних контактах, в тому числі при виконанні представницьких обов'язків посадовими особами;
- 4) забезпечення розвитку української мови з метою зміцнення національної ідентичності, збереження культурних цінностей, традицій, історичної пам'яті та забезпечення її подальшого функціонування як ключового елемента державотворчого процесу українського народу;
- 5) поширення української мови у світі та забезпечення задоволення мовних потреб закордонних українців та громадян України, що перебувають або тимчасово проживають за межами країни [2].

Протягом останнього десятиліття Україна приділяла значну увагу забезпеченню статусу державності української мови та її підтримці, як основної мови міжетнічного спілкування. Було проведено низку законодавчих та державних заходів для забезпечення виконання цих завдань. Зокрема, ухвалено законодавчі акти, котрі регулюють використання української мови як державної, вжито заходів щодо підтримки української мови у медіа. Влада спрямовує зусилля на підтримку української мови в освітній системі, підтримує розвиток української мови шляхом фінансування мовних програм, літературних та мовознавчих заходів, проводить різноманітні мовні кампанії, спрямовані на підвищення мовної свідомості громадян та підтримку української мови як мови спілкування.

Представницькі особи України активно використовують українську мову у своїх міжнародних контактах та спілкуванні з представниками інших країн, українська мова та культура активно популяризується за кордоном через дипломатичні канали і культурні програми.

Відповідно до Закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (п. 2 ч. 4. ст. 49) уповноважений із захисту державної мови з метою реалізації покладених на нього завдань забезпечує моніторинг виконання законодавства про державну мову, державних цільових програм забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови як державної [2].

Моніторинг є важливим кроком у реалізації мовної політики, оскільки допомагає визначити результативність та дієвість заходів, які вживаються в рамках стратегії. Моніторинг передбачає систематичний збір та аналіз даних про виконання заходів та досягнення цілей. Оцінка результатів також є важливою частиною моніторингу, оскільки допомагає оцінити вплив мовної політики на мовну ситуацію та зробити необхідні корективи у стратегії. Оцінка результатів включає аналіз змін у законодавстві, розвитку мовних програм і проєктів, а також змін у мовному середовищі.

Успішна реалізація та моніторинг мовної політики в Україні може сприяти зміцненню мовних прав і рівності, підтримці мовного різноманіття та розвитку української мови як державної. Це також сприятиме зміцненню національної ідентичності країни, культурному та економічному розвитку. Однак, досягнення визначених цілей вимагає широкої підтримки та співпраці з боку усіх сторін, які в цьому зацікавлені, тобто з боку усіх громадян нашої держави.

У цілому, можна підсумувати, що протягом останнього десятиліття Україна приділила значну увагу забезпеченню статусу державності української мови та здійснила певний прогрес у досягненні поставлених завдань. Слід також відзначити активну державну політику у напрямку зміцнення позицій української мови як ключового елемента національної ідентичності та державотворчого процесу, але деякі виклики та проблеми, такі як мовна політика в регіонах з багатомовністю, все ще потребують уваги та подальших заходів.

Використані джерела:

1. Конституція України: від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. *Офіційний портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (Дата звернення: 13.05.2024).
2. Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України від 25.04.2019 р. № 2704-VIII [Електронний ресурс]. *Офіційний портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> (Дата звернення: 13.05.2024).
3. Про Концепцію державної мовної політики : Указ Президента України від 15.02.2010 р. № 161/2010 [Електронний ресурс]. *Офіційний портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161/2010#Text> (Дата звернення: 13.05.2024).

Кубінець І.М.,*студентка 4 курсу**Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»**Науковий керівник – викладачка Лазарева Н.М.***ЗАХИСТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ:
ІНОВАЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАПОБІГАННЯ
КІБЕРЗАГРОЗ**

У наш час більшість людей мають доступ до Інтернету за допомогою різних засобів зв'язку. Шукати і знаходити потрібну інформацію стало дуже легко і швидко. Різноманітні соціальні мережі та додатки полегшують життя. Наприклад, додаток «Дія» дозволяє всім українцям легко переглядати необхідні документи в будь-який час, без необхідності носити їх із собою. Однак, додаток також зазнав хакерської атаки, що занепокоїло громадян, оскільки значна частина даних потрапила до публічних мереж і супроводжувалася витоком конфіденційної інформації. Сектор інтелектуальної власності також бореться із кіберзагрозами для більшості компаній.

Глобалізація доступу до інформації, в тому числі комерційної, інформації про нові технології та інформації у формі баз даних, а

також поява нових засобів її створення, розповсюдження та використання актуалізують питання інформаційної безпеки та правомірного використання. Інформаційна безпека є не тільки потребою окремих власників, але й стала одним з напрямків національних стратегій розвитку. За останнє десятиліття багато країн прийняли сучасне та ефективне законодавство щодо захисту інформації в інформаційно-комунікаційних мережах та впровадили власні стратегії інформаційної безпеки. В Україні перша атака, яка сталася в ніч з 13 на 14 січня 2022 року і зачепила 70 урядових сайтів, що зробило її найпотужнішою за останні чотири роки. Ця атака фактично стала початком «гарячої фази». З першого дня функціональні підрозділи основних суб'єктів забезпечення кібербезпеки перейшли в режим підвищеної готовності та почали діяти згідно з відповідними планами, підготовленими для відбиття російської збройної агресії проти України. Експерти вважають атаку 15 лютого, яка порушила роботу двох найбільших державних банків (АТ ПриватБанку та ПАТ Ощадбанку), «наймасштабнішою DDoS-атакою в історії України». Попередні висновки вказують на те, що обидва інциденти були здійснені хакерами, підконтрольними російській федерації [3].

Об'єкти прав інтелектуальної власності досить часто зазнають порушень у вигляді їх неправомірного використання, посягання на них, використання їх не за цільовим призначенням, компілювання тощо [2]. У сучасному цифровому світі, захист інтелектуальної власності стає все більш актуальним завданням, особливо у контексті кіберзагроз. Інновації виступають ключовим інструментом у боротьбі з цими загрозами, дозволяючи розвивати нові технології та методи захисту. Ефективність захисту прав інтелектуальної власності в цифровому просторі мережі Інтернет визначається здатністю протидіяти загрозам таких порушень або інцидентів. Загроза порушення прав інтелектуальної власності в кіберпросторі (кіберзагроза) тягне за собою певні ризики та може вплинути на існування суб'єкта виключних майнових прав інтелектуальної власності. Зокрема, кібератаки можуть призвести до втрати баз даних, що містять певну інформацію, важливу для розвитку окремих організацій або цілих держав, або до розголошення інформації, що містить комерційну таємницю. У зв'язку з цим ефективна

система захисту прав інтелектуальної власності є частиною кібербезпеки та національної безпеки. Наукова творчість є ключовим елементом національної безпеки, оскільки вона є основою для інновацій, які дозволяють країні перемагати в конкурентній боротьбі та формують основу для економічних і соціальних проривів [3].

На сьогодні інноваційними методами в захисті інтелектуальної власності можна виділити:

- стенографія, яка блокує при копіювання або пересиланні на інший сервер зображення та відео, аби запобігати незаконному розповсюдженню даної інформації без згоди власника;
- регулярні оновлення програмного забезпечення, які забезпечують нові види захисту даних інтелектуальної власності в Інтернеті. Доступ до веб-сайтів забезпечується через двофакторну автентифікацію, щоб зловмисники не могли використовувати, змінювати або поширювати дані без дозволу власника. Наприклад, цей метод використовується великими компаніями у сфері інтелектуальної власності при підготовці великих проєктів, щоб тримати конкурентів у невіданні;
- ефективний моніторинг мережі щодо виявлення аномальних дій та потенційних загроз інших користувачів. Наприклад, це може стосуватися корупційної складової у відносинах між платниками податків та органами податкової служби. Ця проблема була зафіксована у першій програмі модернізації – «Модернізація». Як один із шляхів вирішення цієї проблеми було передбачено розробити та втілити у життя електронне адміністрування податкових процесів. Рішення цієї задачі вирішувало зразу ж декілька питань:
- уніфікація податкових процесів;
- запровадження електронної звітності, відмова від направлення податкових декларацій, звітів, розрахунків не на паперових носіях;
- суттєвого зменшення або виключення особистого контакту між платниками податків та працівниками контролюючого органу;
- зменшення кількості працівників, які раніше приймали декларації на паперових носіях;

- зменшення часу на обробку податкової звітності з метою виявлення помилок, адже це вже буде відбуватись автоматично;
- більш швидке виявлення та реагування з боку спеціально уповноважених державою органів на ситуації порушення законодавства з боку платників податків (виявлення ознак недійсних, фіктивних договорів тощо) [1, с. 141].

Отже, аналізуючи усе вищезазначене, можемо зробити висновок, що захист інтелектуальної власності є критично важливим для збереження національної безпеки та економічної стабільності. Такі інновації, як стенографія, регулярне оновлення програмного забезпечення та ефективний моніторинг веб-сайтів, захищають від неправомірного використання даних інтелектуальної власності. Кібератаки на бази даних та конфіденційну інформацію становлять велику загрозу, яка може призвести до серйозних збитків. Застосування новітніх технологій і методів кібербезпеки є ключем до протидії цим загрозам. Тому інноваційні рішення у сфері захисту інтелектуальної власності сприяють не лише безпеці окремих компаній, а й загальній стійкості держави в умовах цифрових викликів.

Використанні джерела:

1. Лазарева Н. М. Електронне адміністрування електронних податкових процесів. *Міжнародні та європейські стандарти у сфері цивільного та кримінального судочинства*: І Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція, м. Миколаїв, 28 березня 2024 р. Миколаїв, 2024. С. 141–145.

2. Стрельник В., Калита А., Тарасенко А. Охорона прав інтелектуальної власності в сучасних умовах. *Вісник Ужгородського національного університету*. Серія: закон. 2023. Т. 1, № 79. С. 249–253.

3. Модернізація господарського законодавства – Сучасні тенденції правового регулювання кібрбезпеки та інтелектуальна власність. *Координата – Платформа стратегічної та законотворчої аналітики*. URL: <https://coordynata.com.ua/sucasni-tendencii-pravovogo-reguluvanna-kiberbezpeki-ta-intelektualna-vlasnist>.

Куля В.О.,

*студентка 1 курсу магістратури заочної форми навчання
Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О.М.*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ СУДОВОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ ТА СПОСОБИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Система судової влади України ґрунтується на принципах незалежності, верховенства права, демократизму та єдності. Її основні ланки визначені Конституцією України та Законом України «Про судоустрій та статус суддів». Основні функції судів України полягають в наступному: здійснення правосуддя, що проявляється в розгляді та вирішенні судових справ по суті; захист прав і свобод людини та громадянина, що полягає в забезпеченні реалізації конституційних прав і свобод людини та громадянина; контроль за законністю, тобто перевірка законності дій та рішень органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових осіб, а також фізичних та юридичних осіб.

Судова влада України відіграє важливу роль у забезпеченні верховенства права, захисті прав і свобод людини та громадянина, а також у здійсненні правосуддя. Проте, протягом останніх років система судочинства України стикається з низкою проблем, що потребують негайного вирішення.

Мета даної роботи – проаналізувати сучасний стан судової влади України, визначити ключові проблеми, з якими стикається судова система, запропонувати шляхи вирішення зазначених проблем.

Серед найбільш актуальних проблем, які серйозно впливають на ефективність діяльності судової системи та підривають довіру до неї з боку суспільства, на наш погляд, слід виокремити такі.

Недостатнє фінансування. Суди України недофінансуються, що призводить до низької заробітної плати працівників апарату судів, а також до відсутності належних умов для здійснення правосуддя.

Кадрові проблеми. В Україні спостерігається дефіцит кваліфікованих кадрів суддів, що негативно впливає на якість судочинства.

Корупція. Корупція в судовій системі залишається однією з найгостріших проблем, що підриває довіру до суду та призводить до несправедливих рішень.

Незадовільне функціонування Вищої ради правосуддя. Вища рада правосуддя, яка відповідає за дисциплінарну відповідальність суддів, часто критикується за неефективність та непрозорість роботи.

Невідповідність законодавства європейським стандартам. Законодавство України у сфері судочинства не завжди відповідає європейським стандартам, що негативно впливає на імідж країни на міжнародній арені.

Багато судів розташовані в старих будівлях, які не відповідають сучасним потребам. Інфраструктура суду є основою для належного функціонування судової системи, без надійної інфраструктури суди не зможуть ефективно розглядати справи, забезпечувати доступ до правосуддя та верховенство права. Багато судів розміщуються в старих, ветхих будівлях, які не відповідають сучасним потребам. Ці будівлі часто потребують ремонту, а їх планування не завжди зручне для відвідувачів та суддів.

Обладнання. Суди часто не мають достатньої кількості комп'ютерів, принтерів, сканерів та іншого офісного обладнання. Це призводить до неефективності роботи судів та затягування розгляду справ.

Інтернет-зв'язок. Суди часто мають нестабільний або повільний доступ до Інтернету, що робить роботу з електронними документами та онлайн-сервісами складною.

Звичайно, що для вирішення зазначених проблем необхідно вжити певних заходів. Зокрема, з огляду на окреслені вищеперераховані проблеми, можна визначити шляхи їх подолання.

По-перше, збільшити фінансування судової влади. Фінансування судів має бути збільшено до рівня, що забезпечить належні умови для здійснення правосуддя, а також гідну заробітну плату не лише суддям, а й працівникам апарату судів.

По-друге, провести кадрову реформу. Кадрова реформа повинна передбачати підвищення кваліфікаційних вимог до суддів, а також

створення прозорої та конкурентної системи призначення суддів на посади.

По-третє, для боротьби з корупцією в судовій системі необхідно вжити таких заходів, як вдосконалення системи добору суддів, посилення контролю за діяльністю суддів, а також кримінальне переслідування корумпованих суддів.

По-четверте, Вища рада правосуддя повинна бути реформована таким чином, щоб зробити її роботу більш ефективною та прозорою.

По-п'яте, привести законодавство у відповідність до європейських стандартів. Законодавство України у сфері судочинства має бути приведено у відповідність до європейських стандартів, що сприятиме підвищенню якості судочинства та зміцненню довіри до суду.

По-шосте, необхідне фінансування для оновлення інфраструктури. Держава повинна виділити кошти на ремонт та реконструкцію будівель судів, закупівлю нового обладнання та програмного забезпечення, а також на покращення доступу до Інтернету.

По-сьоме, суди повинні використовувати сучасні технології для автоматизації робочих процесів, покращення доступу до інформації та підвищення ефективності роботи.

По-восьме, для належної підготовки кадрів суддям та працівникам апарату судів необхідно пройти навчання з використання нового обладнання та програмного забезпечення.

По-дев'яте, держава може залучити приватний сектор до модернізації інфраструктури судів за допомогою концесійних угод та інших механізмів державно-приватного партнерства.

Крім окреслених, існує також багато інших проблем та шляхів їх вирішення в органах судової влади, про які можна розповісти. Ось декілька тез щодо інших актуальних проблем та шляхів їх вирішення в умовах воєнного часу:

Війна в Україні спричинила значні проблеми для судової системи країни. Суди змушені були евакуюватися із зон бойових дій, розгляд багатьох справ було призупинено, а доступ до правосуддя для громадян суттєво обмежений.

До основних проблем судової системи України в умовах війни належать такі.

Знищення судів та інфраструктури. Внаслідок бомбардувань та обстрілів було зруйновано або пошкоджено багато судових будівель, а також комп'ютерне обладнання та інші матеріальні ресурси.

Переміщення судів та суддів. Через бойові дії багато судів змушені були тимчасово переміститися до більш безпечних регіонів країни. Це призвело до складнощів з доступом до суду для громадян, а також до порушення територіальної юрисдикції судів.

Завантаженість судів. Через збільшення кількості справ, пов'язаних з війною (наприклад, справи про злочини проти мирного населення, справи про відшкодування шкоди, завданої війною), суди перевантажені. Це призводить до затягування розгляду справ та зниження їх якості.

Небезпека для суддів та учасників судового процесу. Суддям та учасникам судового процесу загрожує небезпека з боку воєнних дій. Це ускладнює проведення судових засідань та може призвести до самоцензури з боку суддів.

Психологічний тиск. Війна негативно впливає на психологічний стан суддів та працівників апарату судів, що може призвести до зниження їх працездатності та якості роботи.

На наш погляд, шляхи вирішення проблем судової системи України, які пов'язані з війною, можуть полягати у наступному.

Забезпечення фінансування. Судовій системі України необхідне додаткове фінансування для відновлення зруйнованої інфраструктури, закупівлі нового обладнання, а також для підвищення заробітної плати суддям та працівникам апарату судів.

Міжнародна допомога. Україна потребує міжнародної допомоги у відновленні судової системи. Це може включати фінансову допомогу, технічну експертизу, а також допомогу з навчанням суддів та працівників апарату судів.

Реформи судової системи. Війна може стати стимулом для проведення реформ судової системи, які давно назріли. До таких реформ може належати реформа системи добору суддів, вдосконалення процесуального законодавства, а також посилення боротьби з корупцією в судовій системі.

Використання інформаційних технологій. Ширше використання інформаційних технологій може допомогти судам працювати

більш ефективно в умовах війни. Це може включати проведення онлайн-засідань, використання електронного документообігу, а також доступ до судових рішень онлайн.

Забезпечення безпеки суддів та учасників судового процесу. Необхідно вжити заходів для забезпечення безпеки суддів та учасників судового процесу. Це може включати надання їм охорони, а також створення безпечних умов для проведення судових засідань.

Психологічна підтримка. Суддям та працівникам апарату судів необхідна психологічна підтримка для того, щоб вони могли впоратися з наслідками війни та продовжувати виконувати свою роботу.

Важливо зазначити, що вирішення проблем судової системи України є складним та тривалим завданням. Для цього буде потрібна спільна робота органів влади, громадянського суспільства та міжнародних партнерів.

Крім вищезазначених проблем, війна в Україні також має й інші наслідки для судової системи, які потребують ретельного вивчення та аналізу.

Судова система України стикається з низкою серйозних проблем, які потребують негайного вирішення, і викладені проблеми мають ряд негативних наслідків, таких як зниження довіри до суду, неефективність судочинства, поширення корупції, порушення прав людини та збільшення витрат бюджету. Вирішення проблем судової влади України є одним з ключових завдань на шляху до утвердження верховенства права, побудови демократичної держави. Вжиття заходів, зазначених вище, дозволить покращити роботу судів, підвищити довіру до судової влади та забезпечити справедливе судочинство для всіх громадян України.

Отже, стан судової системи України потребує змін. Хоча існує низка вагомих проблем, які негативно впливають на її ефективність та довіру до неї, є чіткі шляхи вирішення. За умови комплексного підходу та рішучих дій держави, судова система України може стати дієвим інструментом захисту прав людини, забезпечення верховенства права та побудови справедливого суспільства.

Лобановська І.О.,

студентка 1 курсу

Миколаївського юридичного фахового коледжу

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник – викладачка Дудукіна А.О.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ФІЗИЧНОГО І ДУХОВНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Фізичний і духовний розвиток особистості завжди були об'єктом пильного дослідження та зацікавлення для багатьох психологів, філософів та вчених різних епох. Ця тема не тільки відображає складність людської природи, але й впливає на формування суспільства в цілому. Взаємозв'язок між фізичним і духовним розвитком відкриває перед нами широкі перспективи для розуміння сутності людини та її місця в світі.

У сучасному світі, на фоні швидкого технологічного прогресу та глобалізації, зростає необхідність у збереженні і розвитку гармонійної особистості. Фізичне здоров'я і духовний розвиток взаємопов'язані і взаємозалежні аспекти життя кожної людини. Недоліки в одному з цих напрямків можуть призвести до дисбалансу і загрози для загального благополуччя.

Сучасні дослідження в області психології, медицини та філософії підтверджують, що здорове фізичне тіло є важливою основою для розвитку духовності, а відповідно, і психологічного благополуччя. Водночас, розвиток духовності і внутрішнього світу сприяє формуванню стійкого емоційного фону, розумовому росту та здатності до самореалізації.

Таким чином, дослідження взаємозв'язку між фізичним і духовним розвитком особистості стає не лише актуальним, але й невід'ємною частиною стратегій підтримання здоров'я та розвитку суспільства в цілому. Розуміння цього взаємозв'язку може допомогти кожній людині досягти гармонії і повноти життя, а також сприяти побудові більш здорового і збалансованого суспільства.

Взаємозв'язок фізичного і духовного розвитку особистості. Фізичний і духовний розвиток особистості є двома важливими

аспектами людського існування, які взаємопов'язані і взаємозалежні. Цей взаємозв'язок відображає глибоку природу людини та її постійний пошук гармонії і повноти життя [1, с. 3].

Фізичний розвиток особистості починається з тіла. Здорове тіло є важливою основою для активного та енергійного життя. Регулярна фізична активність сприяє зміцненню м'язів, поліпшенню кровообігу і збільшенню витривалості. Крім того, вона позитивно впливає на фізичне здоров'я, зменшуючи ризик виникнення серцевих захворювань, діабету та інших хронічних захворювань. Проте фізичний розвиток без духовного розвитку може залишити людину поза балансом і невдоволеною. Духовний розвиток, який охоплює розуміння себе, власних цінностей та мети життя, важливий для досягнення гармонії. Він надає особистості сенс і напрям, спонукаючи до самопізнання та саморозвитку.

Фізичний і духовний розвиток взаємодоповнюють один одного. Наприклад, медитація, яка є одним із засобів духовного розвитку, може сприяти зняттю стресу і покращенню концентрації, що в свою чергу позитивно впливає на фізичне здоров'я. З іншого боку, регулярна фізична активність може сприяти виробленню дисципліни і самоконтролю, що є важливими аспектами духовного розвитку.

Цей взаємозв'язок також відображається на нашій поведінці та емоціях. Люди, які займаються спортом або ведуть активний спосіб життя, часто відчують більшу самооцінку та ентузіазм. Вони здатні краще керувати своїми емоціями та стресом. Тим часом, люди, які присвячують час для духовного розвитку, можуть розпізнати глибинні значення життя та досягти внутрішньої гармонії [3–4].

Отже, взаємозв'язок між фізичним і духовним розвитком особистості є ключовим для досягнення повного розвитку та гармонії в житті. Розуміння цього взаємозв'язку дозволяє кожній людині досягти більшого рівня самосвідомості та щастя, а також сприяє побудові здорового та збалансованого суспільства.

У висновку можна зазначити, що взаємозв'язок фізичного і духовного розвитку особистості є невід'ємною складовою людської природи. Ці два аспекти взаємодіють між собою, впливаючи на загальне самопочуття, емоційний стан та життєву задоволеність

кожної людини. Фізичне здоров'я створює основу для розвитку духовності, тоді як духовний розвиток сприяє покращенню фізичного благополуччя.

Розуміння цього взаємозв'язку дозволяє кожній особистості більш глибоко зрозуміти себе та свої цілі в житті. Також воно має важливе значення для формування здорового і збалансованого суспільства, оскільки підтримка фізичного і духовного розвитку на рівні індивідуумів сприяє загальному підвищенню якості життя та зниженню рівня стресу та конфліктів.

Отже, відділити фізичний і духовний розвиток від один одного неможливо, оскільки вони взаємопов'язані і взаємодоповнюють один одного. Лише шляхом гармонійного поєднання цих двох аспектів можна досягти повного розвитку та внутрішньої гармонії в житті кожної людини.

Використані джерела:

1. Кравчук Т.М. Особливості проведення навчальної практики зі спортивних дисциплін як однієї з форм професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури. *Теорія та методика фізичного виховання*. 2008. № 3. С. 3–4.

2. Пірус О. Формування готовності викладачів ВНЗ I-II рівня акредитації фізкультурного профілю до використання інтерактивних методів навчання на прикладі викладання дисципліни «Теорія і методика легкої атлетики». *Молода спортивна наука України*. 2011. Т. 4. С. 106.

3. Тимошенко О.В. Оптимізація професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури: монографія. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова. 2008. 421 с.

Матіїва Д.Д.,

*студентка 1 курсу магістратури заочної форми навчання
Миколайського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О.М.*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА СПОСОБИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Сучасна адвокатська діяльність стикається з різноманітними проблемами, які варто врахувати. В даній роботі окреслимо основні з них.

1. Підвищення конкуренції в адвокатурі.

Підвищення конкуренції в адвокатурі є серйозною проблемою, що вимагає уваги та комплексного підходу для ефективного вирішення. Ця ситуація виникає через зростання числа адвокатів, а також зміну підходів до надання юридичних послуг. Для того, щоб вирішити цю проблему, необхідно розглянути ряд стратегій та заходів.

По-перше, важливо розвивати персональний бренд адвоката. Це означає активну промоцію своїх послуг, підвищення професійного рівня, а також створення унікального образу та стилю роботи. Залучення клієнтів на основі якості та репутації може допомогти зберегти стабільну клієнтську базу.

По-друге, важливо розвивати спеціалізацію та експертизу в певних областях права. Широкий спектр знань та навичок може зробити адвоката більш привабливим для певних клієнтів, що шукають конкретні послуги. Збільшення ефективності та якості наданих послуг також може підвищити конкурентоспроможність адвоката на ринку.

По-третє, важливо активно використовувати сучасні технології та інновації для оптимізації робочих процесів та покращення взаємодії з клієнтами. Використання онлайн-платформ, електронних документів та інших інструментів може значно полегшити роботу адвоката та зробити його послуги більш доступними та зручними для клієнтів.

Загалом, підвищення конкуренції в адвокатурі вимагає від адвокатів постійного вдосконалення та адаптації до змін на ринку. Застосування стратегій особистого брендування, розвитку спеціалізації та використання сучасних технологій може допомогти адвокатам зберегти свою конкурентоспроможність та залучити нових клієнтів.

2. Перевантаження адвокатів через зростання обсягу справ.

Перевантаження адвокатів через зростання обсягу справ є серйозною проблемою, яка виникає в умовах постійних змін у законодавстві, складних судових процедур та збільшення кількості судових справ. Це може призводити до затримок у розгляді справ, недосягнення оптимальних результатів для клієнтів та загрози професійного вигорання адвокатів. Для вирішення цієї проблеми необхідно розглянути ряд стратегій та заходів.

По-перше, важливо ретельно планувати робочий графік та розподіл ресурсів. Адвокатам слід ретельно обмежувати кількість справ, які вони беруться відстоювати, і надавати перевагу більш складним та важливим справам. Також важливо встановити пріоритети та ефективно використовувати час для розгляду кожної справи.

По-друге, важливо розвивати системи управління справами та використовувати сучасні технології для оптимізації робочих процесів. Впровадження електронних систем керування справами та документообігу може допомогти зменшити час, потрібний для обробки та адміністрування справ, та збільшити ефективність роботи адвоката.

По-третє, важливо розвивати командну роботу та співпрацю з іншими адвокатами та фахівцями. Спільна робота над справами може допомогти зменшити навантаження на окремого адвоката та забезпечити більш ефективний розгляд справи. Крім того, співпраця зі спеціалізованими адвокатськими фірмами або консультування експертів з певних питань може допомогти забезпечити кращі результати для клієнтів.

Загалом, перевантаження адвокатів через зростання обсягу справ вимагає від адвокатів постійного вдосконалення та адаптації до змін у сфері права та юридичної практики. Впровадження стратегій ефективного планування, використання сучасних технологій

та співпраця з колегами може допомогти забезпечити більш ефективний розгляд справ та підвищити якість наданих послуг.

3. Недостатня доступність якісної юридичної допомоги для людей з низькими доходами.

У сучасному світі правові послуги часто є дорогими, що робить їх недоступними для багатьох людей, особливо тих, хто має обмежений дохід. Навіть у країнах з розвинутою правовою системою, таке явище все ще існує. Низькі доходи призводять до того, що багато людей просто не мають змоги оплатити послуги адвоката або інших юридичних консультантів.

Недостатня доступність юридичної допомоги створює серйозні проблеми для людей з низькими доходами. Вони можуть залишитися без захисту в суді, бути жертвами неправомірних дій або бути неінформованими про свої права та обов'язки. Це створює нерівність перед законом і підриває довіру громадян до правосуддя та державних інституцій.

Існує кілька причин, які призводять до недостатньої доступності якісної юридичної допомоги для людей з низькими доходами:

1. Висока вартість. Вартість послуг адвокатів та інших юридичних консультантів може бути надто високою для людей з обмеженими фінансовими можливостями.
2. Відсутність державної підтримки: У багатьох країнах недостатньо розвинуті програми державної підтримки для людей з низькими доходами, які потребують юридичної допомоги.
3. Складний адміністративний процес: Процес отримання безкоштовної або зниженої за вартістю юридичної допомоги може бути складним і витратним, що додатково відлякує людей з низькими доходами.

Недоступність якісної юридичної допомоги для людей з низькими доходами має серйозні наслідки для суспільства в цілому. Деякі з них включають:

1. Нерівність перед законом: Відсутність доступу до якісної юридичної допомоги порушує принцип рівності перед законом, що є складовою верховенства права.
2. Збільшення соціальної напруженості: Несправедливість у доступі до правосуддя може поглиблювати соціальні розриви та конфлікти у суспільстві.

3. Порушення прав людини: Недоступність юридичної допомоги може призводити до порушень прав людини, оскільки люди не мають змоги захистити свої законні інтереси.

4. Важкість ведення комплексних справ у зв'язку з їхньою складністю та обсягом доказів.

Ведення комплексних справ у сфері адвокатської діяльності, які характеризуються великим обсягом доказів та складністю, є викликом для адвокатів. Такі справи часто вимагають значних зусиль та ретельного аналізу для досягнення успішного результату. Для вирішення складнощів у веденні таких справ існують кілька стратегій та підходів.

По-перше, важливо проводити ретельний аналіз справи та систематично виділяти ключові аспекти. Це включає вивчення всіх наявних доказів, ідентифікацію суттєвих фактів та визначення стратегії захисту або обвинувачення. Чітке визначення цілей та завдань допомагає уникнути втрати часу та ресурсів на неважливі аспекти справи.

По-друге, ефективне використання команди фахівців може значно полегшити ведення комплексних справ. Співпраця з іншими адвокатами, експертами з різних областей права, досвідченими детективами та іншими фахівцями дозволяє збільшити шанси на успішний результат та зменшити навантаження на окремого адвоката.

По-третє, використання сучасних технологій та програмного забезпечення може полегшити ведення комплексних справ. Електронні системи керування справами, програми для аналізу доказів та електронна обмін інформацією дозволяють ефективно керувати великим обсягом інформації та сприяють збору та аналізу доказової бази.

Загалом, вирішення труднощів у веденні комплексних справ у зв'язку з їхньою складністю та обсягом доказів у адвокатській діяльності вимагає комплексного підходу та використання різноманітних стратегій. Ретельне планування, співпраця з командою фахівців та використання сучасних технологій дозволяють адвокатам ефективно вирішувати складні справи та досягати успішних результатів для своїх клієнтів.

5. Потреба в постійному професійному розвитку та самовдосконаленні для забезпечення високої якості юридичних послуг.

У сучасному світі, де правові норми і стандарти неперервно змінюються, адвокатам постійно потрібно оновлювати свої знання та навички для забезпечення високої якості юридичних послуг. Це є важливим аспектом професійної діяльності адвоката, оскільки від актуальності їхніх знань і вмінь залежить результативність захисту інтересів клієнтів. Для вирішення цієї потреби і забезпечення постійного професійного розвитку та самовдосконалення існують деякі ефективні стратегії.

По-перше, адвокатам слід враховувати значення навчання на професійних курсах та семінарах. Участь у таких заходах дозволяє адвокатам ознайомитися з останніми тенденціями в правовій сфері, новими законодавчими змінами та судовою практикою. Такі курси і семінари також надають можливість обміну досвідом з іншими колегами, що сприяє розширенню професійного кола знайомств та взаємодопомозі.

По-друге, важливо для адвокатів самостійно вивчати нові матеріали, дослідження та публікації у сфері права. Читання спеціалізованих журналів, аналіз судової практики та вивчення академічних досліджень допомагає адвокатам утримувати свої знання на актуальному рівні та розширювати свої професійні горизонти.

По-третє, важливо встановлювати і практикувати високі стандарти етики та професійної поведінки. Постійне дотримання цих стандартів сприяє підвищенню довіри клієнтів та підтримує репутацію адвоката.

Загалом, забезпечення високої якості юридичних послуг в адвокатській діяльності потребує постійного професійного розвитку та самовдосконалення. Шляхи вирішення цієї потреби включають участь у навчальних заходах, самостійне навчання та дослідження, а також дотримання високих етичних стандартів. Тільки таким чином адвокати можуть забезпечити високу якість послуг та задоволення потреб своїх клієнтів.

Миколенко В.М.,

студенка 1-го курсу магістратури

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія».*

Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О.М.

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ ЗІ СТОРОНОЮ ЗАХИСТУ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Державне бюро розслідувань (далі – ДБР) в Україні здійснює важливу роль у забезпеченні законності, боротьбі зі злочинністю та забезпеченні прав громадян. Законом України «Про Державне бюро розслідування» від 12 листопада 2015 р. на візирець Федерального бюро розслідування США було створено центральний орган виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції [1].

У сучасному українському суспільстві правоохоронні органи, зокрема ДБР, зіткнулися з численними викликами та проблемами у процесі виконання своїх функцій. Зазначена тема є вкрай актуальною у сучасному правовому просторі України, адже Україна в останні роки відчуває потребу в реформуванні правоохоронних органів для забезпечення більшої ефективності та незалежності правосуддя. ДБР, як один з ключових органів в цій системі, привертає на себе увагу громадськості та експертного середовища. Водночас, сторона захисту відіграє також важливу роль у забезпеченні справедливості та дотриманні прав та свобод громадян. Її ефективна взаємодія з ДБР має вирішальне значення для забезпечення правової допомоги суспільству.

Нормами ч. 1, 2 ст. 22 КПК України закріплено конституційні принципи змагальності різних сторін, а отже надзвичайно актуальним стає питання взаємовідносин державного органу – ДБР із захисником на досудовому розслідуванні [2]. Розділом IV Законом України «Про Державне бюро розслідування» від 12 листопада 2015 р. передбачено правові основи взаємодії Державного бюро

розслідувань з іншими державними органами [3]. На превеликий жаль, розробники закону оминули своєю увагою організаційно-правові аспекти взаємодії ДБР з інститутом адвокатури. Очевидно, що вказану проблему необхідно вирішувати з урахуванням співвідношення функцій ДБР і захисника та їх повноважень у досудовому провадженні.

Ч. 3 ст. 22 КПК України визначено, що під час кримінального провадження функції державного обвинувачення, захисту та судового розгляду не можуть покладатися на один і той самий орган чи службову особу, тобто згадані функції є строго розмежованими. Наразі відправлення функції обвинувачення законодавець покладає на прокурора, слідчого і потерпілого (в окремих випадках). Нормами ч. 5 ст. 22 КПК України передбачено, що під час кримінального обвинувачення функцію захисту покладено на підозрюваного, обвинуваченого, його захисника та законного представника. При цьому захисник наділений повноваженнями на пошук доказів на підтвердження обставин, що спростовують обвинувачення чи підозру, пом'якшують чи виключають кримінальну відповідальність підозрюваного (обвинуваченого) [4]. З наведеного видно, що кримінально-процесуальні функції захисту і обвинувачення, як протилежні за своїм спрямуванням, виконуються різними суб'єктами кримінально-процесуальної діяльності [5]. Хоча з норм ч. 2 ст. 9 КПК України випливає, що ДБР зобов'язане всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень.

Наявність у досудовому розслідуванні правозахисної функції ДБР впливає із обов'язку держави охороняти, забезпечувати надійне заступництво за людину та її невід'ємні блага від незаконних порушень та обмежень цих благ – прав, свобод та законних інтересів, обов'язкового відшкодування шкоди, коли такі порушення та обмеження не вдалося попередити [6].

Виходячи з цього, у такому виді державно-правової діяльності, як кримінальне судочинство, «держава не отожднює своїх інтересів

тільки з викриттям дійсно винних у вчиненні кримінального правопорушення та їх обвинуваченням. Захист прав та законних інтересів осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, захист невинних, відвернення слідчих і судових помилок – інтерес також конституційний, публічний, при чому не меншої ваги» [7]. На відміну від усіх інших конституційних прав людини і громадянина, закріплених у нормах ст. ст. 21-64 Конституції України, право підозрюваного, обвинуваченого та підсудного на захист є специфічним, тому що надається тільки в одній сфері державно-правової діяльності – кримінальному судочинстві. При цьому слід зауважити, що через незвичність юридичної ситуації для особи, в яку потрапив підозрюваний, обвинувачений, підсудний, недостатньої обізнаності, а й нерідко перебуванням під вартою, така особа є дуже обмеженою у реалізації наданих їй особисто прав. А отже найчастіше така функція переходить до захисника-адвоката, який є незалежним правозаступником і має бути рівним з ДБР. Він не заміняє підозрюваного, обвинуваченого, а діє поряд з ним, будучи самостійним учасником процесу, уповноваженим суспільством на захист [8].

Підсумовуючи вищевикладене, можемо сказати, що підвищення рівня комунікації та співпраці між ДБР та стороною захисту є важливим завданням для забезпечення справедливості та ефективності правосуддя. Підвищення рівня комунікації та співпраці між ДБР та стороною захисту не лише сприятиме справедливості та ефективності розслідувань, але й сприятиме побудові довіри та розуміння між цими двома суб'єктами правосуддя. Доцільними шляхами вирішення цих проблем є створення спеціалізованих механізмів комунікації, проведення спільних нарад та зустрічей, а також забезпечення рівних можливостей для сторони захисту.

Отже, вирішення проблем взаємодії ДБР зі стороною захисту вимагає комплексного підходу та спільних зусиль з боку всіх зацікавлених сторін з метою забезпечення справедливості та законності у кримінальному процесі.

Використані джерела:

1. Про Державне бюро розслідування: Закон України від 12 листопада 2015 р. № 794-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 6. Ст. 55.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 11–12. Ст. 88.

3. Про Державне бюро розслідування: Закон України від 12 листопада 2015 р. № 794-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 6. Ст. 55.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 11–12. ст. 88.

5. Юрчишин В. М. Відносини прокурора із захисником на досудовому розслідуванні за новим КПК України. *Адвокат*. 2012. № 9. С. 19.

6. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 30. *Відомості Верховної Ради України* (тлумачення від 15 березня 2016 р.). 1996. № 30. Ст. 63.

7. Попелюшко В. О. Публічність і захист. *Організація адвокатури і надання правової допомоги в демократичному суспільстві*: матеріали міжнар. наук. конф. К.: Академія адвокатури України, 2002. С. 38.

8. Андреевский В. Классификация и квалификация адвокатских профессий, их взаимодействие с судебной системой. *Підприємництво, господарство і право*. 2005. № 5. С. 156.

Негоденко М.С.,

студент 1 курсу

Миколаївського юридичного фахового коледжу

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник – викладачка Дудукіна А.О.

СТРУКТУРА ТА КОМПОНЕНТИ ЦІЛІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ

Питання здоров'я та способу життя стають все більш актуальними в сучасному суспільстві. Здоровий спосіб життя має безпосередній вплив на загальний стан здоров'я людини та її довголіття. А тому такий спосіб передбачає поєднання фізичних, психологічних, соціальних та екологічних аспектів з метою досягнення та підтримки комплексного здоров'я. Здоров'я людини – цікаве й складне явище. Це висока працездатність, гарний настрій, упевненість у собі. Фізичне здоров'я дає гарне самопочуття, бадьорість, силу, а психічне здоров'я дарує спокій, чудовий настрій та радість.

У свою чергу соціальне здоров'я здатне взаємодіяти з іншими людьми і формувати відносини. Благополуччя в даній сфері визначається тим, настільки легко ми адаптуємося до різних соціальних ситуацій. Але нічого з цього не дається задарма. Для того, щоб зберегти своє здоров'я, потрібно докласти неабияких зусиль.

Фізична активність. Розрізняють звичну й спеціально організовану фізичну активність. До звичної рухової активності, за визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я, відносять види рухів, спрямованих на задоволення природних потреб людини (сон, особиста гігієна, приймання їжі, зусилля, витрачені на її приготування, придбання продуктів), а також навчальну й виробничу діяльність [1, с. 391]. До спеціально організованої рухової активності належать ігрова та змагальна діяльність, самостійні заняття фізичними вправами.

Фізична активність завжди виступає як одна з найбільш ефективних передумов здорового способу життя та формування фізичних якостей. Тому «фізична активність» людини, у кінцевому результаті, спрямована лише на зміну стану її організму, на придбання нового рівня фізичних якостей і здібностей. Вона не може бути досягнута ніяким іншим шляхом, окрім тренування. [2, с. 593].

Психологічні компоненти. Стресостійкість. Психологічний стан людини відіграє важливу роль у здоровому способі життя. Основні аспекти, які впливають на психологічний стан, включають емоційну стабільність, позитивне мислення, раціональне прийняття рішень, стимулююче навколишнє середовище і соціальну підтримку. Стресостійкість – це загальна якість особистості, яка характеризується здатністю протистояти стресовим факторам за період часу, який необхідний для організації нових умов, в яких даний стресор не буде загрозливим [3, с. 432]. Вона забезпечує високу ефективність діяльності і зберігає здоров'я молодій людини.

Дослідження стресостійкості поділяють за двома напрямками: за природним походженням, а саме: розглядають її і як генетично успадковану здатність організму людини протистояти впливу негативних факторів, і як здатність сформовану в процесі життєдіяльності [4, с. 511]. Раціональне прийняття рішень також є важливим аспектом психологічного стану для здорового способу життя. Люди, які вміють аналізувати ситуації, враховувати свої потреби і

цілі, приймати обдумані рішення на основі об'єктивної інформації, зазвичай досягають більшого задоволення від свого життя і є стресостійкими.

Соціальна зрілість. Здатність людини ефективно функціонувати у суспільстві, взаємодіяти з іншими людьми, виконувати різноманітні соціальні ролі і вирішувати конфліктні ситуації з мінімальними втратами. Це також означає вміння встановлювати здорові стосунки з іншими людьми, бути ввічливим, співчутливим, відповідальним, адаптованим до різних ситуацій і взяти на себе відповідальність за свої вчинки. Характеристики соціальної зрілості включають в себе такі якості, як вміння слухати і розуміти інших, виявляти толерантність і повагу до різниці у поглядах і переконаннях. Соціально зрілий індивід є емоційно стійким, має вміння контролювати свої емоції і адекватно реагувати на стресові ситуації. Він також має розвинуті навички спілкування, конфліктного врегулювання, управління власним часом і ресурсами, уміння працювати в групі і співпрацювати з іншими.

Екологічні чинники. Екологічний спосіб життя. Екологічні фактори впливають на організм у певних межах і реакція організму залежить від його інтенсивності впливу. У разі слабкого або надмірного впливу чинника життєдіяльність організмів помітно знижується. Екологічний спосіб життя – це підхід до життя, який спрямований на збереження природних ресурсів та зниження негативного впливу на навколишнє середовище. Він передбачає свідоме споживання, ефективне використання ресурсів на відновлювані джерела енергії, такі як сонце, вітер або вода, відмову від шкідливих звичок та активну підтримку екологічних ініціатив (передбачає активну участь у громадських організаціях та інших заходах). Тому, потрібно купувати товари з мінімальною упаковкою, використовувати багаторазові речі, уникаючи вживання одноразових предметів та зосередитися на якості, а не на кількості речей.

Для кожної людини головне – замислитися про наслідки своїх дій. Зрозуміло, що для того, аби бути здоровим, потрібно докладати певних зусиль і не набувати шкідливих звичок. Якщо із якихось причин вони вже є, то потрібно ужити всіх заходів, аби їх позбутися. Здорове психологічне функціонування підтримує загальний

стан здоров'я та допомагає уникати ризикованої поведінки. Регулярна фізична активність має безліч переваг для здоров'я, включаючи покращення фізичної форми, настрою та загального самопочуття. Отож, важливо обирати вид спорту, який вам подобається і відповідає вашому фізичному стану.

Використані джерела:

1. Теорія і методика фізичного виховання: підруч. для студ. вузів фіз. вихов. і спорту: В 2 т. / за ред. Т.Ю. Круцевич. Т. 1: Загальні основи теорії і методики фізичного виховання. Київ: Олімпійська література, 2008. 391 с.
2. Грибан Г. П. Життєдіяльність та рухова активність студентів. Житомир: Рута, 2009. 593 с.
3. Крайнюк В.М. Психологія стресостійкості особистості: монографія. Київ: Ніка-Центр, 2007. 432 с.
4. Корольчук В. М. Психологія стресостійкості особистості [текст]: дис. д-ра психологічних наук: 19.00.01 / Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН Укр. Київ. 2009. 511 с.

Скляренко К.Н.,

студентка 4 курсу

Миколаївського навчально-наукового інституту права

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доцентка Василяка О.К.

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ НАДЗВИЧАЙНОГО ТА ВОЄННОГО СТАНУ

Конституція України у статті 3 передбачає, що людина, її життя, здоров'я, честь та гідність, безпека та недоторканість є найвищою соціальною цінністю у нашій державі [1]. Забезпечення прав та свобод людини і громадянина є головним обов'язком держави, особливо у періоди виникнення різних ситуацій, коли нормальне функціонування суспільства та держави стає неможливим.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», воєнний стан визначається як унікальний режим, який впроваджується на території України чи окремих її місцевостях

у випадках збройної агресії, загрози нападу, загрози територіальної цілісності та безпеки України, у разі якого надає повноваження, необхідні для відсічі агресії та усунення загрози незалежності України та її територій, органам державної влади, військовим адміністраціям, командуванню та органам місцевого самоврядування, а також передбачає тимчасове обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і інтересів юридичних осіб, які зумовлені загрозою, із зазначенням строку обмеження таких прав [2].

Припинення воєнного стану відбувається після закінчення строку його введення, а також у разі видання указу Президентом України про скасування воєнного стану на всій території України чи окремих її місцевостях за умови усунення загрози збройної агресії чи небезпеки державній незалежності України.

Під час воєнного стану не припиняються повноваження Президента України, Верховної Ради, Кабінету Міністрів, Національного банку, Уповноваженого з прав людини, суддів, прокурорів, органів, які здійснюють оперативно-розшукову, розвідувальну та контррозвідувальну діяльність, досудове розслідування. Також у період воєнного стану починає функціонувати військова адміністрація.

Щодо надзвичайного стану, то відповідно до статті 1 Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану», надзвичайний стан являє собою правовий режим, який вводиться тимчасово у разі виникнення надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру, як мінімум на загальнодержавному рівні, які можуть призвести чи вже призвели до людських втрат чи загрози життю чи здоров'ю населення, матеріальних втрат чи спробі захоплення влади або спроби насильно змінити конституційний лад України, а також для відведення загрози, захисту конституційного ладу та збереження нормального функціонування економіки країни, надає певним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноваження, а також передбачає тимчасове обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і інтересів юридичних осіб, які зумовлені загрозою, із зазначенням строку обмеження таких прав [3].

Строк дії надзвичайного стану на території України вводиться не більше як на 30 днів по всій країні та не більше 60 днів в окремих її місцевостях. Також надзвичайний стан може бути продовжений максимум на 30 днів указом Президента України після затвердження Верховною Радою України.

Під час введення надзвичайного стану не припиняються та не обмежуються повноваження Президента України, Верховної Ради, Кабінету Міністрів, Уповноваженого з прав людини, Верховної Ради АРК, Ради міністрів АРК, міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, суддів, прокурорів, органів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування. Також у період надзвичайного стану до управління залучаються національна гвардія та служба безпеки.

Отже, одним з головних різниць надзвичайного та воєнного стану є те, що воєнний стан вводиться у випадках воєнної агресії чи збройного конфлікту, в той же час надзвичайний стан вводиться у разі природних чи техногенних катаклізмів, більшість з них є внутрішніми проблемами. У разі введення надзвичайного чи воєнного стану залучаються різні додаткові органи. Надзвичайний та воєнний стан регулюються різними законами України, а саме Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану» та Закон України «Про правовий режим воєнного стану».

Використані джерела:

1. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України: Закон України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (Дата звернення: 12.05.2024).
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (Дата звернення: 12.05.2024).
3. Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16 березня 2000 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. №23. Ст. 176. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14#Text> (Дата звернення: 12.05.2024).

Спицька Н.Р.,*студентка 3 курсу**Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»**Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О. М.*

ДЕТЕРМІНАНТИ СУЧАСНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ КРИМІНАЛЬНОСТІ

Детермінанти екологічної кримінальності становлять собою складний комплекс, який включає в себе різні фактори, такі як економічні, соціальні, технологічні, політичні та інші. Розуміння цих факторів є важливим для ефективної протидії екологічній кримінальності, оскільки це дозволяє розробляти більш цілеспрямовані та ефективні стратегії запобігання. В Україні, як і в багатьох інших країнах, важливо проводити наукові дослідження з цієї проблеми для визначення основних чинників, що впливають на екологічну кримінальність, та розробки відповідних заходів для її запобігання.

У навчальній літературі детермінація кримінальності розглядається як складний механізм взаємозв'язку та взаємодії різних явищ, процесів та станів суспільного життя, які породжують та утримують кримінальність. Кримінальність не виникає від одиничних факторів, подій чи процесів, а виникає в результаті синергії різних явищ та процесів, які підсилюються разом, перетворюючи їх у рушійну силу кримінальної активності. Крім того, кримінальність може самовідтворюватись шляхом регулярного повторення найбільш стійких форм кримінальної поведінки [3].

Детермінація кримінальності включає в себе зовнішні та внутрішні причини та умови, які мають взаємозв'язок та в сукупності обумовлюють кримінальність у всіх її проявах. Основними елементами детермінації є причини, умови та кореляти. Видами детермінації можуть бути спричинення, кореляція, зв'язок станів, функціональна залежність, цільова детермінація. За змістом детермінація кримінальності може бути причинною або неспричинною. Функціональна роль причинної детермінації полягає у виявленні взаємозв'язків та залежностей між різними криміногенними яви-

щами та кримінальністю, тоді як непричинна детермінація розкриває співвідношення кримінальності з подібними явищами та процесами, що на неї впливають.

Розглядаючи екологічну кримінальність на рівнях узагальнення, важливо розрізнити загальні та специфічні детермінанти. Загальні детермінанти виникають із соціальних процесів, які створюють умови для неправомірної поведінки, включаючи екологічно значущу. Ці процеси можуть бути пов'язані з екстенсивним економічним розвитком, що породжує конфлікти між суспільством і природою, а також між різними суб'єктами природокористування та природоохорони.

Специфічні детермінанти, натомість, визначаються характером самого екологічного правопорушення і суб'єктивними факторами. Вони можуть бути пов'язані з різними цілями окремих суб'єктів, їхніми способами освоєння природних ресурсів та соціальними прагненнями.

Суперечності між суспільством і навколишнім середовищем, які виникають з екологічно-економічних інтересів, грають ключову роль у формуванні екологічної кримінальності. Такі суперечності можуть бути викликані відчуженням від природи, надмірною експлуатацією ресурсів та розвитком консюмеристських ідеологій, які сприяють перевантаженню навколишнього середовища та порушенню його рівноваги. Ці аспекти важливі для розуміння причин та розвитку екологічної кримінальності, а також для розробки ефективних стратегій її запобігання [1].

Детермінація кримінальних правопорушень проти довкілля базується на загальному розумінні детермінації кримінальності як соціального явища. Екологічна кримінальність, яка є складовою загальної кримінальності, є сукупністю правопорушень, що порушують суспільні відносини в галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки.

Детермінанти кримінальних правопорушень проти довкілля постійно змінюються і залежать від рівня розвитку суспільства. Вони включають як об'єктивні, так і суб'єктивні чинники, які можуть бути важко передбачити. Серед них можна виділити такі фактори, як науково-технічний прогрес, урбанізація, нераціональне сільське господарство, знищення лісового фонду, порушення

екологічних вимог у господарській діяльності та недосконалість законодавства.

Значна частина екологічних правопорушень залишається не-реєстрованою, оскільки недооцінюється їхня серйозність та вплив на навколишнє середовище. Крім того, останнім часом військова загроза стала значним фактором, що впливає на екологічну ситуацію. Напади агресора призводять до серйозних зрушень у природних ресурсах, забруднення водних джерел та пошкодження інфраструктури, що погіршує якість життя населення і створює загрозу екологічній безпеці.

Детермінанти корупції в екологічній сфері України включають різні аспекти, які підсилюють її поширення. Серед них слід вказати на такі.

Організаційно-управлінські фактори: наявність дискреційних повноважень у владних структурах створює умови для корупційних правопорушень. Дискреційні повноваження дозволяють органам чи особам приймати рішення на власний розсуд, що часто використовується для отримання неправомірної вигоди [2].

Політичні фактори: серед політичних детермінант корупції в екологічній сфері можна виділити лобізм, недостатню ефективність парламентського контролю за владними структурами, деградацію політичної свідомості суспільства та відсутність послідовної антикорупційної політики.

Економічні фактори: монополізація природних ресурсів, нерациональне використання цих ресурсів та порушення умов розміщення та експлуатації промислових об'єктів можуть сприяти корупційним схемам.

Правові фактори: відсутність цілісної системи антикорупційних заходів та прогалини в законодавстві, що стосується відповідальності за корупційні дії, також ускладнюють боротьбу з цим явищем.

Соціальні фактори: серед соціальних детермінант корупції можна відзначити позитивне ставлення до корупції серед окремих верств населення, спричинене недовірою до владних структур або спробами швидко вирішити побутові проблеми.

Важливо враховувати не лише об'єктивні фактори, а й суб'єктивні чинники, такі як особистісні риси та мотивація осіб, які здійснюють корупційні дії.

Отже, можна виділити наступні фактори, які сприяють кримінальним порушенням проти довкілля:

- економічна нестабільність у країні та відсутність достатньої економічної бази для виконання екологічних вимог;
- проблеми, пов'язані з організаційно-технічними аспектами діяльності окремих народногосподарських об'єктів, які є джерелом забруднення природного середовища;
- недосконалість законодавчого регулювання у сфері екологічно-правової охорони та захисту природного середовища, а також здоров'я людини;
- недоліки у діяльності органів державного та громадського контролю за охороною природного середовища [3];
- низький рівень правової та екологічної культури серед населення, а також низька ефективність екологічного виховання та освіти громадян.

Загалом, розуміння та врахування цих факторів є важливим для розробки ефективних стратегій боротьби з екологічною кримінальністю та забезпечення сталого розвитку.

Використані джерела:

1. Головкін Б.М. Про детермінацію злочинності. *Часопис Київського університету права*. № 1. 2020. С. 274–280. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/view/301> (дата звернення: 20.04.2024).

2. Екологія та раціональне природокористування: освіта, наука і практика [Електронний ресурс]: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, Ломжа-Житомир, 15.11.2023 / за наук. ред.: Зоя Шарлович, Януш Лісовскі, Руслана Романюк. Частина 2. Видавець: MANS w Łomży, 2023. 286 с. URI: <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/38707> (дата звернення: 20.04.2024).

3. Кримінологія: підручник / за ред. Б.М. Головіна., Харків: Право, 2020. 384 с. URI: <https://law.sspu.edu.ua/files/documents/books/library/20/golina.pdf> (дата звернення: 20.04.2024).

Тітова А.О.,*студентка 1 курсу магістратури**Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»**Науковий керівник – PhD, доцента Мусиченко О.М.*

ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАЦІЇ З УЧАСНИКАМИ СУДОВОГО ПРОЦЕСУ, ЯКІ МАЮТЬ ПСИХІЧНІ ЧИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ ПОРУШЕННЯ, ФІЗИЧНІ ВАДИ

Аналізуючи реалії сьогодення, слід зауважити, що наразі відбуваються всебічні реформування усіх сфер життя, відповідно до сучасних викликів. Не може оминати модернізаційний процес і судову владу, зокрема комунікативну її складову. Мається на увазі процес комунікації з окремими категоріями осіб, до яких відносять учасників судового процесу, що мають психічні чи інтелектуальні порушення, різноманітні фізичні вади (відсутність зору, неможливість самостійного пересування тощо). За останніми довоєнними даними Міністерства охорони здоров'я, в Україні було зареєстровано близько 1,5 мільйони осіб з різними розладами психічного здоров'я (амнестичний синдром, психотичний розлад, хвороба Альцгеймера, судинна деменція, шизоафективні розлади, депресії, фобії, obsесивно-компульсивні розлади та інші). Отже, аналізуючи статистику, це є важливе та актуальне питання, оскільки ефективне спілкування всіх учасників судового процесу є істотною умовою для ефективного та справедливого розгляду справи.

Звертаючись до законодавчої бази, підкреслимо, що стаття 13 Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю передбачає, що «Держави-учасниці забезпечують особам з інвалідністю нарівні з іншими ефективний доступ до правосуддя, зокрема передбачаючи процесуальні та відповідні вікові корективи, які полегшують виконання ними своєї ефективної ролі прямих і опосередкованих учасників, у тому числі свідків, на всіх стадіях юридичного процесу...», зокрема «Щоб сприяти забезпеченню особам з інвалідністю ефективного доступу до правосуддя, держави-учасниці сприяють

належному навчанню осіб, які працюють у сфері здійснення правосуддя» [2].

Тобто, можливість розуміти, що відбувається в суді, та ефективно спілкуватися є основоположним для участі особи з психічними чи інтелектуальними порушеннями у провадженні судової справи. І навпаки, відсутність розуміння і неможливість брати ефективну участь може призвести до почуття фрустрації, гніву або пасивного прийняття – кожне з яких може перешкоджати ефективному та справедливому судочинству.

Експерти кажуть, що з такими людьми працівникам суду варто спілкуватися «спрощеною мовою», тобто мовою, яка містить стандарти викладу письмової та усної інформації, яку легко зрозуміти людям з інтелектуальними порушеннями [1]. Існують навіть стандарти цієї мови і окремий символ, щоб люди, побачивши його, розуміли, що їм зможуть допомогти. Україна йде правильним шляхом, і все частіше випадки використання спрощеної мови у державних установах з окремими категоріями осіб зустрічаються на практиці.

Але, на жаль, існує й інша сторона медалі. Так, під час виконання професійних обов'язків частими є ситуації зіткнення працівників з особами, які здатні поводити себе неадекватно, грубо порушуючи особисті кордони оточуючих, дозволяючи собі лайливу лексику тощо. Їх не можна назвати такими, що мають психічні або інтелектуальні порушення через відсутність документального підтвердження. І, звісно, в силу того, що працівники суду, займаючи певний статус, конкретно – будучи держслужбовцями, не можуть відповідати їм тим же, це створює логічний дискомфорт у побудові розмови. Тому у нагоді з такими особами стають базові правила етикету, знання щодо Інструкції з діловодства та абсолютний спокій при спілкуванні.

Щодо осіб, які мають фізичні порушення, як-от відсутність зору, глухонімота, інклюзія, то, звичайно, таких осіб внаслідок зазначених особливостей, не можна не допускати до правосуддя, адже відповідно до законодавства, зокрема Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК), кожна особа має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до суду за

захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи законних інтересів [5]. Але інколи виникає питання «Як?».

Уся справа в тім, що більшість судових приміщень, на жаль, не облаштовані відповідним чином. Серед таких недоліків облаштувань приміщень суду виділяють відсутність пандусу на перших поверхах або при вході до суду та відсутність табличок з кодом Морзе (способом знакового кодування).

Також хотілося б зазначити на рівні національному ще одну ідентичну проблему: відсутність регулювання питання щодо можливості спілкування кодом Морзе у залі судових засідань, отримання документів Азбукою Морзе тощо. Адже, наприклад, особи, які не володіють або недостатньо володіють державною мовою, мають право робити заяви, надавати пояснення, виступати в суді і заявляти клопотання рідною мовою або мовою, якою вони володіють, користуючись при цьому послугами перекладача, в порядку, встановленому зокрема ЦПК. То чому ж особи з вадами зору або слуху не мають закріпленої законодавством такої ж можливості?

Отже, комунікація з особами, які мають психічні та/або інтелектуальні порушення, у державних установах, зокрема у суді – це не новела. Це також є одним з викликів, з якими стикається працівник суду. Законодавець має якомога скоріше оптимізувати судову систему під реалії сьогодення, а також зобов'язати відповідні установи на правильну комунікацію з окремими категоріями осіб, зважаючи на зауваження вище.

Крім того, слід додати, згідно особистих спостережень, що поєднуючи у собі такі якості, як високий професіоналізм, стресостійкість, врівноваженість, відповідальність, маючи гідні знання у сфері юриспруденції, психології, повно опанувавши такі окремі нормативно-правові акти, як Інструкція з діловодства в місцевих та апеляційних судах України, Інструкція щодо роботи з технічними засобами фіксування судового засідання та вивчивши спеціальну літературу, якою в даному випадку є довідник для суддів та працівників апарату суду «Особливості спілкування з особами з інтелектуальними та психічними порушеннями – учасниками судового процесу», можна подолати будь-які перепони, продовжуючи служити Феміді так, як потребує того Закон.

Використані джерела:

1. Комунікація з особами з психічними та інтелектуальними порушеннями. *Тренінговий модуль для суддів*. 2018. URL: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2020/02/Curricula_PWIPD_judges_2018_UKR.pdf (дата звернення: 20.04.2024).
2. Конвенція про права осіб з інвалідністю від 19.06.2023 р. №995_g71. / ВР України. БД «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (дата звернення: 20.04.2024).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI / ВР України. БД «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 22.04.2024).
4. Правила спілкування з особами з інтелектуальними порушеннями / prava-lyudyny.org – 2018. URL: <http://prava-lyudyny.org/pravyla-spilkuвання-z-osobamy-z-intelektualnymy-porushennyamy/> (дата звернення: 20.04.2024).
5. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 31.12.2023 № 1618-IV / ВР України. БД «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 22.04.2024).

Удовидченко С.С.,

студентка 1 курсу

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – викладач Дудукіна А.О.

ВИДИ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ І ЇХ ВПЛИВ НА ОРГАНІЗМ ЛЮДИНИ

Наркотики завжди були синонімом зла. Всім відомо, що вони мають дуже негативний вплив на духовне і фізичне життя людини. Яку саме владу вони мають над людиною та її організмом? Всю масштабність катастрофи, що створює наркозалежність, яка спіткає людей, яскраво висвітлює безутішна статистика. У рамках Все-світньої доповіді про наркотики Управлінням ООН було приведено детальний огляд останніх тенденцій у вживанні, виробництві, обігу наркотиків та їх вплив на здоров'я людини. Згідно з даними цієї доповіді, близько 250 млн осіб у світі вживають наркотики [1, с. 6].

Види наркотичних засобів та їх властивості. Наркотичні засоби – це речовини природного чи штучного походження, що мають значний вплив на центральну нервову систему головного мозку – активують та загострюють відчуття, а також викликають залежність. Класифікувати наркотичні препарати можна на такі групи: похідні коноплі, опіатні препарати, снодійні-седативні наркотики, психостимулятори, галюциногени та леткі наркотично діючі речовини (ЛНДР) [2, с. 30].

1. *Похідні коноплі* – це наркотики, що виготовляються з коноплі. Цим наркотичним препаратам властиві специфічний гіркий смак і різкий запах. До цього типу наркотиків можна віднести: гашиш, олію каннабісу (гашишне масло) – які отримують із цвіту коноплі та каннабіс (марихуана), який виготовляють з висушених верхівок коноплі. Вживають ці наркотики через куріння чи заварювання як чай [2, с. 31].
2. *Опіатні наркотики* – це наркотичні засоби, що виготовляються з маку (листя, стебла та макових коробочок з насінням) і несуть в собі найбільшу небезпеку. Основними способами вживання є куріння, ін'єкції та прийняття через ніс. Основними представниками цього типу наркотиків є морфін, кодеїн, героїн, фентаніл, метадон [2, с. 31–32].
3. *Снодійні-седативні наркотики* – це препарати, що юридично не вважаються наркотичними, але мають в собі властивості при тривалому застосуванні в збільшенні дози на постійній основі. Такими речовинами є барбітурати, фенобарбітал та препарати, що можуть продаватися в аптеках: феназепам, радедорм, еленіум [2, с. 32–33].
4. *Психостимулятори* – це сполуки, що прискорюють мислення, але одночасно воно стає непослідовним, нескладним і поверхневим. Психостимуляторами вважаються кокаїн, ефедрин, амфетамін, кофеїн, екстазі [2, с. 33].
5. *Галюциногени* – це психоактивні речовини, що викликають зміни когнітивних процесів і сприйняття дійсності. Найпопулярнішим галюциногеном є ЛСД, але крім нього є алкалоїд мескалін, гармін, атропін, псилоцибін, кетамін [2, с. 33–34].
6. *Леткі наркотично діючі речовини (ЛНДР)* – елементи, що не є наркотичними, але мають схожий на наркотичний, вплив для організму. Такими засобами є паливо (бензин, керосин,

газолін), побутові та промислові розчини (ацетон, етери і естери, спирти, галогенопохідні, складові частини фарб, лаків, емалей та клеїв) [2, с. 34].

Довгострокове вживання будь-яких наркотичних засобів викликає залежність і знищує людину на фізичному і ментальному рівні. Наркотичні речовини можуть застосовуватися через різні форми: пігулки, порошки і рідини, а також ін'єкції та інші субстанції. Наркотики різних типів мають різний вплив, але є прояви наркотичної залежності та її ефекти, що характерні всім речовинам.

Узагальнені реакції та наслідки вживання наркотичних засобів. Збудження всіх процесів в організмі: відчуття ейфорії, що межує з підвищеною дратівливістю – ці перепади призводять до втрати контролю людини над собою, бо відчуття переливаються за межі можливості урегулювання адекватного стану. Підвищення рівня адреналіну, переповнення енергією, відсутність втоми – стають причинами серцевого нападу. Руйнівний ефект проявляється на роботі головного мозку та нервової системи, а також зниженні захисної функції організму [3]. Неодноразове вживання однієї й тієї ж дози речовини призводить до зниження реакції організму – толерантності до цього препарату. Тобто для отримання одного і того ж ефекту з кожним разом виникатиме потреба в збільшенні дози. Поступове, але впевнене укорінення залежності та непереборне бажання продовжувати прийом наркотиків. Спроба припинення вживання наркотиків несе за собою загрозу для хворого: нервові розлади, тахікардію, спазми, нудоту, слинотечу, мідріаз (розширення зіниць), гіпергідроз (підвищену секрецію залоз), судоми (мимовільні скорочення м'язів), порушення зорової сенсорної системи сприйняття, безсоння, різке і аномальне зменшення ваги, падіння кров'яного тиску, послаблення серцевої діяльності, конвульсії та галюцинації. Цей стан має назву – абстиненція. Ризик заразитися ВІЛ-інфекцію, що передається через кров. Проколювання вен сприяє утворенню рубців і тромбів, що можуть відірватися й потрапити до кровообігу, заклавши доступ крові до життєво важливих органів. Через нестерильні голки до кровообігу потрапляють бактерії, що відкладаються на серцевих клапанах. Високий ризик народження мертвих, чи з дуже серйозними вадами дітей у жінок, котрі вживають наркотики під час вагітності [3].

Втрата інтересу, ініціативи та задоволення від життя; ізоляція від соціуму: сім'ї, друзів, товаришів та колег; психопатична поведінка та соціопатична деструкція особистості – все це наслідки вживання наркотичних засобів.

Кожного року 26 червня відзначається Міжнародний день боротьби зі зловживанням наркотичними засобами та їх незаконним обігом, для протидії дискримінації людей з залежністю, проводячи для них профілактики, щоб максимально мінімізувати поширення і укорінення цієї проблеми в суспільстві. Надання розголосу проблемності питання наркоманії дозволить вилікувати суспільство від добровільного самогубства.

Використані джерела:

1. Гурченко О.Ю. Кримінально-правова та кримінологічна характеристика правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів в Україні. Дипломна робота на здобуття ступеня магістра спеціальності «Правоохоронна діяльність» / Національний авіаційний університет. Київ, 2021. 111 с.

2. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Серія: хімія / ред.: Б. Гришук та ін. Тернопіль, 2015. № 22. 38 с.

3. Лежніна А. Шкідливий вплив та згубна дія наркотичних засобів та психотропних речовин. КНП «Центр первинної медико-санітарної допомоги» м. Торецька. URL: <https://toretsk.pmsd.org.ua/statti/shkidlyvyj-vplyv-ta-zhubna-diia-narkotychnykh-zasobiv-ta-psykhotropnykh-rechovyn-2/> (дата звернення: 16.05.2024).

4. Кримінально-правова характеристика злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів: посібник для підрозділів Національної поліції у схемах / С. Я. Бурда; П. С. Гарасим, Е. М. Кісілюк, Т. І. Созанський. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2019. 48 с.

Фридрих О.В.,

*студентка 1 курсу магістратури заочної форми навчання
Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О.М.*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ АДВОКАТУРИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Актуальність даної теми обумовлена тим, що розвиток правової демократії неможливий без забезпечення захисту прав людини та функціонування адвокатури як ключового демократичного інституту. Значний крок у цьому напрямку було зроблено при прийнятті Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Відповідно до статті 2 вищезазначеного закону, адвокатура є недержавним самоврядним інститутом, який самостійно вирішує питання своєї організації та діяльності [2]. Основним завданням адвокатури є надання різних видів юридичної допомоги фізичним і юридичним особам на професійній основі. Незважаючи на те, що адвокатура виконує важливу функцію у забезпеченні захисту прав і законних інтересів громадян, вона не є державною структурою, але представляє собою професійне об'єднання, незалежне від органів влади.

Адвокатом є особа, яка вільно працює та здійснює свою професійну діяльність, а також не залежить від органів державної влади або громадськості. Тільки за таких умов адвокат буде мати можливість виявляти помилки слідства та суду, а також ефективно взаємодіяти з державним обвинуваченням. Однак, термін «вільно» у визначенні адвокатської професії є в певному сенсі недоречним, оскільки завдання адвокатури полягає у захисті фізичних та юридичних осіб у правовому спорі з державою, виконуючи при цьому публічно-правові функції. З одного боку, владні органи мають сприяти забезпеченню незалежної позиції адвокатів, що має бути гарантовано при прийнятті та застосуванні законодавства. А з іншого боку, адвокат, як представник правової системи, несе відповідальність перед нею як за свої особисті та комерційні справи, так і за виконані функції, делеговані йому державою.

У випадку потреби адвокат повинен бути готовим критично оцінювати законність дій держави, якщо вони суперечать демократичним принципам, але водночас не повинен перешкоджати нормальному ходу правового процесу. Він має одночасно виконувати роль відданого захисника та представника справедливості. Хоча Конституція України не конкретизує статус адвокатури, з її завдань можна зробити висновок, що вона є одним з інститутів правової системи держави, без якого ця система не може ефективно функціонувати [1]. При цьому адвокатура не входить до жодної з гілок влади, передбачених статтею 6 Конституції, але здатна виступати як посередник між державою та іншими суб'єктами права у громадянському суспільстві [3].

Діяльність адвокатів у забезпеченні захисту прав і свобод людини є необхідною складовою розбудови верховенства права. Незважаючи на те, що у 1999 році на рівні Указу Президента України було визнано серйозні проблеми у ставленні держави до вітчизняної адвокатури, ідеї, закладені в ньому, залишилися переважно декларативними, і проблеми адвокатури не зменшились. Адвокати повинні мати можливість вільно виконувати свої професійні обов'язки без будь-якого втручання чи тиску ззовні. Інтереси тих, кого адвокат захищає, вимагають, щоб будь-яке втручання в їхню незалежність чи адвокатську таємницю було виключеним. Адвокатам повинен бути гарантований відповідний спектр прав і гарантій.

У Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» обмежені форми здійснення адвокатської діяльності до індивідуальної, адвокатського бюро та об'єднання. Норми щодо стажування майбутніх адвокатів не враховують оцінки достатності виділеного часу та наявності місця для практики в офісі адвоката чи адвокатського об'єднання. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» має прогалини, так як не передбачено компенсації адвокату у разі його виходу з об'єднання. Відсутні положення щодо регламентації ситуації, коли всі учасники об'єднання припинили адвокатську діяльність або в разі смерті учасника. Також у вищезгаданому законі не вказані такі види адвокатської діяльності, як медіація та різні форми фідучіарної діяльності [4].

Окрім цього, в реаліях сьогодення ми спостерігаємо значне погіршення ставлення правоохоронних органів до професійних

прав адвокатів, переслідування адвокатів, які виступають принципово на захисті прав громадян, а також відмову визнавати адвокатуру як ключовий правозахисний інститут. Також залишається не вирішеним питання щодо пенсійного забезпечення адвокатів. Держава не виділяє достатньо коштів на підтримку адвокатури. Було б доцільно зрівняти пенсійне забезпечення адвокатів з таким же, як у суддів або прокурорів. Або створити умови, за яких адвокати могли б самі регулювати розмір своїх пенсій за рахунок внесків у Пенсійний фонд. Таким чином, нинішній Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» потребує значних доопрацювань.

У будь-якій незалежній та демократичній країні, що ґрунтується на принципах верховенства права, адвокати виконують надзвичайно важливу роль. На жаль, сучасна адвокатура в Україні зіштовхується з рядом проблем, однією з яких є недосконалість законодавства, яке не відповідає міжнародним стандартам. Нині діючий Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» не враховує всі сучасні тенденції в розвитку адвокатури, тому потребує оновлення.

У всьому демократичному світі ставлення держави до адвокатури відображається у її незалежності, самостійності та професійній компетентності. Країни з високим рівнем демократії підтримують адвокатуру, зміцнюють її незалежність та підвищують професійний статус, що сприяє розвитку демократичних цінностей. Адвокатура України, натомість, зіштовхується з численними проблемами та недоліками у законодавстві, що ускладнює її ефективну роботу та потребує невідкладних виправлень

Використані джерела:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року – документ 254к/96-вр. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України №5076-VI від 05.07.2012 / ВР України. *БД «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення: 23.04.2024).

3. Науково-практичний коментар до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». *Бюлетень законодавства і юридичної практики України*. 2013. № 7. 256 с.

4. Рябенко П. Новий закон і старі проблеми адвокатури. *Газета по-українськи*. 2012.

Халілова Д.І.,*студентка 1 курсу**Миколаївського юридичного фахового коледжу**Національного університету «Одеська юридична академія»**Науковий керівник – викладачка Дудукіна А.О.*

ВАЖЛИВІСТЬ ФІЗИЧНОЇ АКТИВНОСТІ ПІД ЧАС ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Фізична культура – це основний аспект гармонійного та сталого розвитку людини, а також турбота про своє здоров'я і майбутнє. Бо все, чим ми нехтуємо, відразу відобразиться на нашому здоров'ї у майбутньому. Фізична культура людини розглядається як процес опановування знаннями, вміннями і навичками виховної, навчальної, оздоровчої та рекреаційної діяльності для подальшого використання у процесі самовдосконалення, і як результат – рівень фізичного здоров'я, який людина змогла зберегти або покращити завдяки своєму бажанню, здоровому способу життя та руховій активності [1, с. 19].

На сьогоднішній день постало важливе питання мінімізації або взагалі відсутності фізичної активності серед молоді, так як довгий час освітній процес відбувається дистанційно. Під час дистанційного навчання студенти дуже багато часу проводять сидючи за монітором комп'ютера під час пар, а також під час виконання домашнього завдання. А тому, не можемо нехтувати та закривати очі на потрібність та популяризацію фізичної активності для нашого здоров'я.

Чому не можна сидіти довго без перерви за комп'ютером? Довготривала сидяча позиція може призвести до м'язово-скелетних проблем, таких як ослаблення м'язів, особливо у спині та шиї, а також сколіозу. Крім того, це може спричинити зниження густини кісток, збільшивши ризик розвитку остеопорозу.

Ультрафіолет, який випромінюють наші пристрої, впливають на зір. Від надмірного УФ-випромінювання можуть початися такі захворювання очей: катаракта, фотокератит, сонячна ретинопатія, птеригій. Довге сидіння за комп'ютером також може викликати

вегето-судинні порушення, а звідси – втому, неуважність, сонливість. Тому важливо розуміти значимість фізичної активності під час дистанційного навчання для свого здоров'я.

Роблячи зарядку протягом дня, студент буде почувати себе краще. Фізична активність протягом дня буде підтримувати працездатність і активність та запобігати втомі. На перервах, між парами, фахівцями рекомендується робити невеличкі розминки, зарядки по 5–10 хвилин, які займають не багато часу, але покращення стану під кінець дня буде помітним одразу. Кожна людина повинна обирати той вид фізично-спортивної діяльності, який їй до душі та рівню її фізичної підготовки. Як сказав давньогрецький філософ Сократ: «Хто хоче діяти, той шукає можливості, хто не хоче – шукає причини». Якщо не має змоги займатися офлайн, то в наш час дуже багато онлайн занять, курсів та відео занять з тренерами. Фізичні вправи можна виконувати не тільки вдома, але й відвідувати спортивні секції, тренажерні зали, що дають змогу займатися аеробними та анаеробними вправами. Фізичне здоров'я людини зміцнюється та покращується під час занять з оздоровчої гімнастики.

Оздоровча гімнастика сприяє залученню студентів до активних занять, покращенню їх здоров'я та підвищенню рівня рухової активності. Вона також спрямована на корекцію помірних відхилень стану здоров'я людини з недостатньою фізичною підготовленістю, регулюванню їх ваги тіла, корекцію плоскостопості та порушень постави. Під час виконання оздоровчих вправ залучається більшість наших органів до фізичної активності, перш за все залучаються м'язи, кровообіг та органи дихання. На заняттях оздоровчою гімнастикою застосовуються два методи навчання: цілісний та роздільний. Відносно доступні рухи, такі як ходьба, приставні кроки та їх різновиди, розучуються цілісним методом. Застосування роздільного методу в процесі занять передбачає розучування рухів руками, ногами, груп та зв'язок елементів і після цього виконується цілісна рухова дія [2, с. 269].

Перш ніж розпочати систематичні заняття, потрібно проконсультуватися у сімейного лікаря та визначити рівень своєї фізичної підготовки. Серед усіх органів та систем при фізичних наванта-

женнях найбільш вразливим є серце. Саме на його функцію і необхідно орієнтуватися при визначенні фізичної працездатності і наступному підвищенні тренувальних навантажень. Коли у вас який-небудь орган хворий, то його реакція на навантаження повинна враховуватися нарівні з серцем, а інколи і в першу чергу [3, с. 10].

Дуже важливо слідкувати за «дозуванням» фізичного навантаження. Вправи повинні бути у правильній послідовності, а саме розминка, основні вправи та вправи на завершення. Організм в жодному разі не потрібно перевантажувати, оскільки оздоровча гімнастика повинна йти на користь організму, а не шкодити йому. Рухова активність під час дистанційного навчання потрібна не тільки для підтримки фізичного стану, а й для психологічного урівноваження людини.

Використані джерела:

1. Глазирін І.Д., Олексієнко Я.І., Петришин Ю. В. Фізичне виховання (теоретичний курс для студентів ВНЗ не профільних напрямів підготовки): навчальний посібник. Розділ 2.1. Фізична культура – складова частина загальної культури. Черкаси, 2017. 19 с.
2. Дудукіна А.О. Актуальні проблеми фізичного виховання в сучасних умовах. *Приватне і публічне право в умовах війни: проблеми теорії та практики*: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (18 листопада 2022 р., Миколаїв) / відп. за вип. Б. В. Фасій. Одеса, 2022. 269 с.
3. Дуржинська О.О. Методичні вказівки до самостійних занять «Оздоровча гімнастика в системі виховання студентів усіх спеціальностей. Вінниця: ОЦ ВНАУ, 2019. 10 с.

Чумаченко І.О.,

студентка 4 курсу

Миколаївського навчально-наукового інституту права

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доцентка Василяка О.К.

ПОВНОВАЖЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ЦЕНТРІВ КОМПЛЕКТУВАННЯ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабне вторгнення росії на територію України змінило життя багатьох людей. Паніка серед громадян, занепокоєння за рідних, постійні тривоги та обстріли породжують в державі суцільний хаос. А тому одним із головних обов'язків держави сьогодні є створення дієвого механізму, який би міг забезпечувати більш-менш стабільну ситуацію в країні. Введення воєнного стану, як особливого правового режиму, передбачає насамперед надання відповідним органам влади певних повноважень, які є необхідними для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки. Також потрібно розуміти, що, як зазначено в ст. 1 Закону України (далі – ЗУ) «Про правовий режим воєнного стану», під час такого режиму можуть обмежуватися конституційні права і свободи громадян [2]. Отже, аби не допустити зловживань владою з боку уповноважених органів, а також порушення прав людини, необхідно бути обізнаним в законодавстві, яке регулює діяльність цих органів.

Положення про територіальні центри комплектування та соціальної підтримки, затверджене Постановою КМУ від 23 лютого 2022 р. № 154, визначає ключові аспекти роботи цих установ. Окрім того, згідно із зазначеним нормативним актом, ТЦК та СП у своїй діяльності керуються Конституцією та законами України, актами Президента України, постановами Верховної Ради України, актами Кабінету Міністрів України, наказами та директивами Верховного Головнокомандувача Збройних Сил, Міноборони, Міністра оборони, Головнокомандувача Збройних Сил, Генерального штабу Збройних Сил, іншими нормативно-правовими актами [5].

З метою кращого розуміння теми, перш за все, потрібно з'ясувати, що саме являють собою ТЦК та СП. Проаналізувавши законодавство, а саме ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення окремих питань виконання військового обов'язку та ведення військового обліку» від 30.03.2021, можна стверджувати, що досліджувані установи є правонаступниками військових комісаріатів, на базі яких вони утворилися [4]. Тобто, ця реформа змінила саме назву зазначених органів, однак їх функції залишились без суттєвих змін. Згідно Положення, затвердженого постановою КМУ від 23 лютого 2022 р. № 154, Територіальні центри комплектування та соціальної підтримки є органами військового управління, що забезпечують виконання законодавства з питань військового обов'язку і військової служби, мобілізаційної підготовки та мобілізації. За їх створення, ліквідацію та реорганізацію відповідає Міністерство оборони України [5].

Для того, аби не допустити порушення своїх прав необхідно розуміти, якими саме повноваженнями наділені досліджувані органи. Так, згідно чинного законодавства, на територіальні центри комплектування та соціальної підтримки покладено такі завдання: виконання законодавства з питань військового обов'язку і військової служби, мобілізаційної підготовки та мобілізації; керівництво військовим обліком призовників, військовозобов'язаних та резервістів на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці; забезпечення в межах своїх повноважень адміністрування та ведення Єдиного державного реєстру призовників, військовозобов'язаних та резервістів; проведення заходів приписки громадян до призовних дільниць; призов громадян на військову службу; проведення відбору кандидатів для прийняття на військову службу за контрактом; участь у відборі громадян для проходження служби у військовому резерві Збройних Сил; підготовка та проведення в особливий період мобілізації людських і транспортних ресурсів; забезпечення організації соціального і правового захисту військовослужбовців, військовозобов'язаних і резервістів, призваних на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори до Збройних Сил, ветеранів війни та військової служби, пенсіонерів з числа військовослужбовців Збройних Сил та членів їх сімей; участь у військово-патріотичному вихованні громадян; здійснення інших заходів з

питань оборони відповідно до законодавства. Детальний перелік функцій ТЦК та СП передбачений Положенням затвердженого постановою КМУ від 23 лютого 2022 р. № 154 [5].

З початку мобілізаційної діяльності в Україні виникало досить велика кількість ситуацій, коли ТЦК та СП грубо порушували конституційні права людини. Так, наприклад, витребування цими органами військово-облікових документів у громадян, в той час, коли такого права не було передбачено в жодному нормативному акті. На сьогоднішній день це питання вирішено прийняттям ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку», що набирає чинності вже 18 травня 2024 року. Цей нормативно-правовий акт передбачає покладення обов'язку на громадян України чоловічої статі від 18 до 60 років мати при собі військово-обліковий документ та пред'являти його за вимогою уповноваженого представника територіального центру комплектування та соціальної підтримки. Тобто, таким чином розширено повноваження цього органу. Крім того, зазначено, що тепер представники цієї установи повинні здійснювати фото- і відеофіксацію процесу пред'явлення та перевірки документів із застосуванням технічних приладів та засобів фото- та відеофіксації, що може вирішити проблему зловживання ними повноваженнями.

Слід зазначити, що чинне законодавство не надає представникам Територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки повноважень самостійно доставляти людей до таких установ. По-перше, затримання особи, в передбаченому законодавством випадках, уповноважені здійснювати виключно представники поліції, що зазначено в ЗУ «Про Національну поліцію» [3]. По-друге, згідно ч. 3 ст. 38 ЗУ «Про військовий обов'язок і військову службу» доставлення до територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки здійснюють органи Національної поліції України у встановленому законом порядку [1]. Тобто, враховуючи вищезазначене, вчинення таких дій представниками ТЦК та СП є порушенням законодавства.

Отже, дослідивши дану тему, можна зробити висновок, що чітке розуміння повноважень Територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки дозволить громадянам знати свої права

та обов'язки, а також захистити себе від можливих зловживань з боку представників цих установ. Разом з тим, територіальні центри комплектування та соціальної підтримки відіграють основну роль в мобілізації людських ресурсів та транспортних засобів під час воєнного стану і тільки чітке виконання вимог законодавства з боку працівників ТЦК та СП та громадян України, які підлягають мобілізації, зможуть забезпечити виконання бойових завдань та отримати довгоочікувану Перемогу над агресором.

Використані джерела:

1. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України № 2232-XII від 25.03.1992 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 385.
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України № 389-VIII від 12.05.2015. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 28. ст. 250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
3. Про Національну поліцію: Закон України № 580-VIII від 02.07.2015 р. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 40–41. Ст. 379.
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення окремих питань виконання військового обов'язку та ведення військового обліку: Закон України № 1357-IX від 30.03.2021 р. *Відомості Верховної Ради*. 2021. № 29. Ст. 234.
5. Про затвердження Положення про територіальні центри комплектування та соціальної підтримки: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 р. № 154. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/154-2022-%D0%BF#Text>.

Секція 4

ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ, ФІЛОСОФІЇ ТА ПРАВА

Сугацька Н.В.,
*канд. іст. наук, доцентка,
завідувачка кафедри гуманітарних дисциплін
Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ВНЕСОК АРКАСІВ У РОЗВИТОК МИКОЛАЄВА

Серед видатних представників нашого краю чимало тих, хто прославив його. Значний внесок у розвиток міста здійснила родина Аркасів.

Перші представники роду Аркасів з'явилися майже відразу після заснування Миколаєва. У 1794 році до міста приїхав Андреас (Андрій) Еммануїлович Аркас (1766–1825), уродженець грецького міста Патри, з дружиною Асиміною та однорічним сином Захарієм. У 1816 році в Миколаєві народився син Микола. Приїзд Аркасів був вимушеним: як і багато греків, вони рятувалися від турецького ярма. До приїзду в Миколаїв Андреас Аркас викладав у патріаршій школі міста Літохоро (Греція).

Переїхавши до Миколаєва, він зумів застосувати знання і навички, здобуті в Літохороській школі. Андреас Еммануїлович, який добре володів 12 мовами, став викладачем класичних мов та історії у штурманському училищі. Відомо, що він обіймав посаду перекладача у штабі Чорноморського Флоту, займався археологічними дослідженнями. Був колезьким секретарем.

Обидва сини Андреаса Еммануїловича увійшли до історії Миколаєва.

Захарій Андрійович Аркас (1793–1867) відомий як генерал-лейтенант, історик, археолог, засновник та перший директор

Херсонського музею старожитностей. Заснував у Севастополі Морську бібліотеку і сам написав кілька книг: «Опис Іраклійського півострова» (про старовинні об'єкти Херсонесу та Інкерману та їх історії), «Порівняльна історія еллінських поселень по Евксінському Понту» та «Історія Чорноморського флоту з 1788 по 1866 роки» [1]. Ці три роботи доводять, що Захар Андрійович все життя захоплювався археологією свого краю, пов'язаною з поселенням греків на території сучасної України.

Молодший син, Микола Аркас (1816–1881), все своє життя присвятив морській службі. У віці 12 років розпочав службу гардемарином Чорноморського флоту. З 1871 по 1881 роки – Головний командир Чорноморського флоту та портів і військовий губернатор Миколаєва. На цій посаді він багато зробив для розвитку міста. У 1880 році міська дума надала йому звання почесного громадянина.

Саме за нього у Миколаєві розпочалося броненосне суднобудування та мінне виробництво, було засновано Комерційний банк, реальне училище, фельдшерська школа та морехідні класи. Миколі Андрійовичу Аркасу миколаївці повинні дякувати за появу брукованих вулиць та театру Монте (нині Миколаївський академічний художній драматичний театр).

Микола Андрійович допомагав виданню книг свого брата Захарія Аркаса, вважаючи, що правдива історія Причорномор'я потрібна широкому колу читачів.

У Миколаєві народився найбільш відомий представник династії Аркасів – Микола Миколайович (1853–1909) – український письменник, композитор, історик, культурно-освітній діяч.

Микола Миколайович Аркас спочатку обрав сімейний шлях – служив у Миколаєві у морському відомстві. Потім займав посаду почесного мирового судді Херсонського округу. У 1881 році він пішов у відставку з морської служби і повністю присвятив себе культурі. У 1891 році Микола Аркас представив оперу «Катерина» за однойменною поемою Тараса Шевченка. Це була перша опера за шевченківським сюжетом. Зазначимо, що Микола Миколайович за відсутності спеціальної музичної освіти ризикнув взятися за такий складний жанр, як опера. Щоправда, його сценарій трохи відходив від відомого нам оригіналу. Щоб уникнути зайвої цензури, Аркас офіцера перетворив на солдата та прибрав із сюжету всю

політичну складову. У Миколаєві опера цензуру не пройшла, ставити її заборонили. Перша постановка «Катерини» відбулася 1899 року у театрі «Акваріум», поставила її трупа українського театрального діяча, драматурга, актора Марка Кропивницького. У тому ж році постановка опери відбулася у Вільнюсі, Мінську та Одесі. У Миколаєві прем'єра «Катерини» нарешті пройшла 1900 року на сцені театру Шеффера (до 1894 року – Монте).

Микола Миколайович Аркас збирав, обробляв та видавав народні пісні, писав романи та вірші, був автором поеми «Пилип Орлик». За власний кошт утримував у своїх садибах Богданівці та Христофорівці українські школи, фінансував журнал «Київська старовина», був співзасновником та головою організації «Просвіта» у Миколаєві.

Окремо слід сказати про працю Миколи Миколайовича Аркаса «Історія України-Русі». Робота над книгою розпочалася у 1901 році. Спочатку нарис був задуманий для навчання онука Миколи. Поступово з підручника книжка стала науковим нарисом. Микола Аркас провів велику наукову роботу, рецензенти підштовхнули його видати нарис великим на той час тиражем – 7 тисяч екземплярів [1]. Весь тираж розійшовся за місяць. Книжка отримала багато схвальних відгуків. Критики писали про те, що це є доступний для розуміння простого читача підручник історії України.

Для кожного покоління роль особистості в історії була і є актуальною. Династія Аркасів зробила вагомий внесок в розвиток Миколаєва, його історію та культуру.

Використані джерела:

1. Видатні Українці з Миколаєва. *Свобода*. 2021. 15 квітня.

Каліщева О.В.,*старша викладачка кафедри гуманітарних дисциплін
Миколайівського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ЛЕКСИЧНИЙ АНАЛІЗ КОНТЕНТУ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ ДЛЯ ЗБОРУ OSINT ДАНИХ

Хоча інструменти для збору OSINT даних розвиваються майже щодня, методи, що використовуються самими інструментами, змінюються не так кардинально. Більшість інструментів використовують лексичний аналіз, мережевий аналіз, геопросторовий аналіз або комбінацію цих методів для виокремлення, опису та аналізу даних. Усі три методи існували задовго до їх застосування до інтернет-контенту, але значне поширення платформ соціальних мереж і дедалі більша легкість, з якою люди отримують доступ до інтернету, роблять це середовище багатим на можливості для збору інформації.

Більше того, подібно до того, як перехід від Web 1.0 до Web 2.0 експоненціально збільшив обсяг даних, створених користувачами, доступних для розбору і аналізу за певними характеристиками, перехід до Web 3.0, де домінуватиме машинне навчання і обробка природної мови, вже змінює ефективність цих методів сортування, перекладу і аналізу даних. Розрізнити доступні аналітичні інструменти може бути складно через їхню велику кількість і погані описи. Однак визначення конкретних компонентів методів, які вони використовують, дає змогу оцінити і порівняти їхні можливості. OSINT інструменти можна порівнювати за кількістю аналітичних методів, які вони можуть використовувати, а також за швидкістю, точністю та здатністю виконувати аналіз.

Одне з найпотужніших застосувань OSINT інструментів в епоху соціальних мереж – це можливість одночасно отримувати та обробляти великі масиви тексту з усього світу в будь-який час доби з різних джерел, що належать до різних мов, культур і національностей. Лексичний аналіз може, на найпростішому рівні, показати найбільш популярні терміни в Google за певний день або показати,

які ключові слова з'являлися найчастіше. На більш високому рівні лексичний аналіз може розбирати значення, що стоять за мовою, і виводити інформацію про людей, які беруть участь у соціальних мережах, зокрема демографічні характеристики, такі як вік, соціальний клас, економічне походження та рівень освіти. На додаток до аналітичних можливостей, сучасні методи лексичного аналізу часто залежать від наявності базового корпусу для довідок – сукупності текстів, яка є основою для описового аналізу мови). Для деяких мов, зокрема англійської, китайської та російської, існують добре сформовані корпуси, для багатьох інших – їх немає, і деякі інструменти лексичного аналізу не можуть бути застосовані доти, доки такі корпуси не будуть створені. Машинне навчання вже допомагає подолати деякі мовні недоліки лексичного аналізу, і з часом воно продовжуватиме вдосконалюватися.

Аналіз ключових слів може створити яскраве уявлення про мовця або автора на основі слів, які він або вона використовує. Ключове слово – це показник того, як часто слово зустрічається в реченні або тексті. Наприклад, певні слова з'являються частіше у висловлюваннях, написаних носіями мови, ніж у висловлюваннях, написаних не-носіями [3].

До елементів лексичного аналізу можна додати кластери і колокації. Кластер – це послідовність з двох або більше слів, які самі по собі можуть не бути граматичною або значущою одиницею, але можуть бути включені в аналіз ключових слів. Колокація – це ймовірність того, що будь-які два слова, визначені під час аналізу ключових слів, часто зустрічаються разом, як правило, в межах п'яти слів по обидва боки від слова, визначеного для дослідження (також відомого як «вузол»). Колокацію можна використовувати не тільки для покращення пошукової функціональності, але й для виявлення ключових тем у тексті. Колокація важлива, оскільки вона може вказувати на те, як людина формує зв'язки між поняттями.

Аналіз настроїв визначає терміни або об'єкти, щодо яких людина має «загальну думку більшості, яку не поділяє інший клас», наприклад, певний політичний діяч, який вважається таким, що розколює суспільство. Критично важлива функція аналізу настроїв полягає в тому, щоб взяти думку, висловлену в Інтернеті, і класи-

фікувати її як таку, що виражає позитивне, негативне або нейтральне ставлення [1]. Аналіз настроїв може застосовуватися до широкого кола. Однак, деякі дослідники застерігають, що надмірне покладання на аналіз настроїв може призвести до перебільшення ролі соціальних мереж у відображенні голосу більшої частини суспільства, оскільки представляє відсоток певної групи населення, яка перебуває в Інтернеті і займається досліджуваною темою.

Попередні покоління дослідників та аналітиків були змушені покладатися на перекладачів та усних перекладачів, щоб опрацювати великі масиви іншомовних текстів. Технологічний прогрес в аналізі текстів і обробці природної мови значно зменшив цей тягар, і зараз доступний цілий ряд ресурсів для швидкого перекладу і обробки іншомовних матеріалів. Деякі ресурси, такі як Google переклад, є безкоштовними, і вони запрошують користувачів пропонувати покращені переклади для машинних текстів, що, в свою чергу, покращує і допрацьовує алгоритми з часом. Коен та ін. зазначають, що послуги автоматичного перекладу «рідко бувають настільки ж якісними, як переклад вміст вебсайту людиною експертом, але великою перевагою автоматичного перекладу, очевидно, є швидкість, з якою можна обробляти великі обсяги даних» [1, с. 251].

Усі процеси лексичного аналізу та терміни, описані вище, від обчислення ключових слів до виявлення словосполучень, перекладу матеріалів і аналізу настроїв, стають ефективнішими завдяки машинному навчанню. Машинне навчання – це процес навчання програмного забезпечення приймати рішення незалежно від людини після того, як бажаний процес ухвалення рішень був попередньо детально змодельований для програми. Машинне навчання вимагає, щоб фахівці з машинного навчання та комп'ютерної лінгвістики спочатку розробили параметри та «навчили» комп'ютер адекватно розпізнавати лінгвістично релевантні патерни в письмовому тексті [2].

Таким чином, лексичний аналіз за допомогою зазначених інструментів може створити певне уявлення про авторів, а також про їхній ширший контекст – спільноти, з якими вони себе ідентифікують, людей чи спільноти, до яких вони мають намір достукатися своїми словами, а також можливі зміни в ідеології чи поглядах з часом. Лексичний аналіз дедалі частіше передбачає збір корпусів

з Інтернету, де люди щодня діляться, публікують і в незліченну кількість інших способів висловлюють думки та обмінюються думками. Використання цього методу і його застосування для OSINT майже напевно продовжуватиме розширюватися, оскільки такі інструменти, як обробка природної мови і машинне навчання для аналізу настроїв і позицій, продовжують удосконалюватися.

Використані джерела:

1. Cohen K., Johansson F., Kaati L., Mork J. Detecting Linguistic Markers for Radical Violence in Social Media. *Terrorism and Political Violence*. 2014. Vol. 26, No. 1. P. 245–256.
2. Korhonen A. Automatic Lexical Classification – Balancing Between Machine Learning and Linguistics. *Proceedings of 23rd Pacific Asia Conference on Language, Information, and Computation*. 2009. P. 19–28.
3. Lesniewska J, Witalisz E. Native vs. Non-Native English: Data-Driven Lexical Analysis. *Studia Linguistica Universitatis Lagellonicae Cracoviensis*. 2012. Vol. 129 (2). P. 127–137.

Лазарева Н.М.,

викладачка кафедри загальнотеоретичної
конституційної та цивільної юриспруденції
Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВО НА ІНФОРМАЦІЮ

Однією із ознак демократичної держави є гарантоване право людини на отримання інформації. В нашій країні це право закріплене у статті 34 Конституції України [1].

Питанню визначення поняття, статусу, процесу отримання інформації присвячені закони України «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації», «Про звернення громадян», «Про державну таємницю», а також норми Цивільного та Господарського кодексів України.

У свою чергу статус та зміст певної інформації тягне за собою визначені правила поведінки та використання, зокрема під час розгляду судових справ. Так, нормами Цивільного процесуального

кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства, Кримінального процесуального кодексу України визначається вид судового засідання: відкрите чи закрите; обмеження у допиті у якості свідка для отримання інформації певних суб'єктів тощо.

Відповідно до статті 10 Закону України «Про інформацію» інформація за своїм змістом може бути класифікована на наступні види:

- інформація про фізичну особу;
- інформація довідково-енциклопедичного характеру;
- інформація про стан довкілля (екологічна інформація);
- інформація про товар (роботу, послугу);
- науково-технічна інформація;
- податкова інформація;
- правова інформація;
- статистична інформація;
- соціологічна інформація;
- критична технологічна інформація [2].

Цей перелік не є вичерпним. Так, можна визначити ще й такий вид як публічна інформація, якій присвячено окремий спеціальний закон.

Згідно із Законом України «Про доступ до публічної інформації» публічна інформація – це відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених зазначеним Законом [3].

Доступ до публічної інформації забезпечується як шляхом розміщення інформації про діяльність органів публічної влади на офіційних сайтах, друкованих ЗМІ, так і шляхом надання відповіді на запити юридичних або фізичних осіб.

З метою забезпечення надання заявникові публічної інформації законодавець визначив вимоги до діяльності органів публічної влади, які спрямовані на дотримання строків, якісне поводження з інформацією, організацію роботи з носіями інформації тощо.

Так, керівник органу державної влади або місцевого самоврядування повинен визначити або відповідальний підрозділ, або відповідальну посадову особу, до повноважень яких входить обов'язок працювати з публічною інформацією.

Будь-яка інформація, власником якої є розпорядник, повинен забезпечити її реєстрацію з обов'язковим зазначенням назви документа; дати створення та надходження документа; хто є автором документу; визначення статусу (якщо є для цього, передбачені законом підстави) з обмеженим доступом та строк дії такого обмеження; галузі; ключових слів; типу, носіїв (текстовий документ, електронний документ, плівки, відеозаписи, аудіозаписи тощо); вид відповідно до правил діловодства (нормативні акти, угоди, рішення, протоколи, звіти, прес-релізи); форми та місця зберігання документа тощо.

При зверненні з запитом на отримання публічної інформації необхідно враховувати, що в запиті повинно бути посилання на те, що він спрямований для отримання саме публічної інформації. У разі якщо не буде посилання на відповідний закон або статус інформації (публічної) орган може дійти хибного висновку та застосувати до процесу розгляду такого запиту норми іншого закону, наприклад, «Про звернення громадян».

При прийнятті рішення про надання статусу інформації з обмеженим доступом необхідно враховувати, що законодавець розрізняє поняття «інформація» та «документ». У разі якщо документ, який запитується, містить інформацію з обмеженим доступом, для ознайомлення надається інформація, доступ до якої необмежений. У такому випадку копія документа повинна надаватися у визначеному порядку, але інформація, доступ до якої обмежено, вилучається шляхом ретушування або іншим способом на вибір розпорядника інформації. Це положення знайшло своє відображення і при розгляді судових справ, предметом яких була відмова в наданні інформації з обмеженим доступом [4].

Відповідальність за порушення вимог діючого законодавства з питань отримання інформації передбачена статтею 212-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення, якою передбачено застосування штрафу в залежності від кваліфікації порушення від двадцяти п'яти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [5].

Використані джерела:

1. Конституція України від 28.06.1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
2. Закон України «Про інформацію» від 02.10.1992 року № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 19.05.24).
3. Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 13.01.2011 року № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення: 19.05.24).
4. Постанова Касаційного адміністративного суду Верховного Суду України від 26.11.2019 року по справі № 813/2654/15. URL: <https://reyestr.court.gov.ua> (дата звернення: 19.05.24).
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 року № 8073-X. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10?find=1&text=%D0%BF%D1%83%D0%B1%D0%BB%D1%96%D1%87%D0%BD+%D1%96%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86#w1_1 (дата звернення: 19.05.24).

Боденчук Е.П.,
студент 1 курсу

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – канд. іст. наук, доцентка Сугацька Н.В.*

ДЕРЖАВОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ КНЯЗІВ АСКОЛЬДА ТА ОЛЕГА

Аскольд (?–882) та Олег (882–912) є одними з відомих постатей, чії дії відображають складність і різноманітність політичних, військових та дипломатичних відносин у ранньому середньовіччі.

Аскольд зіграв важливу роль у формуванні та розвитку Київського князівства, адже був не лише військовим лідером, а й дипломатом та політиком, який вміло досягав своїх цілей.

Правління Аскольда, оточене легендами та міфами, є важливим етапом у становленні Київської держави. Князь та його оточення зуміли встановити контроль над територією навколо Києва, включаючи його околиці, що стало першим кроком у формуванні державності.

Під керівництвом Аскольда було здійснено наступне:

- він створив дружину, що виконувала важливі військові та політичні функції, а також була його особистою охороною;
- за Аскольда Київ поступово перетворився у політичний центр із прилеглими землями полян, деревлян, дреговичів та південно-західної частини сіверян;
- встановив систему договорів та угод з іншими племенами та державами, що допомагало забезпечити мир та стабільність у регіоні.

Важливою рисою правління Аскольда була його здатність до дипломатичних маневрів та спритності. Це дозволило йому забезпечити не лише внутрішню стабільність, а й розвивати міжнародні відносини, що сприяло подальшому зростанню впливу та престижу Київського князівства.

У 860 році під проводом Аскольда військо русичів у кількості 10 тисяч воїнів на 200 човнах висадилося в околицях Константинополя і з червня до липня спочатку тримало його в облозі, а потім зайшло у місто. Було укладено мирний договір з візантійським імператором Михаїлом III, за яким руським купцям було забезпечено привілеї у Візантії [1, с. 3]. Як наслідок, пожвавилися торгівельні і культурні зв'язки Київського князівства з Візантією. Саме візантійським впливом пояснюють Аскольдове хрещення наприкінці 860-х років.

У літописах є відомості про те, що Аскольд воював із волзькими булгарами, перемагав печенігів, воював з полочанами.

Отже, Аскольд відіграв визначну роль у політичній історії Київського князівства, що визначило подальший розвиток держави та її місце у світовій історії.

Важливу роль у подальшому розвитку Київської Русі відіграв князь Олег, наступник Аскольда. Його діяльність відзначалася активними військовими кампаніями, дипломатичними успіхами та розширенням впливу держави як на внутрішньому, так і на міжнародному рівнях.

Олег посів трон у Києві в 882 році. Ця подія була важливим етапом у формуванні Київської Русі, оскільки Київ відігравав стратегічно важливу роль як центральний пункт на торговельних шля-

хах та був надійним військовим оплотом. Початок княжіння Олега у Києві зміцнів його позиції як впливового політичного діяча.

Олег здійснив успішні походи проти Візантійської імперії, що сприяло укріпленню держави та поглибленню торгівельних відносин з Візантією. Його дипломатичні маневри відзначалися великою ефективністю, що дозволило розширити сферу впливу Київської Русі та забезпечити їй належне місце серед могутніх держав того часу. Серед найбільших досягнень Олега зазначимо наступні:

1. Після кількох років війни Олег у 883 році підкорив древлян і змусив їх платити данину, у 884–885 роках підкорив сіверян, у 885 році вів війну з тиверцями, що значно розширило територію його влади [1, с. 3].
2. Об'єднавши землі вздовж шляху «з варягів у греки», Олег зіткнувся з Хозарським каганатом.
3. Похід на Царград (907 рік): одним із найвідоміших вчинків Олега був похід на Константинополь (Царград), під час якого він домогся вигідних умов і привілеїв для русичів у торгівлі з Візантією.
4. Договір з Візантією (911 рік): Олег уклав мирний договір з імператором Левом VI, який регулював кримінальні і цивільні відносини між русичами і греками, а також підтверджував контроль над торгівельними шляхами та привілеї руських купців в Царграді [1, с. 3–4].

Досягнення Олега сприяли консолідації влади та створенню основ для подальшого розвитку Київської Русі як великої держави на сході Європи. Його правління стало важливим етапом у формуванні української державності та утвердженні її позицій серед могутніх держав того часу.

За легендою, Олег загинув від укусу змії у 912 році. Про це повідомляє «Повість минулих літ». За переказом, Олег знав про те, що загине від свого коня, бо відправив його подалі від себе. Але доля все одно наздогнала його вже після смерті коня у вигляді отруйної змії, яка вилізла з черепа мертвої тварини і вкусила князя. Тому і прозвали Олега «Віщим», тобто «відає майбутнє» [1, с. 5].

Аскольд і Олег зуміли об'єднати різні племена та народи навколо Києва під єдиною владою. Вони встановили стабільність у регіоні та забезпечили захист від зовнішніх загроз, що сприяло

розвитку економіки, культури та торгівлі. Їхні дії відображають складність взаємин між різними народами та культурами у цей період історії.

Аскольд та Олег були визначними постатями в історії Давньоруської держави. Хоча їхня діяльність мала деякі спільні риси, але відрізнялася за своїм підходом та досягненнями.

Підводячи підсумки, можемо визначити спільні риси у діяльності Аскольда та Олега:

1. Обидва вони зіграли вирішальну роль у становленні міста Києва як центру державності. Сприяли стабілізації і підтримці порядку на цій території, що визначило подальший розвиток міста.
2. Відносини з Візантією: підтримували активні зовнішньополітичні зв'язки з Візантією (торгівля та політичні відносини). Це дозволило зміцнити державу та забезпечити її стабільність.
3. Створення владних структур: обидва лідери внесли вагомий внесок у формування владних структур в державі. Вони встановили систему управління, яка забезпечувала стабільність і порядок як у самому місті Києві, так і в державі.

Щодо відмінностей, виділяємо такі:

1. Воєнні досягнення: обидва лідера були воїнами. Олег більш відомий своїми військовими успіхами, зокрема походами на хозар та Візантію, з якою були укладені вигідні для русичів торговельні угоди. Це дає Олегу певну перевагу в області воєнного стратегічного мислення.
2. Дипломатичні відносини: Олег славився своїми дипломатичними маневрами. Тоді як Аскольд був відомий, переважно, за своїми діями на внутрішній арені, Олег визначався більш активною зовнішньополітичною діяльністю.

Хоча в їх діяльності є спільні риси, але відмінності у воєнних досягненнях та дипломатичних зусиллях відображають різні аспекти лідерських якостей та стратегій.

Використані джерела:

1. Повість минулих літ. Нестор Літописець. *Бібліотека української літератури*. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=13465> (дата звернення: 13.05.2024).

Бородіна В.Ю.,*студентка 1 курсу**Миколаївського навчально-наукового інституту права**Національного університету «Одеська юридична академія»**Науковий керівник – канд. іст. наук, доцентка Сугацька Н.В.*

СУДОВА РЕФОРМА КИРИЛА РОЗУМОВСЬКОГО

Період з 50-х до 80-х р. XVIII століття є останнім в історії України-Гетьманщини, коли вона існувала як самостійне політичне утворення. Кирило Розумовський був останнім гетьманом козацької держави і його метою було збереження і утвердження статусу Гетьманщини як політико-адміністративної автономії у межах Російської імперії. Водночас, він прагнув забезпечити легітимність свого соціального й суспільного становища, оскільки гетьманство було головним інституційним важелем, яким підтверджувалися її права. Тому на початку 60-х р. XVIII століття адміністрація під керівництвом гетьмана Кирила Розумовського, незважаючи на посилену централізаторську політику російського самодержавства, намагалася зміцнити центральні та місцеві органи управління, які вважалися структурними частинами української державності.

Необхідно зазначити, що судова система та її функціонування в Гетьманщині не відповідали потребам суспільства і потребували негайних змін. До реформи існувало п'ять інстанцій: сотенний суд, полковник, Генеральний військовий суд, Генеральна військова канцелярія і гетьман. Крім того, у містах, залежно від їх категорії, функціонували магістратські або ратушні суди, а у селах – сільські. Однак варто зазначити, що правосуддя було привілеєм адміністративно-управлінського апарату, зокрема такої важливої структури, як Генеральна військова канцелярія. Також полкові канцелярії були перевантажені, оскільки вони займалися справами, які слід було розподілити між трьома судами. Через це полкові суди були дуже навантажені [2, с. 65].

Суддям було складно зосередитися на правосудді через поєднання судової влади з адміністративною. Часто їм доводилося відволікатися на інші справи, що призводило до зміни складу суду. Також були скарги на несправедливість в судах, високі штрафи,

корупцію та зловживання суддями своїми посадовими обов'язками. Велика кількість апеляційних інстанцій призводила до того, що позивачі роками не отримували остаточного рішення у своїй справі. Все це призводило до того, що правосуддя не було ефективним та кваліфікованим. Тому виникла потреба у серйозних перетвореннях у галузі судочинства України-Гетьманщини [3, с. 137].

17 листопада 1760 р. розпочалася судова реформа, яка була ініційована гетьманом Кирилом Розумовським. Універсал гетьмана стосувався реорганізації діяльності Генерального військового суду. Важливу роль у впровадженні цих змін відіграла Генеральна військова канцелярія.

Українське судочинство відчуло найсуттєвіші зміни наприкінці 1763 р, коли було утворено станові шляхетські суди – земські, підкоморські та гродські. Діяльність судів була регламентована положеннями Литовського статуту 1588 р., який є одним з основних джерел українського права, зокрема судочинства [2, с. 67]. Вагоме значення також мали «Права, за якими судиться малоросійський народ», адже в них закріплювалися основи української державності, права і вольності українського народу та головні принципи судочинства [1]. 17 вересня 1763 р. до гетьмана Кирила Розумовського надійшли остаточні рекомендації щодо створення нових судів від з'їзду української старшини, який тоді зібрався у Генеральній військовій канцелярії в Глухові.

Остаточне прийнявши рішення, Кирило Розумовський 19 листопада 1763 р. видав універсал, в якому зазначалася програма створення нових судових установ. Було заплановано створити по два земських і два підкоморських суди на території кожного полку. Один з них мав діяти у центрі полку, а інший – у одному з міст сотенних. Крім того, в кожному полку було створено один гродський суд під керівництвом полковника, який фактично замінював колишній полковий суд. Всі нові суди підлягали апеляції до Генерального суду. У нових судах, крім традиційних виборних посад, була введена посада возного. Возний обирався з числа значкових товаришів і сотенних старшин. Згідно з універсалом, земські судді, підсудки і писарі земських судів складали присягу, текст якої зберігався у кожній полковій канцелярії. Посади членів земського суду були пожиттєвими. У судовому засіданні завжди брали участь

всі три члени суду, проте рішення у справі приймали суддя і підсудок, а писар виконував роль доповідача і здійснював секретарські обов'язки. Земські суди розглядали цивільні справи, такі як поділ майна між родичами, боргові зобов'язання, заставні маєтності, оранку чужих земель, втеча слуг та інші подібні питання [4, с. 138].

У всіх судових повітах діяли підкоморські суди, так само як і земські. Склад цих судів включав підкоморія та його помічника – коморника. Обидві посади були наділені довічністю. Кандидатуру на посаду підкоморія визначав гетьман. Підкоморські суди розглядали справи на місцях, тому вони не мали спеціальних приміщень для проведення судових засідань. Часто земські суди визнавали себе не компетентними і передавали справи на розгляд підкоморського суду, якщо вони встановлювали, що спір стосується не власності на землю, а меж [5, с. 59].

Усі полкові міста мали свої гродські суди, які фактично функціонували як полкові суди. Ці суди займалися виключно серйозними кримінальними справами, такими як вбивство, важкі тілесні ушкодження, підrobка документів, винокуріння, крадіжка, хабарництво, розбій, підпал та інші подібні злочини [3, с. 139].

З введенням нових судів сотенні правління втратили можливість розглядати справи, що належали до компетенції нових судів. Замість цього вони отримали повноваження вирішувати невеликі справи між звичайними козаками. Мета цього заходу полягала в розділенні судової та адміністративної влади, а створення судів за галузевою компетенцією мало забезпечити ефективне та швидке вирішення судових справ.

Таким чином, ініціатива К. Розумовського щодо судової реформи ясно показала, що українська політико-правова модель є життєздатною. Була створена власна державно-управлінська еліта, яка розуміла необхідність адаптації судової влади до європейських реалій середини XVIII століття. З іншого боку, спостерігаються тенденції до універсалізації судової системи, з метою зробити її всеохопною, а правові норми судочинства обов'язковими для всіх верств суспільства, включаючи козацтво, особливо старшину, яка почала виділятися в окрему привілейовану групу, а також для міщанства і селянства.

Гетьман та Генеральна військова канцелярія активно допомагали організувати роботу судів і безпосередньо брали участь у формуванні та реалізації державної політики щодо захисту прав і законних інтересів мешканців Гетьманщини. Державне управління судової влади та їхній взаємозв'язок з загальним розвитком державної політики Гетьманщини отримали подальший розвиток [4, с. 162].

Отже, судова реформа, проведена Кирилом Розумовським, мала велике значення, оскільки вона вирішувала проблеми судової системи України-Гетьманщини. Незважаючи на це, гетьман Кирило Розумовський не зміг практично реалізувати розділення судової та адміністративної влади в Гетьманщині. Указом Катерини II від 10 листопада 1764 р. було скасовано посаду гетьмана в Україні і відновлено Малоросійську колегію. Починаючи з цього моменту, політика російського уряду була спрямована на знищення автономії Гетьманщини, а ліквідація гродських, земських та підкоморських судів у 1781–1783 рр. була остаточним кроком на цьому шляху.

Використані джерела:

1. Права, за якими судиться малоросійський народ / ред. Шемшученко Ю.С. Київ: НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Кор.; Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушев., 1997. 548 с.
2. Козинець О.Г., Конопля Я.Ю. Судова реформа Кирила Розумовського. *Проблеми громадянського поступу українського суспільства: філософсько-правові та соціально-психологічні аспекти*: Міжнар. наук.-прак. конф., м. Чернігів, 21 січ. 2015 р. Чернігів, 2015. С. 65–70.
3. Мельник М.О. Судова реформа гетьмана К. Розумовського наприкінці XVIII ст. *Сіверщина в історії України*. № 7. С. 137–139.
4. Омельчук В.В. Судова реформа 1760–1763 років: основні етапи та наслідки. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом*. Юридичні науки. 2012. № 2 (33). С. 157–163.
5. Пашук А. Суд і судочинство на Лівобережній Україні в XVII–XVIII ст. (1648–1782) : монографія / ред. В.І. Калинович. Львів, 1967. 180 с.

Величко А.С.,
студентка 3 курсу
Миколаївського юридичного фахового коледжу
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – викладачка Яценко О.Л.

ОЗНАКИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАННЯ ВІЙНИ, ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ, ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ ЯК ФОРС-МАЖОРУ В НАЦІОНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Визнання війни, збройного конфлікту, військових дій та загальної мобілізації становлять ключові аспекти в національному законодавстві багатьох країн. Ці поняття не лише відображають реальність військових подій, але й встановлюють правові механізми реагування та регулювання військових процесів. Важливо визначити їх ознаки та особливості, оскільки це визначає правовий статус подій та дій, які відбуваються на міжнародному або внутрішньому рівнях.

Загалом українське законодавство та правозастосовна практика не розрізняють непереборну силу та форс-мажорної ситуації. Специфіка форс-мажорних обставин як юридичного факту, наприклад, чи несе боржник відповідальність за шкоду чи ні, має вирішальне значення для тих, хто шукає судових доказів. Обставини справи не можуть бути підтверджені іншими доказами, як це передбачено законом відповідно до ч. 1 ст. 77 Господарського процесуального кодексу України [1], яка вимагає відокремлення таких доказів від інших.

Війна, що спалахнула в Україні 24 лютого 2022 року, вже стала однією з наймасштабніших геополітичних криз з часів Другої світової війни. Її вплив поширюється на ділові відносини та виконання контрактних зобов'язань. У той час як попередні кризи (наприклад, спалах Covid-19) часто посилялися на застереження «*rebus sic stantibus*», нинішній контекст війни в Україні вивів на перший план юридичну концепцію форс-мажору. Абстрактного твердження про наявність війни в Україні недостатньо, необхідно оцінити конкретний вплив на договірні зобов'язання.

Щоб послатися на форс-мажорні обставини, сторони повинні надати докази того, що подія вплинула на їхню здатність виконувати свої зобов'язання. Постраждала сторона повинна негайно повідомити іншу сторону про настання форс-мажорних обставин.

На практиці бізнес, який постраждав від триваючої російсько-української війни, надсилав контрагентам повідомлення про форс-мажорні обставини, посилаючись на конфлікт як на причину невиконання зобов'язань.

28 лютого 2022 року ТПП України [2] видала стандартний офіційний лист, який підтверджує форс-мажорну ситуацію в Україні через військову агресію з боку росії. Бізнес може використовувати цей лист як доказ форс-мажорних обставин.

Для того, щоб подія вважалася форс-мажорною, необхідна наявність двох умов:

1. *Неможливість виконання договору*: виконання договору повинно бути дійсно неможливим (а не просто складним або не вигідним). Наприклад:
 - Поставка жита на умовах FOB Одеса в період з 1 по 15 березня 2022 року: українські порти були закриті через військові дії, що унеможливило експорт зерна.
 - Поставка української соняшникової олії на умовах CIF Роттердам у період з січня по грудень 2022 року: навіть якщо військові дії закінчатся в березні, для виконання контракту залишиться ще 9 місяців, що робить його примусовим до виконання.
2. *Непередбачуваність і непереборність*: Подія має бути непередбачуваною для сторін і непереборною. Очікуються розумні спроби подолати або уникнути форс-мажорними обставинами.

У контексті контрактів Gafta та FOSFA війна в Україні дійсно може вважатися форс-мажорною обставиною.

Основною умовою є неможливість виконання контракту через непередбачувану подію поза контролем сторін – у даному випадку війну.

У проформах контрактів Gafta та FOSFA [3] існують чіткі процедури для врегулювання форс-мажорних ситуацій. Ці процедури передбачають повідомлення іншої сторони та продовження терміну поставки. Лише якщо виконання зобов'язань залишається немож-

ливим після цього продовженого періоду, контракт може бути розірваний через форс-мажорні обставини.

Хоча форс-мажор є загальним принципом права, що застосовується в більшості правових систем, існують значні відмінності між національними законодавствами щодо застосування цієї доктрини. Ці відмінності включають наступне.

Характер кваліфікаційних подій: деякі країни можуть мати специфічні критерії того, що вважається форс-мажором, включаючи збройний конфлікт.

Ступінь неможливості: рівень неможливості, необхідний для застосування форс-мажорними обставинами, може бути різним.

Ступінь виключення відповідальності: деякі юрисдикції можуть обмежувати ступінь звільнення від відповідальності через форс-мажорні обставини.

У міжнародних контрактах вимоги щодо форс-мажорних обставин регулюються Конвенцією ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів, якщо вони не виключені договором. Однак, міжнародні контракти часто містять спеціальні застереження про форс-мажорні обставини, в яких перераховані відповідні події, в тому числі збройний конфлікт. Ці застереження передбачають, що такі події є непередбачуваними, невідворотними та непереборними. Однак, докази протилежного можуть спростувати цю презумпцію.

У випадку збройного конфлікту контракти, укладені в період, коли конфлікт можна було передбачити, можуть не дозволяти успішно посилатися на форс-мажорні обставини, якщо тільки в контракті це прямо не передбачено. Крім того, сторона повинна довести, що конфлікт унеможливив виконання її договірних зобов'язань.

У світлі триваючої війни в Україні такі компанії, як Ferrexpo, використовують оголошення про форс-мажорні обставини для усунення перебоїв, спричинених конфліктом. Ці заяви, ймовірно, збільшуватимуться в міру розвитку ситуації.

Європейський союз також запропонував регламент [4], що регулює кризові ситуації та форс-мажорні обставини у сфері міграції та притулку. Цей регламент має на меті створити механізми для врегулювання масового припливу та нелегального прибуття громадян третіх країн під час кризових ситуацій.

Таким чином, хоча війна кваліфікується як форс-мажор, її застосування залежить від договірного контексту та конкретних наслідків. Війна, що триває в Україні, спричинила правові зміни та практичні міркування щодо врегулювання форс-мажорних ситуацій.

Використані джерела:

1. Господарський процесуальний кодекс України : Кодекс України від 06.11.1991 р. № 1798-XII: станом на 14 лют. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 02.05.2024).

2. Засвідчення форс-мажорних обставин. *Торгово-промислова палата України*. URL: <https://uccr.org.ua/naivazhivishe/zasvidchennia-fors-mazhor-nikh-obstavin> (дата звернення: 06.05.2024).

3. Нормативна документація GAFTA, FOSFA та ін | CISS Group. *CISS Group: Commodities International Shipping and Survey*. URL: <https://ciss-group.com/ua/dokumentacziya/normativna-dokumentacziya-gafta-fosfa-contracts-etc.html> (дата звернення: 01.05.2024).

4. Regulation (ec) of the european parliament and of the council: REGULATION of 13.07.2009 no. 810/2009 : as of 1 May 2018. *Official journal of the european union*. 2009. 15 September. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L:2009:243:TOC> (date of access: 03.05.2024).

Гордієнко Л.Б.,

студентка 1 курсу

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – старша викладачка Каліцева О.В.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ДЕРЖАВНОЇ

Мова не просто засіб спілкування, вона є ключовим елементом, за допомогою якого українці визначають себе як націю. Останнім часом українська мова стає більш престижною, що сприяє зміцненню національної свідомості українського народу, адже для нього мова є великим надбанням. Вона впливає на всі аспекти суспільного життя, відображаючи характер, пам'ять, історію і духовну силу народу. Турбота про рідну мову, любов і повага до неї повинні бути головними пріоритетами для кожної нації. Забезпечення

функціонування української мови як державної є важливим аспектом національної ідентичності та культурного розвитку України. Це включає у себе розвиток мовної політики, підтримку української мови в освітній сфері, масовій інформації, офіційних документах, а також використання мови в державних установах та сферах громадського життя. Статус української мови як державної передбачає, що її використання є обов'язковим на всій території України у виконанні функцій державних та місцевих органів влади, а також у інших суспільних сферах, що визначені Законом.

Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», ухвалений Верховною Радою України 25 квітня 2019 року, надає перевагу українській мові у більш ніж 30 сферах суспільного життя, включаючи державне управління, ЗМІ, освіту, науку, культуру, рекламу та послуги. У той самий час він має гнучкість для використання інших мов поряд з українською та не регулює приватне спілкування. У сфері культури держава гарантує використання державної мови. Приватне спілкування та виконання релігійних обрядів не охоплюються цим Законом. На публічних заходах використовується державна мова, якщо інше не передбачено в Законі [1].

Відповідно до статті 10 Конституції України державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України. Застосування мов в Україні гарантується Конституцією України та визначається законом. Українська мова є одним із символів української державності разом із прапором, гербом і гімном [2, с. 6].

Повага до державної мови є важливою складовою громадянського суспільства та сприяє його розвитку та єдності, але, на жаль, бувають такі ситуації, коли державну мову принижують та зневажають. Це може мати різні причини, такі як недостатня освіченість, переконання у вищості іншої мови, культурний або політичний контекст. Щоб змінити цю ситуацію, необхідно вдосконалювати освіту та формувати у населення усвідомлення значення і ролі державної мови.

Відповідно до Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», з метою підтримки україн-

ської мови як державної у різних сферах суспільного життя, на всій території України функціонує Уповноважений з захисту державної мови. 8 липня 2020 року рішенням Кабінету Міністрів України Уповноваженим із захисту державної мови (мовним омбудсменом) було обрано Кременя Тараса Дмитровича. Він має захищати українську мову як державну, захищати права громадян України на отримання державною мовою інформації та послуг у сферах суспільного життя, визначених Законом. У кожної особи є можливість звернутися до Уповноваженого із захисту державної мови, щоб подати скаргу щодо порушень Закону про захист державної мови і вимог усунення обмежень у використанні державної мови. Вираження публічного приниження або зневаги до державної мови вважається порушенням стандартів та ігноруванням вимог застосування державної мови. Умисне спотворення значення мови розглядається як принижуюче або нешанобливе ставлення до державної мови. Усі ці питання належать до сфери повноважень мовного омбудсмена.

Отже, статус української мови як єдиної державної мови передбачає обов'язковість її використання на всій території України при здійсненні повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування, а також в інших публічних сферах суспільного життя, які визначені законодавством.

Мова виступає як основний елемент національної свідомості, у ній втілене різноманіття уявлень нації про світ. Завдяки мові люди та народи можуть бути рушійними силами загального прогресу людства [3, с. 8].

Повага і вивчення державної мови відіграють ключову роль у формуванні громадянського суспільства, державна мова є основним засобом спілкування серед громадян країни, знання державної мови важливе для розвитку економіки країни, тому забезпечення функціонування української мови як державної є важливим аспектом громадянського суспільства.

Використані джерела:

1. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25.04.2019 р. № 2704-VIII [Електронний ресурс]. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> (Дата звернення: 13.05.2024).

2. Конституція України: Закон України від 14.12.1999 р. № 10-рп/99. *Офіційний портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-99#Text> (Дата звернення: 13.05.2024).

3. Кононенко П. Мова і майбутнє України. *Українознавство*. 2003. № 1(6). С. 3–9.

Заржицька В.М.,

студентка 2 курсу бакалаврата

Миколаївського навчально-наукового інституту права

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доцентка Василяка О. К.

МЕХАНІЗМ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ: СУЧАСНІ ПОГЛЯДИ

Правове регулювання – це основний механізм, який дозволяє суспільству функціонувати в рамках встановлених правил і норм. Однак, сучасні виклики вимагають постійного удосконалення механізмів правового регулювання для ефективного вирішення складних проблем. Через відсутність чіткого законодавчого закріплення цього поняття, важливим фактором його розуміння є доктринальні положення вчених, що розглядали у своїх наукових працях зазначену проблематику. Саме тому, ґрунтовне дослідження такої юридичної категорії, як механізм правового регулювання зараз є досить доцільним і доречним.

При дослідженні механізму правового регулювання важливо спочатку розглянути сутність самого правового регулювання. Становлення цього механізму відбувалося протягом великої частини людської історії, із врахуванням змін у суспільних потребах, технологій та культурних цінностей. У юридичній літературі цей процес розглядається як систематичний вплив на суспільні відносини через застосування різноманітних правових інструментів з метою організації, захисту та розвитку цих відносин відповідно до економічних та соціальних потреб суспільства [1, с. 39]. Процес правового регулювання складається з трьох основних етапів: перший етап – регламентація суспільних відносин, що потребують правового втручання; другий етап – дія юридичних норм, що призводить до

виникнення, зміни або припинення правових відносин; третій етап – реалізація суб'єктивних юридичних прав і обов'язків, коли правове регулювання спрямовується на адресатів цих прав та обов'язків [2, с. 39–40].

Щодо механізму правового регулювання, важливо відзначити, в юридичній літературі існують широкий та вузький підходи до розуміння механізму правового регулювання. Більшість науковців схильні до широкого підходу, розглядаючи його як систему або сукупність засобів, за допомогою яких упорядковуються суспільні відносини. Домінуючими підходами до аналізу цієї категорії є системний та інструментальний. Інструментальний підхід дозволяє розглядати механізм правового регулювання через сукупність засобів впливу, тоді як системний підхід базується на розгляді об'єктів як систем, що орієнтують дослідження на розкриття цілісності об'єкта та виявлення в ньому різноманітних типів зв'язків, введення їх в єдину теоретичну картину.

Отже, існують різноманітні погляди на сутність цього терміна, тому значна кількість досліджень вчених присвячена саме поняттю механізму правового регулювання. Наприклад, Ю. Кривицький описує механізм правового регулювання суспільних відносин як систему правових інструментів, які сприяють стабільності суспільства через оптимальне збалансування індивідуальних, громадських та державних інтересів з метою прогресивного розвитку кожної особистості [3, с. 78].

З іншого боку, Л. Лепех зазначає, що традиційний підхід до розуміння механізму правового регулювання як узятого в єдності набору юридичних інструментів, спрямованих на вплив на суспільні відносини, потребує перегляду. Авторка вважає, що така концепція не враховує його організованої системності та послідовності у реалізації норм права. Вона стверджує, що правовий механізм слід розглядати як систему взаємопов'язаних елементів, що формують цілісність, а також як послідовний процес реалізації норм. За її думкою, правильне розуміння сутності механізму правового регулювання має важливе значення, оскільки воно визначає його місце в системі інших правових механізмів і права загалом, а також впливає на оцінку його ефективності [4, с. 204].

Також, А. Андреев вказує на можливість розглядати сутність механізму правового регулювання суспільних відносин як взаємодію його компонентів з спільною метою, а не лише як «механізм» у звичайному розумінні. Категорії, такі як адміністративний та цивільний механізми правового регулювання та подібні правові конструкції, мають свої відмінності, що визначаються якісними характеристиками їх складових елементів, такими як специфіка норм, актів застосування та характер відносин. Проте вони одночасно є частинами загальної системи, яка утворює механізм правового регулювання суспільних відносин. [5, с. 127].

Інші науковці, такі як В.М. Горшенєв, С.А. Комаров, Л.М. Шестопалова, характеризують механізм правового регулювання, як процес перетворення нормативності права в упорядкованість суспільних відносин [6].

Отже, ця правова категорія не має єдиного розуміння, проте ґрунтується на тому, що вона є сукупністю правових засобів, способів та форм, які забезпечують упорядкування суспільних відносин, задоволення інтересів суб'єктів права, встановлення правопорядку в суспільстві, вирішення конфліктів та досягнення соціального компромісу в правовій сфері, тому проаналізувавши різні точки зору вчених щодо питання тлумачення поняття механізму правового регулювання, можна зробити саме такий висновок.

Використані джерела:

1. Уварова Н.В., Логвиненко Б. О. Механізм правового регулювання суспільних відносин як вид механізму публічного управління. *Modernization of the system of public management and administration in Ukraine: the experience of the Republic of Latvia*: Scientific monograph. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2023. С. 143–159.
2. Капітаненко Н.П. Адміністративно-правове регулювання у сфері реалізації права інтелектуальної власності: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2021. 458 с.
3. Кривицький Ю.В. Механізм правового регулювання в сучасній теорії права. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 4. С. 74–79.
4. Лепех Л.Л. Соціальна та юридична ефективність механізму правового регулювання: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2019. 234 с.
5. Андреев А. В. Механізм правового регулювання суспільних відносин: окремі аспекти щодо визначення поняття та особливостей. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 6. С. 125–128.

6. Пашковський А.М. Механізм правового регулювання: сучасні погляди. URL: [https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/12968/1/3бїрка%20тез%20IX%20Всеукр%20науково-пакт%20конференція%20\(1\)-215-217.pdf](https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/12968/1/3бїрка%20тез%20IX%20Всеукр%20науково-пакт%20конференція%20(1)-215-217.pdf) (дата звернення: 13.05.2024).

Кобринчук Р.Д.,

студент 1 курсу

Миколаївського навчально-наукового інституту права

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник – канд. іст. наук, доцентка Сугацька Н.В.

СУСПІЛЬНИЙ ЛАД ГЕТЬМАНЩИНИ

Правове закріплення статусу козацтва проходило досить тернистим шляхом через прагнення шляхти до необмеженої влади в тогочасному суспільстві. Іноземне панування в Україні також було значною перешкодою цьому процесу. Проте козацтво, як нова суспільна сила, протистояло несприятливим обставинам потужною енергією та рішучістю. Козацькі громади мали власні статuti, які регулювали питання організації та внутрішнього розвитку. Це включало вибори гетьмана, суддів та інших посадових осіб. Загалом у XVII столітті правове становище козацтва в Україні було складним і різноманітним, визначалося як статутами та угодами, так і традиціями самоврядування, саме це визначило роль і статус козацтва в тогочасному суспільстві.

Козацька старшина мала назву знатне військове товариство. У свою чергу вона поділялася на три основні групи:

- 1) бунчукове товариство – люди, відомі своїми заслугами, владою чи соціальним становищем, ці люди були під бунчуком гетьмана (гетьманським знаком). Вони підлягали виключній юрисдикції гетьмана чи генерального суду. Відтоді бунчуковий товариш перебував під особистим управлінням гетьмана. Здебільшого він був старшиною;
- 2) військове товариство – до нього входили боєздатні козаки, які залишалися поза межами бунчукового товариства, члени якого перебували під військовим стягом, процес над ними вів особисто гетьман;

- 3) значкове товариство – люди, прийняті «під герб» (прапор, корогву), вилучалися з козацької громади і передавалися під управління полкової влади. Право записуватися до значкового товариства мали лише полковники. Загалом козацька старшина формувалася зі складу шляхетської військової роти. Основним обов'язком знатного товариства була військова служба [2, с. 234].

Під час Гетьманщини, шляхта в Україні зберігала свої традиційні привілеї та соціальний статус. Становище шляхти було досить складне і суперечливе. З одного боку, шляхта мала значні привілеї та володіла значною частиною землі. З іншого боку, її права і свободи були обмежені гетьманською владою. Шляхта мала право власності на землю, кріпаків, мала право судити за своїми законами. Вона також брала участь у виборах гетьмана та роботі загальних зборів. Однак, гетьман міг обмежити права шляхти, якщо вважав це за потрібне, щоб забезпечити державну безпеку чи підтримувати порядок [2, с. 205].

Особливе місце в суспільному ладі Гетьманщини посідало духовенство. Щоправда, вищі церковні чини обиралися на козацькій раді, а нижче духовенство – на рівні сільських засідань, їх обрання затверджував глава держави – гетьман. Незважаючи на залежність духовенства від світської влади, церква залишилася незалежною у вирішенні церковних справ.

Духовенство не сплачувало податків, не проходило військову службу і не повинно було працювати. Монахи відіграли важливу роль в економічному та культурному розвитку тогочасної України. До лав цього стану влилися дворяни, козаки, міщани і навіть селяни. Монастирі володіли великими маєтками, які утримувалися примусовою працею селян. У середині XVIII століття монастирі володіли великою кількістю маєтків, що становили майже 20% загальної земельної площі Гетьманщини. Ченці контролювали вищі навчальні заклади та друкарні, де фактично монополізували українську високу культуру. Священники мали право одружуватися, тому влада в парафії часто передавалась від батька до сина. Діти священників також могли займати посади у військовому уряді [1, с. 340].

Однією із верств міського населення були міщани. Міщани – це верства, що раніше за інших стала замкненим суспільним станом.

Процесу відмежування міщан від решти суспільних верств сприяло отримання містами прав на самоврядування, такі міста називалися магістратськими. У Гетьманщині налічували 12 міст, які відповідали магдебурзькому праву, серед них Київ, Чернігів, Переяслав, Ніжин, Полтава, Глухів, Батурин [4]. Залежно від економічного становища міське населення диференціювалося на три групи:

- а) аристократія міста (багаті купці, власники фабрик, а також духовенство та знатні військові товариші);
- б) проміжний стан (ремісники та купці);
- в) міський робітничий клас (бідні ремісники та дрібні торговці).

Купці для захисту своїх економічних та політичних інтересів об'єднувалися в гільдії. Гільдії здійснювали функції регулювання торгівлі, виробництва та забезпечували певний рівень соціального захисту для своїх членів.

Основу соціальної піраміди становили селяни. В Гетьманщині землі, що належали польській шляхті, ставали державною власністю. Розташовані на цих територіях військові села, а також їхні мешканці, перебували в залежності від козацької влади. Селяни в цих селах мали особисту свободу, але повинні були сплачувати певні повинності на користь держави. Вони поповнювали військову скарбницю. Козаки традиційно служили державі як солдати, а селяни працювали на землі. Якщо козак не міг служити у війську, він записувався на селянський кантон, а якщо селянин хотів стати козаком, то міг купити необхідну амуніцію і вступити на військову службу. Але селяни все ж не були кріпаками. Вони могли перейти з рук в руки, піти в одне з небагатьох вільних сіл, а то й у степ, за межі Гетьманщини. Фактично українські поміщики, захоплюючи цілинні землі, скуповували селян для поселення, тимчасово звільняючи їх від податків. Але юридично свобода пересування селян і права на землю поступово обмежуються.

1727 року Генеральний уряд Гетьманщини прийняв рішення, що коли селянин переходить на інше господарство, він втрачає всі права на колишню власність і отримує лише особисте майно. У 1738 році російський уряд заборонив пересування селян між Слобідською Україною, Гетьманщиною та Росією. 1760 року внаслідок численних скарг про втечі селян гетьман Розумовський також видав спеціальний указ, що регулював свободу пересування. Згідно з

ним, селянам, які міняли власників, дозволялося забирати з собою лише особисті речі; жодний землевласник не міг прийняти до себе селянина без письмової згоди колишнього власника; останній був зобов'язаний на вимогу видавати таку згоду. Постанови Розумовського майже повністю скасували можливість селянських переходів. Власник міг просто не дати такої згоди, і для селян єдиним виходом залишалася втеча. Таким чином, через 100 років після звільнення український селянин знову юридично і економічно опинився в залежності від землевласника [3, с. 133].

Використані джерела:

1. Світлична В. В. Історія України: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. 4-те вид. Київ: Каравела, 2009. 400 с.
2. Терлюк І. Я. Історія держави і права України: навч. посіб. Київ: Атіка, 2011. 944 с.
3. Яковенко Н.М. Нариси історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст. Київ: Генеза, 1997. 312 с.
4. Studies.In.Ua – Тільки найкращі матеріали для студентів та викладачів! Studies. URL: <https://studies.in.ua/>.

Колодій Д.І.,

студентка 4 курсу

Миколаївського навчально-наукового інституту права

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доцентка Василяка О.К.

ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ЖІНОК

З початку 2014 року, через збройну агресію російської федерації проти України та усього українського народу, багато тисяч добровольців та волонтерів були змушені піти на захист незалежності та територіальної цілісності України. На початку повномасштабної війни досить велика кількість жінок проявила сміливість та патріотизм, вступаючи до лав Збройних Сил України. Жінки нарівні з чоловіками в підрозділах Збройних Сил України займають різні рівні, а в деяких випадках навіть більш відповідальні посади в різних

службах. У зв'язку з цим виконують і різні функції, починаючи від добового чергування, закінчуючи виконанням завдань в зоні ведення бойових дій, докладаючи усіх зусиль для збереження єдності та захисту суверенітету України.

За останні десятиріччя гендерні ролі в суспільстві зазнали значних змін та згідно з Законом України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [4], метою якого було досягнення паритетного становища жінок і чоловіків в усіх сферах життєдіяльності суспільства шляхом правового забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Залучення жінок до військової служби є важливим показником досягнення гендерної рівності у сфері безпеки України, що також допоможе підтримувати обороноздатність держави на високому рівні в довгостроковій перспективі.

Основоположною є стаття 65 Конституції України [1], яка визначає обов'язок громадянина України по захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності, шанування державних символів нашої держави, України, це є обов'язок громадян. І законодавство не вирізняє чи це лише чоловіки, чи це лише жінки. Тобто, усі громадяни чоловічої і жіночої статі мають обов'язок, який стосується захисту Вітчизни її незалежності та територіальної цілісності.

24 листопада 2017 року на сайті Президента України була опублікована петиція з пропозицією запровадити обов'язковий призов жінок на строкову службу до армії, аналогічно до чоловіків. У тексті петиції зазначалося, що для забезпечення гендерної рівності та припинення дискримінації чоловіків в Україні необхідно ухвалити закон про обов'язкову військову службу для жінок. Однак, тоді не вдалося зібрати достатню кількість підписів.

З прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях» [3] до Закону Україну «Про військовий обов'язок і військову службу» було додано норму, яка запроваджує принцип гендерної рівності на військовій службі в Україні. Відповідно до цієї норми, жінки виконують війсь-

ковий обов'язок на рівних засадах із чоловіками, за винятком випадків, передбачених законодавством з питань охорони материнства та дитинства, а також заборони дискримінації за ознакою статі. Це включає добровільне прийняття на військову службу (за контрактом) і призов, проходження військової служби, службу у військовому резерві, виконання військового обов'язку в запасі та дотримання правил військового обліку [2].

Питання військового обліку жінок стоїть дуже гостро, починаючи з 2022 року, особливо коли йшлося про так званий обов'язковий характер проходження або постановлення на військовий облік. І саме, 7 жовтня 2022 року Верховна Рада України ухвалила закон про внесення змін до ст. 1 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» і чітко, законодавчо врегулювали, що жінки можуть перебувати на військовому обліку, у разі наявності у них закінченої медичної або фармацевтичної освіти, або перебувати на військовому обліку по відповідних спеціальностях чи споріднених професіях лише за добровільною згодою. Коли йдеться про жінок, які виконують військовий обов'язок, в тих чи інших військових формуваннях, відповідно до них встановлено рівність проходження відповідно військового обов'язку. Тобто незалежно, чи це жінка військовослужбовець, чи це чоловік військовослужбовець, вони мають рівні засади, можливості та принципи щодо проходження відповідної військової служби.

Законодавець встановив що, для прикладу, жінки, які перебувають у декретній відпустці по догляду за дітьми чи в інших відпустках для того, щоб піклуватися про дітей, то вони в даному випадку не можуть бути поставлені на військовий облік. Стосовно жінок, які виконують військовий обов'язок, який включає прийняття в добровільному порядку на призов, проходження військової служби чи в резерві, тобто військовий облік як для чоловіків, так і для жінок щодо проходження військової служби, питань перебування у резерві чи звільнення, він є однаковий і з певними відмінностями. Відмінність полягає в тому, що в першу чергу жінки, які можуть бути поставлені на військовий облік, є двох категорій ті, які підлягають обов'язковому, і ті, які за власним бажанням можуть бути поставлені на військовий облік.

1 квітня 2022 року набув чинності наказ Міністерства оборони України № 313 [6], згідно з яким був розширений перелік професій жінок, які можуть бути мобілізованими. Представлені спеціальності від сфери громадського харчування до видавництва та поліграфії. Серед професій, це програмісти, лікарі, юристи, журналісти, музиканти, соціальні працівники, бухгалтера, співробітники ресторанів та готелів тощо. В умовах повномасштабної війни росії проти України кожен свідомий громадянин, який підлягає військовому обліку, має в найкоротший термін з'явитися до центру комплектування. У післявоєнний мирний час жінки можуть вступати на військову службу та до військового резерву лише за контрактом в добровільному порядку. Жінки, які мають неповнолітніх дітей до 18 років, не підлягають мобілізаційному призову. У такому випадку їх можна призвати на військову службу тільки за їх згодою і лише за місцем проживання.

Згідно із законом про мобілізацію, зміни до якого набувають чинності 18 травня 2024 року [5] жінок, які перебувають на військовому обліку, можуть призвати на службу під час воєнного стану лише за їхнім власним бажанням. Жінки мають можливість проходити базову загальновійськову підготовку, яка в умовах воєнного часу триває 3 місяці, виключно за добровільною згодою. Для цього вони, так само як і чоловіки, повинні бути придатні за станом здоров'я і мати вік від 18 до 25 років. Особи, які пройшли таку підготовку, не будуть призвані до війська під час мобілізації, поки їм не виповниться 25 років.

З огляду на вищевказане, українська армія не може змінюватися окремо від українського суспільства. Чим більше змін відбувається в суспільстві, тим швидше і якісніше ці зміни впливають на збройні сили. За 9 років реформ становище жінок у Збройних Силах України суттєво змінилося. Кількість жінок в армії значно зросла, і з часом вони почали займати не лише традиційні «жіночі» посади, а й бойові. Посилення Збройних Сил України є важливим кроком для забезпечення національної безпеки та захисту територіальної цілісності. На жаль, війна на сході України та нове повномасштабне вторгнення росії з 24 лютого 2022 року показали, що військова потужність країни потребує подальшого зміцнення та розвитку.

Використані джерела:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 07.05.2024).
2. Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25.03.1992 № 2232-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення: 08.05.2024).
3. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях» від 06.09.2018 № 2523-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2523-19#Text> (дата звернення: 09.05.2024).
4. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 08.09.2005 №2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text> (дата звернення: 18.05.2024).
5. Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» від 21.10.1993 № 3543-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text> (дата звернення: 16.05.2024).
6. Наказ Міністерства оборони України «Про затвердження Переліку спеціальностей та/або професій, споріднених з відповідними військово-обліковими спеціальностями, після одержання яких жінки беруться на військовий облік військовозобов'язаних та Переліку спеціальностей та/або професій, споріднених з відповідними військово-обліковими спеціальностями» від 11.10.2021 № 313. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1566-21#Text> (дата звернення: 15.05.2024).

Кубінець І.М.,

студентка 4 курсу

Миколаївського навчально-наукового інституту права

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник – канд. юрид. наук, доцентка Корунчак Л.А.

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Діти – це наше майбутнє. Сьогодні мрії українських дітей обмежені. На початку повномасштабного вторгнення ворог завдавав не тільки фізичного, а й психологічного болю. На теперішній час більшість батьків починають покладатися на психологів, які допомагають дітям пережити панічні атаки. Хтось зазнав каліцтва, пережив окупацію та знущання ворога. Інші звертаються за допомогою до міжнародних організацій, що займаються захистом прав дітей, оскільки багато хто з них втратив не лише домівку, але й сім'ю. Однак діти відіграють важливу роль і роблять свій внесок у майбутнє України. У зв'язку з цим постає питання про те, як захистити права дітей під час збройного конфлікту.

Дослідник та доктор філософії І.О. Позігун відмічає, що міжнародні механізми захисту прав дитини – це спеціалізовані установи та організації, які безпосередньо захищають права дитини. У сучасному світі існує широкий спектр інструментів та механізмів захисту прав дітей, які застосовуються до держав-учасниць відповідних міжнародних конвенцій про захист прав дітей [3, с. 159].

Основними міжнародно-правовими актами, що лежать в основі захисту дітей в умовах збройного конфлікту є:

1. Конвенція ООН про права дитини (1989), яка встановлює, що діти мають право на життя, право на найвищий досяжний рівень здоров'я, право на освіту, право на захист від усіх форм насильства, право на захист від ворожих дій та інші права. Вона встановлює принципи, якими слід керуватися при захисті прав дітей, включаючи принцип недискримінації та врахування найкращих інтересів дитини як основний засіб оцінки рішень, що впливають на дітей.
2. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах (2000, ратифіко-

ваний Україною у 2004 році). Цей протокол зобов'язує держави-учасниці вживати всіх необхідних заходів для забезпечення захисту дітей від участі у збройних конфліктах. Протокол забороняє залучення дітей до збройних конфліктів і встановлює мінімальний вік для проходження військової служби.

3. Женевські конвенції про захист жертв війни (1949) та Додаткові протоколи до Женевських конвенцій (1977) – це документи, що регулюють права цивільних осіб, у тому числі дітей, під час збройних конфліктів. Вони забороняють насильство, вимагають захисту від насильства та жорстокого поводження, а також зобов'язують сторони конфлікту поважати та захищати цивільне населення, в тому числі дітей.
4. Конвенція міжнародної організації праці №182 про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці (1999) – визнає, що використання дітей у збройних конфліктах є однією з найгірших форм дитячої праці. Конвенція закликає уряди забезпечити ліквідацію цієї практики шляхом вжиття відповідних заходів, включаючи соціальні програми та правові інструменти.
5. Римський статут Міжнародного кримінального суду (2002) та низка Резолюцій Ради Безпеки ООН, прийнятих між 1999 і 2009 роками. Римський статут заснував Міжнародний кримінальний суд, юрисдикція якого поширюється на кримінальні правопорушення проти дітей, включаючи використання дітей у збройних конфліктах, катування та інші форми насильства. Резолюції Ради Безпеки ООН закликають до припинення насильства над цивільними особами, в тому числі дітьми, а також до їхнього захисту та безпеки [2].

Забезпечення прав дітей в умовах збройного конфлікту потребують консолідації зусиль великої кількості організацій та установ, тим більше, що останнім часом з'явилася значна кількість нових документів, які регулюють їх дії, як і дії батьків, інших родичів, піклувальників тощо в межах позасудових механізмах захисту прав дітей. На сьогодні Україна тісно співпрацює з Комітетом ООН по правах дитини – Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ) та представницьким органом Дитячого фонду ООН – Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ), діяльність якої спрямована на вирішення

проблем охорони здоров'я у світовому масштабі. Україна є також учасником Статуту ВООЗ з 3 квітня 1948 р. – Організації Об'єднаних Націй з питань науки, освіти і культури (ЮНЕСКО). Проводиться тісна співпраця з Європейським Судом з прав людини (ЄСПЛ) щодо розгляду фактів злочинів росії щодо українських дітей [4, с. 30].

Наразі основним законом України, що регулює становище дітей в умовах збройного конфлікту є Закон України «Про охорону дитинства». Відповідно до нього, дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій чи збройних конфліктів, – це «дитина, яка внаслідок воєнних дій чи збройних конфліктів отримала поранення, контузію, каліцтво, зазнала фізичного, сексуального або психологічного насильства, була викрадена, незаконно вивезена за межі України, завербована до військових формувань або незаконно утримується, у тому числі в полоні». Це означатиме одне, що держава зобов'язана вжити всіх необхідних заходів для забезпечення захисту, збереження та возз'єднання цих дітей з їхніми сім'ями (включаючи розшук, звільнення та повернення в Україну незаконно переміщених дітей) [1].

Отже, підсумовуючи вищезазначене, слід наголосити, що міжнародні стандарти захисту прав дітей в умовах збройного конфлікту залишаються актуальними і сьогодні. Багато дітей в Україні піддаються насильницькому терору з боку держави-агресора, що призводить до порушення їхніх прав. Тому вищезазначені міжнародні документи регулюють та захищають права дітей щодо недоторканості, безпеки та миру під час збройного конфлікту, а також надають соціальну підтримку. І важливо, щоб держави звертали увагу на захист прав дітей та дотримувалися їх. Адже діти – це наше майбутнє.

Використані джерела:

1. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III: Дата оновлення: 05.10.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 08.05.2024).
2. Заворотько І., Кориневич А., Короткий Т. Діти під російським прицілом. *Дзеркало тижня / Mirror Weekly*. URL: <https://zn.ua/ukr/LAW/diti-pid-rosijskim-pritsilom.html> (дата звернення: 08.05.2024).

3. Позігун І. О. Міжнародні стандарти захисту прав дитини. *Південноукраїнський юридичний часопис*. 2022. Вип. 3, № 4. С. 158–163.

4. Костишин Є. І., Шевців Ю. О. Інституційно-правовий механізм захисту дітей в Україні в умовах подружнього права. *Державне управління та соціальна робота*. 2023. № 1. С. 29–36.

Пташкограй Л.В.,

студентка 1 курсу

*Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник – старша викладачка Каліцева О.В.

МОВНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ТА МОВНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ В ЧАСИ СРСР

Українська мова історично зазнала значного впливу від російської та радянської політик, особливо під час періодів окупації. Ці впливи включали не лише заборони, але й глибокі зміни в самій структурі мови. Радянська влада прагнула до лінгвістичної уніфікації, намагаючись зробити українську мову більш схожою на російську. Це включало зміни в лексиці та граматиці, що відбивалося на словниковому запасі та мовних конструкціях.

На початку радянської окупації, більшовики ліквідували національно-культурні досягнення українського народу, що були встановлені під час Української Народної Республіки (УНР). Закрито багато українських освітніх закладів, включаючи університети та гімназії, та суттєво зменшено видання українських книг. У 1917 видано 747 українських книг проти 452 російськомовних, але до 1922 цифри змінилися на 186 українських та 491 російської. Хоча в 1919 році було оголошено рівноправ'я всіх місцевих мов, але це не відповідало реальності, оскільки влада сприяла зменшенню ролі української мови та культури.

Після створення СРСР у 1922 році розпочалася політика «коренізації», яка спрямовувалася на зміцнення довіри національних республік до влади. Україні це було відомо як «українізація». Основна мета полягала в підтримці національних мов та культури,

щоб сприяти уніфікації суспільства і поширенню комуністичної ідеології.

Одночасно зі впровадженням української мови в культурно-освітню сферу, відбувалася боротьба з «антирадянським» учительством, і каралися «класово-ворожі елементи», у тому числі українські вчені, які висловлювали незгоду з радянською владою.

Також відбулася чистка апарату Академії наук, внаслідок якої було ліквідовано науково-педагогічну комісію, перебудовано мовознавчу роботу Академії та ліквідовано історично-філологічний відділ. Новий керівник НДІ мовознавства Г. Ткаченко звинуватив попередників у тому, що їхня робота не відповідала потребам соціалістичного будівництва.

«Українізацію» припинено в 1933 р. На її місце прийшла імперська практика мовно-культурної асиміляції, що запроваджувалася тоталітарним режимом шляхом терору проти української нації. Погром української культури почався, а національне вважалося буржуазним. Українських мовознавців дискредитували, а правопис 1928 р. оголосили націоналістичним і невідповідним ідеям дружби між народами. Без обговорення його переробили в 1933 р. за вказівкою ЦК ВКП(б) так, як це було вигідно русифікаторам. Новий правопис брутально відкинув роботу Всеукраїнської правописної конференції 1927–1928 рр., змінивши літери «г» і «ль» на «г» і «л» в іншомовних словах [4].

Репресії проти української інтелігенції 1930-х років призвели до припинення самостійного розвитку української мови. Настала епоха диктату. Українські мовні норми формувались не українськими науковцями, а партійними лідерами, які диктували мовні канони безправним мовознавцям. В історії української мови розпочався період «зросійщення», наслідки якого впливають на наше життя й донині.

Після Другої світової війни в СРСР відбулися зміни в ідеологічних формулюваннях, що вплинули на становище української мови, мов національних меншин та російської мови в УРСР. Радянська пропагандистська машина прагнула підсилити інтернаціоналістський спосіб мислення та світосприйняття. Російський народ став сприйматися як «старший брат» і найбільш видатна нація в СРСР.

На ХХІІ з'їзді КПРС у 1961 році було встановлено курс на побудову комунізму, що призвело до обмеження використання національних мов. Мовна політика держави спрямовувалася на знищення поняття «рідної мови» у масовій свідомості неросійських народів СРСР. Як заявив М. Хрущов у своїй доповіді, російська мова фактично перетворилася на другу рідну мову для різних народів, які проживали в СРСР.

У період з 1963 по 1972 роки, Петро Шелест, перший секретар ЦК Комуністичної партії України, підтримував захист мовних та культурних прав українців і наголошував на значущості української мови як елемента національної ідентичності. Однак, його любов до мови не завадила кампанії проти українських письменників, що призводила до цензури та переслідувань, і спричинила виникнення дисидентського руху. Ці письменники виступали проти політики русифікації, відстоюючи українську мову та культуру, і відкидали ідею про будь-яку перевагу російської мови. Їхні дії стали виразом опору культурній асиміляції та збереження української ідентичності.

У вересні 1965 р. під час показу фільму «Тіні забутих предків» у київському кінотеатрі «Україна» І. Дзюба, Ю. Бадзьо, В. Стус, В. Чорновіл повідомили про таємні арешти в Україні. Це був перший публічний виступ проти арештів української інтелігенції. У травні 1971 р. ЦК КПРС ухвалив постанову, що підтримала репресивні заходи проти інтелігенції, котра виступала проти русифікації. У 70-х роках під керівництвом Л. Брежнєва інтеграція суспільства та поширення російської мови активізувалися, що сприяло русифікації. Партійний курс на «злиття націй» підтримували В. Маланчук і В. Щербицький. У цей період було введено чорні списки й політичні доноси досягли піка. Жорстоко придушувалося дисидентство, а В. Щербицький активно дискредитував українську мову перед ЦК КПРС.

У 70-80-х роках УРСР активно підтримувала російську мову, шляхом введення нормативних актів, які віддавали їй пріоритет. Політичні органи проводили засідання лише російською мовою, а влада вживала заходів для примусового використання російської. Українська мова втрачала позиції у засобах масової інформації,

наукових виданнях та сферах культури, що спричинило її поступове витіснення.

У підсумку варто зазначити, що втручання у внутрішні закони мови було радянським винаходом. Радянська влада впровадила новий метод контролю над українською мовою, який був унікальним для радянського режиму. Вона обмежувала вживання певних українських слів, формувала словниковий та граматичний склад мови, підтримуючи ті, які були ближчі до російської. Таким чином, вона контролювала не лише засоби зовнішнього тиску, але й саму структуру мови.

Використані джерела:

1. Масенко Л. Як політики СРСР змінювали українську мову. *Куншт*. URL: <https://kunsht.com.ua/articles/yak-politiki-srsr-zminyuvali-ukrainsku-movu> (дата звернення: 10.05.2024).
2. Тягнирядно Є. Політичні репресії проти української мови (1917–1940). *Злочини тоталітарного режиму у 30-х роках ХХ століття: матеріали VII Міжнар. наук. конф. (20 квітня 2018 р., Одеса) / ред. кол.: Албул С.В., Ісаєнко М.М., Савченко В.А., Ситько О.М. Одеса, 2018. С. 131–135.*
3. Холод І.В., Кравець Р.А. Методичні рекомендації для практичних занять з дисципліни «Українська мова та етнокulturологія» для студентів першого (бакалаврського) освітнього рівня галузі знань 07 «Управління та адміністрування» спеціальності 075 «Маркетинг». Вінниця, 2022. 112 с.
4. Шульженко С. Мовна політика в Україні (1917–1940). *Вісник Книжкової палати*. 2008. № 11. С. 40–42.
5. Ярмоленко М. Мовна політика в УРСР у 40–80 роках ХХ століття. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2013. Т. 3. № 65. С. 365–377.

Скляренко К.Н.,*студентка 4 курсу Миколаївського**навчально-наукового інституту права**Національного університету «Одеська юридична академія»**Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О.М.*

ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД ТА НА ЕФЕКТИВНИЙ ЮРИДИЧНИЙ ЗАХИСТ

Право на справедливий суд та на ефективний юридичний захист є ключовим елементом гарантії захисту прав і свобод особи. На території нашої держави питання забезпечення особи її правом на справедливий суд, яке гарантоване ст. 55 Конституції України, є досить актуальним [1].

Відповідно до ч. 1 ст. 6 Європейської конвенції з прав людини, кожна особа має право на розгляд своєї справи справедливим судом упродовж розумного строку [2]. Однією з проблем є те, що більшість справ, які розглядають судді піддаються значним затримкам у розгляді. Відбувається затягування процесу, порушується право на розгляд справи у розумні строки, що є однією з основних гарантій справедливого та неупередженого судового розгляду. Корупція, відсутність достатньої кількості суддів та низька ефективність судових адміністрацій лише більше поглиблюють цю проблему.

Яскравим прикладом порушення права на розумні строки, що є складовою справедливого судового розгляду, є справа «Давиденко проти України». Подружжя Давиденко зверталися з позовом про відшкодування збитків внаслідок пожежі, яка зруйнувала їх будинок. Розгляд справи тривав більше 10 років. Подружжя подало заяву до Європейського суду з прав людини, де суд зазначив, що тривалість розгляду справи в українських судах була невинувадно довгою, що порушило ст. 6 Європейської конвенції з прав людини [4].

У ч. 2 ст. 6 Європейської конвенції з прав людини зазначається, що кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено в законному порядку [2]. Проте під час реалізації цього

положення виявляються чисельні проблеми. Інколи високопосадові особи роблять заяви про винуватість обвинуваченого до винесення рішення судом, що впливає на громадську думку та створює неприязнь до обвинуваченого в оточуючих. Також такі заяви можуть тиснути на суддів, підриваючи цим їх незалежність та об'єктивність.

У справі «Шабельник проти України» прокурор у своїй промові наголошував, що Шабельник не заперечує своєї вини, а голова суду декілька разів вживав такі фрази, що «Ви знаєте, що Ви винні», «Ви розумієте, що вам загрожує довічне позбавлення волі», внаслідок чого Європейський суд з прав людини визнав, що такі формулювання давали зрозуміти, що обвинувачений вже був визнаний винним до завершення судового процесу та винесення рішення суду [5].

Ще однією проблемою в розглядуваному контексті є низький рівень знань своїх прав учасниками процесу, а також процедури судового розгляду та можливості звернення до Європейського суду з прав людини.

Ч. 3 ст. 6 цієї ж конвенції, визначає, що кожен хто обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має мінімум такі права як знати про причину звинувачення, мати час та можливості, щоб підготувати захист, захищатися самостійно чи за допомогою захисника, обраного особисто, а за браком коштів для оплати, отримувати таку допомогу безоплатно, допитувати свідків чи вимагати їх допиту та безоплатно отримувати допомогу перекладача [2].

Відповідно до ст. 13 Європейської конвенції з прав людини, кожна особа чиї права порушені, може вимагати належного правового захисту [2]. Тобто у цій статті виражається певна вимога до держав, які є членами Ради Європи, встановити певний механізм захисту прав людини та запровадити певні засоби захисту, що гарантовані Конвенцією з прав людини.

У справі «Довгопол проти України» Європейський суд з прав людини визнав порушення ст. 6 Європейської конвенції з прав людини, але через невжиття жодних заходів адвокатом для захисту інтересів заявника у суді, таку ситуацію можна також розглянути у контексті ст. 13 цієї ж конвенції. У цій справі, невжиття захисни-

ком дій для захисту заявника, означає, що обвинуваченого було фактично позбавлено права на справедливий суд та ефективний правовий захист [3].

Ще однією проблемою є відсутність в Україні відповідного нагляду за роботою захисників та механізмів притягнення їх до відповідальності за пасивність чи недбале ставлення до справи. Також, на мою думку, необхідно підвищити вимоги до адвокатів, щоб не було ситуацій, коли вони не виконують належним чином свої обов'язки, адже така бездіяльність з боку захисника може призвести до недовіри людей до судової системи та правосуддя.

Отже, право на справедливий суд та ефективний юридичний захист є фундаментальними принципами, які гарантовані Конституцією України, Європейською конвенцією з прав людини та іншими нормативно-правовими актами. На жаль, в Україні є досить великий ряд проблем, які пов'язані з цим правом, що робить доступ до правосуддя для багатьох досить проблемним і лише комплексні підходи до таких проблем дозволять гарантувати ефективне функціонування судової системи та захисту прав людини на всій території України.

Використані джерела:

1. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України: Закон України від 28 червня 1996 року Відомості Верховної Ради України. 1996. №30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (Дата звернення: 19.05.2024).

2. Європейська конвенція з прав людини: з поправками, внесеними відповідно до положень Протоколів № 11, 14 та 15 з Протоколами № 1, 4, 6, 7, 12, 13 та 16. Конвенцію ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

3. Заява № 27317/08, подана Світланою Андріївною Довгопол проти України: Європейський суд з прав людини П'ята секція Рішення. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_830#Text.

4. Справа «Давиденко проти України» (Заява №45903/16): Європейський суд з прав людини П'ята секція Рішення. Страсбург 30 березня 2023 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_i58#Text

5. Справа «Шабельник проти України» (Заява N 16404/03): Європейський суд з прав людини П'ята секція Рішення. Страсбург 19 лютого 2009 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_457#Text.

Удовидченко С.С.,

студентка 1 курсу

Миколаївського навчально-наукового інституту права

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник – канд. іст. наук, доцентка Сугацька Н.В.

КУЛЬТУРА КИЇВСЬКОЇ РУСІ ЗА КНЯЖІННЯ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

Однією зі сталих асоціацій, що з'являється одразу, коли ми чуємо про Ярослава Мудрого – це освіта. Це зрозуміло, бо саме цей князь заклав фундамент для розвитку культури, читання, писемності, перекладної літератури, мистецтва і освіти в Київській Русі.

Ярослав Мудрий заснував бібліотеку у Софіївському соборі, що була першою в Київській Русі і однією з найбільших у європейських країнах. Вражає, що в цій бібліотеці налічувалося понад 950 книжок і то були справжні скарби. Основна тематика книг, що були зібрані в бібліотеці – релігійна. В цій «скарбниці науки» були: Євангелія, Псалтирі, Служебники, Требники, Устави, Мінеї, Апостоли, Євхологіни [4, с. 189], також твори природничого характеру: «Фізіолог», «Християнська топографія» та твори історичного характеру: хроніки Іоанна Малади, Георгія Амартола тощо [2, с. 135].

Після прийняття християнства в Київській Русі надбанням православної церкви стали перекладені на церковнослов'янську мову просвітниками Кирилом і Мефодієм: Апракос, Святкові канони Дамаскіна і Кузьми, Псалтир, Часовник та Парамейник [4, с. 189].

Київський князь сприяв поширенню читання на Русі. Він сам дуже любив читати книжки і вірогідно займався перекладанням текстів. Тому за його наказом при Софії Київській ченці займалися перекладанням канонічних релігійних книг. За Ярослава з'явилися й оригінальні тексти давньоруської літератури: «Повчання до братії» Луки Жидяти та «Слово про Закон і Благодать» митрополита Іларіона. З майстерні Київської Софії, де писалися книги, щороку виходило близько 50 книг [4, с. 188–189].

Особливою перлиною писемності в Київській Русі за княжіння Ярослава стали: Трирський Псалтир, Реймське Євангеліє, Архангельське Євангеліє, Турівське Євангеліє, Чудовський Псалтир і,

звичайно, Остромирове Євангеліє. Воно містить три зображення євангелістів: Іоанна, Луки і Марка та безліч кольорових буквиць, що прикрашені мініатюрами і орнаментами, які розташовуються на сторінках цієї безцінної пам'ятки старослов'янського письменства в Київській Русі [2, с. 135].

Відоображення такої діяльності князя знаходимо в «Повісті временних літ» Нестора Літописця: «Ярослав же сей як ото ми сказали, любив книги і, многі списавши, положив у церкві Святої Софії, що її спорудив він сам. І прикрасив він її іконами многоцінними, і золотом, і сріблом, і начинням церковним. У ній же належні співи воздають Богові в належні часи» [2, с. 137].

На жаль, зараз нам не відомо, що сталося з цією бібліотекою, але історики постійно висувують нові теорії на цю тему: дехто вважає, що архів бібліотеки розійшовся по іншим бібліотекам, комусь здається, що зібрання цих книг лежить в підземеллях Києва, а хтось думає, що бібліотека знаходиться в галереях Києво-Печерського монастиря, або десь поблизу Софії Київської. Ці гіпотези збудовані на утопічній надії, що книги з цієї бібліотеки зберіглися до нашого часу і чекають свого відродження. Надій на це дуже мало, оскільки вторгнення монголо-татар у Київ в 1240 р. призвело до розграбування князівських архівів в бібліотеках і монастирях, в тому числі і в соборі Софії Київської [4, с. 189–190].

За часів княжіння Ярослава при церквах і монастирях було відкрито багато початкових шкіл, вони стали осередком духовної освіти. Школи навчали дітей письму, читанню, основам богослов'я та восьмиголосного церковного співу. Точні науки, такі як математика також активно розвивалися, через практичні потреби. Вивчалися чотири арифметичні дії, дробі, відсотки і площа. А для вимірювання використовувалися засоби від природи – долоні, лікті, п'ядь і сажень. Накопичені знання стали фундаментом для створення першої в Київській Русі енциклопедії «Ізборник», що написана митрополитом Іларіоном. Нестор Літописець залишив спогад про освітню реформу Ярослава: «събра отъ старость и огъ поповъ дѣтеи 300 оучити книгамъ» [5, с. 170].

Софія Київська репрезентує себе не тільки як духовно-моральну, а й як архітектурно-художню цінність. Впродовж кількох століть вона являла собою центр православної митрополії,

була осередком політичного і культурного життя країни. Тут відбувалися збори єпископів, ставили на велике княжіння і приймали іноземних послів, правили молебни на честь перемог княжої дружини і присягалися на вірність [4, с. 175].

На честь уславлення перемоги русичів над печенігами Ярослав звів храм, присвячений Софії – «Премудрості Божій». Це був один за найбільших храмів на той момент. Роботу над будівництвом і окрасою собору Святої Софії князь доручив відомим грецьким зодчим і художникам. На сьогодні цей храм єдиний зі споруд XI ст., що вцілів у Києві [1, с. 19, 20; 3, с. 720].

Софіївський собор представляв собою п'ятинефний храм, східні кінці його нефів завершені півциркульними апсидами. Два ряди галерей оточували собор з північного, західного і південного боків, що підтримувалися товстими стовпами з трьома арками внизу і вгорі з південного і північного боків, внутрішня галерея була двоох'ярусною. Тринадцять куполів вкривали центральні приміщення церкви, а інші були перекриті півциркулярними склепіннями [3, с. 720–721].

Внутрішній простір прикрашений розписами, фресками і мозаїкою, що вкривала собою 640 м², з яких вціліло тільки 260 м². Мозаїчний живопис складався з: зображення Христа-Пантократора, 4-х постатей архангелів, 12-ти постатей апостолів, 4-х постатей євангелістів, 40-ка медальйонів з посталями севастійських мучеників, композиції «Благовіщення», 6-ти метрового зображення Богородиці-Оранти, композиції «Євхаристія (причастя апостолів)» і композиції «Святительський чин». Роботи в мозаїці виконані технікою, щоб фігури було видно з будь-якого місця Софіївського собору, у мозаїчній палітрі якого використовувалось безліч кольорів та похідних від них відтінків, яких налічується 177: більше 30 зеленого, по 20 синього і червоного тощо. Скло мозаїки було викладено під різними кутами, що створювало відблиски на ньому від свічок і променів сонця. Решту частини інтер'єру прикрашали фрески, яких збереглося близько 3000 м². Техніка, за якою створювалися шедевральні фрески, передбачала накладання малюнків водяними фарбами на сиру штукатурку. Висвітлювалися не тільки сюжети з Біблії та численні постаті святих, а й композиції, що відображали світське життя: родинний портрет Ярослава Мудрого,

композиції константинопольського (візантійського) імператорського двору, княжі полювання і суди [3, с. 721]. Прийняття християнства дало імпульс для розвитку іконописного мистецтва. Тому собор ряснів різноманіттям ікон канонічного змісту, що були виготовлені на дошках, які вкривали ґрунтом, наносили контури малюнка і писали фарбами на яєчному жовтку.

Використані джерела:

1. Костомаров М. І. Історичні постаті / пер. з рос. І. С. Голуб. Київ: Січ, 2008. 735 с.
2. Кралюк П. М. Ярослав Мудрий. Харків, 2018. 156 с.
3. Софійський собор. Енциклопедія історії України. Т. 9 / голова ред. кол. В. А. Смолій; НАН України, Ін-т історії України. Київ, 2012. С. 720–722.
4. Толочко П. П. Володимир Святий. Ярослав Мудрий. АртЕк, 1996. 216 с.
5. Толочко П. П. Ярослав Мудрий. Вид. дім «Альтернативи», 2002. 272 с.

З М І С Т

ПЕРЕДМОВА	3
-----------------	---

С Е К Ц І Я 1

ПУБЛІЧНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

<i>Козаченко О.В.</i>	Електронні докази в кримінальному процесі: особливості та види	5
<i>Корунчак Л.А.</i>	Щодо питання реєстру збитків, завданих агресією російської федерації проти України	10
<i>Мусиченко О.М.</i>	Проблеми практичного впровадження інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування	13
<i>Чорнозуб Л.В., Зарицька Х.І.</i>	Сучасний стан та шляхи розвитку цифрової криміналістики	18
<i>Афанасьєва К.Ю.</i>	Організаційні основи розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану	22
<i>Богата А.І.</i>	Скасування запобіжних заходів в умовах війни	25
<i>Бородіна В.Ю.</i>	Конституційні права людини в умовах воєнного стану	29
<i>Добрянська Є.Є., Спицька Н.Р.</i>	Окремі аспекти щодо впровадження пробаційного нагляду в систему покарань, визначену кримінальним законом України	32
<i>Дяченко А.В.</i>	Криміналістична експертиза її види та значення	37
<i>Заграничний Д.В.</i>	Особливості роботи державних посадовців в умовах воєнного стану	41
<i>Зима К.С.</i>	Домашній арешт в умовах воєнного стану	45
<i>Казарян М.М.</i>	Інформаційне забезпечення експертної діяльності: аналіз національного стану	49
<i>Карбівнича А.О.</i>	Нормативне врегулювання обміну військовополонених підозрюваних, обвинувачених, засуджених	53
<i>Кожокар І.Ів.</i>	Застосування примусу при отриманні зразків для експертизи	57

<i>Кожокар І.І.</i>	Проведення слідчого експерименту за участю неповнолітніх: загальнотеоретичний аспект61
<i>Кубаренко В.І.</i>	Врахування практики ЄСПЛ при прийнятті судами рішення про обшуки65
<i>Чумаченко І.О.</i>	Право на життя в практиці ЄСПЛ: кримінально-правовий аспект69
<i>Чумаченко Т.О.</i>	Застосування практики Європейського суду з прав людини в кримінальному провадженні України73
<i>Миколенко В.М.</i>	Розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою77
<i>Рибалко С.В.</i>	Здійснення спеціального досудового розслідування в умовах воєнного стану81
<i>Чумаченко Т.О.</i>	Правові та процедурні аспекти тимчасового вилучення майна у кримінальному процесі85
<i>Скляренко К.Н.</i>	Допит в умовах воєнного стану88
<i>Сметанкіна Н.В.</i>	Окремі аспекти допустимості доказів у кримінальному провадженні в умовах війни91
<i>Спицька Н.Р.</i>	Правова природа та доказове значення електронних доказів у кримінальному провадженні95
<i>Удовидченко С.С.</i>	Щодо міжнародних стандартів захисту прав людини98
<i>Скляренко К.Н.</i>	Виконання покарання у вигляді довічного позбавлення волі102
<i>Чумаченко І.О.</i>	Особливості процедури звільнення від відбування покарання106
<i>Чумаченко Т.О.</i>	Права засуджених за кримінально-виконавчим законодавством110
<i>Шафієв А.Д.</i>	Очна ставка та одночасний допит: схожості та відмінності114
<i>Швець Д.О.</i>	Правові аспекти жартів та загроз про замінування120

С Е К Ц І Я 2

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРИВАТНИХ ВІДНОСИН В ЕПОХУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

<i>Данильченко О.В.</i>	Здійснення та захист цивільних прав та законних інтересів за допомогою цифрових технологій123
<i>Височин Д.О.</i>	Паралельний імпорт у сфері поширення лікарських засобів127

<i>Добрянська Є.Є.</i>	Значення принципу справедливості, добросовісності та розумності в цивільно-правовому регулюванні	130
<i>Козловська А.В.</i>	Особливості застосування закону України про правовий статус зниклих безвісти осіб за особливих умов	133
<i>Кубінець І.М.</i>	Шлюбно-сімейні відносини з іноземним елементом	136
<i>Назаренко В.В.</i>	Смарт-контракти: способи їх застосування, переваги та недоліки	140
<i>Швець Д.О.</i>	Правовий статус електронного підпису у цивільному праві	142

С Е К Ц І Я 3

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА В ЕПОХУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

<i>Дудукіна А.О.</i>	Цифровізація у сфері фізичної культури та спорту в Україні	146
<i>Афанасєва К.Ю.</i>	Підвищення рівня професіоналізму адвокатів як одна із засадничих умов формування громадянського суспільства	150
<i>Батченко Л.В.</i>	Проблеми діяльності судів у сучасних умовах воєнного стану	153
<i>Бородіна В.Ю.</i>	Вплив мовної політики на освіту в Україні	156
<i>Дяченко А.В.</i>	Зміни в законодавстві, які вплинули на роботу адвокатів під час воєнного стану	159
<i>Кобринчук Р.Д.</i>	Пріоритети мовної політики в Україні	162
<i>Кубінець І.М.</i>	Захист інтелектуальної власності: інновації як інструмент запобігання кіберзагроз	165
<i>Куля В.О.</i>	Проблемні питання діяльності органів судової влади України та способи їх вирішення	169
<i>Лобановська І.О.</i>	Взаємозв'язок фізичного і духовного розвитку особистості	174
<i>Матіїва Д.Д.</i>	Проблемні питання адвокатської діяльності та їх способи вирішення	177
<i>Миколенко В.М.</i>	Проблемні аспекти взаємодії Державного бюро розслідувань зі стороною захисту під час здійснення досудового розслідування	182
<i>Негоденко М.С.</i>	Структура та компоненти цілісного ставлення до здорового способу життя	185
<i>Скляренко К.Н.</i>	Проблеми визначення надзвичайного та воєнного стану	188

<i>Спицька Н.Р.</i>	Детермінанти сучасної екологічної кримінальності	191
<i>Тітова А.О.</i>	Особливості комунікації з учасниками судового процесу, які мають психічні чи інтелектуальні порушення, фізичні вади	195
<i>Удовидченко С.С.</i>	Види наркотичних засобів і їх вплив на організм людини	198
<i>Фридрих О.В.</i>	Актуальні проблеми адвокатури в Україні в умовах сьогодення	202
<i>Халілова Д.І.</i>	Важливість фізичної активності під час дистанційного навчання	205
<i>Чумаченко І.О.</i>	Повноваження територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки під час воєнного стану	208

С Е К Ц І Я 4

ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ, ФІЛОСОФІЇ ТА ПРАВА

<i>Сугацька Н.В.</i>	Внесок Аркасів у розвиток Миколаєва	212
<i>Калицева О.В.</i>	Лексичний аналіз контенту соціальних мереж для збору OSINT даних	215
<i>Лазарева Н.М.</i>	Право на інформацію	218
<i>Боденчук Е.П.</i>	Державотворча діяльність князів Аскольда та Олега	221
<i>Бородіна В.Ю.</i>	Судова реформа Кирила Розумовського	225
<i>Величко А.С.</i>	Ознаки та особливості визнання війни, збройного конфлікту, військових дій як форс-мажору в національному законодавстві	229
<i>Гордієнко Л.Б.</i>	Забезпечення функціонування української мови як державної	232
<i>Заржицька В.М.</i>	Механізм правового регулювання: сучасні погляди	235
<i>Кобринчук Р.Д.</i>	Суспільний лад Гетьманщини	238
<i>Колодій Д.І.</i>	Законодавче регулювання особливостей військової служби жінок	241
<i>Кубінець І.М.</i>	Міжнародні стандарти захисту прав дітей під час збройного конфлікту	246
<i>Пташкограй Л.В.</i>	Мовне законодавство та мовна політика в Україні в часи СРСР	249
<i>Скляренко К.Н.</i>	Право на справедливий суд та на ефективний юридичний захист	253
<i>Удовидченко С.С.</i>	Культура Київської Русі за княжіння Ярослава Мудрого	256

Наукове видання

ПРИВАТНЕ ТА ПУБЛІЧНЕ ПРАВО В ЕПОХУ ТОТАЛЬНОЇ ЦИФРОВІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

*Матеріали IV Всеукраїнської
науково-практичної конференції
м. Миколаїв, 10 червня 2024 року*

Публікації наведено в авторській редакції
з незначними коректорськими правками.
Редакційна колегія не завжди поділяє погляди авторів публікацій.
За достовірність наукового матеріалу, професійного формулювання,
фактичних даних, цитат, власних імен тощо відповідають
автори публікацій та їх наукові керівники

Формат 60×84¹/₁₆. Ум. друк. арк. 15,3. Тираж 100 пр. Зам. № 534-722.

ВИДАВЕЦЬ І ВИГОТОВЛЮВАЧ
Товариство з обмеженою відповідальністю фірма «Ліон».
54038, м. Миколаїв, вул. Бузника, 5/1.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1506 від 25.09.2003 р.

ISBN 978-617-534-722-5

9 786175 347225